

Марија Клеут – сагледавање КОНТЕКСТА

зборник радова

Златна књига БМС * 2020

Професорка емеритус Новосадског универзитета, историчарка књижевности, антологичарка и библиограф др Марија Клеут (Београд, 1943) својим научним тумачењем српске и јужнословенске усмене књижевности, германославистичких истраживања, али и српске књижевности 18. и 19. века, особито предвуковског периода, грађанске поезије, Вуковог дела у целости, те Радичевићевог и Змајевог песништва – поставила је нове истраживачке стандарде, захватајући велику и комплексну грађу, објављену и рукописну, увек у складу са кретањима у савременој науци, нашој и страној.

Приредила је пет антологија за Едицију Десет векова српске књижевности. Објавила је више од две стотине научних радова и преко двадест пет монографија и приређених књига. Као професор и декан дала је значајан допринос развоју и напретку Филозофског факултета у Новом Саду.

Свестрано је на важним дужностима деловала у Матици српској. Годинама је била председник Савета и Управног одбора Библиотеке Матице српске и својим студентима одржавала часове у читаоницама Библиотеке. Посебним издањима и опширним прилозима у часописима професорка Клеут сврстала се у ред истакнутих српских библиографа.

МАРИЈА КЛЕУТ – САГЛЕДАВАЊЕ КОНТЕКСТА

зборник радова

Едиција
Златна књига Библиотеке Матице српске
Књига 5

Главни и одговорни уредник
Селимир Радуловић

Уреднице
Љиљана Пешиќан-Љуштановић
Оливера Кривошић

МАРИЈА КЛЕУТ – САГЛЕДАВАЊЕ КОНТЕКСТА

зборник радова

Нови Сад 2020

Зборник radova Marije Kleut – savremenije kompozicije peta je knjiga u ediciji *Zlatna knjiga Biblioteka Matije crkve*.

U ovom zborniku sabrani su radovi koji bi, da su okolnosti to dozvoljele, bili izlagani na Okruglom stolu koji je deo Nagrade *Zlatna knjiga Biblioteka Matije crkve*, čija je dobitnica za 2020. godinu prof. dr Marija Kleut.

Zbog pandemije nagrada nije zvanično uručena i Okrugli sto nije održan. Verujemo da ovaj zbornik postaje tim dragocenniji.

ДАН БИБЛИОТЕКЕ
МАТИЦЕ СРПСКЕ

Нови Сад, 28. април 2020.

МОРА И МЕТАФОРА САВРЕМЕНОГ СВЕТА

Обележавамо Дан Библиотеке Матице српске, наше најстарије библиотеке од националног значаја и наше прве јавне научне библиотеке, у времену великог искушења савременог човека и савременог света. Оно је, вели Свети Исаак Сирјајски, корисно за сваког човека, па и за Небоходног Павла, што је разлог да се свака уста *замови* и да, сав свет, *буде крив Господу*.

Корона вирус је, нема сумње, и мора и метафора савременог света.

Није без разлога један истински песник, из друге половине 20. века, осарђујући се на савремени свет, писао да је *безазлена реч глупа*, да је *безбрижно чело знак неосетљивости*, те да се *овај који се смеје* још није сучио с *докоском вешћу*.

Сучиени с пролазним земљским невољама, сасвим је разумљиво да усмеравамо свој поглед ка онима који нису обузети давањем даном и брзи плодovima, ка оном свету који, спонтано, с времена на време, проветрава мозак *ваздухом других света* – ка свету књиге и библиотеке. Он нам омогућује да, иако изнутра опустошени, пред свакодневним, узнемирајућим, неушешним правцима, подсетимо да су живи не само они који су наши савременаци, који су живи, него и они од којих смо све наследили – који су за Бога живи!

Моримо знати, ако у нама има још здравих зрна, из којих може израсти нови живот, да ништа од овог што се догађа није случајно.

Подсећам, напошетку, на апел који сам обнародовао беседом на Дану Библиотеке Матице српске, пре две године. Да бисмо обновили дражаву, народ, ослободили властиту свест, сачували душу, неопходно је да *смислимо истинске књиге* претпоставимо *бесмислу* савременог света. Да би се сучијали с призорима светосавским, светоставосносним, морамо се пратити вековечитом огњашту књиге. Док смо били с књигом *подсећали* смо на *баће* – без ње, *понашамо се као небаће*. Књига је *кључ сваке нормалне светске куће*, *савесно томе*, и *кључ од наше српске куће*.

Већ је речено – библиотеке су *оследало васељене*, али отледало, рекао бих, у којем је њено лице, лице васељене, лепше од стварног. Стога и није *наодмет* повозити – *између свихка ствариља и свихка лисања* могуће је *поући* *знак* *једнакости*!

Драге колегице и колеге,

Хтео бих да, свима вама, свим запосленим у Библиотеци Матице српске, упутим искрену реч захвалности за напоре које сте уложили да наша кућаца за књиге, наша друга кућа, функционише и у условима ванредног стања. Ако сам вам, макар на трен, узвратно истом мером посвећености повероваћу да сам сајзо с мером. Реч захвалности упућујем и нашем драгоценим читалачком братству, јер је наша кућа и њихова кућа.

Честитајући вам Дни Библиотеке Матице српске подсећам вас, с тугом, на вест која нас је све потреса. Док се наш брод луљао на страшној бури корона вируса, преминуо је наш драги колега Горан Влаховић, чије ће име бити записано у књигама о Библиотеци Матице српске. Није издржало његово добро и чисто срце. Нека му је вечна хвала и слава!

Број: 0108-1902

Датум: 29. јун 2020.

ЗАПИСНИК

У складу са одлукама Управног одбора и одговарајућим Правилником, након јавног позива који је објављен у листовима *Политика* и *Дневник*, Жирја за Награду *Златна књига Библиотеке Матице српске* размотрио је предлоге који су упутили Марија Чурчић и Лазо Чурчић и једногласно донео одлуку да добитник Награде *Златна књига Библиотеке Матице српске* за 2020. годину буде

ДР МАРИЈА КЛЕУТ,

професор свјетлос Новосадског универзитета,
историчар књижевности, антологичар и библиограф

Проф. свјетлос др Марија Клеут (Београд, 1943) својим научним тумачењем усмене српске књижевности и традиционалне културе поставила је нове истраживачке стандарде, захваљујући велику и комплексну грађу, објављену и рукописну, увек у складу са савременим кретањима у европској фолклористици. Притом су посебно важна истраживања предлуковског периода, грађанске поезије и Вуковог дела у целисти. Приредила је неколико антологија за Единију *Десет векова српске књижевности*. Објавила је више од две стотине научних радова.

Као професор и декан дала је значајан допринос развоју и напретку Филозофског факултета у Новом Саду. Свесрљано је на важним дужностима деловала у Матичи српској. Годинама је била председник Савета и Управног одбора Библиотеке Матице српске и својим студентима одржавала часове у читавинама Библиотеке.

Посебним издавањима и опширним прилозима у часописима професорка Клеут се сартавала у ред истраживачких српских библиографа.

Марија Жирја

академик Мира Вучковић, председник

проф. свјетлос др Славо Горанац

др Душана Грбић, председник саветника

МАРИЈА КЛЕУТ – САГЛЕДАВАЊЕ КОНТЕКСТА

Зборник радова о добитнику Награде
Златна књига Библиотеке Матице српске

ЦЕЛОВИТОСТ ПРИСТУПА

Укупан научни рад Марије Клеут, професорке емеритуса, обиман је, сложен и веома тежак за било какво уопштавање које би хтело да буде свеобухватно. Рећи да је Марија Клеут акрибична научница тачно је, али и недовољно: грађа коју она обрађује у својим истраживањима никад није она лако доступна, „свима позната”,¹ већ увек садржи неки драгоцени сублинак – од тежко доступне рукописне грађе, преко откривајућих социокултурних увида, до истинског труда уложеног у реконструкцију историјског контекста и нумерисање најреlevantније историјске литературе. Истовремено, увид у грађу и прецизност у утврђивању чињеница, од оних најбитнијих до оних споредних – у научном раду Марије Клеут не значи одсуство маште и интерпретативног талента већ, пре свега, високу опрезност када је реч о прихватању изводљивих претпоставки и ефектних закључака. Комплексно сагледавање предмета vlastитог истраживања у поетиком, књижевносторијском, социокултурном контексту, не само националном већ и ширем (особито када је реч о герменославистичким истраживањима²) карактеристичне целину њеног научног рада. Од капиталне студије *Иван Сењанин у српскохрватским усменом песмани* (Клеут 1987), преко књиге *Из Вукове сенице* (Клеут 2012) и *Дрско-*

1 Песме о Ивану Сењанину сагледаване су, на пример, у широким рајонима: од првих – забележених у *Ерцвантском зборнику*, *Дубровничком рукопису*, *Реликвију ушесних народа словенског* и збирку Марије Бруеровића – до оне зависне шездесетих година двадесетог века у Ракитица. То је више од шест стотина песама, које се одшта уклапају у систем истраживања, а не само таксонично побрајају. Толна грађа не говори само о о богатству и разнојности песама о Ивану Сењанину и усменог песама уопште већ и о акрибичности и вредној ауторке. Овако, текао, приступ Марија Клеут и експлицитно и имплицитно претпоставља истраживања која се потпуно или неслучајно усредсређују на Вукове збирке, што, према њеном мишљењу, „неминовно води ка нипотизним закључцима, а нека аспекте истраживања потпуно искључује” (Клеут 1987: 71).

2 Драгоцени су њени текстови о доприносу германских слависта, Серенсена (Клеут 1993: 241–248; Клеут 1999а: 363–371), Гелсмана (Клеут 2002: 151–155; Клеут 2006а: 653–658), Швајца (Клеут 2011: 369–377) и, нарочито, о „Хердеровом утицају на истраживање Вукове поетике народне поезије” (Клеут 2012: 117–154). У целини посвећена рецепција усмене књижевности јесте и хрестоматија *Реликвије из омарика: одједа о српском елокном народном песмани* (Клеут 2006), нарочито њан поговор (Клеут 2006: 276–284).

-епским народним песмима (Клеут 2013), до *Антикласије грађанске поезије* (Клеут 2020) или вишегодишњих трагања за наручиоцем *Еразмовског рукописа* (Клеут 2015: 29–42), што је, можемо наслутиати, водило до књиге *Вашари у Србији у XVIII веку* (Клеут – Зобеница 2018).

Књига *Иван Сељанин у српскохрватским усменим песмима* (Клеут 1987), доноси нове закључке, а, уз то, и заснива нове норме истраживања. Иако сама ауторка као темељно питање своје студије издваја однос песме и историје, односно трагање за одговором у коликој мери је Иво Сељанин (Сенковић) поетска транспозиција реалне историјске егзистенције усвојеног капетана Ивана Влаковића,³ њена студија је много више од темељног и аргументованог укључивања у круг истраживања и полемика покретом радонима Аелмуса Серенсена и Томе Маретића⁴ и захвата бројне увиде изузетно релевантне за укључивање и усмене епике и усмене књижевности.

Испитујући садржину, простору и временску распрострањеност певања о Иву Сељанину и поређући историјску егзистенцију с поетском биографијом, Марија Клеут своје трагање за конкретним поетским ликом доводи до битних увида у поетику обликовања и карактеризације лика у усменој епизи, од именовања као елементарног облика карактеризације, преко простора у коме се јунак креће, савезника и противника, до карактеристичних мотива који се уз њега вежу и функције лика у песми. Када овоме додамо њене темељне студије о именовању, пре свега, „Име као поетска категорија у епским народним песмима“ (Клеут 2012: 143–158), те изузетно подетцијну студију „Име и жанр у народној поезији“ (Клеут 1999: 22–31), у којој се суочавају „стијаће“, провасходно формулативно именовање у лирским песмима и (привидна) историјност имена у епизи, потом оспеле које разматрају карактеризацију лика бројем (Клеут 1994: 44–58; Клеут 2012: 139–144) или „руком и оруђем“ (Клеут 2006б: 87–101; Клеут 2012: 159–165), испитивање „анахроног пола“, без којег није могуће сагледати однос песме и историје (Клеут 1988: 95–107; Клеут 2007: 91–100), најзад, цео сегмент насловљен *Поетика у књизи Њу Вулова онеме* (Клеут 2012), истраживање које се тиче говора јунака

3 Познавање усмене књижевности и њених формулативних облика значајно је допринело проценјивању веродостојности растављених историјских података, поготово када је реч о онима који задовољавају подражавају историјност усмене песме. Марија Клеут, рецимо, сумња у аутентичност записа из манастира Зоострога о двобоју Ивану Сељанину и Рама Ковачевића, што што су „одравања и стилизација белешке такви да упућују на утицај усменог предња на писани текст“ (Клеут 1987: 12), а еписку стилизацију слати и у описивању Влаковићевог бекства из татарице.

4 Са особеном самоопаживошћу, Марија Клеут ће потома разматрати ове теме, па тиме и своје ширпо оценити: „...Доцнија прилога представљају (су) знатни делом додавање нових аргумената једном или другом мишљењу, односно оспоравање или прихватање већ изнетог“ (Клеут 1987: 5). Са сличном, сведеном евокацијом, она улази и у полемику са Р. Лувером (Клеут 1993а: 397–417), аргументовано, без страсних ексцлзивација, али и без колебања.

(Kleit 2014: 371–389), niti studiju *Dvojiца Starica Mladje u svetlu tradicionalizma predstava o dvojiци kod Slovena* (Kleit – Perah 2018: 173–183)⁵ – u naučnom radu Marije Kleut očitava se jedna implisitna, ali celovita i konsistentna, poetička lirika u usmenoj epici, koja je značajno uticala na potova istraživanja.⁶

Треба istaћи и то да однос песме и историје није једини компаративни аспект из којег се у истраживању Марије Kleut сагледавају смисао и значење усмене епике. Значење круга варијанти песме „Двојба Јакшића“ она сагледава у контексту друштвених народних обичаја, невенитно повезујући старешинство око којег се у песми сукобљавају Димитар и Босан са обичајима који (узправо преко неке „сувишка“ која један од браће добија) регулишу ко ће после леобе задруге и даље бити глава породице, и с обзиром на етнолошку грађу која се тиче обреда „добре молитве“ и молитвене чаше („молитве“), из које отац испија здравцу одневој кћери (Kleit 2012: 166–175). Притом, она с једнаком издржаношћу обухвата и поетску грађу и етнолошке, етнографске, ил и законске списе на основу којих реконструира структуру и смисао обичајне праксе.

Нису мање значајни ни други poetičки увиди који садрже радони Марије Kleut, попут оних који се тичу питања класификације, poetičке кратких говорних облика или односа усмено – писано. У суштини, готово да нема њеног рада који не укључује темељна филолошка знања, озбиљан увид у историју и poetičка уопштавања. И књиге и појединачни радови показују темељне квалитете научног рада Марије Kleut: широк, историјски, poetičки и културолошки контекстуализовано сагледавање феномена којим се бави, тежњу да се детаљ усагласи са целином, чврствену поузданост, темељно заснивање истраживања са становишта грађе, скупулосан увид у претходна истраживања, високо дотеран стил, која обједињује научну вредност са сталном брзином о лепоти израза, те особени таленат да се отаже и владаје значајне, а мање изучаване теме и области.

Иако не припада истраживачима преважно ексцентричним трагању за рефлексивним мита и обреда у усменој књижевности и окрвотним „драмајским“ – Марија Kleut је, на пример, ауторка изузетне студије „*Мати Радојица у кругу варијаната и тема о шамашу*“

⁵ Ово је само избор, истраживање који би претендовало на celovitost морало би укључити и научну критику из pera Марије Kleut и оне битне poetičке изазове који садржи већина њених радова.

⁶ Без *Велик Свјетлим...* Марије Kleut, сваки би друштво биле (ако би уопште биле могуће) и неке потоне студије забављене сличним темама, попут књиге *Знај Делом Вук – мит, историја, песно* (Пешинац-Ђуштанковић 2002). Прецизирање и примену појмова *савезују модел* и *композициони модел* остварено у књизи *Лидија Делић Живом епике песме. 'Женида краља Вукшања' у кругу варијаната* (Делић Л. 2006), такође је, у великој мери, пошло од истраживања Марије Kleut.

(Клеут 2005: 8–19), у којој демонстрира импресивну способност и за ову врсту аналитичког увида. Притом, она указује и да је

у овим врсту песма присутан појми слиј, који карактерише девијационоста, симболике психе оностране способности главне лике, представљање мотивације провалонисте за екстремно стање као ипак из збиљског животног сукоба, конвенција провалониста реалним или (псеудо)историјским догађајима (Клеут 2012: 184).

Тако се њено истраживање усмене епике и читаве усмене књижевности, у суштини, враћа у домен студија књижевности и песма се разматра пре свега као књижевно дело.

Унеколико нетипичним у односу на целину научног дела Марија Клеут могло би се, на први поглед, сматрати и њено интересовање за „вампирске теме“ које је изнедрило књигу *Вампир у Србији у XVIII веку* (Клеут – Зобенца 2018). Ипак, само на први поглед, будући да је прича о „српским вампирима“ чврсто везана са периодом аустријске администрације у Србији 18. века и вишеструко се појављивала, било у домену масовне културе и забавне књижевности, било у текстовима књижевнонаучне провенјенције, али, по правилу, сведена на неку врсту усмено-писаног предња, истиносличног, али преглано некулданог.⁷ Приређујући и коментаришући *Документовано и детаљно саопштење о вампирима или ђаволим кривојанима који су се ове године и претходних година појавили у Краљевина Србији са разматрањем о нама и думисете једног официра из тлака краља Александра из Медвеђе у Србији уједити кривом доктору Универзитета у Лајпцигу*, које је Август Мартин 1732. године штампао у Лајпцигу – Марија Клеут је проузла поуздан извор будућим истраживачима и дела (у коментарима) драгоцене смернице за разумевање текста.

Укључивање у комплексан, целовит приступ разматрањем проблемима јасно је уочљиво и у овим доменима њеног рада који се (бар привидно) могу сматрати као дисресивни у односу на њене основне научне проокупације. Тако је, на пример, бавећи се жанровима усмене књижевности намењеним деци и делима примереним млађим узрастима, Марија Клеут јасно указала на контекстуализацију књижевности за децу у области културе.⁸ Опширним бављењу овим феноменом сведочи и књига *Значај жене*

⁷ Главни научни извор до објављивања ове књиге био је део извештаја који је у својој студији *Вампир и ђавол баба у младом европском европању и дрвоњу унесо Тахомир Ђорђевић* (1952), али Марија Клеут указује на један број грешака у Ђорђевићевској студији када је реч о изворима. ⁸ Данас је то у неку руку „опште место“, али она је то формулисала знатно пре времена у којем је књижевност за децу, на европском и глобалном плану, постала превагодно тема студија културе, које уз књижевни аспект укључују и социолошка, психолошка, педагошка, антрополошка и медијска истраживања.

prvo beže *sema* (Kleut 1992), antologijski izbor govornih narodnih umotvorina namenjenih deci. I elementarni uvid u slikovnicu zasnovane na usmenim tvorenjima kod nas,⁹ jasno сведочи da se ovaive knjige namenjene deci javljaju tek u periodu posle 1992. Sem toga, prehodni autori/prirednici (1945–1992) uglavnom ne poštuju integritet teksta (kratk, mešaju jezik, izbacuju „nepovoljne“ i „kvaspitni“ sadržaje i sl.) a, maše-više, za razliku od Marije Kleut, uglavnom ne razumeju žanrovsku prirodu dela i svoje izbore zasnivaju na ograničenoj, lakše dostupnoj grafi. Upravo po širokom zahtvu u grafi, ova leta knjiga za decu,¹⁰ nagoveštava interesovanje iz kojeg je izrasla antologija *Jednostavni oblici narodne kvaspitnosti* (Kleut 2010), celovita prezentacija složene i heterogene oblasti, koja proжима celovitu usmene kvaspitnosti (i žive usmene komunikacije) i ulazi u pisana dela, ostajući na granici između umetnosti reči, obrada i magije, kojoj često teži i moderna poezija. Stajući žanrovske odlike pojedinih oblika sa socijalnim, istorijskim i običajno-obrednim kontekstom i ukazujući na istoriju beleženja, Marija Kleut otvara niz novih pristupa u složenu jednostavnost ovih oblika. Iako se upotreba pojma *jednostavni oblici*, kao ističe Marija Kleut, obimom značenja i obuzavom žanrova „ne poklapa sasvim“ sa Jolesovom studijom (Joles 1973), otvaranje ovog smeru promišljanja predstavlja značajan doprinos teorijskom sagledavanju kratkih oblika usmene kvaspitnosti.

Široko zahvaćena grafi (u prostoru i vremenu) i jasni, naučno relevantni sudovi odlikuju i antologijski izbor *Srpski narodni kvaspitnosti* (Kleut 2001). Marija Kleut uspeva da uspostavi optimalnu ravnotežu između poznatih, pre svega Vuikovih zapisa, i manje poznatih predvuikovskih i postvuikovskih beleženja. Uključivši u izbor dela zabeležena na širokom prostoru, od sredine 16. do osamdesetih godina 20. veka, ona je stvorila efekatan antologijski izbor, dinamičan i po mnogo čemu inovativan. Inovativnost pristupa i rezultata obeležila je, narok, ukupan rad Marije Kleut. Istovremeno, izbegavajući da dostato skreće pažnju na ovo što je u zaključcima i pristupima novo i važno, ona prosuđivanje o originalnosti i značaju svojih nalaza prepušta budućim čitaocima. To, na primer, kome i za kulturno značajan i ubedljivi kvaspitnonistorijski nalaz ne samo o mogućem varčuvanju *Erasmovskih rukopisa generalu Maksimilijanu Petrasu već* i o potencijalnim putevima rukopisa do biblioteke u Erlanģenu, koji je objavljen bez moguće (možda i potrebne) medijske pomle.

Suočavajući se s nizom teorijskih pitanja, koje je razrešenje nužan uslov za razmatranje konkretne grafe, bilo da je reč o prestižnom sadređenju terminologije (npr. hronološka pesma), bilo o prirodni pojedinih žanrova, bilo o problemima od

⁹ Ostvaren, prevashodno, zahvaljujući COBISS-u, ali zasnovan i na većini ranijim istraživanjima (Pecinsan-Luđigatavovič 1996: 56–57).

¹⁰ Ilustratorica je Jasna Balčarevič.

чијег решавања зависи hoће ли извесни делови грађа успoште бити испитивани у оквиру date теме (разdvajaње „дрвних народних“ песама од оних створених „на народну“, однос према песама које су извођачи преузели из писаних збирки, записивачке интервенције у тексту песме или чак свесно мистификоване записе) – Марија Клеут у својим радovima формира имплицитну, али високо систематичну „примењену поетику“ усменог стваралаштва, базирану на темељном увиду у претходна истраживања, наша и страна.

То не важи само за најобимније студије Марије Клеут већ и за оне засноване на мањој грађи. Збирку од осамнаест епских песама¹¹ у којима се јавља хронотоп Хиландара, односно Свете Горе – *Б'јел Виландар напред Горе Свете* – Марија Клеут савладава с обзиром на историју бележења, поетску функцију топонима и њихова значења;¹² потом са становишта односа усмене и писане књижевности,¹³ као допринос истраживању топонимије у усменој епизи; те с обзиром на могућу улогу певача. Она показује да се у овим песмама уочавају слична значења: Хиландар и Света Гора функционису или као свети простор смирености, молитве, контемплације, у коме се одлаже сабла – простор посвећења, увођења у хришћанство и очистићења од греха – или као простор чароно вези с јунаштвом, у коме се може отпочињати ратнички подухват и достојно почивање великог јунака. Ова мешавина значења, сасвим Марија Клеут, условљава жанровски синкретизам појединих записа, прелазитане епско-парског и епског, хришћанског и јуначког.

Уз сваку песму у књизи *Б'јел Виландар напред Горе Свете* наведено је и име певача од којег је песма записана или податак да је певач анониман. Од деветоро познатих певача, четворо су слепци, а од њих је забележено шест песама. Ово непосредно доводи претпоставку да су у обликовању хронотопа Хиландара и Свете Горе можда и пресудну улогу играли управо слепи певачи, који су преко своје везаности за цркву, могли успостављати сложене релације усменог и писаног које се слуте у овим

11 У предговору ауторка испитује двадесет два позната записа у којима се јављају хронотопи Свете Горе и Хиландара, па тако у њен истраживачки оквир улазе и оне песме које су изостављене из збирке, зато што је, уместо њих, објављена поетски и значењски дотеранија варијанта.

12 Марија Клеут показује како се ови топоними уписују у постојеће словенске моделе везивањем за свете и јунаке из националне традиције и специфичним променама: од стране Хиландар у Виландар или Виландара, што много више звучи као „своје“.

13 Она напомиње да се, за разлику од писаног стваралаштва, које на Светој Гори настаје и бива се њом од 13. века, помени Свете Горе у усменој књижевности могу пратити тек од средине 16. века, од првих записа, наво постоје посредни наговештаји да је већ Саван одлазак на Свету Гору био предмет и усменог поетског стваралаштва. Тако и овај хронотоп дели парадоксалну судбину усменог стваралаштва које „сведочења о свом постојању у прошлости може да остави само кад и ако буде записано“ (Клеут 1998: 7).

pesmama. Dragocen doprinos sagledavanju doprinosa slepih pevača Marija Kleut je dala u opuskom „Darak ili opsed o slepičkim pesmama” (Kleut 1996: 59–71), do sada najobuhvatnijim i najcelovitijim uvidom u ovaj poetski žanr. Opseg sadrži saveti preped beleženja, žanrovskih određenja i širih tumačenja slepičких pesama (od Vučković do časa u коме nastaje njen opsed¹⁴). Ovome sledi opsežan pregleđ osnovnih odlika slepičких pesama. Autorka pokazuje kako iz namene (izmoliti „darak” i zahvaliti za njega) proističu poetske i formalno-sadržajnske odlike ovih pesama, poput monološke ja-forme, koja, ipak, nije česta u usmenoj lirici. Marija Kleut ističe da se preko hrišćanskog duha ovih pesama ostvaruje univerzalni drevni model dara i uzdarja: „krajnara je mali darak, a velika zadužbina”. Slepičeva molitva i blagoslov postaju uzdarje za njegove „hranitelje”.

Najdragoceniji doprinos istraživanju stvarača slepih pesama Marija Kleut je dala u knjizi *Bez očiju kava i s očima: narodne pesme slepih žena* (Kleut – Pešikan-Lučinović – Tomić – Polovina 2014). Iako je reč o knjizi ipak autorke, osnovna zamisao i najvažnije studije u knjizi pripadaju Mariji Kleut.¹⁵ Uvažujući na istoriju slepičkog pevača uopšte (opet nerazdvojivo povezanu s istraživanjem 18. veka u srpskoj književnosti) i na poetičko-sadržajnske odlike, ona ovde koncentriše naučnu pažnju na žene koje su dale izuzetan doprinos usmenoj književnosti, ali su, uprkos tome, bile marginalizovane u većoj merni nego muški pevaci: kao žene i kao slepičice.¹⁶ Istovremeno, sabrane pesme slepih pevačica uvažuju na izuzetnu poetsku senzibilitet, posebno smotljivo ozračje i specifičan odnos prema svetu.

Saveta i prepeđna žanrovska određenja, slojevito sagledavanje poetičkih odlika, rekonstrukcija književnoistorijske perspektive, sagledavanje pesama u socijalnom i religioznom kontekstu i, pre svega, novo opraćanje sakupilačke male srpske i dužnoslovenske usmene književnosti i doprinosa mađe poznatih sakupilaca (i pevača) odlikuje knjige Marije Kleut objavljene u okviru Biblioteka usmene književnosti (Bele biblioteka). Ova biblioteka koncipirana je tako da dobija smislo „sabranih dela našeg naroda” (Mitnick 2003: 6, prema: Kleut, Mitnick, Samarica, Radonić – Poduzkao M. M.) i pokrenuta je s primarnom namernom da se objedine usmenoknjiževne tvorevine objavljene u starijoj periodici ili rasute i teško

14 „Pitajući sakupilaca, u velikoj merni pod uticajem Vučković nazoru, a bez njegove sistematičnosti, tražali su za slepičkim pesmama, ali ne i za slepičkim pesmama” (Kleut 1996: 59).

15 „Model o slepičkim pevačicama narodnih pesama” (2014: 7–26), „Kao včela po cvetu: biografije i pesme slepih pevačica” (2014: 114–128); „Tradicija i inovacija: pesme slepičica u varijantnom krugu” (2014: 100–113).

16 Rekonstruirajući zbircu Milica Stojadinović Srpske *Из кнебе у дворове господове*, Marija Kleut je istakla podatak o Milicinom kumovanju detetu slepe prosjakinje, a ženu napokon da niko ne volja da bude kum slepičkom detetu.

доступне збирке појединих сакупљача учине приступачнијима савременим читаоцима и истраживачима.

Издавање народних песама из српских рукописних песмарница 18. и 19. века, показује, recimo, да ни тамо где се певају „којекакаве нове [песме] што праве учени људи и ђаци и калфе трговачке“ (Караџић 1975: 560) – усменопоетска традиција није замирла. Збирка *Народне песме у српским рукописним песмарницама 18. и 19. века* (Клеут 1995) једна је од најзначајнијих у целини Беле библиотеке. Марија Клеут показује како је: српско „грађанско песništво“ функционисало као „својеврсна рекултивација и поновно ‘читање’ традиције која је била позната и приступачна, и када су изграђене песничке форме, и када су оне мењале, и када су на њиховим основама стварале нове“ (Клеут, 1995: 18).

Ова ту сажима разлике између Вука, „камет највећег и најплоднијег сакупљача“, и анонимних састављача рукописних зборника и посматра их као последње разлика у хоризонту очекивања и рецепцији усменокњижевних дела. Ово се огледало и у различитој територији сакупљања и у различитим намерима сакупљача, што се, опет, одразило у избору и интервенцијима записивача. Упркос Вуковом начелно негативном односу према овој врсти поезије, Марија Клеут уочава утицај рукописних песмарница на облик, садржину и насловљавање првих Вукових књига. Она, иначе, у свом укупном раду показује изванредно познавање Вуковог дела (види, Клеут 2005; Клеут 2016: 257–284; Клеут 2017) и дубоко уважавање за његов књижевни и културни допринос, али, истовремено, гаји и начелну сумњу у овај тип тумачења који би желео да „канонизује“ Вуково дело у целини: „Дело Вука Стеф. Караџића разноврсно је и обимно до непредгледа. Оно је, заправо, неподложно једном одређењу (једном или главном, свеједно), а и хијерархија вредности и области којима то дело припада тешко се успоставља“ (Клеут 2005: 5).

Допуњавање или драгоцено кориговање Вукове и вуковске перспективе није једини, па ни најредовнији допринос књиге *Народне песме у српским рукописним песмарницама 18. и 19. века* (Клеут 1995). Збирка од триста три песме настала је издавањем народних песама из двадесет девет рукописних песмарница, од песмарнице Димитрија Теофановића из 1742. године до песмарнице М. Д. Дејановића, која је настала после 1871. године. Само формирање ове збирке било је вишеструко сложено и тежак научни и стручни подухват: од техничких проблема с редакцијом текстова (мичнтавање, осавремењење правописа и графикае) до оних суштинских, који су се тичали установљења критеријума по којима се могу разлучити народно и грађанско песništво.

Марија Клеут као истраживачицу обједињава искуство истраживача усмене књижевности с опсежним и плодним бављењем феноменом грађанског песništва.

O tome svedочи pregled najznačajnijih radova i rezultata iz ove oblasti (onih posvećenih graђanskom pesništvu uopšte i, posebno, onih koji ispituju prijedstvo i poziciju narodne poezije u ovim zbornicima). Graђansko pesništvo koje je nastajalo od 18. do 19. veka na području Karlovinke mitropolije,¹⁷ autorica ispituje u kontekstu kulturne istorije srpskog graђanskog staleža i u književnoistorijskom kontekstu sličnih pojava u evropskim književnostima. Ona je svesna i značaja višestrukih veza koje se mogu uspostaviti između rukopisnih pesmarica i *Erasmovskog rukopisa*, najznačajnijeg predukovskog beleženja narodne poezije, ali i zbornika kojim otпочinje „dokumentovana istorija 'graђanskog' pesništva" (Kleut 1995: 13).

Svojevrsna kruna bavljena graђanskom pesništvom u radu Marije Kleut jeste *Antologija graђanske poezije*, sto dvadeseti naslov Antologijske edicije Daset veka srpske književnosti. Saopštavajući rukopisne pesmarice kao „osant isovije srpske poezije", ona uspostavlja dragocenu tradicijsku liniju, doprinosi sebi saopštavajući kontinuiteta nacionalne književnosti, i, što je posebno značajno, smišljava jiv i upečatljiv izbor, koji osti funkcioniše i kao „dabrava srpskog graђanskog pesništva" i kao „loziv na čitanje" (Kleut 2020: 32), dokazujući da ovo pesništvo nije samo deo zamrle književne prošlosti već još uvek čuva svoju poetsku upečatljivost za onoga ko ume da ga čita. Marija Kleut pokazuje se u ovoj antologiji kao pouzdan vodit u tome čitanju.

Na celovitost naučnog postupka Marije Kleut jasno ukazuju i činjenica da se pojedini istraživanja otprvaju i pokreću nove teme. Tako je, na primer, istraživanje usmenih pesama u rukopisnim pesmaricama dovelo do niza dragocelih pojedinačnih otkrića, od kojih bi svako moglo biti osnov zasebne studije. Autorica, rečeno, nalažava da su dve pesme o Kosovskom boju, iz zbornika Aarona Miletovića (1778–1781)¹⁸ i iz zbornika Timotija Nedeljkovića (pre 1812),¹⁹ kao najraniji zapis deseterevnih epskih pesama o Kosovskom boju, „najvažnije za nulačavanje istorije narodnog pesništva"²⁰ (Kleut 1995: 19). Značajni su, pored ostalog, i prvi zapis pesme o znanju mladovenja iz pesmarice Teodora Dobriševića (1763), koji je istovremeno i najstarija pesma o rođenju Vuka Grurevića Branковића, te prea zbirka beћaraha iz pesmarice Nikolaja Begovića (1842–1843).

17 Pored ostalog, vidi: Kleut 1991; Kleut 1991b.

18 *Istorijska kniga Lazara, Od Kosova i od cara Murata*.

19 *Pesma od svetloga srpskoga kralja Lazara*.

20 „...Sposobnost smisločuvana, sposobnost da tekstom, metaforičkom, i simboličkom jezika prenese svoja prapta značenja i van svog prirodnog konteksta" (Kleut 1995:31) – Marija Kleut nulažava kao dinstinktivno svojstvo koje omogućava da se jedan broj zapisa iz pesmarica koje pripadaju graђanskom pesništvu ukluči u narodno pesništvo i iskoristi kao dragoceli izvor za njovo nulačavanje.

Интересovanje Марије Клеут за овај круг песama koje су се првенstveno изводиле на простору Војводине и сличне су тематски, формом,²¹ по наглашеној референцијалности у односу на властиту савременост, али, истовремено, и по преношењу традиционалних мотива, те по мешавини сеоског и градошког/варошког – показује и приређивање рукописне збирке *Рођански песме*²² Милице Симић. Као приређивачица Марија Клеут утврђује специфичне жанровске особености ових песama, бави се њиховим формалним својствима, пре свега језиком, и тематиком, истичући „непреставни дијалог“ који се у њима води између норми патријархалне периодике и импулса младости (види, Клеут 2019: 7–33).

Шери и општија значај од појединачних истраживања имају и критеријуми за разликовање народног песничтва од онога писаног постанка или онога „на међи“, који ауторка доследно користи, разматрајући перико појединих текстова. Ова мерила нису формулисана као неопознати, апсолутно прецизни парадигми, већ су – и експлицитно, исаказана у предговору, и имплицитно, избором песama – више подстицај за промишљање, дат с пуном свешћу да класификација увек мора зависати „од применених критеријума и од поимања хијерархије тих критеријума“ (Клеут 1995: 16), дакле од најширег културног контекста.

За ту културну историју значајно је и осветљавање сакупљачког поступка Милице Стојadinовић Српкиње, дато у књизи *Из конабе у дворске господске. Фолклорна збирка Милице Стојadinовић Српкиње* (Клеут 1990), и то, пре свега, са становишта прецизнијег оцртавања сакупљачке мреже усмене њиховости и сагледавање доприноса ових сакупљача који су нуђено остали у сени Вуковог дела.²³ Сврху и домете свог рада уложеног у настанак књиге *Из конабе у дворске господске* Марија Клеут формулише прилично штуро: успостављање целовите збирке, књижење о њеном настанку и „локуцији“ да се изврши атрибуција. Овоме се могу придружити и друга значајна постигнућа, поред осталог: разматрање односа Милице Стојadinовић и Вука Караџићас²⁴ уочавање Миличиног амбивалентног односа према

21 Пре свега по саветности и ритму, наво се рођанске песме по метричкој структури (7+7+8+6) разликују од бећарца.

22 „Овим ‘Српских народних женских’ назива наш народ ову врсту песama и ‘Рођанском песмама’ јер су биле, као рођење китњасте, а мале, ситне, као посебно прамење у ових...” (Симић 2019: 28).

23 Њима је у целини посвећен први део књиге *Из Вуковог срца – насловљена Збирка, сакупљачи, писмаљачи*.

24 Она сабира податке из сакупљаче преписке, Миличиног дневника, Вукове оставштине, али и оне већ наведене или наговештене у литератури. Тамо где има премало чинијенца на основу којих се може закључивати, ова формулира претпоставке, увек указујући и на њихову неизвесност на фактима и на разлоге који су је навели да их управо тако формулише.

традиционалној култури и усмено-поетским творевинама²⁵ као „посредног сведочанства о биполаризованој култури“, у којој је „уметна poetsка култура била [...] својина неких спојена друштва и десе“²⁶ (Клеут 1990: 8). Истражујући ово, Марија Клеут долази до важног културолошког увида да из амбивалентности социјалне и културне средине у којој је Милица живела проистиче и амбивалентност њеног односа према усменој култури и њеним носiocима.²⁷

Збирка Милице Стојadinовић подстакла је Марију Клеут да из новог угла сагледа Вукову поделу на женске и јуначке песме или женске и мушке приповетке, као поделу која није лишена „значања битних значајки усменокњижевних творевина“: (Клеут 1990: 25).

...Збирку Милице Стојadinовић треба сматрати као женску претиску. Поставља жене сакупљача, чак и када је она само посматрач или кад само белеек оно што види и чује, специфична је јер она обичаје види из своје угла посматрања [...] Женска је не само због тога што омиљаје укус и изглед пре девојке која је створила збирку; на, пре свега, ствара што у тој преовлађују усменокњижевни облици који су својина женских катива (лицне песме, баладе, бајке, басме) и описи обичаја у којима преовлађује (бајање и чарање, припремање јела) или претиску (свадба) улогу имају женске претискови традиционалних облика и форми (Клеут 1990: 25).

Овај савет, али јасан увид у родну перспективу усмене традиције, сведочи колико је сложен и обухватан истраживачки рад Марије Клеут и како су разноврсти и богати њени доприноси, и они остварени сагледавањем усмене књижевности и традиционалне културе – српске и јужнословенске, и они настали истраживањем граничних зона у којима се усмено и писано преклапају, градећи ниво прелазних облика која успостављају сложене релације са усменом књижевношћу. Свет сагледан из родне (женске/девојачке) позиције нуле и *Рајманске песме* Милене Смић (Смић 2019), које је приредила и предговором опремила Марија Клеут, што је (слично позицији Милице Стојadinовић) последица социјалног положаја и културне условљености сакупљачице.

25 Иако је била у контакту с њима, она је белеекње почела тек на Вуков подстицај.

26 Нова граница Милица није хтела ни могла да пређе, решимо, одбаци да се скупа посматрач „до ризлога што такови нису својини“ (Клеут 1990: 11).

27 На овој амбивалентности могло би се засновати тумачење Миличине личне трагике као последње подељености између света коме припада, али се свесно издваја из њега, и света који програмски поетикује и велича, али му не припада и осећа се дружином и надмоћном у односу на њега. Вероватно је ова социјална дистанца допринела ограничавању Миличине сакупљачке активности на контакте која се могу остварити у кући, на властитом имању или код родбине – дакле у социјалној околности која прилике феодална, свештеничкој сфери.

Štampisava, čak, slično svojoj pretkhodnici, bira one pesme koje su „dostoјne štampе“ (pretpostavljamo, dakle, izostavljajući one naglašeno lасkivne kao neprimрerke).

Prelaznim oblicima је, na svoj начин, zаokupљena i antologija *Lirsko-epске narodne pesme* (Kleut 2013), u чијem se predgovору, ali i u antologiјском izboru koji sledi, detalјno razmatra razgraničavanje rodova i жанrova. Ауторка помера и проблематизује жанровски статус ових песама. Тако поред балада и романса, односно песама које се супротстављају, превасходно, по трагичном или срећном исходу са становишта јуника, она у својој antologiji укључује и део песама чији је исход, у суштини, мање-више неутралан са становишта личне среће или несреће, а које садрже елементе и лирског и епског (парафразирајући наслов њеног предговора, могло би се рећи и догађаја и осећања). Реч је, углавном, о песамама с наглашеним рефлексним митомат, попут песама у којима се поглед људског бића постојно двоји на небу, згокупљен чудесном игром злуње и грома („Ој, девојко Вукосава“, „Камен мосте, не лизај се“), или оне о хајдерогањи која уређује свет („Жендба сјајнога Мјесеца“), а таква је и песма „Марко Краљовић и сова“, у којој се кроз речи птице отприче думноја страна јунака, или, што је вероватније, рефлектује древни савез „људоморе“ и птице једна мртвих и медијатора, исти онај који обележава дијалог заточеног Јанка војводе и орла у смедеревској бугаритници.

Показјин од условности поделе на родове унутар усменокњижевне традиције, која је, уз остало, довела до тога да у Вуковим књигама „песама ‘на међи’ има и међу женским, тј. лирским, и међу јуничким, тј. епским (у првој, другој и трећој књизи *Српске народне песме*)“ (Kleut 2013: 12), Марија Kleut систематично развија тезу да, иако је у итучавању народне књижевности општеприхваћено постојање песама на међи, нема једног и једнозначног одговора на питање где се та међа може уцртати. Она, и према лирци и према епци, остаје у највећој мери условно и, по правили, застала доатна објављена. С обзиром на то, најприкладнији критеријум за класификацију јесте „имплицитно приустан“ однос певача (и ликова) према описаном догађају, који, према њеном виђењу, уиогоме почива на специфичном поштовању обичајних норми и независних закона патријархалне заједнице.

Antologijski izbor Марије Kleut у потпуности је естетски оправдан и наглашено иновативан и неконвенционалан. Штавише, има у њему и елемент а особено, свесно провокативног дијалога с већ постојећим antologijskim izborima и лирске и епске и епско-лирске поезије. Искушавајући аластито промишљање проблема класификације и граница врсте којом се бави, Марија Kleut уноси у њега, с једне стране, неке од песама које се у већини претходних izbora или antologija убрајају у лирске (обретне, митолошке, хришћанске, породичне, љубавне...). То чини, смито

je, rukovođena elementom narativnosti koji karakteriše usmenu liriku. Sem toga, u њenu antologiju ušle su i neke od pesama koje su u dosadašnjim izborima pretežno klasifikovane kao epске (junacke ili pripovedne pesme), poput, recimo, pesama „Novjsek pasha i Miskot čobanin“, „Orađe Marka Kraljevića“, „Droba Jaskića“, „Stari Vučadin“ i „Smrt majke Lutovića“... Razlozi se mogu izvesti iz њenog predgovora i kriterijuma po kojem je udeo lirskog i sagledavanje pozicije jedinice suzene s њenom silom, snagu i čarom normom zajednice prevaskodno tipično za lirsko-epске pesme. Sem toga, u ovoj, verovatno, treba, u određenoj mери, tražiti i promišljanje stava stranih, prevaskodno zapadnih istraživača koji znatan deo pesama koje mi smatramo epским klasifikuju kao balade. Kao osobena demonstracija kako bi mogla izgledati praktična primena teorijskih promišljanja i kao podsticaj za dalja naučna promišljanja o prirudi pesama „na među“, ovaj izbor je svakako upečatljiv i vredan pažnje, pogotovo zato što nije koncipiran kao končno i neopozivo razgraničenje već pre kao poziv na aktivno bavljenje usmenom književnošću kao estetski i značevski živom tradicijom.

Radovi Marije Kleut posvećeni usmenoj epici, lirsko-epским vrstama, jedno-stavnim oblicima usmene književnosti, građanskom pesništvu i односу građanskog i usmenog pesništva i dr. postavili su nove istraživačke i naučne standarde,²⁸ zahvatajući obimnu i kompleksnu građu – objavljenu i rukopisnu, sistematičujući je i тумečeći u skladu sa savremenim kretanjima u nauci o književnosti i развојем ерпске фолклористике. U celini pedagoški oni su inovativni, po poetskoj građi koju zahvataju, po analitičkim pristupima, po pitanjima koja pokreću. Sa stanovišta ерпске културе посебно је важно и њено бављење књижевношћу 18. и 19. века, које је омогућило драгоцени увид у историјски, књижевни и културни контекст предвуковских бележња и бележња Вукових савременика, која су често остајала у сенци Вукових дела. Целаном свог научног рада Марија Kleut уклала усмену књижевност у шири књижевни и културни контекст обједињајући књижевно историјски, poetички и културолошки аспект и нудећи низ изузетних научних резултата, али и нив подстрек за даљи рад – себи и другима.

²⁸ Marija Kleut je autor popularni i изузетно korisni књиге *Analitičko pesme i mitovi naučno-istraživačke radi*, која је имала три издања (последње, које је управо изашло у штампи – Kleut 2020, објављено је сегментима који се тичу употребе интерста у научном раду и коришћења електронског претраживања), и књиге *Научно дело од астролошких до ампирних* (Kleut 2008) Ове књиге настале су као резултат њеног вишегодишњег бављења техником научног рада на постдипломском и, потом, докторском студијима (Негде међу бројним испитима грађе за коју докторат налаже се још увек бележње с овог курса, који сам, на своју руку, посећивала заједно са студентима на постдипломском студијима.)

Литература

- Делић, Лидија (2006). *Живот српске песме. 'Женидба краља Вукчића' у кругу карфагини*. Београд: Завод за уџбенике.
- Jellic, Andre (1978). *Lebanostani oblici*. Previo Vladimir Biti. Zagreb: Studentski centar.
- Карашић, Вук Стефановић (1975). „Предговор првој књизи *Народних српских pjesama*”. *Српске народне pjesme. Књига три 1841*. Преведено Владан Недић. Сабрана дела Вука Карашића. Београд: Просвета, 553–583.
- Клеут, Марија (1983). *Ларске народне песме у Летопису Милутице српске*. Нови Сад: Матица српска.
- Клеут, Марија (1987). *Иван Сетићки у српскохрватским усменим песмама*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Балканолошки институт.
- Клеут, Марија (1988). „Начин карактеризације лика Старине Новака у српскохрватским усменим песмама”. *Старина Новак и његово доба*. Београд: САНУ, 95–107.
- Клеут, Марија (1990). *Из колебе у дворске постолске. Фолклорна збирка Милутице Стојадиновић Српкиње*. Предговор: „Милутица Стојадиновић Српкиња као сакупљач усменокњижевних творевина” (7–25). Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за књижевност и уметност.
- Клеут, Марија (1991). *Српско 'грађанско песмичарство'*. Нови Сад: Матица српска – Институт за југословенске књижевности и општу књижевност.
- Клеут, Марија (1991б). *Песмарица карфагиних ђака*. Сремски Карловци: Библиотека љубав.
- Клеут, Марија (1992). *Златна девица преко белог света. Говорне народне умотворине*. Илустрације Јасна Бадњаревић. Нови Сад: Светови.
- Клеут, Марија (1993). „Лјеванија Симе Милутиновића Сарајлије у Серенсеновом тумачењу”. *Сима Милутиновић Сарајлија – Културно дело и историоистеријска улога*. Београд: Институт за књижевност и уметност – Вукова задужбина, 241–248.
- Клеут, Марија (1993а). „Српски мит: опасан и двосмислен?”. *Летопис Милутице српске*. Год. 169, књ.452, св. 4, 397–417.
- Клеут, Марија (1994). „Карактеризација лика бројем у јуначким народним песмама”. *Фолклор у Војводини*. Бр. 8, 44–51.
- Клеут, Марија (1995). *Народне песме у српским рукописним песмарицама XVIII и XIX века*. Предговор: „Народне песме у рукописним зборницима српског 'грађанског песничтва'” (5–35). „О овом издању” (375–376). Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за књижевност и уметност.
- Клеут, Марија (1996). „Дарак или оглед о слепичким песмама”. *Фолклор у Војводини*. Бр. 9, 59–71.

- Клеут, Марија (1997). „Дете – усмена култура – масовна култура”. *Литературно: Часопис о књижевности за децу*. Бр. 3, 5–7.
- Клеут, Марија (1998). *Буден Виландар масред Горе Свете. Хиландар и Света Гора у народним песмама*. Нови Сад: Апис.
- Клеут, Марија (1999). „Нив и жанр у народној поезији”. *Фолклор у Војводици*. Бр. 10, 22–31.
- Клеут, Марија (1999а). „Асмус Серенсен – зборњашени допринос истраживању народне књижевности”. Асмус Серенсен. *Првотна историја развоја српског јуначког песмаштва*. Превео с немачког Томислав Беквић. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Матица српска, 363–371.
- Клеут, Марија (2001). *Српска народна књижевност*. Библиотека Европски класици. Српски песни. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Клеут, Марија (2002). „Асмус Серенсен и Герхард Геземан о српско-хрватским народним песмама”. *Наручи саставних стварица у Вукове дане*. Књ. 30/2, 151–155.
- Клеут, Марија, Матица, Миодраг, Самаринја, Стељана, Радевић, Милорад (2003). *Народне јуначке песме у Лепомељу Матице српске*. Приредно Миодраг Матица. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за књижевност и уметност.
- Клеут, Марија (2005). *Вук Стефановић Караџић. Изобрава деца*. Библиотека Европски класици. Српски песни. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Клеут, Марија (2006). *Резимеје из старине: огледа о српским епским народним песмама*. Поговор: „Слика за испитивање статуса епских народних песама некад и сад”, 276–284. Нови Сад: Дневник.
- Клеут, Марија (2006а). „Asmus Sorensen i Gerhard Gesemann – Vermittler in der Rezeption der serbokroatischen Volkslieder”. *Сурени култура*. Нови Сад: Филозофски факултет, 653–658.
- Клеут, Марија (2006б). „Ношња у јуначким народним песмама”. *Жајкови српске књижевности*. Зборник. Бр. 3. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду – Орфеус, 87–101.
- Клеут, Марија (2007). „Стварност и анхроно поље у српско-хрватским јуначким песмама”. *Наручи саставних стварица у Вукове дане*. 36/2, 91–100.
- Клеут, Марија (2008). *Наручи децо од испрживања до иштане*. Нови Сад: Академска књига.
- Клеут, Марија (2010). *Једноставни облици народне књижевности*. Антологијска енциклопедија Десет векова српске књижевности. Предговор: „Спољност једноставних облика народне књижевности” (13–21). „Приређивачке напомене” (259). Нови Сад: Издавачки центар Матице српске.

Клеут, Марија (2011). „Шмајус и изучавање јужнословенског народног песничтва“. *Алејо Шмајус. Студије о јужнословенској народној епизи*. Избор и превод Томислав Беквић. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике – Вукова задужбина – Матица српска, 369–377.

Клеут, Марија (2012). *Из Вукове слике. Огледала о народном песничтву*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Клеут, Марија (2013). *Лирско-епске народне песме*. Предговор: „Лирско-епске народне песме: на међи догађаја и осећања“ (11–19). Антолошки едисија Десет векова српске књижевности. Књ. 9. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске.

Клеут, Марија (2014). „Увод о слепим певачицама народних песама“. *Клеут, Марија – Пешиќан-Љуштановић, Љилана – Томин, Светлана – Половина, Наташа. Без очију како и с очима: народне песме слепих жена*. Нови Сад: Филозофски факултет – Академска књига, 7–26.

Клеут, Марија (2014). „Традиција и иновација: песме слепица у варијантном кругу“. *Клеут, Марија – Пешиќан-Љуштановић, Љилана – Томин, Светлана – Половина, Наташа. Без очију како и с очима: народне песме слепих жена*. Нови Сад: Филозофски факултет – Академска књига, 100–113.

Клеут, Марија (2014). „Као пчела во цвет: биографије и песме слепих певачица“. *Клеут, Марија – Пешиќан-Љуштановић, Љилана – Томин, Светлана – Половина, Наташа. Без очију како и с очима: народне песме слепих жена*. Нови Сад: Филозофски факултет – Академска књига, 114–128.

Клеут, Марија (2014). „Јунаци говоре: комуникативни глаголи у српским ерским песамама“. *Lexika, gramatika, slovar. Zbornik posvećen Veli Vasiću. Urednici: Mišević Alanović ... [et al.]*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 371–389.

Клеут, Марија (2015). „О настанку и суштини *Ерменског рукописа*“. *Јужнословенска филологија: годишњи списак за словенску филологију и лингвистику*. Књ. 71, св. 3/4, 29–42.

Клеут, Марија (2016). „Вредновање усмене епике – Вуково и савремено“. *За и прозивање Вука 2: зборник радова*. Београд: Службени гласник, 157–284.

Клеут, Марија (2017). *Вук Стефановић Караџић*. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске.

Клеут, Марија – Периф, Драгољуб (2018). „Двојиница старца Милије у светлу традиционалних представа о двојинку код Словена“. *Српско словенство* [Радови српске делегације на XVI међународном конгресу слависта]. Том 2. *Књижевност, култура, фолклор мањина славистике*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 173–183.

Клеут, Марија – Зобеница, Николаина (2018). *Ваштара у Србији у XVIII веку*. Коментари: Марија Клеут. Превела: Николаина Зобеница. Београд: Службени гласник.

Клеут, Марија (2019). „Збирка рођанских песама Милеве Симић“, *Рођанске песме: избор из дела Милеве Симић*. Књ. 1. Приредила Марија Клеут. Нови Сад: Градска библиотека, 7–33.

Клеут, Марија (2020). *Антологија грађанске поезије*. Антологијска едница Десет векова српске књижевности. Предговор: „Рукописне песмарнице – освит новије српске поезије“ (11–32). Књ. 120. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске.

Пешићан-Луштановић, Љилана (1996). „Поука традиционог нига“. *Детинство: Часопис о дечијој писаној и усменој култури*. Бр. 4, 56–57.

Пешићан-Луштановић, Љилана (2002). *Знај Десетот Вук – мати, историја, песма*. Нови Сад: Матица српска.

Симић, Милева (2019). *Рођанске песме*. Књ. 1. Приредила Марија Клеут. Нови Сад: Градска библиотека.

Снежана Д. Самарија

ОД СЕЊАНА ОД ИВИНА ДРУСТА¹

Марија Клеут, *Иван Сењанин у српскохрватском усменим песмама*, Нови Сад, Матица српска, 1987, 274 стр.

Након две знатно приређене књиге – *Велимир и Босилка* Милована Видковића (1982) и *Лирске народне песме у Летопису Матице српске* (1983), монографија о Сењанину Ивану може се посматрати и као особит пометак пута до Награде Златна књига *Библотеке Матице српске*, која је у 2020. пригала проф. др Марији Клеут. Златна књига *Иван Сењанин у српскохрватским усменим песмама*, штампане управо међу едицијама Матице српске, испољила се уметачкино и кроз најкраћа осврт на историјат приступа и проучавања ових и сродних тема.

Као што је одавно познато, сењана на националну прошлост, истраживана у епском сазвучју, околница су Вуков систематизације грађе, потпуно изведене до његове класичне редукције *Српских народних pjesama*. Прегледан и аргументован самом поезијом, Вуков систем, успостављен другом, трећом и четвртном књигом беошког издања, постао је темељ свих будућих размишљања о „нашој“ српскохрватској, српској епници. Поред „логичног“ хронолошког принципа, Вук је кроз ове антологије нишао и тематске кругове, што је јасно указало на привлачност појединих епских имена. Ово њих су се груписале интернационални мотиви, док су се током векова усменог преношења, епске судбине гравитале или сужавале до једног модела. Не образложујући очигледну логику таквог редоследа, Вук је претпоставио да естетски најуспешније варијанте успоставе нит биографија, делимично или потпуно развијених у традицији.

Од краја 19. до половине 20. века, проучавања епског песничтва нарочито су била оријентисана на односе између историје и „мушких“ или „јуначких“ песама. Посебан замах утврђивању историјске заснованости епских портрета дала је позитивистичка школа, мада се не може занемарити ни привлачност митских слојева, као ни национални полет истраживања сопствене повеснице, откривање докумената и споменика из давнина. У таквим оквирима особиту новину представљала је студија Вострослава Јагића из 1881, у којој су први пут на основу саме песничке грађе изложени елементи епског „житија“ једног јунака. Јагићевом заслугом представљена

¹ Караџић 1988/III: бр. 29, стих 135. Вук Караџић тумачи именују друсто „vide друство: *Na besedu među ovima društvo*“ (Караџић 1986/I: 215).

je i obilna monografija Mikaja Halanškog, čiji je komparativni pristup obuhvatio južnoslovensku tradiciju o Marku Kraljeviću i grafi ruskih bičevina (Jagić 1881; 1884). Nakon Jagića je i Tomo Marešić skicirao više epskih biografija, dok su znameniti i zaboravljeni poslednina između dva rata dopunjavali i širili saznanja o likovima, starnini, motivima, modelima i junštvima epskog pesništva i procesima epskih spavanja.

Posle Drugog svetskog rata glavni pravac istraživanja narodne književnosti usmerava se ka odnosu kolektivne i individualne komponente epskih stilizacija. Sinteze o usmenoj epici iz poslednjih decenija prošlog milenijuma, napisane kao zasebne studije, personalne krestomatije, ali u funkciji predgovora antologijama, po pravilu su bile popularno-esejistički intonirane. Zasnovane mahom na Vučkom bečkom izdanju *Srpskih narodnih pjesama*, često nisu bile „otprebane“ ni navedima iz literature. Kada je 1987. objavljena monografija Marije Kleut po mnogo čemu se razlikovala od takvih izdanja.

Nije bilo lako ni istraživati ni tragati za grafi, ni osmiseliti kompoziciju knjige, u kojoj su se povezali dotadašnji pristupi odabrane teme, istorijat beležaka i izučavanja sa elementima poetike narodne epike i, šire, usmenog pesništva. Istini za volju, nije lako ni govoriti o knjizi, čiju sadržajnu san dobro poznaš, a koja je nedavno besprekorno sagledana u okvirima naučnog opusa prof. dr Marije Kleut. (Pешnikаn Љуштановић 2013: 7–29)

Monografija o Sešaninu Ivanu, odnosno o „istorijskoj личности kao poetskom liку“ (Karantović 1988, 490–493), dragocena je i po koncepciji, zapošljima i zaključcima, koliko i zbog priloga, koji su bili novina u našim naučnim krugovima. Osnovni tekst čini pet odeljaka: 1. *Uvod*; 2. *Житотворне Вісно Власковска*; 3. *Песме о Івану Сеשאину у времену и простору*; 4. *О чему певују песме о Івану Сеשאину*; 5. *Жильети човек (Іван Власковић) и poetsки лик (Іван Сеשאин)*. Skromno oimnени kao *Додак*, osam „пописа“ или „каталог“ из другог сегмента књиге представљају особиту потпору тумачења, а указују на важне чиниоце усмених импровизација (терен beležaka, афинитет певача, колектива и сакупљача), као и на процес битне за обликовање епске песме, али и других песничких форми.

Већ и летимичан увод у трећи одељак, посвећен троделној библиографији, списовито сведочи о ширини и темељности обављеног посла. Јер, наспрам података о историјским изворима и литератури везаној за сењске ускоке (укупно 28 наслова), чак и сабраних са избором студија, огледа и чланака о усменом песничству (36 наслова), импозантан је број јединица из *Пописа збирки и периодичних публикација у којима се налазе песме о Івану Сеשאину* – 171. А, притом, како узред напомене Марије Kleut: „Поред наведених, прегледала сам и многе друге, али су оне остале неспоменуте, без

обзира на свој значај, из једноставног разлога што у њима нема песама које су предмет овог рада" (Клеут 1987: 181). Проблеми са којима су се тада суочавали проучаваоци српске фолклорне баштине, такође су само споменути, као позната чињеница „да у нас не постоји поуздана библиографија збирки усменог песништва, чак ни штампаних (...) поготову не у поткуду часописа и рукописних збирки". Мада још учинени извесни напори да се ове отежавајуће околности измене,² на расутост и недоступност српске фолклорне грађе могла би се применити формула „Како тада, тако и данасе". Библиографски подаци које је саопштила Марија Клеут и ту су празнину donekle попуњавали.

Функционално излагање представило је додатнања истраживања посвећена семантици усвојенима, при чему се историјату изучавања придружује и историја записивања песама. Нуклео је још једном нагласити да је оваква концепција монографије ефикасно кондензовала два и по века бележења грађе на веома широком простору од Хера и Дубровника, дуж Приморја и Источне Крајине, преко Босне, Херцеговине и Војне границе, по Срему и Посавини до Косова. Опредељење за хронолошки принцип представљања прикупљеног материјала, исто толико богатог колико и разновидног, уверљиво је оцртало генезу интересовања за њих. Кроз реконструкцију су се указали и други чиниоци живота традиције у широком распону од афинитета песама и сакупљања, преко учествовања тематике до жанровске разноврсности варијаната. Из сваког периода, од најстаријих до новијих записа, изведени су кондензовани закључци. Успостављена мрежа уверљиве аргументације није пружила искључиво упориште за књижевноисторијску синтезу, него је дијахронички „систем доказа" највише разматрања о чињеницама поезике усменог песништва. Ти елементи, изложени у четвртој и петом одељку монографије, чароно су се повезали и са прилозима, засебно осмишљеним као „допунски" излагања.

Новине овог приступа подразумевале су и извесну смелост проучаваоца да прибегне табеларном представљању, најпре појединих стихова, а затим и каталога стиховних модела. Додуше, претходно је Јован Деретић „скројио" табелу структурних сегмената, али само једне песме (Деретић 1972: 395–426) док се, након вишедеценијског „одевања", појавило и јединствен Крстићев *Индекс мохова* (Krstić 1984) Немановић, поједини елементи оба каталога морали су да се подударе.³ Треба, међутим, срећнути

² У том смислу мора се и овом приликом указати на значај енцикле *Библиотека усмене књижевности*, у издању Матице српске и Института за књижевност и уметност, познате међу фолклористима као „Бела библиотека". Важно место међу овим томовима припада и књигама које је приредила проф. др Марија Клеут (Матица 2013: 139–149).

³ Нпр. Krstić : Клеут – В. Ређуџа : II. *Религиозне песме; III. Родовица и родоци; IV. Песме о породичним односима; V. Земљица и њаја; VII. Животица као јуначки подвизак; D. Рајцић (Војни); VIII. I. Песме о медитацијској и јуначкој спремањима и II. Војске; V. Сви, поједиња, мртво,*

pažnju na još jednu činjenicu. Marija Kleut je skrupulozno navela Krstićevo delo u literaturi, ali je ekskluzivno ukazala na teškoće mehaničke primene gotovih indeksa, čak i nezavisno od polazišta pri definisanju motiva. I godine objavlivanja dve knjige сведочile su da je koštur za *Komato pesama o Iivnu Sešanimu* (Kleut 1987: 196–236) bio osmišljen tokom obrade pesničke građe, odnosno na osnovu ličnog „metalničkog iskustva“. Belешka o katalogu prilоженом u monografiji je, такође, predstavljala сведену sintezu, posveћenu naporima da se folklorni korpusi sistematizuju i u nišoj sredini i u evropskim okvirima. Tu su predložene i bitne informacije o pristupima Maksimilijana Brauna, Karla Čistova, Radne grupe za katalogizaciju evropskih narodnih balada, da bi se predstavila primena ili prilagođavanje сопственог каталога fraјбуришкoм систему поделе на тематске групе. Joш једном се потврдио да folklorni korpus istovremeno i захтева систематизацију, али и превратилу строгост класификација. U svakom случају, издвојени епски модели, њихов распоред и разуђеност појединих тематских целина, успоставили су свообузвато и преглавно обухваћену конкретну поетску биографију, док је излагање у основном тексту добило битну потпору, уз навођење извора за сваку представљену варијанту. Промишљена типологија предочила је и значај морфолошке категорије „функције“, а поредом са стабилним (повољљивим) елементима структуре дошао је до изражаја и динамички потенцијал формулативности, битан за све „дрете“ варијанца.

Управо због тога што је свако одмерено започињање проф. др Марије Kleut потпуно изведено из непосредног позивања богате folklorne грађе, убедљиво су се испојали процеси подједнако важни за поетску епску поезију и целокупно усмено песništvo. Нека овом приликом буде издвојен само „феномен“ помичности номенклатура, повезан са типским цртама ликова и жанровским захтевима обликa. Joш је Вук Караџић приметно поводом једне од балада о братоубиству, како је песма о Муји и Алији „у народу нашем старија од Турака у нашијем земљама, него су ова имена послје узета“ (Kараџић 1988: 48). Та појава, касније више пута разматрана, у folklористичким приступима се означавала као „пренос народних песама с једног јунака на другог“, уз запажање да се не мора одвијати увек „са старијег на млађег него и обротно“ (Kостић 1935: 432–437). Саследилане су промене имена у реализацији фабуларне матрице (нпр. борба против Арапина; муж на свадби своје жене; неверство дубе), као и начини обрада под окриљем поетичких императива (Mикосевић-Ђорђевић 1971).

Испитивања песама груписаних око Сеšанина Ива показала су и овакве „преносе“, а Марија Kleut је издвојила и друге црте – срastaње локалитета са епским именом, замене или укрупњања именована у оквиру исте епске породице (било да се колебаљивост испољава при именовану оца и сина, браће, синовца и сестрића или

zamodbitno : VIII. *Udarci sudbine i katastrofe, W. Sola i podnetanje* : X. *Shalove pesne*.

početima – Kleut 1987: 133). Uz to, ukazano je na osobite epske dublete, kao i na potpuno zaboravljanje staros, manje poznatog, epskog imena u pesmama novijih datuma. Narocito su zanimljivi primeri koji ilustruju uključivanje epskog јунака у структуру баладе, ali i funkcionisanje epskog imena у sklopu lirskog „teksta”. Za ovakve procese „slučaj” Senjanina Iva bio je izuzetno „zaniman”, bilo da je Marija Kleut protkala razvijeniје obrade raznih motiva, srednje baladama, или је zasobno izdvojila шести prilog где су napisane lirске pesme. Ukazujući na složenost čak i nasoo јednostavne kategorije kakvo је ime epskog јунака, Marija Kleut је povezala snagu историјске подлоге при обликовању epske nomenklature, tipiska uporišta svoјstvena lirskim iskazima i ambivalentnost karakterizacija при stilizaciji događaja у epici i baladama. Najedno od ovih dinamičnih zbivanja у samoj tradiciji nije generalizovano. Naprotiv, tako је, uostalom i formulisan zaključak monografije kao svoјnos „podatka iz zbirke”, prilagođavanje lika poetskom sistemu, oduvanje tipičnih црта, promenljivost atribucija i uveličanje funkcija, uz neprekidno i neminovno mešanje при свакој improvizaciji (Kleut 1987: 175).

Razmatrajući sklapanje poetske biografije kao amalgame epizoda из života različitih историјских личности i poetičkih zakonitosti, Marija Kleut је osvetlila i putевe „racionalizacije epskog poјmа”, fluidnost seјana i snagu zborava. Završni odeljak osmišljen је kao zbir ekonomičnih sinteza (deset, odnosno deset) sniveјnih modela, чије обликовање у tradiciji ima manje или više dodira sa životnim putevima konkretnih личности. I ovi modeli mogu се porediti sa izdvoјenim segmentima i motivima из kataloga. No, za sagledavanje dinamične varijacije unutar „poetske” konstrukcije dodatno су dragoceni seјani i osmi dodatci. Tu су, uvek sa podacima о izvorima, navedeni različita imena članova porodice Ivana Senjanina, његоvih duhovnih srodnika, protivnika i tvorničara. Joш је impozantniji katalog poetskog prostora i ширina lokaliteta по којима су predstavljene јунаčke akcije. Ime Senjanina Ivana najintenzivnije је vezano за uskočki centar i okolinu Seња, ali се јунак usmerava до Broјinskih гора, reka и travња, који су odneli кроз времена или их nikada nije bilo moguće naći на географским mapama. A, on сам drugује са uskočima и hajducima из своје „epike”, са Markom Краљевићем, Janom и Sekulom. Meђutim, nijedan певan га не „prezentу” до Nemaњiћа, краља Vukasinа и његоve браће.

Za sagledavanje složenih toкова i načina stilizacije у okvirima usmenih poetičkih sistema kovan је niz zaključaka koje је Marija Kleut izložila и potvrdila priložima. Pokazalo се, на primer, da nezavisno od vremena и terena beleženja varijanta, ime Senjanina Iva nije učestalo међу хроничарским типовима epike, kao што се tek у nekoliko primera среће kao јунак pesme „magijsko-mitске sadržine” (Kleut 1987: 201). Istovremeno, uvid у bogatu građu potврдио је još јedan bitan процес:

„prelazi iz lirsko-epike u epsku formu (ili obratno) ostvaren (je) relativno lako u našoj usmenoj poeziji” (Kleut 1987: 104).

Kroz ispitani korpus ispolnila se i protivrečnost karakterizacije, što se podudara sa „procenama” postupa velikog broja junaka, čije su poetike biografije mlađe ili više razvijene. Primera radi, ista se pojava uočava pri opevanju Marea Kraljevića, Jutovića, Jerine i Turfa, Sabinićina Lavka, čak i kneza Lazara. Uočeni odnosi između funkcije, lika i snage „optimalni” su životni put čuvenog Sešanina u dijakronijskoj i sinkronijskoj ravni. Posebno je došla do izražaja dinamična struktura fabularnih matrica, tim pre što je Marija Kleut pokazala tri osnovna tipa međusobne sprege ovih kategorija. Osim njihove čvrste međusobne povezanosti i stabilnosti, događa se da imenovanje varira, funkcije su različite, a priča ostaje ista. Istovremeno, uočavaju se premешtаnja narativnih celova iz modela u model, uz postojanost imena i funkcija. Očito, nema jednostavnih i „končnih” rešenja pri oblikovanju „jednostavnih oblika”.

Napominjući kako je koncepcija izlaganja uskratno razmatrana u delu pojedinih pevača u stilizaciji pesama o Sešaninu Ivanu, Marija Kleut je iznenađena i ta pitаnа, bilo da je pakљivo provalatila glave istog, nepoznatog pevača iz *Erasmovske duhovisa*, poredila varijante u užem smislu ili je prilozila potis pevača i kazivaca, a zasebno izvela i repertoar Anise Begin. Kao gusti preplati izlaganja uspostavljaju se relacije između istorije i narodne poezije, ne samo kada se razmatra sudbina Ivana Vlatkovića i drugih Ivana, nego i kroz beleške o Tadiji Petroviću, odnosno Tadiji Krimofaninju, o Desančićima i Dančićima. И стилска rešenja iz tradicionalnog фонда našla су место у овим економичним излагањима, било да је Марија Kleut дефинисала „механизме детемпорализације” поводом анхронизма, или се осврнула на разлоге с којих би се морало размислити о примерности појма „диклаус” у усменој епизи.

Процесе и особности стилсација, на које је проф. др Марија Kleut скренула пажњу пре нешто више од три деценије, потврдила су и њени доцнија истраживања. То се нарочито испољава међу студијама о другим епским јунацима „средњак” времена, независно од развијености епских биографија (Kleut 1988; Kleut 2005). Уочена поетичка уперништа „технике спеванања” и епске индивидуализације такође су кондензовано потврђена управо при разматрањима релација између историје и поезије (Kleut 2008), имена и жанра (Kleut 1998), или у опседима о епским презименима (Kleut 1994) и карактеризација епског јунака помоћу броја (Kleut 1994a).

Постављена врста научне конструкције при сагледавању поетског животописа Ива Sešanina davala је подстицај Марија Kleut и у другим пројектима. Упошната са

радovima tada malo spominjanog Asmusa Sørensen, ⁴ otvrdom uz njegovu studiju kao da je podarila ovom danskom naučniku drugu, novi život, a istovremeno ga i približavala novim generacijama (Kleut 1999).

Monografija Marije Kleut otvorila je puteve detaljnom i pouzdanim istraživanju različito koncipiranih tema. Knjiga o Seňanin Ivanu postala je uzor istraživačima, bilo da su se определили за конкретну епоху биографију (Пешинкан Љуштановић 2002), за сагледавање слојева и составних чинилаца одређеног круга варијаната (Делић 2006), или за компаративна читања усменог наслеђа (Перић 2008). Ова је студија незаобилазна и за разматрања особености епских „средњих“ времена (Сувајџић 2003), за типолошке синтезе посвећене најраступљенијим епским темама (Петковић 2008), као и при сваком озбиљнијем приступу књижевноисторијским питањима усменог стваралаштва и поетике усменог родова и врста.

Писана прегледно, јасно и одмерено, књига проф. др Мараје Kleut пружала је вишеструке путевале престојећим истраживањима и епског песничтва и усменог стваралаштва. Овде ученици закључци осветљавају више важних истраживачких тема и могућности његових обрада. Ипослишно се узео контекста импровизације и напоредо с тим знамај афинитета колектива, при чему су обе компоненте подједнако битне и за карактеризацију јунака и за њихове обликовања поетског живота или поетских живота. Дошла је до изражаја улога поетичких система при обликовању мотива и реализацији варијаната. Предложена су својства фолклорних образаца, и њихова постојаност и динамички потенцијал формула. Потврдила се нужност повезивања историје и поезије – на вишим нивоа. Поред релације повесних „чињеница“ и песничтва, у којем год односу сагледавани, (п)остала је очита потреба за повезивањем историјата изучавања одређених питања са увидом у што већи корпус грађе. Управо у том смислу драгоцена су и знањања, која се односе на словене везе између варијанте, записа и могућих „повратних“ уписија штампаних песмарица на усмену импровизацију. У свом том мноштву предочене словености традиције и њених изучавања, улечитљиво се

4 „Случај“ Асмуса Соренсена у таквим српске фолклористике истражује и будљивост научних интересовања, према се узео „објективности“ подраумева у таквим приступима (и теоријацијама). Соренсенови радови о народном песничству представљени су у стручној периодичној и литературној краја 19. и почетком 20. века. Негова залажања, закључци и ставови били су добро познати не само Јагићу и Марегаћу већ и осталим проучиоцима. Било да су се са таквим подацима свикали или их доводили у питање, Соренсенови радови „примоти историја развијања јуначке епике“ укључени су у излагања А. Гагариковића, Ј. Томића, Ј. Радонића, С. Стојковића. Међуратна генерација научника такође се позива на Соренсенова тумачења, о чему сведоче студије Д. Ђуровића, Д. Костића, С. Тахола, С. Орловића. А, онда, после Другог светског рата, као да син они токови, заједно са већинком старих истраживача српске традицијске културе и епског песничтва, тогу у дубину заборави.

izdvojilo ukazivanje na značaj svakog „teksta“, pokušavši čitanja i opreznog izbegavanja nasloženih predrasuda i subjektivnih utisaka.

Sa relativno kratke vremenske distancije, koja još uvek nije garancija objektivnosti, ipak se pokazalo šta je iz srpske nauke o usmenom stvaralaštvu oduzelo kritičnom merilima mladih i najmlađih generacija folklorista. I, na kraju, bez proizvoljnosti i „deporeke fraze“, kako bi rekla prof. dr Marija Kleut, ova se knjiga može i mora čitati više puta. Svaki novi susret sa osnovnim tekstom i priložima dodatno je podstičajan zbog zaključaka, važnih izlaganja i argumentacije, kao i zbog jedinstvene istraživачke energije autora.

Literatura

Делеш, Лидаја (2006). *Живом епске песме. Жениба краља Вуканама у кругу варијанатама*. Београд: Завод за уџбенике.

Делеш, Лидаја (2019). *Змија, а српска*. Андрићград – Вишеград: Андрићев институт.

Делеш, Мирјана (2008). „Формулативност и усмена епска формула: атрибути бело и јунчио у српској десетерачкој епизи“. *Српско усмено стваралаштво*, ур. Н. Љубинковић, С. Самариња. Београд: Институт за књижевност и уметност, 119–145.

Деретић, Јован (1972). „Банковић Страхиња – структура и значење“. *Књижевна историја*, IV, 15, 395–426.

Деретић, Јован (1978). *Огледи из народне поезије*. Београд: Слово љубве.

Јагић, Vatroslav (1948). „М. Халанској, Южно-славјанске сказанија о Краљевич Марку в свези с произведенима рускога бјелового епоса“. *Archiv für Slavische Philologie*, Berlin, XVI, 1894: 229–235. Прештампано: V. Jagić, *Isborni knozi srbi*, рг. М. Kombol. Zagreb: Matica hrvatska, 508–513.

Јагић, Vatroslav (1882). „Krajevich Marko u narodnim ustvorinama“. *Archiv für Slavische Philologie*, Berlin, V, 1881. Прештампано: *Slovnac*, Dubrovnik, V, 1882, 370–376, 385–389.

Карановић, Зеја (1988). „Историјска личност као поетски лик (о књизи М. Kleut *Живом Севањем у српскохрватским усменим песмама*)“. *Летопис Матице српске*. Год. 164, књ. 441, св. 3 (марг), 490–493.

Караџић, Вук Стефановић (1986) *Српски рјечник (1852)*. Сабрана дела В. С. Караџића, XI/1–2. Приредио Јован Кшић. Београд: Просвета.

Караџић, Вук Стефановић (1988). *Српске народне рјесме*. II. Сабрана дела В. С. Караџића. Књ. V. Приредила Радмила Пешић. Београд: Просвета.

Караџић, Вук Стефановић (1988). *Српске народне рјесме*. III. Сабрана дела В. С. Караџића. Књ. VI. Приредио Радван Самарџић. Београд: Просвета.

- Клеут, Марија (1987). *Иван Селишки у српскохрватским усменим песмама*, Нови Сад: Матица српска.
- Клеут, Марија (1988). „Старина Новак – њени карактеризације лика у српскохрватским усменим песмама”. *Старина Новак и његово доба*. Уредник Радован Самарџић. Београд: Балканолошки институт САНУ, 95–107.
- Клеут, Марија (1998). „Име и жанр у народној поезији”. *Фолклор у Војводини*. 10, 22–31.
- Клеут, Марија (1990). „Podela srpskohrvatskih epskih usmenih pesama na cikluse – izdaci i roditelje”. *Narodna umjetnost*. XXVII, 99–108.
- Клеут, Марија (1994). „Презимена у народним епским песмама”. *Зборник Матице српске за филологију*. 37, 279–285.
- Клеут, Марија (1994а). „Карактеризација лика борејем у јуначким народним песмама”. *Folklor u Vojvodini*. 8, 44–51.
- Клеут, Марија (1999). „Асмус Серенсен – заборављени допринос истраживању народне књижевности”. *Асмус Серенсен. Првог историјског развоја српског јуначког песмаштва*. Преко Томислав Беквић. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике – Вукова задужбина – Матица српска, 363–371.
- Клеут, М. „Мали Радојица у кругу варијаната и тема о шамшу”. *Жанрови српске књижевности – преглед и поетика облика*, 2, ур. З. Карановић, С. Радуловић. Нови Сад: Филозофски факултет, 2005: 7–19.
- Клеут, Марија (2006). *Народна књижевност. Фрагменти српских*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Клеут, Марија (2008). „Ликови епских народних песама – историјско и поетско (коларско усвође)”. *Зборник Матице српске за словесност*, 73, 167–175.
- Клеут, Марија (2012). *Из Вукове савке*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност.
- Костић, Драгутин (1935). „Преноси народних песама с једног јунака на другог”. *Српски књижевни гласник*. XLV, 6, 452–457.
- Krstić, Branislav (1984). *Indeks motiva narodnih pesama balkanskih Slovena*. Beograd: SANU.
- Лоза, Александар (2002). *Пролози: словесна и видеодромати изрени српске епике*. Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Матица, Мисдрег (2013). „Библиотека “Усмена књижевност””. *Савремена српска филологија*. 1. Уредиле Жејка Карановић, Јасмина Јоковић. Нови Сад: Филозофски факултет, 139–149.
- Милошевић-Ђорђевић, Нада (1971). *Заједничка тематско-жанрска основа српскохрватске историјске епике песама и првог друштва*. Београд: Филолошки факултет, 1971.

- Перић, Драгалуб (2008). *Трикографски јунаци словенске епике*. Вилхелм Веислојеру и Злај Сељени Вук : (компаративно-типолошка анализа). Београд: Београдска књига.
- Перић, Драгалуб (2020). *Постаци времена српских усмених епских песама : (превртљива белања и Вукове збирке)*. Нови Сад: Академска књига.
- Петковић, Данијела (2008). *Титолозија епских песама о јастовићу јунаку*. Београд: Четири штампа.
- Петковић, Данијела (2019). *Јунак и силе епске песме*. Београд, Институт за књижевност и уметност.
- Петровић, Соња (2004). „О покушајима разврставања ликова у народној епизи”. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*. Београд, LXVIII – LXIX, 91–103.
- Пешићан Луштановић, Љилана (2002). *Злај дестом Вук – мит, историја и песма*. Нови Сад: Матица српска.
- Пешићан Луштановић, Љилана (2013). „Систематизација целине”. *Актуелност истраживања. Зборник у част Марије Клеут*, Уредиле Светлана Томић, Љилана Пешићан Луштановић, Наташа Половина. Нови Сад: Филозофски факултет, 7–29.
- Самарија, Снежана (2008). *Биографије епских јунака*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност.
- Самарија, Снежана (2012). „Марија Клеут, *Из Вукове селекције олуја о народним песмама*”. Библиотека књижевност и језик. Књ. 39. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2012, 215 стр.” *Годишњак Комитета за српску књижевност са једнословнимски комитетом*. Београд: Филозофски факултет, 387–394.
- Сувајинић, Бошко (2003). *Епске песме о јардунима и усвојима*. Београд: Гутенбергова галаксија.
- Сувајинић, Бошко (2005). *Јунаци и маске*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

ЛЕКСИКОЛОШКИ КЉУЧ У ТУМАЧЕЊУ НАРОДНИХ ПЕСАМА

1. Термиолошким изразом *лексиколошки кључ* у наслову издвојен је један од могућих критерија у тумачењу народних епских песама којим се користила и Марија Клаут, професорка смерита Универзитета у Новом Саду.¹ Начин на који је она укључила и лексиколошку анализу у тумачење епске песме показује да се научне дисциплине знатно више међусобно пресецају него што се разграничавају. Теорија књижевности, дакле, не треба да искључује податке који се употребљеним језичким јединицама укључују у уметничко дело, нити лексикологија може одредити значење речи изван контекста, у овом случају стиха, песме и жанра, у којем је реч употребљена. Резултате у складу истраживања науке о књижевности и науке о језику не потиру чињеницу да је објекат истраживања исти – реч, стих, текст. Са лингвистичке тачке гледишта стога је и очекивано да се уметничко дело које се остварује речима, тачније јединицама свих језичких нивоа, и тумачи полазећи од употребе речи, управо од намере с којом је дата реч, а не то тако и дата граматичка структура, изабраних. Са ставовишта теорије књижевности лексиколошка анализа једна је од алата у тумачењу текста којом се, како истраживања Марије Клаут потврђују, откривају носници поетске функције у датом делу. Полазећи од stava да је језик народне књижевности

¹ Овај текст може се према прихваћеној терминологији уврстити у научне радове прегледног типа у којима је основна намера аутора да представи резултате међународног рада једне школе, правца или једног аутора. У том смислу треба разумети и моју намеру да подстакнем читаоце да пажљиво читају радове проф. Клаут и сами изведу закључак о томе да ли укључивање лексиколошког критерија доприноси разумевању и аргументованом тумачењу књижевног дела, што ја у овом прилогу настојим да покажем.

И поред честих разговора са колегањом Маријом Клаут о односу језика и поетске функције дела тек ми је изнечитавње њених радова у континуитету и с већим речима о времену објављивања у пуној мери остварило њен приступ – када, како и зашто се користила и шире поједином лексиколошким приступом у тумачењу епских народних песама, те зашто је као приређивачица Збирних поетолошких ода уносила податке о значењу и пореклу речи, а монографска издања фолклорне грађе или изабраних народних песама насловљавала на начин који одређива да се поетска функција остварује и речом речи, и њеном фонолошким ликом.

средство lingvističke izrazne dase – biran, dugim tradicijom iznimno upotreban domerivan, sa nekim stilskim obeležjima koja su samo njemu ili bar preovlasno njemu svojstvena. (...) Jezik pesme i jezik prirovnika, bez obzira na to da li su one uslovno ili pisano poslovanje, imaju istu funkciju, da prenose estetsku informaciju (2015b: 25–26),

ona u pojedinnim radovima za objekat istraživanja uzima jezičke jedinice koje su po definiciji u domenu leksikologije. Poni komentari o upotrebi pojedinih reči, oblika ili struktura u narodnoj poeziji ne samo što ukazuju na nužnu povezanost teorije književnosti i lingvističkih disciplina, nego i potpuno, a neretko dopunjavaju i preciziraju lingvistička određenja. Sa leksikološkog stanovišta obrazloženje imenovanja predmeta razne darova u tekstu „Darak ili otkid o spletkom pesmama“ (1995) u svakom posedu je uzorno upravo stoga što je u pesmi upotrebljena reč nasledina u kontekstu žavra i tipičnom psihosocijalnom odnosu između pevača moloca i slušalaca mogućih davalaca, up:

Posebna osvrta u interpretaciji ove vrste izjavljuju lekseme koje su upravo otkrivene kao „predmet razne darova“ i savizivne koje pripadaju istom semantičkom polju. Ovo što u pragmatičnom smislu čini ovaj pesnik ovaj teorija – dobijanje milosrdne – izjavlju se dosledno, i u pesmama koje su se izjavile pre izjavljavanja i u onima kojima se izjavlju na dobijanjem, izjavio visokim stepenom preovlasno izjavlja a ikaod direktno, rečima koje su izjavljeno u svakodnevnom govoru (rečima reči proseliti). Pona da se milosrdna da izjavlja se parafrazom i metaforom: darivati, podarivati, udeliti, podeliti, nameliti, ne primati, ne primati darak, darivati dostaviti. Milosrdna (mildod) metaod se izjavljaju metaforično: dar, darak, podelica, a ikaod imenju darivati: močiv, križar, križar (1995: 65–66).²

2. Na osnovu leksikološkog ključa, kao uslovne oznake datog teorijsko-metodološkog pristupa, i poimovno-tematske srednosti korpusa izdvojen je jedan manji broj radova prof. Klut u kojima se književnoistorijskom pristupu priključuje i leksikološki, primenjen na lekseme iz opšteg leksiknog fonda (1994a, 1995, 2013, 2014), terminološkog (2006, 2007, 2009) i onomastičnog (1994b, 1998).

2.1. Leksemama iz leksičko-semantičke grupe broj u epikim narodnim pesmama određuje se prema podacima Marije Klut (1994a) broj učesnika u radnji, delovni

² Na tehničkih razloga izostavljeni su podaci o izvorima u kojima se navedene reči javljaju.

ljudskog tela, učestaloost radnje, vreme, prostor, posed (blago, knjiga, odeo, oružje i dr.), te manji broj apstraktnih pojmova u šmali karakterizaciji junaka. Veoma je važan zaključak da je inventar brojeva ograničen i pritom u visokoj meri i opšta, gotovo univerzalan:

od beskonačnog niza prirodnih brojeva koji postaje u svesti i jeziku u junačkim stihima pesnika upotrebljavaju se samo neki, vrlo određeni, čiji je inventar moćno sčiniti. Taj inventar – pošto je itačno omeđen, vremenski (ta jedne uslovnostske stvaranje u društvu i pokolju) i prostorni u doslovno istom ili stičnom junačkom izrazu predstavlja element množestvenoslojzstke krate (u smislu u kome se ovaj termin upotrebljava u Vera-Larsovoj teoriji) (1994: 45).¹

Druži važan zaključak tiče se žanrovskog ograničenja upotrebe brojeva – u usmenoj junačkoj pesmi brojevima 1, 2, 3 i retko 4 određuju se nosioči radnje, a većim brojevima neokarakterisani likovi; žanrovski je uslovljena i upotreba broja *jedan* uz imenovanog aktera u stihovima kojima se predčava presokret u radnji. Visheznanoost lekseme *jedan* potvrđuje se i u etekim pesmima – *jedan* sinonimno sa *neka* (bilo koja, nepoznati, neimenovani), u formulativnim stihovima u šmali „poetskog definisanja međusobnih odnosa dva lika“ (str. 46) ili kao element porotka u odnosu na brojeve dva i tri (str. 47), te izražavaju ideje o jedinstvenosti kojoj je u osnovi predstava o jedinstvenom i jednom Bogu (str. 48–49). Prema tvrdnji autorke u narolnoj opskoj pesmi neochekvana je upotreba broja *jedan* u šmali karakterizaciji lika što je učinio Starac Mikiija u pesmi „*Banovi Strahinja*“, up:

Brojevi jedan ozničava se, zvek kod se stit sa ovim brojem pojavi, presokret u radnji u pesmi 'Banovi Strahinja'. Najore se pojavljuje u obliku metaforičnog karakterisanja junaka – Osveta se jedan svetom sava. Zatim se banovi protivnici ostakavaju na istom način, metaforan i brojevi, nar ostajati rečima – Iz ubaha jedna pada sava, a svetom banove žene rečima – U Turcima jednu kaju sava: (...) Ban se svetom jedinim/jedinstvenom/du jedna iz okrivljenja koji čine deset. Dugovi (...); na istom način pesme predstavlja i njegove dvojica – Na bujama jedan stari drvina, koji se jedna kao čovek s likom iz bezgicne i mladje vojne. Paralelizam broja (jedan sava, jedan stari drvina) sugerira se istovetnosti paralelne paralela oba junaka. Na kraju, konstan broj jedan ban ve narolnostima svoje kraljevađu – Ne želim me, brate,

¹ Autorka se poziva na Albert B. Lord, *Pevoš priča I*, (Beograd: Idea 1990).

od jednoga. Da da je tvo poruka da bana treba žaljama zato što jeste jedan, jedinstvom, sam i izdvojen (стр. 49–50).

Наведени коментари о употреби броја *један* у епској песми „Бановић Страхња“ показују с колико пажње и умења Марија Клаут чита народне песме, а обучавању такве технике читања требало би да тежи и настава језика и књижевности не само факултетска, већ и основно- и средњошколска. Како ће, наиме, ученик разумети у чему је посебност лика Бановић Страхње ако не уме да уочи и себи освести језичка средства којима је то исказано – почевши од тога да се он, за разлику од других јунака епских песама, именује инверзивним поретком имена и презимена, до тога да се стихом *Ожати се један српски соко речу један* не идентификује број учесника у радњи већ изуетност главног лика.

У стандарном српском језику лексема *време*, *зема* и *кожик* разликују се на основу критерија семантичког садржаја – полисемична лексема *време* према првобитно моносемичним *зема* и *кожик*,⁴ те у истом односу и на основу нормативног статуса – стандардна/нестандардна, актуелна/архаична, територијално неограничена/ограничена. У народним епским песама, према подацима из истраживања Марије Клаут (2013), ове три лексема су синонимичне, употребљене у ситуацији којима се одређује када је потребно и пожељно нешто урадити а када је то непожељно. При томе је представа о времену, како Марија Клаут истиче ахисторична, будући да се „два збивања (у једној песми и у усменој епизи у целини) дешавају у времену описаном на исти или сличан начин“, и архаична, зато што је „схваћено као датост и регулатор понашања“ (2013: 401).

У формулски обликованим стиховима равноправно се јављају све три лексема, и све три подлежу квантитативној детерминацији – мало/дуго, да би се тако предочило трајање радње. Одлика је усмене епске песме и напоредна употреба две од ове три лексема у истом стиху, што, како ауторка напомиње, не треба тумачити само као плеоназам, већ и као језички израз савладавања тешкоћа у повмалу и дефинисању овог феномена („време је време“) те „домривости са протоком времена као човеком субином“ (стр. 401). Идући трагом Геземановог записа (2015б: 26), употребу лексема *време*, *зема* и *кожик* у народним песама, па и овакву формално плеонастичку, треба савладати са функционално-жанровског становишта: „Лето ми је одговорно још

4 Лексикографске погрешке: *вакат* – ВР1, ВР2 /–/, РСАНУ ~ 1. а. време; 2. у прилошком значењу, РМС ~ време, доба, РСЈ (2011) /–/; *изваљивичке* – ВР1 преводни еквиваленти, ВР2 1. преводни еквиваленти, 2. (време у метеоролошком смислу); 3. *кошко аријеме* – преводни еквиваленти, синоним РСАНУ 9 значења, израза, РМС 6 значења и поиме израза, РСЈ 8 значења и израза; *зема* – ВР1 преводни еквивалент, синонимска дефиниција, ВР2 /–/, РСАНУ 3 значења, прео са 3 подзначања, израза, РМС 2 значења, друго индивидуално, РСЈ синонимска дефиниција.

pevan Podrivaac, kad sam ga upitao zašto peva: "Zemal dođe, valja ratovati", a ne vreme, kao što drugi ljudi kažu: "E, šta ti znaš! Tako se peva, drugonije se govori".

Ispitivanje tekstovne strukture i poetske funkcije odabranog modela vodilo je Mariju Kleut (1991) od završnih formula adresiranja slušalaca pesme do ispitivanja komunikativnih glagola u epskim narodnim pesmama (2014). Polazni kriterij klasifikacije je pozicija stiha u pesmi – usodni i završni prema centralnim, te њој odgovarajuća funkcija i komunikaciona shema. Usodnim i završnim stihovima, u kojima neobavezni,³ pevan se u svoje ime obraća slušaocima s namerom da ih podstakne da na његов дар, pesmu, odgovore uzdarjem, što je karakteristično i za slepачke pesme (1995). Ovi stihovi su izrazito formulisani, te stoga i nezavisni od narativne strukture pesme (1991: 269); broj komunikativnih glagola u њима sveden je na nekoliko – *kazati, odati*. U centralnom delu pesme, ili tačnije u samoj pesmi, pevan pripoveda o prošlom događaju, po redosledu zbivanja, o junacima koji deluju i govore.

Analizom komunikativnih glagola u epskim pesmama Marija Kleut (2014) pokazala je da se karakterizacija lika zasniva i na osnovu glagola kojima se on nekom obraća, i pri tome ne samo na onom šta kaže tebi i na načinu na koji to čini, te kako na rečeno odgovara – rečju ili delom. Broj i karaktera primenjenih kriterija u analizi, omogućuje bolje razumevanje pesme, a time i društveno-kulturnog konteksta u koji je opesani događaj situiran.

Polazni kriterij u analitičkom postupku Marije Kleut jeste razlaganje strukture pesme na dva segmenta – *delanje i govoreње* koji se, kao istice, gotovo pravilno omeđuju. Na primeru pesme „Zidanje Skadra“ ona pokazuje da govor određuje tok radnje, te joj stoga i prethodi – „*šve što je kazano biva i ostvareno; ono što je rečeno, neminovno se dešava ili izvršava*“ (2014: 373–374).

Upotrebljeni komunikativni glagol određava stalni status lika – društveni: *nađreђeni/podreђeni*, pol: *muško/žensko*, uzrast: *stariji/mlađi*, ili trenutni – *junak* je u povoljnom/nepovoljnom položaju, potom његоvu nameru – *da posavetuje*, *podstakne* ili *obmanje* koga.

Prateći tok radnje i redosled upotrebljenih glagola govoreња u pesmi „Zidanje Skadra“, Marija Kleut pokazuje e koliko je poetskog umeća narodni pevan predano jedan trećiniчan događaj i kontekst u kojem se zbija:

³ Marija Kleut (1991: 267) ističe da se na osnovu svedočanstava o zatiskanju pesama i upoređivanja varijanata iz rukopisnih zbirani može zaključiti da prireђavani zbirani, pa ni sam Vuk, po pravilu nisu u štampani varijanti pesme uključivali početne i završne stihove upućene slušaocima.

Гђиновца најпре 'Кротно ходи, што бесјеђаше', као што приличи жени у мушкој друштини; затим 'Путо нису како љута гуја / Па замати два млада девоја'; свагда стид и талор 'Паке мата свога господара'; браћина Рада немилар. Тим говор жанром новосте прегати у кристи и у мати; свако како она постаје своме свога краја мања се мачи њоме говора. Гђиновцима обраћање одија се по редоследу патријархалне хијерархије, на којем је врху патријархатство. Не одговара нико, чак ни Раде немилар, једина који устима њену маћу – ђутиње одукује Гђиновцу; мноштвом људских гласова наговештава њену осамљеност. Српци њоме новосте свачетна је као коштано и мекотомо губљење свих гласова: 'По маћевма изгубила гласа'. Остаје град, а све је њено, безгласно (2014: 375).

Следећи комуникациону схему, Марија Клеут посвећује пажњу свакој по говори – поред човека то су и митска бића и митске силе (виза, змај, мртва глава, али и мачко – Ал⁶ из цркве нешто преговара), животње (гавран, сова, орло, змија/гуја, коњ, која мисли одговара, али и Шаран који попут човека са мучке промисли) те кошта која нешто једно каже, или цару беседи.

Одговор на питање које поставља насловом одељка „Како говоре јунаци епских народних песама“ (4.1) Марија Клеут своја на следеће:

Најзначајнија одлика говора у епским народним песмама и диференцијална карактеристика према свакодневној (методској) комуникацији јесте формуластост, прецизност или формуластост. Један пронађен начин да се икако идеја да следа говор у структури песме показује се у многим песмама, у истом или врло сличном облику, без обзира на многе друге разлике међу песмама (првенствено на разлике у стилу). Формула у којој је основа меки комуникативни гласал велики је број, тако да би се могло претпоставити да је говорне једно од семантичких мања које је врло подложно израђивању формула (2014: 379).⁶

Ово потврђује и умени основни модел са комуникативним гласом: *везник / прилог + (алтернативно) коме/кога + комуникативни глас + (алтернативно) коме/кога + номинација лица говорника („А њу пита војвода Момчило“; „Још га пита Милош Обилић“), која може варирати те се уместо именовања говорника именује саговорник*

⁶ У тексту „Срби у Донаверту“: усмена и писана традиција (2015a: 286–287) истине да су формуле говора и формуле ослобављања преузете из усменолошког традиција, што потврђује и наведена примера.

(„Pa katuje šarinci Milici“). Inverzijom reda речи из poetskih и metrichkih razloga na „jako prvo mesto u stihu“ može se postaviti glavni govornik koji otvara mesto za imenovanje primaoca poruke и govornika, или anaforска zamenica kojom se imenuje primaoc poruke, a potom radnja и govornik.

Dosledno pratећи jezičke podatke, Marija Kleut pokazuje da se tvorini и prenosnici usmene epske pesme koriste и stilistocшkim figurama: *zbor zborinici, jađe jađakomati, klama и proklamati, zaklićati и proklamati, zlatni и prizivati, zlatimati и utimati, rec (ni) morodi*. Sa stanovništa analize и тумачења teksta pažnje je vredan podatak da se prilocшkom determinacijom komunikativnih glagola iskazuje suprotan однос, up. *pravо govoriš* – govoriti istinu, *krivo govoriš* – lagati, te da takvi izrazi „imaju dvostruku funkciju: karakternu etički status lika (pozitivni junaci govore 'pravo') и utiču na tok radnje (na 'krivom' или na 'pravom' govornju zasniа se peripetija)“ (2014: 384).

Komentar Marije Kleut, tabelarno predочени podaci, te u prilogu dat poimе od 90 glagola из lexemno-semantičke grupe komunikativnih glagola omogućavaju da se neka do tada nezapažen detalj схвати kao nosilac informacije о ukupnom kontekstu pesme и poetske funkcije – glagolom *zlatimati*, на пример, често se određuje govor жене, а мушкарца само *узузетно* (kad je u великој nevolji и molbi za pomoć), жена најчешће govori *pravо*, а мушкарца обично из нечасних побуда (kada наговора кога на издају или неверство), up.

U ovoj meri u kojoj je nezapažnja uloga ženskog govora u epским narodnim pesmama, mađe je и његово umеће u govoru posmatrano u celim usmenе epici. Iako je u nekim pesmama govor devojke, sestre, neveste, љубе или krenarice bitan pokretac radnje, ženska komunikacija najviše je usmerena ka junacima, и/или motivisana намером da se podstakne љубка aktivnost. Uslovni etički dimenzija љубка dužana je u њој se pretežitim delom описује poduzimanje хeroја (2014: 379).

2.2. Lexeme из два terminološka registra – *nožica и oruđe* – предмет су analize Marije Kleut, и to не случајно већ stoga што, како истиче „дело чини лик, делом се poetski junak чини prepoznatљивim или skrivenim; за друге likove и открива se или skriva pred slušaocima“ (2006: 87) те што, pozivajući se на Vuков опис risanске мушке nožice predочене по редоследу oblačenja (od koшуље као горњим slojevima одеће) или smeru pogleda (od glave ka nožici) – „ložac чини prelaz ka oшnoj oruđu, те se poimе одеће и oruđa сналажу у јединствену poetsку sliku“ (2007: 28), и што су nožica у којем се поимље oruđe формулски oblikovani и као takви zicaјka poetskog језика (2009: 50).

Основни корпус истраживaња у раду под насловом „Ношња у јуначким народним песмaма” чини песма „Виде Даничић” (2006). Регистар ексцирпираних лексема (укупно 92), сачињен на основу четири збирке,⁷ и начин њихове обраде јесте оно по чему је овај рад посебно вредан за лексиколошка истраживања и лексикографску праксу. Марија Клеут, наиме, поред лексема изводи и њихове колокације, лексема долама, на пример, најчешће се јавља са једним секундарним колокатом (зелена, мавена, мор, нова, половина, румена, црвена), веома често двоструко детерминисана (зелена долама од кадиве / иззелена златом; црљена, „Од лијепе млетачке кадиве”), а само по изузетку самостално. Регистар показује да највећи и најразноврснији колокацијски опсег имају лексема којима се именује одевни предмет или његов, по правилу украсни, дод, на основу којих се лик у песми детерминира по друштвеном статусу, под којим се подразумева и имовински, као и занимање (одијело – господско; рухо – агино, који ага носи у шамију, калуђерско; калњине – господске, катанске, просјачке, туцмане; калњак – од самура, од три вука, за којим је седамдесет пера; туце – од по литру злата; тове – златне од четири ова, од сивог злата, убојате) или по етничком или регионалном пореклу (долама – кроја ошарскога; кабанџа – бугар; кала – кроја бугарскога; одијело – лијепо турачко, српско; рухо – турско, крајишњачко).

Одговор на питање зашто је овако формиран регистар вредан за лексикографску праксу кроје је једноставан – њиме се потврђује да је навођење примера колокација са одређеним речју као примарним колокатом нужно јер се секундарним колокацијама дата реч детерминира, чиме се постиже тачнија идентификација контекста у којем је употребљена, а у поетском тексту и поетска функција лика. Управо у том правцу, у повезивању лексичких јединица с поетском функцијом, усмерено је истраживање лексема по терминологијском регистру одеће – „Поетика одевања у јуначким песмaма Тешана Подрутовића” (2007), песма која је „изразито читаво поетско одевање: од 24 његове песме само у осам нема помена о рухо јунака (нити је то тип одјеке омогућавао)” (2007: 24). С поетског, али и лексиколошког становишта, важни су одговори на питање зашто Подрутовић увек одева једнако Марка Краљевића – у *ђурак од курјака*, и зашто га окреће *калњак*, *уп*.

*Окретање наслову ђурак од курјака – која може да буде симбол
 Краљевићеве вучје природе, али и Подрутовићевог ’уписивања’ сопственог
 зајдничког искуства у песму о црвеном јунаку, кога је и иако таквајдично –
 наговештава златом (али је то наговештај исповињања вучје природе):*

⁷ *Еротијски рукопис старих српскохрватских народних песама*. Издао др Герард Геленан (1925); *Сава Милутиновић Сарајлија Пјесничка збирка српских и хрватских* ([1837]1990); *Маријковић, L. Narodne pjesme do se zbiraju po Gorskoj Hrvatskoj Krajini i u Turskoj Hrvatskoj* (1864); *B. S. Karadžić Српске народне pjesme II* ([1845]1988), III ([1846]1988), IV ([1862]1988).

On izvratiti Ćurak od kurjaka / I izvratiti katu od kurjaka; I izvratu Ćurak napravo; On izvratu Ćurak napravo (2007: 25).

Na osnovu ovakvog određenja dela osele sa stanovništa poetine teksta, koje kodir određuju sa semantičkog stanovništa, ili, sledano iz obrnute perspektive, koje odražava metonimijski mehanizam u formiranju značenja lekseme, a potom i njenog prerastanja u simbol – što je omogućeno implisitnim prenošenjem naziva od kojeg je osela sčinjena (kruno kurjaka) na onoga koji ga nosi (Marko Kraljević), te prenošenje oznake za njemu nošena osovno predmeta (izvratiti Ćurak napravo) na način ponašanja počinioца datih radnji (ponašati se na određen način – grubo i nemilosrdno prema drugome) – korišćenje teorijsko-metodoloških kriterija teorije kvantitativnosti i semantike odnosno leksikologije u analizi epских pesama, kao i drugih tekstova, čini se ne samo pošte opravdanim nego i nužnim.

U skladu sa slikom epске pesme očekivano je što je junak, određen po poreklu, statusu i uzrastu, i fizičkom detaljno, po pravilu stereotipno, opisan, te da su isto tako detaljno navedeni podaci o njegovom oružju i oseli kao reprezentanti njegovog statusa. U tekstu „Oružje u junčkim narodnim pesmama“ Marija Kleut (2009) na korpusu *Erdemovskog rukopisa* i tri Vučkove zbirke (СНП II, III, IV) pokazuje koliko je oružje bilo važno za junaka – oružje se metaforično izjednačava sa ocem i majkom, dva pištolja za pojaseм су nerazdvojna kao dva rođena brata, oružje se kuće i blagoselja (2009: 50).

Značaj oružja pokazuje se i u načinu imenovanja i broju zabeleženih jedinica (ukupno 65; od toga 13 dubletnih morfofonoloških likova). Gotovo sve lekseme podležu pridjevskoj ili perifrastičnoj determinaciji na osnovu dimenzija – dug' malen⁸ (puška, kurburija), tanak, tanan (puška, ceferan; boje – beo (puška latinka, strela), zelen⁹ (puška, mač, top); svojstva – oštar (puška, mač, sablja, Ćorac), težak – (topuz), lak – (ceferan), ubojan (kopље, top), sjajan (puška, ceferan), britak (mač), svetlo (oružje, sablja), britak – (sablja), materijala od kojeg je dato oružje napravljeno – od zlata je budževan, jataган, шестонер и занпар, načak je od čelika, batina je drenova или дренова, a pištolj и сребрѣвачи (стр. 51).¹⁰ Posebnu pažnju

⁸ Pridjev se navodi u obliku *mal*, m.р. jд.

⁹ Ožudnjavanje za atribucijom oružja pridjevom *zelen* daje Milica Ivčič pozivajući se na Marijević i podstave u RIA, te na stavove iz pesme „Sultanije robinje“ (komad od pjesme) (СНП III) – „Зелена му и сабља и рука, А бијела до појаса брата“ – које тумачи на sledeћи начин: *oslo* brada simbolizuje razboritost junaka u podmlaklim godinama, a zelena рука и сабља његову оштарост и убојност оруђа (Milica Ivčič. *O selenom konju. Novi literarisčki ogled*. (Beograd: Biblioteka XX vek i Slovograf, 1995), 98–99).

¹⁰ По истом деравационом моделу и *зеленко* за топ.

привлачи детерминacija оружја пределима којима се оцењује понашање и карактер човека – пушка и сабља, два glavna оружја епских јунака, могу као и јунаци бити и добре и лоше, а сабља и љуба а стога и опасна.

Са лексиколошког становишта допринос истраживања именованих и детерминacije оружја у епским народним песмама је очигледан – механизми детерминacije примарног коловата у складу су са физичким особинама именованог ентитета те његовим значајем за човека. Подаци о језику порекла, а преко језика и о времену контакта, директног или индиректног, са страном културом илеу међутим доволни да се утврди појава и употреба датог ентитета у заједници језика примочца, на што Марија Клеут упозорава, ул.:

Традицијски компоненти наоружања оствара се у томе илеу се сва јунаци наоружавају илеу или сликма, без обзира на то којем историјском (фратом) протоипу припадају: Иако илеу је у јуначким песмама епска стимулација те је јунак наоружан илеу како треба да буде, а те илеу како је био наоружан одређени реални човек, те наоружавање илеу хрономатика критеријум (2009: 52).

на основу чега закључује да би се по описима одела и оружја могло рећи „да су средњовековни ратници, задржававши понеки детаљ из своје стварне биографије, показључени“ (2009: 53).

Са становишта поетике епских народних песама, а посредно и лексикологије, јер показује колико начин именовања зависи од текста, те друштвено-културног контекста у којем је остварен – илеу је и закључак да се саставља песме „Срба у Донверту“ у олеу ликова користно формулским фондом усменољубичне традиције, они носе илеу од билура, барјактар носи илеу дребенатама / На рамену илеу млетимлеу, а један други јунак илеу сабљу млеирају, / А на глави носи илеу кловбука / та кловбука сибрима човека / Којано је од дванаест тура, итд. (2015a: 296).

2.3. Потврду да се у народној поезији, епској и лирској, ликови конструју по усвојеним формулама те да и сам чин именовања и изабрано илеу зависи од жанра Марија Клеут показује у два своја рада (1994b, 1998). Тим радovima она је показала да стара латинска зорка *Novus est / iusque ovos*, а проширена са *in literis*, својом начин именовања лива, без обзира на то да ли се ради о метафоричним номинacijama (претимена изведена од назива животиње, те стога и сведена на коња, сокола и орла) илеу о номинacijи релационог типа (ипр. име + топоним; име + ознака породичног/средњачког статуса) илеу по неком другом моделу (1994b: 280–281), будући да се у народној песми тежи „да номинacija буде дијаметрична карактеристика“ (стр. 284), ул.

И „Патронимска ознака у народним песмама јесте средство 'оноособинања'. Издвојен именом и презименом, поетски лик је њима и битно обележен, односно, именом је издвојена једна, за почетку структуру битна карактеристика лика. *Nomen est omen*“ (стр. 285).

У тексту „Име и жанр у народној поезији“ сучлавања књижевноторијског приступа с лингвистичким, у ужом смислу, помера се ка интердисциплинарним – етнолингвистички, али и прагматички, анализи дискурса и лингвистички текста. Податак да је у коледарским и божићним песмама људски лик неименован, а сакрални именован, на основу чега се може закључити да су настале у време када се веровало у магичну моћ имена, насупротив томе у лаларичким и краљичким песмама именовање лика је сувишно („ми-форма“), а у световским замењено именовањем по средству и улози у обреду и обичајима (Клеут 1998: 23–25).

Сваки податак о односима у друштву, већој или мањој заједници у претходним историјским периодима вредан је пажње будући да се тек на основу проверених података савремени услови могу потврдити или порећи. Без обзира на то што се народне песме не могу квалификовати као поуздана историјска грађа, подаци о именовану ликама у њима одражавају уобичајене односе у друштву у више или мање прецизно одређеним временским и просторним границама. Подаци, добивени анализом именованог лика у лирским и епским народним песмама – презиме уз женско име јавља се само по изузетку, а то у генитиву, чиме се означава припадање породици (Јела Мандушћа), женска особа именује се дериватима изведеним од основе топонима или стонима (Косовка девојка), карактеризација женског лика на основу занимања готово потпуно изостаје (крњарница + име, само по изузетку), титуларни назив јавља се уз име жена на највишим или најнижим положајима – воде ка томе да је „депота скоро једна атрубуција женских имена“ и потврђују закључак Марије Клеут (1998): „Овакав (слабије маркиран) начин карактеризације женских ликова у епским песмама израз је и одраз, пре свега, патријархалних друштвених норми, а у јуначким епским песмама још и неупоредиво мање улоге женског делања у епској причи“ (стр.28).

Без обзира на то да ли се у епској народној песми јавља 'реално' или 'поетско име' „идентичност реалне и поетске патронимике ситије се у истом начину грађења презимена и стварности и у народној песми“ (стр. 28) и то тако што:

1. *Старим човек (и/је се постојање у блиској или даљој прошлости може историографски доказати) и књижевни лик имају исто име и презиме (Своо Немањид, Турид Браковић ...).*

2. *Књижевни лик добија презиме изведено из неке стварне особине човека (Марко Краљевић – иако респектану пштуру младог краља, Јово*

Дестинацијом потиче из дестинационе породице Браковића, Бајо Павловић – родом из Пивца).

3. *Кљасовани дик означи је постан и презименом који се дошађу као стварно име и презиме, али се историографски не може доказати постојање човека са оваквим именом.*

4. *Кљасовани дик се казивања, грађа и интеније супротно стварности (Ђуро Мрњачевић из Вукашина и Уљану сигурно није постојао, али је поетски функционисао) (стр. 29).*

Закључак Марије Клеут у вези са начином именовања лика у појединим жанровима народне поезије примењен је и на уметничке текстове, те стога може бити и један од критерија у лингвистички текста:

У овом раду учињен је покушај да се покаже да је створе имена у појединим жанровима народне поезије различит и усклађен са поетским жанром, значи да је име носилац значења. Присуство или одсуство имена у појединим жанровима и у конкретним песмама није ни провално ни случајно. Ово је један од носилаца аргумента или аутентична, стварна или измишљена слика, историјског или псеудоисторијског значења и поетских слика и индикатор односа према стварности (стр. 31).

3. Уз текстолошки приступ Марије Клеут тумачењу народних песама – издвајање формула и формулских исказа у складу са Пери-Лордовом теоријом – 'лексиколошки кључ' је алатка која омогућава утврђивање поетске функције лика у датом текстовом, ситуационом, психосоцијалном и културно-историјском контексту, а тиме и разумевање песме.¹¹ Овај закључак води питању постављеном из другог угла – шта наука о језику може и треба да искористи из података добивених истраживањем народног песništва. Уз вођење рачуна о проблему датирања наставка, усмених изведби и записа песама, лексикологија добија, више или мање поуздане, податке о структури лексикона и померањима унутар централног и периферног лексичког фонда. При томе, дакле, ипсу у питању само основна значења речи него и секундарна, добијена метафоричним и митонимичким механизмима. На основу података из корпуса стандардног српског језика очитљиво је да механизам преношења значења 'нов/млад' придевом лезен са биљке на човека, са новом значењском компонентом "недорастао, млад/ненасуван" те

¹¹ Пивање је вредан и податак да Марија Клеут као прерафинирана Змијенић постављонских ода (2003) у 168 напомена – лексиколошких и лексикографских (121) и енциклопедијских (47) – даје податке о пореклу и значењу речи и израза, без којих савремена читаоци не би могли разумети ове песме.

stoga i 'slovitih/hrabar', a potom na predmet kojim se on služi u odbrani ili napadu (u narodnoj pesmi – puška, mač, top), nije više produktivan ni na prvom, najnižem, nivou prenosa značenja, budući da se realituje gotovo isključivo na poziciji leksičkog dela predikata, pri čemu je uži domen kvalifikacije ('u čemu je neko takav kakvim se imenuje') po pravilu ograničen i, pritom, takav da se u njemu pozitivno vrednovana karakteristika 'biti hrabar' zamenjuje karakteristikom 'ne biti dovoljno vešt, iskusan' za ostvarenje postavljenog cilja ('biti zelen' za rukovodeću funkciju u politici, struci i sl.). Razlike između predstandardnog i standardnog jezika očituju se, dakle, ne kao razlike u mehanizmima, već u obuzatu leksema u jednom registru ili žanru.

Istrazivanja usmene književnosti ponašanje su značajna za etnolingvistiku. Izduži od nošića ka starijim podacima o jednoj etničkoj i kulturnoj zajednici ka podacima kontaktnih i udaljenih zajednica, utemeljujući jezički podatak u kontekst koji usmeno predanje obezbeđuje, etnolingvistika istražuje da, između ostalog, utvrdi u njemu važnije stavove i norme ponašanja. Opozicija 'mi/drugi' ili 'naše/tuđe' iskazuje se po formuli 'dobro/loše', 'prihvataljno/neprihvataljno'. Tako, na primer, atribucija čara pridevom *česlim* po pravilu podrazumeva pripadnost domenu 'mi'; u srpskoj epskoj poeziji izuzetak predstavljaju pesme o Marku Kraljeviću u kojima je, kako ističe Vojslav Turbić,¹² predložena istorijska istina da je on priznavao vlast turskog, tuđeg, čara, te se stoga i nalazi u njegovom 'mi' domenu. Vrlo retko, i sa nedovoljno jasnim određenjem pripadnosti istom etničkom, verskom ili regionalnom krugu, u drugim pesmama, pridev *česlim* uz imenicu *čar* upotrebljava se kao 'stajala' reč, u formulskom iskazu po modelu 'čar je čar'.

Grafi: tekstovi prof. dr Marije Kruć

„Concluding Formulas of Audience Address in Serbo-Croatian Oral Epic”. *Oral Tradition* Vol. 6, no. 2–3 (1991): 266–277.

„Karakterizacija lika brojem u junjskim narodnim pesmama”. *Folklor i Etnološki Sv.* 8 (1994a): 44–51.

„Prezime u narodnim epskim pesmama”. *Žbirka Matice srpske za folklornu i likovnu umetnost* 37 (1994b): 279–285.

„Darak ili ogled o slepačkim pesmama”. *Folklor i Etnološki Sv.* 9 (1995): 59–71.

„Ime i žanr u narodnoj poeziji”. *Folklor i Etnološki Sv.* 10 (1998): 22–31.

¹² Vojslav Turbić *Antologija narodnih junjskih pesama*, 2009, str. 32.
http://www.antologijazsrpskeknjizevnosti.rs/ASK_SR_AzbucnikDela.aspx (2020).

Глагољуби Нови Сад. Постилковске оде Јована Јовановића Змаја. Приредила Мирјана Клауп; Нови Сад: Матрица српска : Змај, 2003.

„Нашња у јуначким народним песмама“. У *Жакрови српске књижевности*. Бр. 3. Уредници Зоја Карановић, Селмир Радусовић, 87–101. Нови Сад: Филозофски факултет, Сремск, 2006.

„Поетика одевања у јуначким песмама Тешана Подруговића“. У *Смехотројско и дијаспоројско изучавање арте у српској књижевности*. Књ. 1. Уредници Зоја Карановић, Радмила Гиноћ Петровић, 23–31. Нови Сад: Филозофски факултет, Дрвинка, 2007.

„Оружје у јуначким народним песмама“. У *Смехотројско и дијаспоројско изучавање арте у српској књижевности*. Књ. 2. Уредници Зоја Карановић, Ивана Живанчевић Секирић, 49–57. Нови Сад: Филозофски факултет, 2009.

„Време, земља и вајат у српскохрватским епским народним песмама“. У *Време, вајат, земља: аспекти времена у фолклору*. Уредник Лидија Деланћ, 393–404. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2013.

„Јуначки говори: координативни плагови у српским епским народним песмама“. У *Lexika, gramatika, stilika*. Urednici Milivoj Alanović, Jasmina Družić, Gordana Štani, Gordana Štbiac, 371–389. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2014.

„Срби у Донаверту“: усмена и писана традиција“. У *Вук Стефановић Караџић : (1787–1864–2014) / уредник Нада Милошевић-Ђорђевић*, 293–300. Београд: Српска академија наука и уметности, 2015а.

Народна књижевност: фрагменти српских. Нови Сад: Филозофски факултет, 2015б.

Лидија Д. Делић

ТАЈНЕ ПРОНАЂЕНОГ РУКОПИСА

Детективске страве Марије Клеун

Књига коју је немачки слависта Герхард Гезман 1925. године објавио у Сремском Карловцима у издању Српске краљевске академије и назвао *Ерлангенски рукопис старог српскохрватског народних песама* имала је све сем неинтересантну судбину. Унапред по природи своје постања – рукопис беспрекорне калиграфије, са црвеним иницијалима, артефакт прве врсте сам по себи – настајала је у мало леним временима и околностима, била потом (по класичним белетристичким обрасцима) годинама заборављена, најпре у некој приватној библиотеци, а потом у канцеларији библиотекара Ерлангенског универзитета, да би њено случајно откривање 1913. године (опет по обрасцима из истог књижевног регистра) изазвало за научне пратње бурну реакцију¹ и битно изменило малу српског и јужнословенског усменог фолклора. Открићем овог рукописа размачнуте су границе до тада познатих систематских бележења усмене поезије на српском језику и постављене основе за нова дијакрона, поетика, књижевноторијска, културолошка сагледавања.

У обимном предговору Герхард Гезман је датирао рукопис између 1716. и 1733. године, претпоставивши да је настао на простору најинтензивнијег мешања кајравског и штољавског нареча (потел Војне границе од Рајеве преко Карловца и Сиска до Славоније и Срема) и да би сакупљач могао бити Немац с аустријске територије, по свој прилици чиновник у управи Војне границе (Гезман 1925). Потоња покушаји књижевних историчара да ближе одреде време и место настанка зборника и зоне његовог састављача нику уродили плодом.²

1 Рукопис је најпре dospeo у Државну библиотеку у Минхену. Професор словенске филологије на минхенском универзитету Ерих Бернер одређио је језик, време постања и садржај зборника, о чему је следеће, 1914. године, сачинио предговоре у Баварској академији наука. Даљи посао овог прегледања и објављивања рукописа предао је свом ученику и наследнику, професору правног универзитета, Герхарду Гезману, који је рукопис делимично касније објавио у Српској краљевској академији.

2 Драгустин Костаћ је сузео фокус на канцеларију Александра Витенбергерог, повицалачућег да би то можда могао бити Лудвиг Франц Хах фон Анкерс, лекар у Београду за време аустријске владе 1718–1739. године, што су касније прихватили Боривоје Маринковић и Ненад Лубинковић.

Posebna kuriozitet i do danas nerazrešenu zagonetku ovog rukopisa predstavljala je i njena neujednjeni ortografija. Ista reka je iste reči zapisivala različito, što se dobrim delom moglo objasniti razlokom pretpostavkom Dragutina Kostića da se „onako zmешane pravopisne osobenosti u jednom rukopisu i od jedne ruke“ laju objasniti „samo prepiskom, a to e tuđih koncepta, pisanih nešto drugacijom ortografijom nego što je obična prepisivačeva [...] Da je nabrojene pesme beležio sam, po slušanju [...] svakijako ne bi u njima odjednom pisao drugacijom ortografijom kojom se bar u 200 drugih pesama ne služi“ (Kostić 1926–27: 287). Jedna od osobenosti rukopisa jeste i upotreba – a to nedoslodna upotreba – slova jat, koje ima više mogućih refleksa, što je u potencijalnoj transliteraciji predstavljalo krajnje ozbiljan problem. To je verovatno bio razlog zašto je Gerhارد Gezeман rukopis izdao u originalnoj transkripciji.

U tom obliku, međutim, pesme *Erasmovskog rukopisa* nisu mogle biti pridružene nijednoj elektronskoj bazi podataka,³ što je u procesu već podnizale digitalizacije⁴ bio veliki manjak. Otuđa je Mirjana Detelić došla na ideju da se *Erasmovskog rukopis* „raščista“ i prisajedini već postojećoj bazi deseterečne epike⁵ – e tujom svešću da se „pravo“ čitanje ne može ponuditi i da se u pojedinim slučajevima odabrana rešenja e poslednjako dobrim argumentima mogu i braniti i osporavati.⁶ Imala sam zadovoljstvo da učestvujem u projektu priređivanja rukopisa,

Dušan Potonjić je pokušavao da dokaze da je sastavljan zbornika bio Jošan Gurinac, najpre tužnik za srpska jezik, a onda i oficir i zapovednik „zerku Albanosa i Klimentov“ pri kraju austrajsko-turskog rata. Preled „istorije čitana“, domišljana i polemika ovo vremena i mesta nastanka, potencijalno zapisivaca i vlasnika i relevantna literatura dati su u Samarija 2012 i Delić 2011.

3 „Popularno izdanje“ *Erasmovskog rukopisa* objavljeno je 1987. godine (Univerzitetosa rijec, Nikinjić). Priređivaci – Radovan Medenica i Dobriko Arandžević – koristili su, međutim, neo redaktorskih interencija koje ga čine neupotrebljivim u naučne svrhe: ispravljane i dopunjavane izvornog teksta, uglavnom radi uspostavljanja deseterečnog metra, dodavanje izvesnih slova, ispravljanje i površne napomene itd (Samarija 1989: 184–199).

4 Iscrpan preled digitalizovanog folklora na prostoru Balkana dat je u Mandić, Vukotonić 2020.

5 Reč je o elektronskoj bazi od 1255 verskih pesama (oko 330 000 slova), koja obuhvata klasične tomove štampane xrišćanske i muslimanske deseterečne epike, čiji su autori Mirjana Detelić i urednik Branimir Tomić (<http://momentserbia.balkanonic.com/app/>). Obuhvaćene su za života i postumno štampane Vučkove zbirke, zbirke Matilde xroatke, Sime Malutinovića Sarajlije, Koste Xeršana i Eglada Xadimovskovića.

6 Najustraničnija je primer pisama (a onda i mogućih čitana) slova jat, gde ne postoji nikakva doslednost: neke reči pisane su u samo jednom dijalekatskom obliku u celom rukopisu (pravo, dve, prad, tvo, a nam), slovo jat pisano je i u onim pozicijama gde jezik neje dozvoljavao varijetete, što nikako nije bio znak da se ova grafema čita isključivo ovisno (dobrič [dobre

koji je organizovan pod okriljem Odeljenja za narodnu književnost SANU, uz Mirjanu Detelebić, Svojslavu Samariju i inženjera Branimira Tomića.

Permanently zainteresovana za probleme oko priređivanja i digitalizacije *Erasmovskog rukopisa*, Marija Kleut mi je slala podatke na koje bi naletela u literaturi vezane za pojedine pesme, ličnosti i moguće istorijske reminiscencije. U mejlu od 11. marta 2013. godine napisala mi je:

Zapravo, imam ideju kako bi se mogao otkriti pisar Erasmovskog rukopisa i posredno teritorija na kojoj je nastao. Trebalo bi videti ko je bio komandujući general na granici u prvih decenijama 18. veka i onda sve po redu: kretanje trupa itd. U Kriegerfeldenu u Beču ima rane građe, a nešto je i publikovano kod nas (S. Gavrilović). Mislo je izvestiti posla i ne znam da li bi se isplatilo. Uostalom, sve su moje ideje slabo isplativne. Lakše bi se moglo otkriti koji je kalendar poslužio za kopiranje i gde je publikovan.

Uz ovaj komentar bio je priložen deo teksta pripremljenog za štampaње u zborniku posvećenom stvaralaštvu slepih pesavnica – između ostalog, Slepe no Grugevaša, koja je živela i pevala u Sreму – gde se uvodi pretpostavka da je *Erasmovskos rukopis* mogao biti politički, državno instruiran od strane Austroугарске монархије:

Ako je Lokatić, царски канцлар на црквено-народном сабору 1731. године, пренео аматерност цара Карла V због 'тога што у српском народу разбојници и пљачкаши из дана у дан све више врше разбојничко и злочино', могло би се претпоставити да је и Erasmovski рукопис настао као део некео прикључања података о ирадицији непослушних и некривошћених Раја. У сваком случају; побрајање ликови олошастених песама у постанци митрополита Виденађа Јовановића потврђено је у именованим случајевима збирки песама у Erasmovskom рукопису: Новак (као одјух или Старица) у песмама бр. 66, 67, 92, 96, 112, 150, 188; Груја (или Грујица) у песмама бр. 66, 92, 112 и Татанур у песми бр. 112 (уп. Kleut 2014: 8–9).

У фусноти која је пратила овај део текста стајало је:

цене), ономљ, теђага [tebeša] и сл.), у истој песми алтернативно су коришћени јак и различити рефлексн, метрика је и више неуједначена и није основа за препознавање рефлекса јата (више о проблемима приређивања и рачутивања *Erasmovskog rukopisa* погледајте у Детељећ, Делић 2013 и на сајту: <http://monumentserbia.bramatic.com/er/>).

Putopisna literatura koja se u celosti ili delimično baviša prikazima u Sreću i Slavoniju austrijska je ranim slobodina koji se odvijaju na ovim prostorima tokom XVIII veka i u kojima se Osmanlijsko carstvo u Kavajurima monarhija bore za teritorije. Vidljivo je nastojanje da se te teritorije i stanovništvo u nama isto bolje utisnuju. Zatim, kao je svodjenje fon Turke, koji opisuje prilike u Vojni granici i kaže: 'Ostrijnske potomku svoj zvanstak i stanovnik oficijera čine Nemci i Maršari, no oni, čim dođu u regimentu, moraju da nauče narodski jezik, ma da se prilikom vojnas vešbi komanduje nemacki. Furjari i regimentski pisari svoj regimentu koje se nastaje na granici moraju naučiti narodski jezik... Svakom komandujućem generalu u Vojni granici dodeljuje se u istu svrhu po jedan zakletni versak' (Turbe 1998: 215). Među tim zakletima 'narodski jezik' treba razumeti sastavljenu Eravenski rukopisa, ali tim je ne treba isključivati na mogućnost da je taj Nemci vojnu obavezu pretrpelo u zadovoljstvo, na zamisao sve do čega je došlo i što mu se dogodilo (up. Kleut 2014: 9).

Interesovanje Marije Kleut – vrednog znalca grafičke poezije i istorije ratovanja i mentaliteta ljudi na prostoru Vojne granice – za ovu neobičnu kolekciju pesama moglo je dodatno biti isprovocirano i jednim do tada neuslovnim paradoksom vezanim za nju.

Heterogenost Eravenskog rukopisa nije nepoznata istraživačima folklora. Brojne su stranice napisane o žanrovskoj kompleksnosti zbornika pronađenog u Eraventu, o „kolobranju“ poziciji pevača (X. Kravnič), koji su pripadali i xrišćanskoj i muslimanskoj strani, o okolnostima da ga čine pesme koje nesumnjivo potiču sa različitih geografskih prostora i iz različitih lokalnih tradicija (pesme o lokalnim junacima, ruralne čiji je vek po prirodu usmenog stvaranja efemeran i sl.).⁷ Naimak je, međutim, pažnja stručne javnosti jedina možda kardinalnija neujednačenost ovog zbornika: to da on sadrži pesme koje se međusobno neključuju sa stanovništa ideologije grafičke kulture i sa stanovništa povišnja *Društvo* na prostorima Vojne krajine, gde se identitetska granica postavljala po mnogim, a ne samo po nacionalnim osnovama. Osamdesetovekovni sastavljači grafičkih pesmarica mogli su, pored primarnog polja grafičke lirike, po logici nacionalne pripadnosti i istorijskog nasleđa biti zainteresovani za epske junake „starijih vremena“. U tom korpusu nisu retke pesme o knezu Lazaru, Stevanu Musiću, vojvodi Moćnicu, Turbu

⁷ Litertura o svim ovim pitanjima je preobilna i ovom prilikom se neће navoditi. Data je u izboru Sveske Samarije na sajtu gde se nalazi digitalna verzija Eravenskog rukopisa (<http://monumenta.srbica.hr/antonic.com/erl/>).

Смедеревцу (Клеут 2012: 23–27) и тај сегмент фолклорне традиције био је у самом језгру културне, историјске и идентитетске вертикале, по добро описаном моделу колективног одабира и памћења (M. Halbwachs, A. Assman, J. Assman, J. Vansina). Исти сакупљачи, међутим, како примећује Марија Клеут (2014: 9), нису могли знати есенцијалитета за зајдучке и усвојне песме, које у зборнику из Ерлангена, пропорционално следано, чине већину:⁹

Документи које су састављати учени људи говоре о песмама о разбојничким и луталским, а песме анонимних песника о јуначким и зајдучким, свако са свога становишта доживљава исту стварност. Пажљиви и лудимљиви посматрач претпоставља да људи у Војној драми, фолк Таубе замислио је: 'Овај не је мисао да покаже јуначки списак победника Османом и изведенима њачкима изазван је у так почасти именом јуначки' (Таубе 1998: 207).

Крећући од основне претпоставке да би „требао видети ко је био командујући генерал на границама у првим деценијама 18. века и онда све по реду: кретање трупа итд.“, Марија Клеут је спровела детективски минуциозно и свестрано истраживање, реконструирајући постанак необичне рукописне књиге и њен живот до проналажења у Ерлангенској библиотеци 1913. године¹⁰ (Клеут 2015). То „све по реду“ значило је сабиљно ишчлупати историјске изворе везане за борбе вођене под главном командом Евгенија Савојског на простору Војне границе и упоредити чији се ратнички животински и војне трајекторије поклапају са просторима и догађајима описаним у песмама, прозрнути порекло и језичке компетенције генерала, испратити судбину потомства, могуће везе с ученим друштвима, трагове веза међу библиотекама, границе Царства, могућности да се рукопис на одређеним просторима певске листовима „неког немачко-аустријског цркеног календара из год. 1733“ и још много тога што је остало ван студије.

Реконструкција је упутила на барона Максимилијана фон Петраша (1668–1724), једног од најистакнутијих војних заповедника на границама Аустроугарског царства, фелдмаршал-лајтнанта кога је Евгеније Савојски именовао „за краљевског комесара за разграничење и посведочио му да је истакнути граничарски официр, кога војници воле, који познаје земљу, обичаје и навике становништва, разуми њихов језик и уопште код народа услова не мали успел“ (C. Wurzbach), а чије је ратовање потоње узмено предње памтило у форми „Петрашкињих година“, које Вук Караџић поновио у БСЛ-у Назећин издавању је 42 песме у Брањеном рукопису у којима су протагонисти зајдучки и усвојни (Назећин 1959: 164).

⁹ Библиографске податке из студије Марије Клеут нећу привести, јер су интегрални део анализираних радова.

Српским рјечнику, Петраш је на југоисточној аустријско-турској граници провео готово три деценије (1695–1723),

од тога петнаест година на посавској граници (1708–1723) у време када је настала и на месту на коме је настала усмењивачка традиција коју формира Ерцеленски рукопис. Овај барон, на положају заповедника бродске пурфате, био је тада и његов једини личност чија је рана околност околностима замишљао посла записивања и његов прелиминарних 217 песма.

Водећи се чињеницама да је као генерал тешко могао имати времена да лично записује песме и да, Чех пореклом, не би правно језичке оманке које су обележиле Ерцеленски рукопис (нереализована консонанта по звучности, месту и начину творбе), пошто су чешки и српски консонантски систем безмало идентични – Марија Клеут закључује да Петраш није сам записивао песме, већ да је то вероватно чинио неки од његових писара и тумачи за „алпски“, које помињу Теубе и Франц Штефан Енгел.

Песме Ерцеленског рукописа које опевају догађаје блиске времену бележена подударају се по локалитетима, именима јунака или војним акцијама са песмама у којима је учествовао Максимилијан Петраш или оних за које је најнепосредније био заинтересован. Једна од њих (EP 166) упамтила је Петрашево име и описује Градишкe; друга пeва о збињанима у Моронићу, који је био под Петрашевом командом (EP 90); трећа пeва о сукобима централних катана с Ракошијевим курцима, у чијем је заробљеништву Петраш био (EP 81); четврта о „калуџ-девојици“ (EP 125), с прашким навођењем топонима из дела Босанске Крајине, где је Петраш био заповедник (Дубица, Костајница, Јасеновац, Јабланиц, Кошутарица, Градишка); пeта о борбама око Београда, у којима Петраш није учествовао, али у којима је заробљен његов брат Ернест Антон Петраш (EP 91).

Међу оних 3000 страница којима је књигописац у поштом и међу пребивања из Босне које је примио под своју команду напали су се песмама Ерцеленског рукописа. Максимилијан Петраш имао је, судећи по његовој биографији, мотива да тражи да се те песме записују; и замишљао којим, и својим личним.

Грађанска лирика која се налази у рукописном зборнику свакако није била део репертоара Петрашевих поданика, од којих је бележен епски репертоар, због чега Марија Клеут закључује да је писар ове песме преписао са неког данас изгубљеног

predložaka. Ova činjenica pritom nije samo detalj vezan za nastanak rukopisa već i podatak koji pomaže starost pesmarica srpskog grafičarskog pesništva za barom dve, a možda i četiri decenije, s obzirom na to da najstarije sačuvane grafičarske pesmarice potiču iz šeste, a možda i četvarte decenije 18. veka (B. Marinković, III. Pal, M. Kleut).

Nastala na teritorijama na kojima je Petraš ratovao i komandovao, pesmarica je nakon Petraševog povlačenja iz Slavenskog Broda (1723) s njim krenula u Moravsku, gde je i ukorичена, kako je to naslutno još Gerhards Glezman („Sa izvesnom pouzdanošću može se tarantiti da je rukopis, pre no što je bio potpuno završen, bio odnesen iz zemlje svoga postavka i povezan na austrijsko-nemackom zemljištu“). Nakon Maksimilijanove smrti (1724), pripala je njegovom sinu Jozefu, jednom od najučeničijih ljudi svoga vremena, s kojim se loza Petraša i utasnila. Dalja sudbina prati se na osnovu podataka o legatima:

U biografijama istahe Petraša tako da su istiku biblioteku dobiti njegovi naslednici, isti oni su, na osnovu sudeha, bar dva nos kњижnos blaga deti Učesnik društva u Altdorfu, isto je bilo primerom: Jozef Petraš bio je član ovog društva. O tome postoji i materijalni trag. Nemačka istoriografija pokazuje: Univerzitetska biblioteka u Erlangenu poseduje dva rukopisa iz fonda Jozefa Petraša, od kojih je jedan svojeručan, a ova su dostala u Erlangen iz fonda Učesnik društva u Altdorfu (GULTZ 1973: 77). Istačno je, dakle, zakључiti da je i rukopis zbirke naziv pesama stigao u istu kњижnicu u Erlangen, na izdvojen iz celine jer nije bio nemacki.

Tu je sarko germistu Elnesa fon Štajnmaјera, koji ga je 1913. godine otkrio i poslao Društvoј biblioteci u Mincen. Dalje se zna.

Ovo što se i dalje ne zna, i što se nikada neће otkriti, jeste ko su bili pevači ovih pesama. „Oni najzaslužniji za stvaranje narodnih pesama i za њихovo prenošenje“, koji su se kretali „lo Posavskoj krajini u Petraškim godinama“ otahe nepoznati, jer su nevažni za znanstvene dokumente“, rezimira Mariја Kleut, što je, uostalom, bila sudbina i Slepе iz Gruzevaca, koja se nekoć našla u zapehima tragања Mariје Kleut za poreklom Erlangenskog rukopisa, pevačice koja je nosila kаnon kosovske epike – pesme „Пронаст царства Српског“, „Косовка девојка“ и „Обретенје славе кнеза Лазара“ (Вук II, 46, 51, 53) – а чије име Вук није нашао за сходно ни да забележи.

Други део

Нека уз овај рад – истине ради – остане записано још нешто. Након међа у коме ми је написала да има идеју како би пронашла састављача *Ермачевског рукописа*, уследило је моје питање да ли планира да истражује у бечким архивима и пореди аутографе и одговор у Мајјиним „минималистичком“ стилу: „Ниси ме добро разумела. Полако затварај звучни дућан, нигде далеко нећу ићи, ништа битно нећу истраживати. Побацила сам све своје снимке песама из архива, јер видим да се све нико тиме не бави.“ На моје запрепашћење и жал за грађом и трудом уследило је међа:

Захваљујући мојој склоности ка затербањацији, Ти си сад ушао у земљу. Дасте, бацила сам једну књижицу, а има их још (3). Сада ћу све то лепо обрисати од прелима и чекаати да Ти дођеш у Нови Сад, да Ти даш, с мајјиним задовољством. Не знам само да ли желиш да сачувам и моје упитнике или само списак. Упитници су рађени на једном форжепарту; то је оно моје браќањено са системем моделина. Један би требало да напишете Ти или Данијела Петковић: 'Идеја је била добра... иницијатива је реализација стабаљна.'

Преписка се наставља у правцу договарања датума када ћемо ја и мој седмогодишњи син Танасије доћи по грађу и упитнике и уговарања менаџа. Следећи пут кад сам Танасија питала хоће ли есулу питао је „Је л процеђена, као Мајјина?“ Од тада више не успевам да му похвалим.

Том приликом Маја ми је дала огроман репозиториј систематизованих списака и грађа који је користила приликом израде докторске дисертације о Ивану Сељанину, а то је списак од више стотина песама о овом јунаку, разгутах по штампаним и рукописним збиркама и часописима, пописаних и обрађених према именима протагониста, локалитетима, централном мотиву, схематично. На Мајјину тврђњу да идеју о сажетијом моделу није довела до краја, из ове перспективе бих рекла – иако она није таксистивно спроведена у студији о Ивану Сељанину, та студија се великим делом на њој фундаира и из тих невербалних структура несумњиво је отпочела и моје и дело Данијеле Петковић.

Литература

Вук П: *Српске народне pjesме*. Скупно их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. *Књига друга у којој су pjesме јунаке историје*. Приредила Радмила Пешић. Просвета: Београд, 1988 [1845].

Геземан, Герхард (1925). „Увод“. *Ермачевски рукопис старих српскохрватских*

народних pesama. Приредно Герхард Геземан. I–CXLVIII. Ср. Карловиц: Српска краљевска академија.

Делџић, Лидија (2011). „Слика о хајдуцима и ускоцима у раним белешкама: Ерлангенски рукопис“. *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*. Књ. VI, 183–200.

Делџић, Мирјана и Лидија Делџић (2013). „Проблеми приређивања Ерлангенског рукописа“. *Књижевна историја*. Год. XLV, бр. 151, 835–852.

ЕР: *Ерлангенски рукопис старијих српскохрватских народних песама*. Приредно Герхард Геземан. Београд: Српска краљевска академија, 1925. Рачунана верзија доступна на: <http://monumentaerfica.bnanatomic.com/err/> (Мирјана Делџић, Снежана Самарџија, Лидија Делџић, анж. Бранислав Томић).

Клеут, Марија (2012). „Народне песме у српским рукописним посмарицама XVIII и XIX века“. *Из Вукове школе: одабрани народни песмарици*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 9–40.

Клеут, Марија (2015). „О настанку и судбини Ерлангенског рукописа“. *Јужнословенски филолог*. Књ. LXXI, св. 3–4, 29–42.

Клеут, Марија (2014). „Увод о слепим певачицама народних песама“. Клеут, Марија, Љиљана Пешићан Луштановић, Наташа Полковић и Светлана Томић. *Без омањ како и с омањ: народне песме слепих жена*. Нови Сад: Академска књига, 7–26.

Костић, Драгутина (1926/1927). „С. К. АКАДЕМИЈА. Зборник за историју, језик и књижевност српског народа. Прво Одељење. Књига XII. Ерлангенски Рукопис старијих српскохрватских народних песама. Издао Д-р Герхард Геземан, проф. Универзитета у Прагу, 1925“. *Јужнословенски филолог*. Књ. VI, 278–295.

Mandić, Marija and Ana Vukmanović. „Digitising Serbian folklore: What has been done and what is to be done“. *Zeitschrift für Balkanologie* 3 (2020) (u stampi).

Nazečić, Salko (1959). *Из наше народне еpike*. I dio. *Најдушке борбе око Дабровника и наша народна pjesma*. Sarajevo: Svjetlost.

Piltz, Otto (1973). *Die deutschen Handschriften der Universitätsbibliothek Erlangen*. Wiesbaden: Otto Harrowitz.

Самарџија, Снежана. „Ерлангенски рукопис старијих српскохрватских народних песама: порекло и порекло-епике песме“. <<http://monumentaerfica.bnanatomic.com/erl/yadovi/2%20Snezana%20Samardzija,%20ER%20LIRSKE%20%20LIRSKOEPSKE%20PESME.pdf>>

Самарџија, Снежана (1989). „Ново издање Ерлангенског рукописа“. *Прикази за књижевност, језик, историју и фолклор*. Књ. 53–54, св. 1–4, 184–199.

Таубе, Фридрих Вилхелм фон (1998). *Историјски и географијски атлас Краљевине Словеније и Војводства Срем*. Прев. Бошко Петровић. Нови Сад: Матица српска.

ПРИРЕЂИВАЧКИ РАД МАРИЈЕ КЛЕУТ У ОКВИРУ БИБЛИОТЕКЕ УСМЕНЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Пројекат *Библиотека усмене књижевности* покренула је Матица српска у сарадњи са Институтом за књижевност и уметност у Београду са циљем да се у посебној едници саберу најзначајнија дела народне (усмене) књижевности: „Реч је о научним издањима часописних и рукописних збирки народних умотворина, као и ретких штампаних збирки појединих сакупљача којима би се заокружила сабрана усмена дела српског народа,² те се на овај начин у значајној мери „допринели сагледавању богатства и вредности усменог стваралаштва српског народа као живе традиције“ (Матица 2013: 139). Осим тога, сврха овог пројекта била је и да се замишлене ове врсте учине приступачнијим за све изучаваоце народне књижевности и фолклористике уопште. Ово поменутог пројекта окупио се значајан тим сарадника, пре свега изучаваоца усмене књижевности, а међу првиха је, поред Миодрага Матићког као идејног покретача и уредника ове еднице, била и Марија Клеут која је заслужна што је већ 1983. године, као прва у низу, објављена књига *Лирске народне песме у Летопису Матице српске*.

Приређујући прву књигу поменутог еднице Марија Клеут трага за лирским народним песмама расутим на страницама нашег најстаријег књижевног часописа, утврђује да је у периоду од готово једног века (1832–1929) формирана збирка од преко стотини лирских народних песама које је „различитим поводима, у раним приликама, на различите начине бележило и објављивало више људи, њих петнаест укупно“ (Клеут 1983: 5). Истиче притом да је до објављивања занимива *Летописа* за народну лирику дошло у периоду од 1842. до 1847. године када је уредник био Јован Суботић, који је и сам био песник и присталица тзв. народног права у књижевности. Иако је у овом периоду било много сарадника, који углавном шаљу мали број песама, међу њима се по бројности записа издваја Ђорђе (Георгије) Стефановић Којанов,³ који је

¹ jaskina.jokic@ff.uns.ac.rs.

Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта „Аспекти идентитета и његово обликовање у српској књижевности“ (бр. 178005), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Детаљније податке о овом сакупљању и његовој збирки народних песама, као и сарадња са Вуком в. у раду: Клеут 2010.

od 1845. pa sve do 1863. godine saopštavao narodne igre, pesme i priповетke. Među sakupljenima u tom periodu ona ističe i pakrenog episkopa Nikanora Gruđina i dve (od tri objavljene) njegove pesme koje „kao da su izabrane po velikom kontrastu koji jedna drugoj čine: jedna od njih rasveta je katekiza velike neveste, od najboljih humornostičkih ostvarenja u lirskom narodnom pesništvu, a druga je duboko tragična“ (Kleut 1983: 10). Najrednijim doprinosom, kako po obimu (to je druga po obimu pojedinačna zbirka sa dvadeset svetovskih pesama) tako i po vrednosti beleženja, smatra članak koji je objavljen 1845. godine „Običaji svetovski u Sreму“, čiji je autor Uroš Mišutinović, mitrovska prota.

Za period od 1856. do 1857. godine karakteristično je potpuno odsustvo lirskih narodnih pesama u *Letopisu*, što Marija Kleut tumači kao poslednju specifičnu historijsku okolnost (Kleut 1983: 12). Međutim, već tokom 1857. godine nastavlja se publikovanje lirске narodne poezije, kada nepoznati sakupljač pod pseudonimom Grabovan Bugarin objavljuje zbirku od deset pesama, pod naslovom *Kamfarske pesme*. Značajan doprinos dao je i naš čuveni kompozitor Kornelije Stanковић, koji je 1861. godine objavio dvanaest pesama. Naжалост, osim podataka gde су pesme belezene, niје ostavio nitiјake друге коментаре. Marija Kleut izdaje kao изузетан пример sledeћу пошашницу (Kleut 1983: 13), uz коју Stanковић ostavlja само напомену да је забележена у Ужичама:

Oј jarebичице, ој прелетнице,³
 По пољу ходиш, по пољу плодиш,
 Ржану кућу градиш.
 На кући слава, у кући слава,
 У слави злато трепаш;
 Око ње кметови,
 Пред њима чаше бокушке,
 У њима вино кивато,
 По дну је злато,
 А по врху бисер.
 Бисер се роси,
 А у чашу пада,
 Чаша се лупка,
 Господину пишка.

³ Simbolika preletnice povezana je sa njom i žetvom, odnosno kultom plodnosti, o čemu svedoče predstave o ovoj ptici u tradicionalnoj kulturi slovenskih naroda. Tako se npr. kmetove preletnice jevački označava kao polje da se žanje или plava, a lik preletnice prisutan је и u žetvenim pesmama (Гура 2005: 343–344).

Poni' je, brato,
 Tebi je dato,
 Na dnu je zasto! ⁴

Među pjesmama koje je *Letomisu* poslao Korvilije Stanковић ističe se još jedna koja počinje neobičnom poetskom slikom devojke koja je zaspala nakon što je pojebla jечmak: *Pod bregom se jeka razgrahata, / I pod jetim studena vodiца, / Kraj vodiце zaspala devojka: / Pod glavom joj stojiк djetetine, / A u ruci сртак polođinom*. Interesantan je и помало neobičan завршетак ове песме у којем она iskazuje nezadovoljstvo trenutnim статусом usate жене: *Цар ми бија' док девојки бија', / A сад misam mi цар ни девојка* (бр. 112).

Nakon velike пазуе од скоро двадесет година, у *Letomisu* је поново заступљена народна лирска поезија захваљујући чувеном педагогу Јовану Миодраговићу, који је 1880. године послао записе 48 сватовских песама уз опис обичајне праксе у Старом Влаку, како М. Kleut претпоставља, по угледу на свог претходника Уроша Милутиновића „било да му је чинак овог послужно као непосредни узор или не“ (Kleut 1983: 13).

Последњи пут у *Letomisu* публикован је текст лирске народне песме 1929. године, а због потпуне промене уређивачке концепције „у њему више није било места за објављивање народних умотворина“ (Kleut 1983: 14).

Будући да збирка лирских народних песама није постојала као обједињена, односно осмишљена целина, Марија Kleut приликом приређивања ове врсте умотворина све те записе, како сама напомиње, обједињава „по јединственим принципима савремене класификације“, односно класификације коју је применио Владан Недић у *Антологији народних лирских песама* (Kleut 1983: 6). Притом су три највеће појединачне збирке песама – календарске песме које је објавио непознати скупљач потписан као Грабован Бугарин и две скупине сватовских песама, од којих је прва преузета из чланка Уроша Милутиновића, док је друга из чланка Јована Миодраговића, сачуване као целина јер су и ове објављене по истом редоследу као и у *Letomisu*. Приликом разгледивања песничке грађе ауторка је поштовала контекст извођена, осланајући се доследно на обавештења о прилици у којој се песма изводи, наравно, узимало су их скупљачи оставили. Збирка коју је на овај начин оформила започиње календарским песмама, којих има укупно десет и све потичу из записа Грабована Бугарина, и то је све што је од календарске обредне лирске објављено

4 Почашиње су средине здравница, у чијој је основи лексика чака, где је појава из традиционалне културе (обред) именована према предмету који се приликом извођена обрда користи (Петровић 2006: 48). © овој песми више у раду: Пешићан-Љуштановић 2019: 100–101.

u *Levontyus*. Neke od ovih pesama su, kako ona zaključuje, samo varijante Vukovih zapisa, ali ima i izuzetno dragocennih primera koji nisu do tada bili zabelezeni, među kojima se posebno ističu pochavnice koje se izvođe u skladu ovog obrada. Kao posebnu vrednost ove nevelike zbirke ističe „veliku raznovrsnost poetskih slika i raspoloženja, od mitskih predstava do humora“, a kao glavni protust to što zapisničar nije dao nikakva dopunska objašnjenja, čak ni o kraju u kome su zabeležene (Kleut 1983: 12), što zaneta predstavlja nenadoknadni gubitak i problem prinikom proučavanja ove vrste obradne poezije. U potpunosti je zasnovana i prethodna tvrdnja da se pesme iz ove zbirke izdaju po lepote i neobichnosti poetskih slika, od kojih bi se mogla izdvojiti drevna predstava o *svetloj cirkli* koja je sagrađena: *Na na nebu, na na zemlja, / Vid na svezuju bosmьoku* (br. 1), kao i zagmetna slika o tri orla koji dele чудasne darove (ribu *presrdnu morьnu*, od zlatna konjicu i od zlatna jabuku) kinstu Lazaru, његовоj ženi i sinu (br. 3), ali pak devojke koja чува *два kьuna* i *dvadeset kьunьica* od чијег perја прави venac (najverovatnije za svadbu): *Na dan vьro uznimam, / Na vedьku цьлу kьnu, / Na mosьu je цьo venac, / Na godьu po vьru* (br. 10).³ Ističu se po neobichnosti i стихови slaveће kalendarске pochavnice (br. 7):

Грудујте, грудовајте,
 Чувајте, не сломите
 Кигу перја јаворова!
 Ево, браћо, колик' расла
 Лица перуника:
 За један за њедан,
 За богате столове
 И за криве рокове.
 Ми смо срећно засели,
 Буд'те, браћо, весели!

Потом следе световске песме, којих је највише, од тога двадесет потиче из збирке Уроша Митутиновића и чак 48 из списа световских обичаја Јована Миодраговића, те оне чине више од половине укупног броја лирских песама. О збирци Уроша Митутиновића Марија Клеут напомиње да њен сакупљач није оставио податке о њеним на која је прикупљао песме, али претпоставља да је „као свештеник бивао у повољним приликама да добро упозна сватовске обичаје и песме које су их пратиле“.

³ Исти мотив – виђење венца од пауновог перја, присутан је и у једној песми која је жанровски одређена као љубавна, али овде се изречито каже да се девојке њиме ките кад играју коло: *Ако ките, у коло да погос; / Ако носе, с њиме се поносо* (br. 88).

Pristom ukazuje i na to da je bolje od Vuka Karadžića saopštio ovu vrstu pesama jer ih je smestio u kontekst običaja u okviru kog su i izvođene, kao i da svetovske običaje opisuje „sledећи их поступко, онако како су се одвијали“, a istim redosledom navodi i pesme, ostavljajući podatke o izvođanima i načinu izvođenja, o vrsti muzičke i igranke pratnje, ali u retorične oblike koji pripadaju svetovskim običajima, odnosno „rudimentarne oblike narodnog teatra“. Marija Kleut smatra da su izostajanje notnih zapisa melodija na koje se tekstovi izvođe i podataka o izvođanima jedini nedostaci ovakvog načina beleženja običaja, i da je to jedino po čemu ona odstupa od savremenih normi beleženja. Vrednosni sud o pesmama takođe je pozitivan i smatra da su „sve његове песме вредне“, a među њима ima čak deset primera koji nisu imali varijante u Vukovim zapisima (Kleut 1983: 11–12), što ovu zbirku čini utoliko dragoceniјom. Najuspešniji primeri takvih pesama su npr. „Sadila Sova javor pred dvorom“ (br. 12),⁴ a posebno „Jeļe, dojeļe, Savina majka“ (br. 16), koju su pevali u momčolјој kuћи kad svatovi odu po devoјku, a његоva majka i okupljene žene se pritom *љeļeђu*, odnosno izvođe posebnu vrstu kola tako što se uzimate za ruke i trinuт поправљајући обавлазе сто. Dragocen je i opis ritualnog ispraћаја kuma uјutro, po завршетку свадбеног весeљa, koji je Mituћinoviћ naveo uz pesmu „Svinoј smo se u radosti sastali“ (br. 30).

Поводом световских pesama iz Minsdragoviћеве збирке приреđивачица констатује da њен најреднији део чине почашнице koje су припадале обичају „препеванја за паре“ (Kleut 1983: 14), a među њима се посебно истиче песма koju су младикe другарице извојале старом свату: *Свати свате, селки у градици, / Дeвојке на сепим пољидинае, / Исхатице старосватостe милое* (br. 46), затим младикe: *Мит зете, дивни цвeте, / Ја те сејем горе по лeтанима, / А ти шмем по мeјој градици!* (br. 47), или пак девојку: *Оу дeвере, црвокастe цвeте, / Да је мeта мeјста девојка / Да ћи мeјста мeјо дeвер бeтe, / Вас дeт дeтe умиу б' брeгата, / По умиу ружмeр садeга [...]* (br. 51). Издваја се по лепоти поетских слика и песма која се изводи у тренутку кад брат нeвои мeтду пред сватове: *На граду се прави отворине / И из града сви сово шмeта: / Итeста мeзда за зором, / Ово нeје мeзда за зором, / Но је ово брeтмeу са сестром* (br. 62).

Заступљеност других лeрских врста знатно је мања (једна славска почашница, једна посленичка, четири версе песме, три породичне и једна војничка), али зато има знатно више љубавних, укупно 27 примера. Међу њима се истичу песме у којима су присутни елементи љубавне магије, попут следeћег примера: *Нoбрeђу на цвeта свeјојана: / Ружмарана – да си мeтe мeрна, / Цвeт бoскeља – да си мeтe мeла, / Држoљeби – да си мeтe љуба, / Кадeћице – да ти љубим лице* (br. 95). Истиче се 6. Варијанту ове песме која је извођена након усетивно завршене просидбе записала је и Милана Стојadinoviћ Српкиња у свом дневнику, али она не објашњава њен ritualни контекст (a. Kleut 1990: 30, br. 4).

по неособиности описа момкових двора и песма којој је сакупљач, Ђорђе Стефановић Којанов, дао назив „Мудно имање“ (бр. 89):

У Ивани мало поља ваку,
Мало поља, ал' је племенито:
По њем роди смилје и ковчале,
Ситан бисер и драго камење;
До двора му златова Гуприја,
И на двору сребрна кашња,
И у двору лепа крушка расте;
Висока је до неба ведрога,
А широка полах Сарајева,
Лист јој пада око Београда,
Мирне даје Пешти и Будиму.

Исти сакупљач заслужан је за објављивање још једне песме у којој се садржање девојке и њена припрема за брак понтовалећи са растом воћка које симболишују плодност и које су стога неизоставни свадбени реквизити:

Када су Јању просили,
Путем су дугње садиле
И зеленике јабуке,
Кад су Јањи прстен дали,
Редом су дугње швиле
И зеленике јабуке,
А кад су Јању повели,
Редом су дугње жутиле
И зеленике јабуке (бр. 91).

У љубавним песмама ове збирке пева се и о неособинијој лепоти девојачких очију и моћи њеног погледа (бр. 87):

Боже мила, чуда великога,
Гди изгори Будим брез пламена:
Запали га с очима девојка,
Гледајући на вољу јунака.

Након разматрања одabraniх примера можемо се у потпуности сложити са оштром приређивачи све књиге да међу објављеним песмама „има и таквих које су антологијске вредности“ (Клеут 1983: 79), иако се ради о релативно малој збирци.⁷ Уг свето и циљ који је себи поставила приликом приређивања овог издања, а што је уједно и идеја водила читавог пројекта *Библотеке усмене књижевности*, да се лирске народне песме публиковане у старијим часописима учине приступачнијим и заинтересовани читаоци поштеде мукотраног самосталног трагања, у потпуности је испуњен. Томе доприноси и предговор („О лирским народним песмама у Летопису Митине српске“), као и напомене и објашњења у оквиру којих су дате белешке, односно детаљни подаци о свакој од објављених песама и њихове варијанте у Вуковим збиркама, уколико их има. Бољој прегледности доприноси и табеларни преглед објављивања лирских народних песама у *Летопису* и регистри стајаћих имена и географских имена у песмама, затим географских имена места у којима су песме бележене, лица која су објављивала песме и на крају регистар првих стихова песама.

Друга књига коју је Марија Клеут приредила – *Из колеба у дворове господског фолклора збирка Милуца Стојадиновић Српске*, а истовремено peta по реду у оквиру *Библотеке усмене књижевности*, специфична је по томе што је то прва целовита збирка једног скупљача. Фолклорна збирка Милуца Стојадиновић до тада није постојала као „јединствена и приступачна целина“, него су њени делови били расути у три књиге Милуциног дневника *У Фрушкој гори 1854* (1861, 1862, 1866) или укључени у књиге које је објавио Вук Караџић (*Српске народне приказице* (1853), *Живот и обичаји народа српског*), а поједини текстови остали су у и оквиру лончанградског дела Вукове рукописне заоставштине. Стога је сврха истраживачког рада Марије Клеут, иако сама наводи, „докушај да се та фолклорна збирка успостави, да се одреди њен обим и значај, и да се испита однос Милуца Стојадиновић Српске према народној књижевности“ (Клеут 1990: 7). Зато се, приликом састављања ове збирке као целине, ауторка нужно бави реконструкцијом њеног настанка, за шта су послужила два основна извора: Милуцина пренеска са Вуком и Мином⁸ и већ поменути њен дневник, који су се показале као непотпуни и недовољни. Међутим, и поред свих наведених потешкоћа у раду, Марија Клеут успела је да пронађе међу дневничким записима податке о бележењу песама, прича и басни, а пронађено неретко тумачи „и према напоменама“ (Клеут 1990: 12). На основу пренеске она закључује да је Вук Караџић са Милуца Стојадиновић „тражио у првом реду приповетке и басме, руковођен сопственим

7 Објављено је укупно 115 песама, а остављено сасвимост због тога што се „радило о неоспорном представљању из књига Вука Стефановића Караџића, када песма није традиционална усмена творевина, иако је носила одређену 'народна песма' и када је сложитан само мали одломак песме“ (Клеут 1983: 79).

8 Његову пренеску приредила је Радошца Гиноћ (к. Гиноћ 1967).

plavovima i na osnovu poznavanja usmene tradicije u Sreму", jer se u tom momentu bavio prikupljanjem drugog izdanja narodnih priповодака, te je bilo logično što se za njih raspitivao,⁹ odnosno da je bio zainteresovan prvenstveno za „ono što mu je toga trenutka trebalo, a ne ono što je ona mogla lakše i bolje pribaviti i zapisati“ (Kleut 1990: 15).

Prilikom uspostavljanja ove zbirke kao celine bilo je neophodno organizovati vrlo raznorodne usmene tvorovine,¹⁰ koje su uz sve to bile rasute po različitim poselima i knjizama Milutinog dnevnika, te ih pravilno klasifikovati. Zbog toga Marija Kleut na sam početak zbirke stavila obredne i običajne pesme, među kojima su po jedna nivaška i dosloka pesma i čak 31 svatovska. Sledeću celinu čine posleničke pesme, koje po brojnosti (ukupno jedanaest primera) čine takođe znatnu skupinu u skupljanom opusu Milutin Stojadinoviћ Srpskija. Među njima su najbrojnije svetarske pesme i jedna koja se izvodila na predlu. Tu su potom dati i zapisi dve verske pesme, osim ljubavnih, tri porodične, jedno šaljiva i veoma značajna grupa pesama koje su izvođene uz igre. U napomenama uz ove pesme забележени су драгоценни подаци о контексту извођења (најчешће извођења и извођачима) и календарским празницима за које су велики (божјини или ускарни пост).

Са овим песмама кореспондира и последња, седмо по реду поглавље у овој књизи, кратко изложено „Обичаји“, у којима су дати Милутинови описи ритуалне праксе приликом прослављања најважнијих празника у годишњем циклусу. На првом месту ту су обичаји који се изводе на Бадњи дан и Божић, истовремено и најдетаљније описани, потом следе Ђурђевдан, Спасовдан и Духови о којима је оставила краће записе. Тако, на пример, помиње одлазак у литаје по житним пољима и плетење венча од жита, као и ритуално кађење младих селеном, одлазак на изворе и умивање мочварном водом као невоштаним елементима ђурђевданских обичаја, затим опште празнично прослављање Спасовдана у селу у коме је рођена (Букавац) и ритуално кађење граничанама лите, а притом оставља и драгоцен податак о одласку младих на извор *Валино водца* у рану зору и весело прослављање овог празника у оближњој шуми, уз музичку пратњу гадје, фрула и тамбура, играње и певање које траје „летњи дан

9 У предговору *Srpskija narodnih prapovedanaka* (1853) Вук напомиње да је од Милутина Стојадиновића добио три приповесте и навео њихове наслове („Милостива свила и немилостива свекра“, „Маћеха и пастирка“, „Како су разле омако су и провале“) и да од ње има и по једну варијанту приче о змији младавска и о Петкељуги. М. Kleut поводом тога закључује да је запис „Петкељуге“ вероватно идентичан оном који је објављен у њеном дневнику, док је њена варијанта баје о змији младавска изгубљена јер је није унела у поменуто дело (Kleut 1990: 14).

10 Осим народних песама које су најбројније (укупно 66 примера), записала је и 10 лирско-епских и 8 епских песама, 17 приповедака и 16 краћих народних умотворина, 13 веровања, 41 пример бајања и чарања (од тога 25 девојачких), 17 описи обичаја (в. Пашкић-Лукићковић 1991: 177).

do podne", da bi se nastavilo u nakon povratka u selo. Opisuje i plaćenje venčaja od trave koja je posuta po cirkvi na Duhove i napominje da ih narod upotrebljava za lečenje od groznice tokom godine: „[...] tad kroz njega venčaju vodu propuste i groznicjavom, kad groznica zatati počne, da popije dađe" (Kleut 1990: 152).

Nešto duži opis posvećeni su glavnim letnjim praznicima – Vidovdanu i Ivanjdanu i načinu njihovog proslavljanja kojima je i sama prisustvovala. I dok je proslavljanje Vidovdana vezano za manastir Vrdnik (sremska Ravanica), u kojem se narod okuplja oko livota kneza Ljuzara, a u porti oko slepih guslara koji pevaju pesme o Kosovskom boju, povodom Ivanjdana opisuje odlazak devojaka u ritualno braње ivanjskog šveha pred zalazak sunca u kućenje kuća njima, a sve je bilo praćeno stihovima pesme koja je objavljena na početku ove zbirke: *Ivanjsko kuće, ivanjsko, / Zelenim poljem zvezgato; / Ivan je vrše nabralo, / Mišja u krsto metalo, / A mišak s krsto na leđu* (Kleut 1990: 29, 153–155). O vrednosti i značaju pomenutih onika običaja сведочи i činjenica da je neke njikove delove Vuk iskoristio u odeljcima „Ivanjdan" i „Петровдан у Животу и обичајима народа српског", na šta u ukazuje Marija Kleut u predgovoru ove zbirke (v. Kleut 1990: 19).

Osim kalendarskih pesama Milica Stojadinović ostavila je i opisne žetve, koja prema njenim terdžama počinje na Paklovdan tako što se govori *mođa*.¹¹ U ovom opisu navedene su sve etape tog starinskog običaja međusobnog pomagaja prilikom obavljanja poljskih radova – od okupljanja *kod hladne kuće* i odlaska na njivu do povratka увече и ритуалима који припадају домену продуктивне магije. U okviru ovog opisa zapisala je и десет песама које се том приликом изводе, а које су у овој збирци штампане у одељку „Обредне и обичајне песме". Među njima posebno се истиче песма о Јаблановој моћи, на чију антологијску вредност указује и Марија Kleut.¹²

Milica Stojadinović beleži и како се прослављају значајни momenti u okviru životnog ciklusa, među kojima je svakako najzanimajija свадба. Opis svатовских обичаја настао је такође на Вуков подстицај, што се може закључити на основу њихове преписке, а како Марија Kleut претпоставља, и приликом њеног боравка код Вука у Бечу. Иако није стигла да за Вуковог живота пошаље целовит оник, послала га је Мини када је припремала за штампу *Живот и обичаје народа српског*, у чијем је додатку и објављен. Други опис (*Сватовски обичаји у Србу*) остао је фрагментаран и сачуван у ленинградском делу Вукове заоставштине, а касније штампан у оквиру *Вукове грађе* и захваљујући њему Марија Kleut успева да одгонетне и ово што је 11 M. Kleut указује и на то да је Vuk преузео и део Милициног оника можда у одељку „Моја и прело", као и наслове песама – мођарске, што по њеном мишљењу показује да је „Vuk ценно започео своје 'двери из Фрушке'" (Kleut 1990: 19).

12 Ова песма ушла је у састав најзанимајих антологија српске народне поезије (v. Нешић 1969; Карановић 1994; Карановић, Пешикан-Луштиновић 1994; Пешикан-Луштиновић 2012).

detađanšnim istraživanjima promaklo, a to je pre svega atribucija rukopisa *Srpske običaja o Rođestevu Hrista Spasiteља* i nekoliko zapisa basni (Kleut 1990: 18–19). Svagovske pesme posebno su štampane u prvom delu ove zbirke u odeljku „Obredne i običajne pesme” i ima ih ukupno trideset. Iako nam je većina ovih pesama poznata na osnovu *Života i običaja naroda srpskog*, ima i onih koji su ostale zapisane samo u Milićinom dnevniku (br. 3–5, 24, 25, 33), te su na ovaj način konačno objedinjene i moguće ih je sagledati kao celinu koja se, ne samo po obimu nego i po estetskoj vrednosti, izdvaja među svim drugim lirskim vrstama ove zbirke.¹³

Značajan deo folklorne zbirke Milićina Stoјadinoviћ predstavljaју i zapisi bajalickih tekstova (16 basni za lečenje različitih bolesti, od droka, od ličinke, od romkava/rogova, glavobolje itd.), od kojih je 13 objavljeno u *Vukovoj grafi*, kako je to Mariја Kleut utvrdila, i devoјnickih čarana/branava (ukupno 25 primera), od kojih je veћina deo objavljen u њenom dnevniku, a deset primera i u *Životu i običajima naroda srpskog*, kao dodatak na kraju knjige („Devoјnicka pričanja u Sreјemju”), posle opisa svetovskih običaja (ЖО: 376–378). I dok je, kako to Mariја Kleut zaključuje na osnovu њihove prepiske, Milićica Stoјadinoviћ običaje „opisivala po Vukovom nacrtu, basme je zapisivala zeleћi da ugodi svoјoj prijateljici Minni, ali ponekad i po сопstvenom određeњeњу” (Kleut 1990: 10).

Nezavisno od tekstova koji je slala Vuku, Milićica Stoјadinoviћ je u svoj dnevnik unosila i zapise koji čine drugi deo ove folklorne zbirke (narodne pesme, priповетke, predanja, veroвања i opisi običaja) i u њima Mariја Kleut uočava „drugачiji odnos skupљачa” i „drugu vrstu podataka o skupљanju folklorne građe”, naglašavaјући da je taj deo mnogo samostalниji i nezavisниji od Vuka i њegovih planova (Kleut 1990: 19).

Iako, kako аutora konstatuje, Milićica Stoјadinoviћ nije do kraja iskoristila mogućnost „da stvori jednu od najboljih zbirki jer je živela u selu u kome je još увек уstrajавao tradiciјски начин žnjeња”, i u ovakvom obimu њena folklorna zbirka zasluжуje pažnju (Kleut 1990: 12). Zaključujuћи predanom i studioznom prirefiniranom postupku Mariја Kleut, koji uključuje i veoma informativne napomene uz sve tekstove, podatke o književnima i kontekstu beleženja (ukoliko su bili poznati), kao i o varijantama pesama i broјke registre (početnih stihova, imena ljudi, geografskih и etnoloških poјмова) и rečnik мање poznatih poјмова, ova folklorna zbirka postala je nezaobilazan izvor ne samo za „pručavanje razvoja и regionalnih osobenosti usmene tradiciјe” (Kleut 1990: 25) nego и za mnogo шira folklornistička

¹³ U dosadašnjim ocenama vrednosti ove folklorne zbirke posebno se ukazuje na značaj svetovskih pesama, koje su se „na ovim terenima najviše и negovale” и ukazuje se na znatnu mogućnost pojedinih primera и u 20. веку (н. Karanoviћ 1991: 161).

истраживaња. Изузетан doppинos свакако представљају и њена запaвaња о позицији жeнe сaкупљачицe и квалификацији самe збиркe кaо жeнскe нe сaмо због њeнe ауторкe, нeгo и због доминацијe жeнe кaо кaкaчeнa и жaнрoвa кoји су зa њих типични (дирскe пeсмe, бaлaдe, бaјкe, бaсмe), кaо и обичајa и ритуалних радњa у кoјимa оне имају главну улoгу (в. Клеут 1990: 25).

Сличан приређивачки поступак примењен је и приликом дуготрајног процеса трагања за информацијама о тешко доступним и често недовољно познатим или до тада потпуно непознатим рукописима, да би као резултат дуготрајног истраживачког рада Марије Клеут настала и седма књига у оквиру знамените *Библитеке усмене књижевности – Народне пeсмe у српским рукописним пeсмaрницaмa XVIII и XIX вeкa*.¹⁴ У вeома исцрпном предговору ауторкa најпрe објашњaвa узрoкe настанкa рукописних пeсмaрницa, појашњaвaјући дa је састaвљaње и пословоњe оваквих зборникa у периоду од првих деценија 18. до сeдaмдeсетих годинa 19. стoлeћa нa гeографским и културним простору кoји омеђујa јурисдикцијa Карловинкe митрополијe било „oбичaj и мoдa, али прe свeгa њeнo чувaњe и прeнoшeњe пeсaмa” (Клеут 1995: 5). Марија Клеут посeћeћa читaоцe и нa истраживањe кoји су се бавили овим феноменом: прe свих помињe Тихoмир Oстојић и Владимир Тoрoвић, a пoтoм истичe и истраживањa Борнoјa Маринковићa,¹⁵ Младeнa Лeсковицa, Милoрaдa Павићa и др., нaвoдeћи, прeтoм, нeзaбoвнaзу литературу о поезији зa кoју се устално термин „грaђaнскo пeснaштвo”. Она истичe дa су у оквиру ових пeсмaрницa записанe и нa тaj начин сaчувaнe и мнoгe пeсмe усменог нoстaвa, тe су стoгa пeсмaрницe драгоценe зa прoучaвaњe усменe књижевности,¹⁶ тe и сaмa пoвнo трaгa зa таквим примернимa приликом ишчитaвaњa укупно тридесет и једнe рукописнe збиркe, кoјe се чувају углавном у рукописним фондoвимa различитих библoтeкa (Народнe библoтeкe у Београдy, Патријаршaђскe библoтeкe у Београдy, Библoтeкe Матицe српскe, Архиву САНУ и др.), и објaвљујући нз њих чак 303 народнe пeсмe. Битно је нaгласити дa се распоред грaђe у овој књизи

14 На комплексност оваквог научног рада указују и други проучаваоци: „Само формирање ове збирке било је вишеструко сложен и тежак научни и стручни подухват: од техничких проблема с редакцијом текстова (нашитавање, осавременење правописа и грађије) до оних суштинских, кoји су се тичали установљeњa критеријумa по кoјимa се могу рaзлучити народно и грaђaнскo пeснaштвo.” (Пeшaкaн Луштановић 2013: 21) Високе оцене о научном доприносу М. Клеут кaо приређивачицe ове књигe дaтe су и у стручним прегледимa сeдaшњих истраживачкe: Матић 1995, Пантaћ 1996, Карановић 1997.

15 У књизи Б. Маринковићa *Српски грaђaнскo пeснaштвo XVIII и с почеткa XIX стoлeћa* губинковић је досад најобимнији фонд „пoзијe пeсмaрницa” у записним вeстaцимa дo 1817. годинe (Клеут 1995: 11).

16 Оке су дaтe и драгоцени подаци о историјaлу ишчитaвaњa међусoбних утицајa грaђaнскoг и народног пeснaштвa и сви вaжнiji истраживачки (Вaдo Лeтoвић, Влaдaн Нeдић, Рaдмилa Пeшaћ, Милoслaв Пантaћ и др.) и вaжнoви рaдoви о овој теми (в. Клеут 1995: 10–13).

razliku je od onog koji je primenjen u prethodne dve, koje je Marija Kleut priredila u okviru *Bibliotekine zbirke književnosti*. Od datih normi moralo se odustati „zbog specifičnosti građe i namena njenog beleženja”. Zbog jednakosti u zastupljenosti lirskih vrsta¹⁷ primenjen je postupak publikovanja tekstone po hronološkom redosledu nastanka zapisa, a ne klasifikacija po vrstama (Kleut 1995: 375). Zbog toga je na prvom mestu *Pesmarica Dimitrija Tošfakovića* iz 1742. godine, a na poslednjem *Pesmarica M. D. Dejanovića* koja je nastala posle 1871. godine.

U dodatnim objašnjenjima na kraju ove knjige autorica izlaze svoj uređivački postupak, odnosno serebe knjigu budućim čitaocima i proučavaocima da je broj zapisa narodnih pesama u prepelanim pesmaricama bio mnogo veći, ali je jedan deo te građe prilikom odabira tekstone za štampu u ovom izdanju izostavljen i sve takve pesme navedene su prema svojim naslovima u posebnoj spisku na kraju knjige. Naime, objavljeni su svi zapisi koji pripadaju prelukovskoj tradiciji beleženja, odnosno oni koji su nastali pre 1814. godine, dok su iz pesmarica koje su nastale nakon ove godine izabrane i objavljene samo one pesme kojih nema u Vukovim knjigama ili one koje predstavljaju bitnije varijantno ostepanje (Kleut 1995: 375). Budući da je i sam Vuk Karadžić bio upoznat sa ovom poezijom i čak posedovao neke rukopisne pesmarice (među njima posebno su važne *Pesmarica Jovana Nikolića* i *Pesmarica Vasilje Jovanovića*), ali pesme iz njih nije objavio, Marija Kleut razmatra i pitanje njegovog odnosa prema ovim zbornicima. Na osnovu Vukovih tvrdnji izrečenih u *Predivnoj Miloš prostonorodnoj slavno-serbskoj pjesmarici* zaključuje: „Na samom početku svoga reda najvestino je razliku između sopstvenog odnosa prema narodnom pesništvu i onoga koji je karakterisalo recepciju grafičkog staleža njegovog vremena i onoga koje mu je prethodilo.” Razlog zbog kojih je Vuk odustao od objavljivanja ovih pesama u svojim zbirama, prema mišljenju Marije Kleut, jesu književni jezik kojim su zapise i stara grafića koju je osporavao, kao i ukup sastavlana i njihov izbor pesama, a neke od pesama nije smatrao pogodnim za štampanje jer su bile erotike sadržine, odnosno „osobite pjesme i poslovice”, kako ih je on nazivao (Kleut 1995: 7–9). Upravo takav primer zapisa je u jednom od najstarijih zbornika (*Pesmarica Jovana Nikolića*, br. 55):¹⁸

17 Inuzetak predstavljaju *Pesmarica Arama Mitrovića* u kojoj su, pored lirskih pesama, zapise i četiri stese pesme i jedna balada o सर्ति Омера и Мерије и *Pesmarica Теодора Добровића* са два непотпуно записа одломка списка песама (Клеут 1995: 350–351).

18 Ово је једна од песмарица које је Вук имао у личној власности, али ту песму није објавио. Будући да је остала међу његовом рукописном грађом, приређивачи су је штампали у „Додатку” пете књиге *Српских народних песама из необјављених рукописа Вука Стефа Карadžића* (в. СНПг V: бр. 366).

Oj, kiceľo, visoka plavino,
 Ispeka tebe ladna voda teče,
 I ja stado' da kња napojim.
 [...]

Pročuvajući status usmenih pesama koje su zabeležene u okviru rukopisnih zbornika, Marija Kleut uočila da je drugačiji „odnos prema fenomenu poetskog koji iskolaćuju predstavnici tražanskog društva od onog koji je svojstven nosiocima autentичne usmene tradicije“, što se jasno iskazuje нарочито u domenu odabira pesama, te je tako već na prви послед уočљиво da су се састављени песмарица углавном одреđивали за лирско усмено песništvo, и то посебно за љубавне песме. Kada je реч о овом жанру, примећује да се састављачи старијих рукописних песмарица нису устручавали да бележе чак и еротске песме, што објашњава духом времена у ком су настajале (в. Kleut 1995: 28–29). Овакве песме у великој мери заступљене су у разним рукописним песмарицама, чак у значајном броју варијаната, што сведочи о њиховој омиљености и популарности. Једна од таквих је и песма о нечасној жени која се порађа одах после свадбе (бр. 31, 83, 99): *Једна мати – сто омиља, / Из Отова слово пољуби* . (бр. 83) или: *Из Хотова нем пољуби, / Из Јакова три ђакана / [...] Из Сомана нем словима* (бр. 99), чије су варијанте биле познате и Вуку, о чему сведочи и његова рукописна оставштина.¹⁹ У кругу омиљених песама ове тематике издваја се и песма о момку ког су против његове воље закауђерили, уместо да га ожене, али се он не мири са тим: *Начинају уграј стави ђацу, / Куд прати беломога на воду, / Уфашићу беломогу за мау; / [...] Омислотићу силну књагу једову; / Како ћу је ја, жетостав, чинати, / Какоћ ће се од жетости растави* (бр. 39, 66, 105, 133) или: *Омињају до две, до три матање, / Нећ' се она на мена сипаје* (бр. 66). Еротски жудња калуђера који пристаје да прода своју камилуку, монашку рачу, *белу књагу*, бројанице и *жрну мау* како би девојци купио одећу и накит, исмева се такође у ипоу варијаната (бр. 11, 123), а две су сачуване и у Вуковој рукописној оставштини под насловом „Калуђер и девојница“ (СНПг I: бр. 279, 280).

Другачији однос према усменом песništву или чак, како то Марија Kleut дефинише, „отклон од вуковског концепта“, огледа се и у бројности песама које је Вук назвао „пјесмама божанским нашта времена“, које су биле омиљене и распрострањене упркос томе што су биле „неједнаке и неједначене вредности“ и што у њима долази до изражаја „непатријархални дух и хуморно које иде до вулгарног“ (Kleut 1995: 30). Најомиљенија таква збирка, од педесетак бешараца у *Песмарици Николаја Беломога* (1842–1843), која уједно представља и најстарију досад познату збирку песама

¹⁹ Списак варијаната в. у напоменама уз ову песму (Kleut 1995: 299–300).

ove vrste (Kleut 1995: 359),²⁰ ukazuje i na to da su lirске narodne pesme uprkos nepovoljnim činovnicima i promeњenom kontekstu izvođenja i vernim tradicijama, a uz sve to i „izlozene redaktorskoj samovolji“, ipak zadržale „spособnost samočuvanja, sposobnost da tekstom, metaforikom i simboličkom jezika prenose svoja prvotna značenja“ (Kleut 1995: 30). Kao izvanredne primere koji dokazuju ove tvrdnje navodi pesme poput sledeće:

Закликташе бела ртв,
Истераше једну зверку,
[Једну зверку], млад јеленц,
На рогу му бела вала,
Весак везе, гајтан плете,
С гајтаном се разговара [...] (бр. 12).

Међу религиозним песмама истиче се једна митолошка о вилнском извору и забрани пијења воде из њега (*Песмарица Јована Николића*, бр. 48):

Ал' позивка чебан од овца:
'Не пи[ј], Руко, те воднице ладне!
Ту су воду виле обградиле,
[Обградиле], ој, опоганиле,
И своје су чело окупале,
Нит' крштево, нит' знаменовито'.

Древни мотив о *изједеном омаду* присутан је у две песмарице (бр. 160, 270) и притом је друга варијанта опширнија и успелија, а има и притев (*Миле мој, Миле*), који наводи на закључак да је највероватније обредног порекла. Поменути варијанта дужа је и од оне које је Вук објавио, сврставши је међу *пјесме особито митолошке* (СНП I: бр. 257). Вредност овог записа утолико је већа ако имамо на уму чињеницу коју износи и сам приређивач да је у рукописним песмарицама мали број песама „које целином свога језичког уобичења припадају врсти митолошких“ (Kleut 1995: 31).

За записе у једном од најстаријих извора (*Песмарица Теодора Добровића*) Марија Kleut тврди да су драгоцене не само због велике старине, будући да неке од њих

²⁰ Овој збирци претходно је посветила посебан рад, у којем је подробио сагледала све околности везане за њен настањак и историју: Бећарац као посебног песничког жанра (в. Kleut 1987; Kleut 2012: 47–57).

predstavljaju i najstarije poznate varijante, nego i zbog vrednosti pesama i pritom ukazuje na obrise svatovskih i posleničkih pesama.²¹ Elementi svadbene lirike posebno su uočljivi u stihovima pesme „Lipo ti je pod noć pospedati“, koja započinje posetom slikom ispijaju vina za svečanom trpezom: *Uz pravcu dva ljevača ideju, / Na njima su ruzi zlatoruzi, / Na jednom utva zlatoruzeta, / I[na] drugomu plima, stavu plima* (br. 4), kao i u pesmi „Stu noć krađo“, ništa ne ukrado“ u kojoj su prisutni motivi prosidbe i kućena devojke, a potom i njene kletve kudiocima (br. 5).

Najobimnija zbirka od ukupno 16 svadbenih pesama sačuvana je u *Pesmarica Marije Navalađevne* (1866–1875). Ove pesme su zapisane kao celina i po redosledu kojim se izvide u toku svadbenih običaja (n. Kleut 1995: 363). Varijante većine ovih pesama objavio je Vuk u svojim zbirkama, a neke su zapisane i u drugim rukopisnim pesmaricama. Jedina pesma koja se izdvaja po svojoj jedinstvenosti je ona koja se izvodila prilikom oproštaja majke i ћerke (br. 291): *Pumaj me, mala mamko, / Iz njena dvora, sa zlatnog stola! / U tvoj su dvoru tri tavae maste, / A u Vasivan tri jarka sume / Prvo je sume – ostar, svetra, / Drugo je sume – devet, zava, / Treće je sume – manak s devojkom*.

Razmatrajući povezanost pesama iz rukopisnih pesmarica sa određenim obredima i običajima, autorka ističe da se među ovim zapisima izdvaja i „mala zbirka počasnica i navitnica“, i ukazuje na to da su u njima još uvek sačuvane „formule patrijarhalnog odavanja počasti učesnicima gozbe, ali je ipak u svima uočljiva deritualizacija i pretvaranje u vinске, dakle po funkciji zabavne pesme“ (Kleut 1995: 33). Počasnica iz rukopisne zbirke Jakova Ilićina *Tri plivaju lezu vresteteme* (br. 135)²² tipični je primer pomenutog procesa, budući da je „prešla zavsta put put od savsni arčanog svatralnog pozmana sveta u ivo, do tipičnog semibiliteta moderne urbane sredine“ (Karantović 1984: 84), koji se ogleda u završnim stihovima o pticama koje uочи Bokođa donose blagostanje: *Koja nosi zdravlje i veselje / Ona pada nam na vrhcu; / Da budemo zdrava i vesela, / Da naševa, da se veselimo*.

Među rukopisnim pesmaricama po broju zapisanih počasnica izdvaja se *Pesmarica Vasilija Jovanovića* (br. 88, 93–97, 103, 110, 111, 1141–16). Osim počasnica, Jovanović je zapisao i velik broj šaljivih pesama, na osnovu čega priredivačica zaključuje da je ovaj saкупљач imao „posebnu naklonost prema humornom u poeziji, a sudući prema vrednosti većine i služu za ove specifične lirске pesme“ (Kleut

21 U poslenim stihovima treće lirске pesme ovog zbornika dominiraju motivi tipični za posleničke pesme, ali je u njima dat nesvakodnevni opis kolena (br. 7): *Koga koš pokrāj mora sveg, / Kose su mi od zlata sveg, / A pesalima od čistoga srebra, / A [od] njima od zelene sveg*.

22 Četvrtina varijanta je najstarija i poznato varirava u neku kasniju beslovena, kao u rukopisnim pesmaricama tako i u Vukovim zbirkama (Kleut 1995: 312).

1995: 356). Među šaljivim pesmama najzastupljeniji motiv je ženidba životinja, u kojima se efekat komičnog stvara tako što pojedine životinje (medved, svačka, mišak, ševa, miš itd.) preuzimaju uloge svetovskih činika (br. 108) ili se ponašaju kao da su nepojućih parova kao što su *komarac kaptava* i *luna udovica* (br. 90), *žabe* i *rača* (br. 98). Porodično se prikazuju i pojedini poslovi (*Ja posla' proju po litanovom dođu*, br. 119), kao i porodični odnosi²³ – *žena razbije mužu glavu čankom* (br. 92). Da je ovaakva tematika bila uobичajena, svedoče i stihovi pesama iz nekih drugih pesmarica: *Ja se izdum' vama pišak/ Stajde mene ženi bati* (br. 148) i šaljiva svetovska pesma *Mi žakosa dovedosmo* (br. 267), koja je, kao i već navedena pesma (br. 92), pripadala posebnoj vrsti *igralnih pesama*, koje su izvođene u kulu. Nišnje, najveći broj takvih primera zapisao je Aleksandar Ban u svojoj pesmarici: *Paru pise, pravu raske, Pomrač, Pavke, poveraj i Kižo, le kuže* (br. 149, 150, 152). Ostale igrke pesme upisano su šaljive i u njima se na humorničan način predstavljaju određeni poslovi kao što su *mlaveње biberu* (br. 89) i *sejanje maka* (br. 128), ili pak telesne mane monja za ženidbu (*malčak, pišak* i *prerakak, blakak* i *probakak*) (br. 128), kao i neukost tek dovedene mlade (br. 302).

Čak i ovaakvo sažet pregled rukopisnih pesmarica svedoči nam o značaju koje one imaju u istoriji beležaka naše usmene poezije, a primeri koje je Marija Kleut odabrala za objavljivanje pokazuju da je veoma uspešno razgraničila „pravu narodnu pesmu“ od onih koje na njih samo liče tako što se u njima „opoznača tematska, stilaska i versifikacijska struktura usmenog pesništva“ (Kleut 1995: 351), budući da se taj problem logično nametnuo već od samog početka uobичajavanja ove zbirke.

Istraživačkim doprinos Marije Kleut prilikom priređivanja ove knjige otpeđa se i u bogatoj naučnoj aparaturi koja je prati: za sve objavljene pesme date su napomene i u njima su navedeni podaci o rednom broju pesme u rukopisnoj zbirci iz koje su preuzete i spisak varijanata (ukoliko ih ima), isto je učinjeno i u listu nepostavljenih pesama, a u poglavlju „O izvorima“ izložene su iscrpne informacije o sastavljenim rukopisnim pesmaricima, kao i o postojećoj literaturi o njima, te o načinu određivanja vremena i mesta nastanka, očuvanosti/stanju rukopisa i mestu na kojem su pohranjeni. Priloženi su na kraju i registri početnih stihova pesama, imena ljudi, geografskih pojmova i objašnjenje manje poznatih reči. Sve je to učinilo rukopisne pesmarice mnogo preglednijim i pogodnijim za korišćenje i istovremeno omogućilo jasniji uvid u tekstove koji su publikovani u ovoj knjizi, što je i bila namera priređivanja.

²³ Među njima se istine pesma „*Pale su vnaše do tri jetravne*“ (br. 117), koja je bila predmet posebnih istraživanja zbog svoje javovske neodređenosti i „mogućih obradne antimstrukture“ proistekle iz karnevalskog osećanja sveta (v. Karanovič 2010: 323–327).

Увиду све три књиге које је Марија Клеут приредила у оквиру Библиотеке усмене књижевности отаркива идентичан методолошки приступ постављеним истраживачким задацима, односно, доследно придржавање поступка критичког приређивања научних издања, одговоран однос према предмету проучавања и идулетна обавештенost о темама којима се она бави. Све то чини ове новонастале збирке незаобилазном литературом за сва будућа научна истраживања, посебно она која се тичу тема којима је Марија Клеут нужно посветила највише простора: разматрање односа усмене књижевности и преданих форми између усмене и писане књижевности, као и истраживање крајњих домета и природе Вуковог утицаја на поједине саскупљаче и њихов отус (било да је реч о директном, личном утицају, било о посредном, преко његових збирки народних песама).

Литература

- Вукова грађа – „Вукова грађа“*. Српско етнографско зборник. Књ. I. Четврто одељење Расправе и грађа. Књ. I. Уредио Веселин Чајкановић. Београд: Српска краљевска академија, 1934.
- Карановић, Зоја (1984). „Усмена ларска песма “Три птичице гору прелетеше””. *Раскопник*. Год. XI, бр. 42, 77–86.
- Карановић, Зоја (1991). „Милица Стојадиновић Српкиња као саскупљач народних умотворина”. *Летописе Матице српске*. Год. 167. Књ. 447, св. 1, 160–162.
- Карановић, Зоја (1997). „Народно песничтво у песмарицама – од усменог ка писаном” (Марија Клеут. *Народне песме у српским рукописним песмарицама XVIII и XIX века*). *Летописе Матице српске*. Год. 173. Књ. 459, св. 6, 962–964.
- Карановић, Зоја (2010). „Једно предвуковско бележење народне ларске песме “Пале су анше до три јетрвице””. *Небеска новина*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 323–327.
- Клеут, Марија (1983). *Ларске народне песме у Летопису Матице српске*. Нови Сад: Матица српска.
- Клеут, Марија (1990). *Из калебе у дворове господске: фолклорна збирка Милице Стојадиновић Српкиње*. Нови Сад, Београд: Матица српска, Институт за књижевност и уметност.
- Клеут, Марија (1995). *Народне песме у српским рукописним песмарицама XVIII и XIX века*. Нови Сад, Београд: Матица српска, Институт за књижевност и уметност.
- Клеут, Марија (2010). „Збирка народних песама Георгија Стефановића Којановог”. *Фолклор – Поетика – Књижевни периодици. Зборник радова посвећен Миодрагу Матицићу*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 393–407.

Матица, Милоград (1995). „Народне песме у рукописним песмарицама”. *Књижевна историја*. Год. 27, бр. 97, 438–440.

Матица, Милоград (2013). „Библиотека усмене књижевности”. *Савремена српска филологија*. Књ. I. Уредиле Зоја Карановић и Јасмина Јокић. Нови Сад: Филозофски факултет, 139–150.

МП – Вук Стеф. Караџић. *Мата простонародна словеса-српска песмарица (1814)*. Сабрана дела Вука Караџића. Књ. II. Приредио Владан Недић. Београд: Просвета, 1965.

Павић, Мирослав (1996). „Марија Клеут, Народне песме у српским рукописним песмарицама XVIII и XIX века”. *Зборник Милице Српске за словесност*: Св. 50–51, 269–270.

Петровић, Тања (2006). *Зрваница код београдских Словеса*. Београд: Балканолошки институт САНУ.

Пешикан-Љуштановић, Љилана (1991). „Марија Клеут: *Из књиге у дворског господина: филолорна збирка Матице Стојадиновић Српкиње*.” *Зборник Милице Српске за словесност и језик* св. 39/1, 177–179.

Пешикан-Љуштановић, Љилана (2013). „Сагледавање целите”. *Зборник у част Марију Клеут*. Уредиле Светлана Томић, Љилана Пешикан-Љуштановић, Наташа Поповић. Нови Сад: Филозофски факултет, 7–29.

Пешикан-Љуштановић, Љилана (2019). „’Ој ђевојко, врепа варенико’ – обредна глота у усменој лирнич: од пјетоса до комичне инверзије”. *Глота и словесност: зборник радова*. Уредник Александра Вранеш. Андрићград: Андрићев институт, 99–133.

Преписка – Преписка Милице Стојадиновић Српкиње са Вуком и Милом. Приредила Радмила Гичић. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1987.

СНП I – Вук Стеф. Караџић. *Српске народне pjesме: књига прва у којој су различите женске pjesме*. Сабрана дела Вука Караџића. Књ. IV. Приредио Владан Недић Београд: Просвета, 1975.

СНП I – *Српске народне pjesме из необјављених рукописа Вука Стефа. Караџића*. Књ. I (*Различите женске pjesме*). За штампу приредили Живомир Младеновић и Владан Недић. Београд: САНУ, 1973.

СНП V – *Српске народне pjesме из необјављених рукописа Вука Стефа. Караџића. Особите pjesме и посколице*. Књ. 5. За штампу приредили Живомир Младеновић и Владан Недић. Београд: САНУ, 1974.

Стојадиновић, Милица Српкиња (1985). *У Фрушкој гори 1854*. Редакција текста и поговор Радмила Гичић. Београд: Просвета.

ЖО – Вук Стеф. Караџић. *Живот и обичаји народа српскога (1867)*. Етнографски списи. Сабрана дела Вука Караџића. Књ. XVII. Приредио Милево С. Филиповић. Београд: Просвета, 1972.

Смиљана Ђорђевић Белић

ЗБИРКА РОЛТАНСКИХ ПЕСАМА МИЛЕВЕ СИМИЋ КРОЗ ИСТРАЖИВАЧКУ ПРИЗМУ МАРИЈЕ КЛЕУТ

У богатом научном опусу Марије Клеут проучавања везана за спектар различитих проблема из домена народне/усмене књижевности представљају доминантан истраживачки фокус, откривајући управо фолклорне и њима сродне феномене као непресушан истраживачки извор, али и вид трајне духовне заокупљености ауторке. О тој перманентној потреби за изналажењем нових одговора, другачијих услова посматрања, за (суштинним) дијалогом са резултатима истраживања претходника, али и осветљавањем непознатих или мање познатих проблемских подручја, сведочи и чињеница да је Марија Клеут кроз сопствену истраживачку визиру понудила интерпретације везане за готово све жанрове усмене књижевности: од оних стожерних, чије проучавање у српској фолклористици има богату, дугу и плодну историју (усмена епика и лирика, пре свега), до облика који су махом опстајали на marginama дотадашњих научних интересовања (кратки говорни жанрови, дечији фолклор и сл.).¹ Разматрања везана за систем и поетску фолклорних жанрова (која неретко доносе и компаративне увиде) праћена су и особитим занимањем за историју народне књижевности као научне дисциплине, те нарочито за историју беложеза фолклорне (и фолклору сродне) грађе. Отуда се у велико истраживачко подручје ауторке профилисне управо рад на проучавању (превазидно рукописних) корпуса, посебно оних везаних за културу и традицију Срба северно од Саве и Дунава, настајалих у 18. и 19. веку. Управо на ову линију истраживања на особен се начин надовестује и рад на приређивању и аналитичком сагледавању рукописа збирке *Српске народне песме (жамске)* Милеве Симић која је, истина, настала нешто доцније (према сведочењу сакупљачице, грађа је белажена од 1878. до 1910. у Банској, Банату и Срему, Симић 2019: 27).² Културно-историјска контекстуализација збирке и

¹ Аналитички поглед на истраживачка подручја, методолошке одлике и целовите резултате научног деловања Марије Клеут дат је у обимној sintezi коју је понудила Љиљана Пешковић-Луцкић (2013).

² Део ове збирке (предговор и 38 песама), сакупљан у Рукописном одељењу Матице српске, публиковао је Радивој Стојанов (2013), док се остатак сматрао изгубљеним. Реч је о корпусу који је Милева Симић предала Матници српској, а који је прихваћен за штампање 1910. Рукопис је ауторки враћен са примедбама Тихомира Остојића, те је рад на збирци настављен. Историјска

аналитна poetičkih osobenosti tekstova istovremeno сведочи и о наставку интересовања Марије Клеут за ове жанрове усмене lirike која се у српској науци о усменој књижевности означавају терминима *божњанске песме*, *divljace*, *чрозиме песме* и сл. (в. Матица 1970; о термину и историји жанра београд в. опширно у Матовић 1988: 9–15), а који су у фокус интересовања ауторке природно доспели управо кроз занимање за њихово место и статус у рукописним изворима.

Стога ћу се најпре осарнути на теоријско-методолошке одлике научног писма које је Марија Клеут градила кроз вишедеценијско континуирано бављење поменутиим корпусним и жанровским проблемима. Поузданост књижевносторијских увида, тежња за терминологијом прецизношћу, доследност у формирању и спровођењу аналитичког механизма, опрезност у извођењу закључака и смисла за опажање кључних детаља, откривају се као посебне особине ове научне poetike. Ипак, чини се да је посебно – и изнад свега, реч о настојању да се разуме и интерпретира текст у широком кругу контекстуалних оквира. Особита осетљивост за контекст води непрестаном успостављању релативних релација на нивоу текст – записани – култура. Овакви теоријско-методолошки постулати, шире elaborирани или у текстовима ауторке имплицитно присутни, откривају савршено савремено познање културе као слојевитог феномена, разумевање вишеструке контекстуалне условљености фолклора, чију је динамичну природу могуће ишчитавати и кроз усмеравање на анализу записаног текста, тек наизглед статичног и у трену „замрзнутог“ фиксирањем у писани медиј. Идеја о индивидуалном идентитету као флуидној категорији (исказана, примера ради, и кроз концепт биполаризоване културе као важне основе за разумевање скупљачког деловања Милице Стојadinović Српкиње, Клеут 1990: 8), допуњена је отварањем према могућности посматрања фолклора као једног од видова комуникације у заједницама које илеу нужно дефинисане кроз најшире концепте колективних идентификација (те ће Марија Клеут говорити, на пример, и о посматрачама као елементу специфичне културе карловачких Ђака, Клеут 1991a). У овим се премисама препознају аналогије са концептуализацијама фолклора које пренепитују појмове ruralности, алитерарности, те и редофинишу поимање колективности (од класичних теорија Д. Бен Амуса, К. Чистова, Б. Пугниова, до концепта постфолклора С. Некљудова, да поменемо само неке од аутора), а којима се отвара и пут теоријским дефиницијима и истраживањима тив. урбаног фолклора.

Укрштање културних струјама и текстова разнородног порекла обележава нарочито рукописне песмарице настајале у 18. и 19. веку. Марија Клеут зашка важност

и породичне околности учиниле су да збирка буде њеново предата Матини много довије, тек 1931, но због недостатка материјалних средстава ни овога пута није штампана. Првене збирке (који је, како Марија Клеут утврђује, настао након Другог светског рата) сачуван је у породици Јовановић (Клеут 2019: 6).

posmatraња pesmarica kao celine pa, između ostalog, ističe: „Tradiciju grafičskog pesništva, dakle, karakterišu odsustvo svesti o različitosti učene i narodne pesnije i odsustvo potrebe da se ta razlika uspostavi“ (Kleut 1995: 15). Kao važna odlika grafičskog pesništva izdvojen je i način tradiranja:

Konglomerat pesama koje se izgovorju kao grafičsko pesništvo nasredom je iskorenjeno i/ili sukasno usmenim prenosima (govorjen) i rukopisnim fiksiranjem teksta (pripisivanjem), a od dvadesetih godina 19. veka i pretpisivanjem, na doručje izgovorjen u okviru usmenih predstava. Dva načina prenosa pesnije – usmenim direktnom komunikacijom i posredstvom pisane reči – u praksi su gotovo jasno razdvojeni kada pesnije razlikuju i simbolima. To bitno utiče i na druge odlike 'pesnije pesmarica': na način izgovaranja, stepen odradjenosti, izbor pesama, izbor jezika, metriku, teme i motive (Kleut 1995: 14).

Uočavanje ovih obilježja tradicije grafičskih pesmarica otvara put promišljanjima o interferencijama slojeva kulture kao posebnim mehanizmu kreiranja novih kulturnih narata i praksa, fenomenima koji se bitno obilježiti period dezintegracije tradicijske kulture.

Relativizacija koncepta kulturne homogenosti vodila je, prirodno, ka uočavanju izuzetne važnosti koju za razumevanje srpskog usmenog stvaralaštva imaju zapisi nastajali u kulturnim zonama koje su, usled dominacije na Vučevim pogledima na narodnu književnost temeljitih pristupa, o(p)stajale na marginama naučnih interesovanja. Usmeravanje ka kortusima nastale u tzv. perifernim oblastima jedni su od temelja za arealna istraživanja i praćenje složenih procesa migracija motiva, semantičkih i stilskih transformacija usmenog izraza u slobodakavamu zaštitama i potrebama određene kulturne sredine. Značaj ovog sloja folkloru Marija Kleut u više je navrata naglasila, ističući da „pesme sa periferije usmenoknjiževne zone vrede proučavati ako ne zbog toga da se raspoloživi fond obogati dobrim pesmama, a ono zbog toga da bi se više znalo o genezi, rasprostranjenosti i karakteristikama našeg usmenog pesništva“ (Kleut 2012: 45). Adekvatno sagledavanje značaja folkloru rubnih zona između i nužno preispitivanje poimanja estetike, tj. „iskorak iz Vučevih antologičarskih kriterijuma, koji su za poštovanje, ali koji nisu obaveza za svaku poljnu recepciju“ (Kleut 2012: 92).

Kulturni Srba severno od Save i Dunava pripadaju i zapisi Miličeviće-Simić, refleksivni jednu etapu u životu ovog tipa lirskih pesama koje je Vuk nazvao „pjesmama bivanjskim našega vremena“. Procenivši da ih „pomajviše ni je za

штампу”, те изабрани само оне „најљепше и најдостојније друштва осталијех наших народнијех pjesama”, Вук је умногоме допринео и путевима постојеће научне релације (в. детаљније у Пешакан-Луштановић 1988). Овај слој усмене лирике обилнију научну пажњу стиче тек након појаве антологије Младена Лесковица, који ће се у предговору овој књизи окренути питањима старине, говезе и распрострањености бећарца, понудити осврт на проблеме варијантности, тематске усмерености, стила и стиха, успостављајући на тај начин оквире поетике и историје жанра¹ (Лесковиц 1958: 9–44).

Заслуга за откривање најстарије збирке бећарца припада управо Марији Kleut. Наиме, пажљивим читањем рукописне песмарице Николaja (Николe) Беговића (настале 1842/1843) она опажа у руковети текстова (које је Беговић забележио као јединствену текстуалну целину) одлику бећарца. У књигу beleжења прикoпати су и одједи реалног извођачког контекста у ком се бећарин наоу, прелстићу, где стих призива стих у асоцијативном уланчавању (Kleut 2012: 47–57). Допуњавајући сазнања о *Божанским песмама* Стевана Бошковића (штампаним у три издања у другој половини 19. века), Марија Kleut указује и на постојање примерка ове књиге (у Библиотеци Матице српске) који је увезан са једном рукописном песмарицом, сагледавајући ову појаву у контексту традирања народних и народских песама, које је у другој половини 19. века обележио и све изражатије утицај штампаних песмарица. Осређујући овај прелаз као симболички вожаи, Марија Kleut заправо идентификује управо момент трансформисања једног рукописа традиције према модерности, коју В. Онг види и као „културу штампања”. Занимање за бећарца исказано је и кроз интересовање за рукописне изворе Лесковичеве антологије и приређивачки поступак. Не оспоравајући вредност и значај овог дела Младена Лесковица, Марија Kleut ипак указује и на мањкoсти антолошких избора којима се успостављају идеалитипски модели, предлажући штампаним ресположењих рукописних извора. Већ и два издвојена примера које Лесковиц у зборник није уврстио уверавају у значај изнесеног предлога за савремена фолклористичка проучавања: *Ми кроти ми тијело воде, / Само вама, врхoславо стиха; Ао, ао, момци Србoбранци, / А где су вам каруце и франци? / – У задрци верају Босанци* (Kleut 2012: 114).

Богата збирка Милеве Савић (1450 текстова) пружиола је могућност Марији Kleut за свестрано сагледавање особености једног жанра усмене лирике на размеђи 19. и 20. века, на простору Срема, Бачке и Баната. Ове је песме, најпре, требало прецизно

¹ Бећарца је последњих деценија заокупило пажњу ита истраживача, те је описан са историјско-поетичког ставовишта, предложене су тематско-мотивске класификације, дискутоване социјалне функције. (Mаговић 1998; Пешакан-Луштановић 2008) те осмoтрене и могућности сагледавања текста из угла рoдних студија (Savić i Torđević 2016). Будући да је реч о поетско-музичкој форми, бећарцу су посвећена и етномузикoлoшка истраживања (Mаговић 1998; ауторка наводи и шире релеванту литературу).

жанровski odrediti. Premda su na tematsko-motivskom i stilskoizrazajnom planu bliske bejariju, razlikuju se metriчком strukturom (7+7+8+6). Otuda se Marija Kleut odlučuje za uzimanje emskog termina – *rojŤanske pesme*. Njegovo vezivanje za ovaj tip tekstova nadahnuto je u sopstvenom predgovoru zbirni objasnila i saupljaniica: „Osim ‘Srpskih narodnih ženskih’ naziva naš narod ovu vrstu pesama i ‘RojŤanskim pesmama’ jer su velni, kao rojŤe kitičaste; a male, sitne, kao posebno-prameње u ovih...” (SiniŤ 2019: 28).

Korpus rojŤanskih pesama Marija Kleut primarno posmatra kroz prizmu interkulturalnih prokimeња na nivou ukrštanja ruralnog i urbanog, tradicionalnih elemenata i inovacija, a u analizi jezika ukazuje na sarne procesa akulturacije (prisustvo turizama, germanizama, hungarizama). Dominantno okrenute ljubavnim temama (koje se kreću od čeznje zaljubljenih do snika uprkos zabranama ostvarenih ljubavnih sastanaka), kroz koje se reflektuju i porodični odnosi, ove pesme, kako autora napisa, u velikoj merni odražavaju i bitno transformisani model patrijarhalne porodice: „Pesme su ove u neprestanom dijalogu koji se vodi između poštovanja naroda bi ‘mojka’ (porodice) i načina da se one izrađaju” (Kleut 2019: 17).

Specifičnost slike sveta koju vudi zbirka Milene SiniŤ, a koju dominantno određuje ženska (devojka, pre svega) lirski anтура, uslovljena je u velikoj merni ovoljnostima zapisivanja i nastajanja. Naime, slično mogućnostima koje je kao saupljaniica imala, a koje su bile uslovljene i normama zadatim rodnim ulogama, Milena SiniŤ primarno je bila usmerena na „lirske” (napravo – ljubavne) pesme. I nastanak se ovih pesama vezuje za žensku privatnu sferu, a u smislu stvaralnog procesa, kreativnog i u verbalnoj i u muzičkoj dimenziji, Milena SiniŤ ostavila i vidno sledočinstvo o odnosu individualnog i kolektivnog u tradiranju:

Stvaru u svakom selu, odnosno mestu, gde ima narod živi, ima dve, tri, pa i više takvih pesnikinja – narod ih naziva ‘Pevaničama’ – koje stvaraju pevanice, ili međusobno; a često i zajedno sa svojim duhovitim drugovima, odnosno pevačicama, koje igrače nisu pesnikinje; ali čije istraivke one rado usvajaju; reče nek povelju muzikarica majaka. No biva, da se te pesme prvenstveno jednog u drugo mesta, gde ih nekad manjaše pevačice porave, dotičuju ili poneto izmeňaju. Tako su zar i među nama nekad nastale jedinice (...) Karakteristično je da pevajuće ‘Pevaniče’ za svoje pesme stvaraju i glasove; može biti da ih bavi zato i zovu ‘Pevaničama’. Pa kako ovaj veselo vreme pevačica i muzikarica, majaka, to se glasovi njih pesama zamenađu, odnosno meňaju... (SiniŤ 2019: 29–30).

Стварање одређених тематских кругova ројтанских песама било је не само релативно условљено, већ и одређено социјалним статусом. Олигичавајући жене и девојке као примарне кreatorе „лирсних“ ројтанских песама, Милева Смић ласцирне песме везује за „удовице“ и „ловратуше“.

Постојање чврсте везе између бећараца и ројтанских песама огледа се не само у тематско-мотивској и стилској блискости, већ и у функционисању готово позударних текстова у оба жанра, нпр.: *Ах би тела да је сунча краћа, / Лала вале, ах' не даду браћа* (Лескович 1958: 66) – *Ах сам млада стабачка, / А сунча ми дугина, / Ватела би' да је краћа, / Ах' не даду браћа* (Смић 2019, бр. 47). Отуда постоји и основа да се у везу доведу и контексти везани за извођење оба жанра. Говорећи о бећарцу, Младен Лескович, између осталог, примећује:

Бећарци се певају само од часа кад се младих замишља, а девојка ладитојчи, па док се он не ожени, а она не уда. То је тема девојачка и песма момачка, и само то: она су је створили, њанова је орађе и ораује (Лескович 1958: 11).

У опсежној студији о бећарцу, усмереној и на реконструкцију генезе жанра, Ана Матовић износи претпоставку да је реч о облику који је произашао из граничног и војничког фолклора. На основу екстензивних теренских истраживања (спроведених деvedесетих година 20. века) ауторка указује на чињеницу да је певање бећарца у неким крајевима било допуштено само момцима (Матовић 1998: 20), но да се таква родна подела у тренутку истраживања сасвим изгубила, те бећарице „певају сви, често и заједно... (...) У извесним приликама, као што је свадба, певају га, и то веома много, и старији мушкарци и жене“ (Матовић 1998: 20–21) Веза са сфером народне смеховне културе (па и њених обредних значења), чија је једна од одлика и „инверзија свакодневнице“ на различитим плановима (Карановић и Јокић 2009: 6), препознаје се не само у поетским сликама бећарца (које се врећу и до професног) већ и у специфичностима прилика извођења које се везују и за тачке календарске и породичне (између осталог – особито свадбене) обредности (уп. Матовић 1988: 23–30).

Сведочанство које о ројтанским песмама на размеђи 19. и 20. века оставља у предговору Милева Смић баци додатно светло на контекстуалне извођење омире, тј. наводи на размислање о начелној, базичној социјалној и родној подели улога у извођењу (чак и када је о јасној или латентној обредној конотираности контекста реч), односно – говори нешто и о социјалној стратификацији и узјемна фолклорне смеховне културе. Ако је певање бећарца, уопштено одређено, простор за свихтавање оног „што се иначе не би смело рећи“ (а тај је простор, како је напоменуто, био примарно

otvoren i blažim, u posebnim prilikaма и овећеним, мушкарцима,⁴ те женама са специфичним социјалним статусом – удовицама и у својој враћеним женама), онда су лирске рођајске песме (биле) простор слободе за девојачки глас (јаме, по свој прилици, ни простор у ком се правични смех препознаје као повекдан није увек *’љубо’* / *’посве и без извесних ограничења приступанан*). Оквире тог простора чини управо нитавни женски круг.

И заједно, у овим се текстовима перманентно осцилира између поштовања ауторитета, његовог султлног подривања и потпуне субверзије, но та се субверзија ипак никада неће отворити до протесног које познају неки типови бећарца. Кроз лирске се минијатуре на релативно султлан начин сарганају патријархални модели девојачке лепоте и смерности, подрива поштовање породичне и уопште социјалне хијерархије, те презентује и институтуја брака:

Имам беле ципеле
И сукоју на шпанске,
Па кад оданем на столицу,
Варам осморицу.
(Савић 2019, бр. 122)

Ја сам цура малена,
Сукња ми је шарена,
А кецаљак на карнире,
Па варам швалере.
(Савић 2019, бр. 128)

Немој, роде, немој ти
Крај бабе ме лубати;

4 У овом је контексту занимљиво и запажање Фране Кузман о *’поскоћницама’* или *’поскоћницама’*, при чему се овај назив у доба Кузманових истраживања и на истраживаном подручју, како запажа Ана Матовић, односно на различите песничко-музичке облике којима је заједничка била функција у италијанском колу, између осталог, и на облике који ће тек касније бити познати бећарцима (при чему треба напоменути да према истраживањима ове ауторке малаше бећарца „како данас под тим именом познатио“ није било можда ни до почетка 20. века, Матовић 1998: 10). То италијанско коло Кузман јасно разликује од „женског“ и „јуначког“ и описује га овако: „Игра се више на то да се пјеваћа разамјети моде; играчи не праве нити љубове, нити прећинају ногани, већ се коло само амо тамо тиче, да се не би пјеваћи скакањем аморили. Прва је особа у колу-поскоћници у средни стојећи гадјал, изводећ досетљиве стихове, те којекакве фале. Поскоћце су кратке пјесме од 2 до 6 а кадкуда и од више стихова, који редко у каквом савезу стоје, али се увек протежу на којегу играча или која играчица, *’ноћина пјегаста’*, или на коју – свира познату, особу изван кола“ (ист. према Матовић 1998: 14).

Немој, роде, ни крај наје,
Немој – срамота је.
(Свињ 2019, бр. 82)

Дива другу верно,
Па се њом савено,
Ал' га стигли дани луди:
За мном да полуци,
(Свињ 2019, бр. 21)

Живска витура отвара поетску свакодневност живота у мирним, ушореним селима. Темеља реализму и противност хумором, особине које је Младен Лесковић (1958: 37) идиолозио као део поетике београд, добрим делом одликују и ројтанске песме. Уз слике љубавних састанака, игранки и сл., елементи свакодневнице укључује и кућне послове, одзивање, детаље везане за покуштво. Простор омеђен овим оквирима је простор близак дому (осмак, пенџер, шор, башта, салаш). Та свакодневница прожета је и анимом иновација које ће у текст бити уведене кроз минијатурне поетске слике, постајући и предмет преговарања између традицији окренуте и урбанизоване културе, рефлектујући и генерацијска мимикријања:

А шта ће ти, цурнице,
Те ансове штитилнице;
Цело ти се село свије
На ноге твоје.
(Свињ 2019, бр. 476)

Купи, мати, хаљину,
А не питај за њицу;
Нек на њени коров роди –
Свила је у мени.
(Свињ 2019, бр. 550)

Цура косу бреније,
А мати је светује:
„Није, ћери, то за тебе,
Ишкелани ко жарбе“.
(Свињ 2019, бр. 317)

Devojčini život u porodnici obeležen je dominantno ženskim figurama. Majka (žena, mati) je ona kojoj se devojka tuži (*Doj malo vremena, / s dnevni sam raspremlila; / sa srca me dva bratva, / me prebam mu nam, Simić 2019, br. 87; Beta zora svatara, / zora nam natara; / Ova mi me dva data, / Slavka moja mati', Simić 2019, br. 419), ali i ona koja njoj ne doznaje i sve devojčinke tajne (*Da mi malo malo ja zna, / tužno bi me svaki dan, / me bi data leba jesti, / mi do dva sestri, Simić 2019, br. 186). Sходно životu u zajednici, u važnu figuru profilisane se i strina (*Vodenača komeđe, / sidrina kakvu komeđe; / zavetne je bavi u stasu / da obilaze dnu, Simić 2019, br. 426), a figura se ona, prema donekle oblikovana u pozadini, njoj prepoznaje kao nosilac prosvanog autoriteta, makar taj autoritet bio od oslikan u zlotu kumera (*Sinob ja u moj dlaber / sva malo pod lepuer; / prosto mama, neže vru / meni u dlaberu, Simić 2019, br. 176). Kroz devojčinku se vizuru prelazi i slike momčinog života (*Sad se mača bebare, / me mi za malo ne mare; / sad u čure i me glade, / u bircu sede, Simić 2019, br. 963; Jo sam zoti zborila / dok sam u miš govorka; / 'Koja mača iztrai naje, / Taj za moje naje', Simić 2019, br. 184; Ostanula u zora, / tujan dva sred mora. / A ja vasm: 'Nek se zota, / Uzeti me mora', Simić 2019, br. 418). Putovanja, vojnička dana, bivstvovanja u tužini, utopljeni su tek u obrascima, kao uzrok devojčinkoj čežnji (*Oj, jessni, jessni, / svi su mača vesam, / a rezute tuca kosa, / ajstban iz most, Simić 2019, br. 182; Znamo, čare, mudrujem, / znamo manje vrbujem? / Dabe, čare, pivoa rata – / ova neudata, Simić 2019, br. 114; Krede dofa pasasjer / u u maču moj ivater, / a ja vasm da ne krete / dok ne zime mene, Simić 2019, br. 178).******

Otkrivena poetična svakošavnica, zbirka rojanskih pesama Mileve Simić potirfuje i reflektuje nastavak ovih transformacija usmene lirike koje su uočene u analizi tekstova nastajalnih i beleženih u istoj kulturnoj zoni u prethodnom periodu, naročito vezanih za zamagljivanje ili potpunu profanizaciju ritualno-magijskih značenja (up. npr. Karavonić 1998; Kleut 1995: 30–35 i dr.). Ostavljajući sopstvena zapisaња o rojanskim pesmama, Mileva Simić primećuje da „katađ prvi stih nema nikakve veze sa ostala tri stiha u pesmi; no samo služi kao podloga za kadentu drugome stihu u noj“ (Simić 2019: 31). Čini se da upravo izostreniji posjed na ovu odliku rojanskih pesama još jednom otvara puteve mena arhaičnih semantičkih slojeva. Taj put vodi od lirskog paralelizma koji može inkorporirati blisku ili dalu vezu sa tradicionalnom simbolikom, preko približavanja nizažjalne formule ninku ornamentike teksta, do potiskivanja simbola koji ustupa mesto profanim realizama čime početni stih stiče ulogu ambijentalizacije (do izvesne mere čuvajući funkciju žanrovskog signala), uz uvidanje jasne veze sa ostatkom teksta.

Савио се ружмарин
Преко Пеште у Будим,
Тако ће се моја дика
На јесен менна.
(Смић 2019, бр. 352)

Јабучица гистала,
Куд си, друго, пристала:
Нит си жена ни девојка –
Била си код момка.
(Смић 2019, бр. 160)

Бела лампа, у њој гас,
Ја познајем дикин глас;
Кад узвикне: „Лане моје“,
Одма’ знадем ко је.
(Смић 2019, бр. 39)

Паралелизам са иновираним реалијама, упркос утиску о потпуној профанацији слојева значења, ипак може опстати и као доминантни композициони принцип:

Електрика горела,
Кад сам се заводела;
Од кад дика свате спрема,
Ни кандала нема.
(Смић 2019, бр. 359)

Ако су „лирске“ ројтанске песме првобитно слика девојачке (и породичне) стасовања, онда су „пригоднице“, суштин према опску који у предговору даје Милева Смић, функционисале као хроника јавног живота:

*Деси ти се почесито изредило у тиме месту, искрени ти ма нова
необичиња, знајчиња појава у нашем народу, која засега било у негов
социјално-економски, било у национално-политички живот уопште, набрло,
често већ истог дана, када је нова вест о дилематич догађају стигла, искрени
показу од ових песака, која кратка, збујена, али језгровито и верно описује и
приказује нај догађај; а јујдно га, према суштиним фактима који износи, уједиње*

ali osuđuje. U takvim slučajevima često je zapažena koratna tendencija (Simić 2019: 31).

Istovremeno zapošljiva o „prigodnicima” Mileva Simić donekle će nadomestiti njihov izostanak u zbirci (nekoliko ovakvih primera ona je ipak, svesna značaja takvih tekstova, uvrstila u Dodatak, ali je taj deo rukopisa, naжалост, izgubljen), a govoreći o ovom tematskom krugu rojtanjskih pesama, posredno će otvoriti i korelacije rodnih odnosa i javne i privatne sfere, ali i generacijsku uslovljenost stvaranja („svevišnji ljudi retko se bave ovim poslom”, Simić 2019: 27):

Muzičari većinom stvaraju prigodnice; kao lokativ, malo u političke i ratne; a uz to i 'Pismonice', tj. pesmiće koje se u Bogodolu uvalu pri izlasku dnevno podizaju. Muzičari dakle malo pomažu ženske u njihovoj pesničkoj radnji; ali su im, imajući sa starijima svečan dostojanstvo od njih, ustoliko na ruku malo im ovdje-onde dostavljaju vesti o događajima koji im stoje za temu pri njihov stvaranju lokativ: 'Prigodnice'; malo omet kod ovak retko biva (Simić 2019: 27–28).

Posmatrane kao celine, rojtanjske su se pesme oblikovale ne samo u жанр са примарно забавном функцијом (која је donekle чувала везу са обредно-обичајним животом), већ и у жанр којим су комунициране поруке важне за различите слојеве социјалне реалности. Упркос чињеници да су представљале „одна на један трос, који може да стане у шесто четири стиха” (Клеут 2019: 13) ове су лирске минијатуре израстале у арене преговарања родних и породичних улога, социјалних односа, друштвених промена. Бивајући и средством валоризације свих појава у животу заједнице обележене убрзаним културним трансформацијама, остајале су и довољно флексибилне за укључивање вишеструких перспектива у погледу на те процесе. Служу Марије Клеут за слојеве фолклора чије тумачење захтева и пренепитивање канонских представа и идеалтипских модела имамо захваљујући за богаћење представе о усменом стваралаштву још једним драгоценим и богатим корпусом.

Литература

Карановић, Зоја (1988). „Народно песничтво – усмено, писано, штампано”. *Усмено и писано/писмено у смислености и култури*. Ур. С. Петровић. Нови Сад: Војвођанска академија наука и уметности, 131–138.

- Карловић, Зоја и Јасмина Јосиф (2009). *Сметовно и еротско у српској народној култури и поезији*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Клеут, Марија (1990). „Матица Стојадиновић Српкиња као сакупљач усменокњижевних творевина”. *Из катиле у дворове господара. Фелеторија збирка Матице Стојадиновић Српкиње*. Прир. М. Клеут. Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за књижевност и уметност, 7–25.
- Клеут, Марија (1991а). „О рукописним песмарицама карловачких ђака”. *Песмарица карловачких ђака*. Сремски Карловци: Библиотека „Љубав”, 5–13.
- Клеут, Марија (1991б). *Српско грађанско песмарице*. Нови Сад: Матица српска, Институт за југословенске књижевности и општу књижевност.
- Клеут, Марија (1995). *Народне песме у српским рукописним песмарицама XVIII и XIX века*. Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Клеут, Марија (2012). *Из Вукове сени. Следи о народном меланхолику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Клеут, Марија (2019). „Збирка ројтанских песама Милене Симић”. *Ројтанске песме. Избор из дела Милене Симић*. Књига 1. Прир. М. Клеут. Нови Сад: Градска библиотека, 7–24.
- Лесковић, Младен (1958). *Београд. Антонологија*. Нови Сад: Матица српска.
- Матицељ Милорад (1970). „Дневне или бичанске песме”. *Прилози за књижевност, језик, историју и фелетор* 36/1–2, 149–163.
- Матовић, Ана (1998). *Београд у Ваљевани. Обита и ратној*. Нови Сад: Матица српска.
- Пешићан-Љуштановић, Љиљана (1988). „Пјесме бичанске нашега времена” у контексту прве Вукове књиге песама”. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 36/1, 71–81.
- Пешићан-Љуштановић, Љиљана (2008). „Живот песме”. Јасмина Вукмановић. *Ако смо се састали београд. Збирка београда, постојица и палејика*. Нови Сад: Либер, 259–265.
- Пешићан-Љуштановић, Љиљана (2013). „Сагледавање целине”. *Зборник у част Марије Клеут*. Ур. С. Тошић, Љ. Пешићан-Љуштановић и Н. Половина. Нови Сад: Филозофски факултет, 7–29.
- Savić, Svenka i Milica Torđević (2016). „Analiza diskursa rodne perspektive beograda”. *Теме језикословне у српистичи кроз дијакроничну и синхроничну*. Ур. Ј. Дражић, И. Бјелковић и Д. Срдојевић. Нови Сад: Филозофски факултет, 639–652.
- Симић, Миленка (2019). *Ројтанске песме. Избор из дела Милене Симић*. Књига 1. Прир. М. Клеут. Нови Сад: Градска библиотека.
- Стојанов, Радивој (2013). „О једном загубљеном сабирачком предузећу српске усмене лерике у Војводини”. *Свеске Матице српске* 15, 5–16.

УПОРЕДНО ИЗУЧАВАЊЕ БИБЛИЈЕ И МУШКАТИРОВИЋЕВИХ ПОСЛОВИЦА

Циљ нашег рада jeste двојак: с једне стране, да се пажња (научне) јавности наново скрене на Јована Мушкатиновића, те, с друге, да се указа на значај истраживања Марије Клеут посвећеног Мушкатиновићевим пословицама и њиховом односу према Библији. Нарочито, стваралаштво Јована Мушкатиновића, иако великоко обимом, ипак је значајно те захтева даљу пазорност научне јавности, између осталог, и због тога што је недовољно истражено. Занимљиво је да је углед тог ствароца свејевремено брзо растао: како је он изашао из Вукове сенке тако се отворило значајан утицај Мушкатиновићеве књиге *Првите злати по простору пословице, пјесме, сентенције илација реченица* на Вукове *Народне српске пословице*. Само чињеница да је реч о првом свкупљану српских пословица и аутору прве штампане књиге пословица и изрека како код Срба тако и уопште код Јужних Словена (Шаулић 1955/56: 241) – упућује на књижевносторијски и културолошки значај његовог дела.¹ Оно, осим тога, делује перспективно јер подстиче посебна издања и тематске изборе, оживљава традицију beleжена и штампана пословица у годишњацима, листовима, новинама и часописима, што се види и из следећег навода:

Када је реч о пословицама и изрекама, књига Јована Мушкатиновића значајна је јер указује на претпоставку примерђеномимитирањем присутности варијација и у облику узетих речи у српској књижевности (Матковић 2011: 6).

Треба се само присетити средњовековне књижевности и преузимања библијских пословица на којима се темељи бројна дела српске књижевне традиције те не треба да чудя то што су оне добрим делом надахнуле и Мушкатиновићеву књигу, утемељену на идеји о секуларизацији културе и знања.

У литератури је указивано на Доситејев утицај на Мушкатиновићеву књижевну делатност сагледан преваходно у зависли народног просвећивања и напретка, те

¹ Поред литературе навођене у раду, види (дубиним радом): Ђорђевић 2011: 55–75; Клеут 1992; Клеут 2010; Павић 1965: 573–647; Стошаћ 2007.

naглаšavanje potrebe za podizanjem nivoa obrazovanja srpske omladine. Dositej je bio uzor Muškatiroviću i po pitanju značaja poslovnica za nacionalnu kulturu jer je on u svojim *Bosnima* objavio preko 200 poslovnica, neretko ih stavljajući u naslov, čime je delovao podsticajno na Muškatirovića (Matijević 2011: 5). Koliko su paremije bile značajne za Dositejev просветитељски književni program, može se videti i iz činjenice da bismo dobili lepu zbirku poslovnica ukoliko bismo ih odvojili iz svih knjiga koje je on napisao. Јован Мушкатировић у предговору *Примљана* (*K читавома*) navodi kako su ga na rad podsticali najviše Атанасије Секериш и, управо, Доситеј Обрадовић.² Обрађујући се читаоцима, Мушкатировић одређује пословнице као потребне и корисне: кратко, а у исти мах оптроуно, уче нас шта треба да чинимо и од чега да се чувамо, поред тога су и пријатне, увеселјавају нас, растерују мисли и бриге. Такође, он нас упознаје и с начином свога рада: сашно је нарочиту свеску и почео из дана у дан белажити пословнице како их је чуо од својих sunarodnika, највише од српског ставовиништа из јужне Угарске, одкле је и сам био.³

Mушкатировићева дела хронолошки непосредно следе Доситејева *Примљученија* (1783) и *Советима* (1784), чиме је овај угледни адвокат и сенатор, борац за народна права, заслужио епитет Доситејевог сарадника и истомисленика по питању вредности и значаја народног језика. Речју, Мушкатировић представља Доситејевог следбеника као и претходника Вука Караџића у сакупљању народних послоvnica, својеврсну спону између две импозантне научне фигуре које су, пошало несправедно, његово стваралаштво бачиле у заенок. Мушкатировић је у фолклористичком духу просбитно намеравао да сакупља искључиво народне пословнице и изрече, што је видљиво у првом издању *Примја* (1787), али је касније, под Доситејевим утицајем, у другу збирку (1807) унео и стране пословнице, умножавши тако њихов број, као што је поједино и проширио садржајно или тумачењем. Осетно је већу између прича и посlovnica и тиме се користно у својим образложенима укључујући на то да пословнице воде порекло од прича.

Идејноста просветелности, оптимистички рационализам, вера у прогрес, у могућност учења и својом знања пресудно су утицали и на концепцију његове збирке посlovnica и сенатенија. У складу с империјалистичким и подјатамичким ставом је и избор језика, а начин стилистичке изражавања примера, дидактичка усмереност ауторског коментара (веретно и пољепњачка имитацијана) (Ђорђевић 2011: 109).

² Доситеј у *Босна*, у глави „О дунавскога друштва“, помиње како је, заједно с Мушкатировићем, одлично Атанасију Димитријевићу Секеришу, цитору српских књига у Бечу, на пријатељске разговоре.

³ Видети: Мушкатировић 2011: 15–16.

Несумњиво je da je Muškatirovića u prosvetiteljska ideja o vezama između različitih kultura i neophodnosti nacionalne i verske tolerancije nadahnula da uprta u zbirku i primere na drugim jezicima. Zapravo, on koncepcijom svojih *Prilika* stoji na razmeđu dve tradicije sakupljanja poslovičnih zbornika: prosvetiteljske (u uključivanjem velikog broja primera-sentenci, moralnih maksima i biblijskih citata iz pisanih izvora) i buduće predromantičarske (uključivanjem poslovnica preuzetih iz usmene tradicije), jer ih tretira kao srodne pisanim izvorima, u čemu sledimo želju da se jezikom narodne umotvorine približi širem čitalačkom krugu. Dakle, Muškatirović deluje s pozicija prosvetiteljstva i ideje emancipacije nacionalne kulture, a ne sa stanovništa afirmacije folklorne tradicije.

Вук много дугује Мушкатировићу када је реч о скупљачком раду на пословницама иако он то није у довољној мери признавао. У предговору својој збирци пословница Вук је написао: „Из пословница које је покојни Јован Мушкатировић скупио узео сам само оне за које сам слушао да се у народу говоре и за које нико не може рећи да су срамотне.“ Зapravo, како су поједини истраживачи утврдили (на пример, Шаулић 1955/56: 239), Вук је од Мушкатировића узео врло много и свесно је преписивао пословнице из његове збирке. Од Мушкатировићевих 2115 пословница код Вука се налази чак 1320 (односно, безмало две трећине), што сведочи о томе да је за Вука и те како био надаскујући Мушкатировићев начин рада при скупљању паремја као и лексичко богатство и чистота стила који се у њима огледају (Зелена-Љазка 1974: 147). Вук је подстицај за прикупљање српских народних пословница добио од Копитара, који му је скренуо пажњу и на мане Мушкатировићеве збирке, приметне у мешави књишке грађе и грађе из усмене књижевности.⁴ Приликом преузимања пословница Вук је поступао на различите начине: само је код неких пословница преузетих од Мушкатировића поминао његово име, неке је исправљао уз напомену да их је другачије чуо, док је неке пак доцнираo помоћу одлика говора напомињући да се чују код угарских Срба. Поједине пословнице Вук је узимао из Мушкатировићеве збирке тако што је уносио дијалектске, правописне, граматичке и лексичке интервенције, док је неке преузимао без коментара. Укратко, Мушкатировићеве *Прилке* заступиле су Вукову пажњу и тако postale језгро његове књиге *Српске народне пословице*.⁵ Осим тога, Вук није доследно наводио изворе својих пословница, иако их није еве непосредно од народа забележио, док их, на супрот њему, Мушкатировић неретко наводи, не правећи разлику између максима појединаца и народног стварања, које опет служио појединцима као подлога за обликовање пословница.

⁴ Видети више у раду Смиљана Ђорђевић „Пословица од практичне мудрости до слике 'народног разума и карактера'“ (2011: 55–75).

⁵ Видети студију Анине Шаулић: *Јован Мушкатировић – први скупљач српских народних пословица*, Јужнословенски филолог, Српска академија наука и Институт за српски језик, Београд, 1955–1956.

Потоњи је био доследан и у навођењу земаља њиховог порекла, крајева из којих долазе и ставека код којих се могу чути. Код превода страних пословица Мушкатировић их је увек наводио у оном облику у ком их је чуо да се користе. Он у збирку пословица уноси и питанице и шалове анегдоте: о Настранину, о Ери, сарстара у збирку и шалове здравнице и ругалице, што и Вук чини касније. Исто тако, Мушкатировић, као и Вук, наводи приче и анегдоте као тумачења уз поједине пословице.

Идејно напредак и реализ, прожет радњиномду и рационализмом, Мушкатировић је заиста достојан помагач ('современователь') и пријатељ ('любитель') Доситејева. Широко образовање, животно искуство и познавање стране језика от ставља у службу своме народу и жели да му користи мудрим изречима, 'восторженна' у потпуности и ентусиазном настоју, с циљем да благодотље изјединије, 'обиче благодотлучије' треба да буде 'первоју' тиком' (Шаулић 1955/56: 254).

Имајући у виду Мушкатировићев значај и интересовања Марије Клеут, не чудно то што је она један део свог научног трагња посветила и његовом делу. Рад под називом „Библија и Мушкатировићеве пословице“ настао је као део научноистраживачког пројекта „Истраживање српске књижевности по жанровима“ из Одсеку за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду. Публикован је годину дана пошто је одржано предавање у оквиру Научног сасанка слависта у Вукове дане у зборнику радова *Српска књижевност и Свето писмо* (1997: 297–304).

Ово компаративно проучавање Марије Клеут, иако невелико обимом, има високе домете, с обзиром на то да се бави неистраженом темом у српској науци о књижевности – а то је веза Мушкатировићевих пословица и Библије. Отуд је изниклао велики напор, не само због превођења гњова са славјанског на српски народни језик Даничићевог и Вуковог превода Библије него и због великог изнова проналажења одговарајућих места из Библије. Рад је написан језровито и прегнанто, изнад свега поуздано, а на крају обогачен је и упоредним примером Мушкатировићевих пословица и изрека и одговарајућих делова Библије, тако да сведочи о научним компетенцијама истраживача и у многоме превазилази сам оквир теме. Ауторка, држећи се Даничићевог и Вуковог превода Библије, кад год је то било могуће, у компаративну анализу укључује и сродне пословице из Библије, које је Вук не само сам превео већ их и укрстио у збирку *Српских народних пословица*, чиме се омогућава истраживачима и заинтересованим читаоцима праћење сродности и разлика у преводу библијских пословица Вукове и Мушкатировићеве збирке. Професорка Клеут напомиње да није било могуће у свим случајевима употребити Даничићев и Вуков превод Библије (због некампјованих

текстова) које Мушкатировић користи, те да је у таквим случајевима користила Библију у издању Кривћанске садашњости, издању у Загребу 1976. Клаутова, свесна ограничења свог истраживања, самоскритички наглашава да су остала без одговора нека важна питања из истраживане области, као што су: које је издање Библије користио Мушкатировић и како се према њему односио, као и питање превода коришћеног текста на народни језик.

Марија Клаут се на почетку рада бави одређењем пословица као жанра усмене књижевности чији је циљ преношење поруке или начела, констатујући да у Библији, делу разноврстне жанровске структуре, постоје бројне пословице религиозно-научног карактера. Притом она уочава снажан двосмерни утицај: пословице улазе у Библију из усмене традиције, а Свето писмо је подлога стварању пословица на хришћанске теме у усменој књижевности. Марија Клаут закључује да је у српској души о књижевности недовољно истражена веза усмене традиције и библијских пословица, што је предмет научног проналажења у многим националним културама. Она наглашава да би било упутно ово истраживање започети упоредним прегледом пословица и сентенија које је објавио Мушкатировић у књизи *Примите штама по простому пословице, тјешког споменице штама реченица* (прво издање објављено је у Беоу 1787, а друго у Будиму 1807) и оних из Библије, пошто је реч о првој издатој књизи српских пословица.

Самим тим Марија Клаут указује на потребу опсежних истраживања у оквиру пропитивања проблематике. Потом, она појашњава да предмет њеног проучавања није неоветност знамена норми и поука библијских стихова и оних из Мушкатировићеве збирке. Наиме, рад с таквим циљем био би претежак задатак будући да би излазно изван подручја књижевности и захтевао мултидисциплинарне истраживаче. Стога ауторка као циљ свог истраживања наводи утађивање блискости у језичком исказу, односно покушај издвајања пословица из Мушкатировићеве збирке које се могу сматрати преводом, парафразом или резимеом библијских прича, при чему указује на важност и делатност проблема преношења Библије.

Терминима превод, парафраза и резиме желимо вам да указем на три врсте истакнутих и уземе сличности; заједничко им је постојање вербате конкорданције бар у једној речи, а свестни сагласности највише је (Клаут 1997: 298).

Узмимо за примере веће сагласности Мушкатировићевих пословица и Библије у Даничићевом/Вуковом преводу: „Бог кога мислије, онога и кара“ (Мушкатировић, 140) и Соломонове мудрости: „Јер кога љуби Господ онога и кара“ (Соломон, 3, 12), или: „Будала, кади ћути, мисли га да је мудар“ (Мушкатировић 24) и мудрости: „И безуман

када мучи, мисли се да је мудар” (Соломон, 17, 28). Записано и пословице с мањим степеном сродности, па тако: „Злато се у вагри пробира, а човек у зли привлаченија” (Мушкатировић, 53) заправо представља парафразу библијске паремije: „Јер као што се у вагри куша злато, тако и одабраници у зли понижена” (Сир, 2, 5).

Марија Клаут потом изводи илустративне примере превода библијског текста код Мушкатировића те, на пример, пословица: „Волу мекотијашичењу не заградниш уста”, одговара: „Немој заводити уста волу кад врше”, док оној: „Ако слепец слепца води, оба ће у јаму пасти”, одговара гисом из Јеванђеља по Матеју 15, 14: „... а слепец слепца ако води, оба ће у јаму пасти”. Дobar пример у ком пословица представља парафразу библијског текста јесте: „Ако хоћеш да не грешаш, често се смрти сеђај” (у „Књизи Сараховој”: „У свим својим дјелима мисли на свој крај, па нећеш никада грјешити”). Ауторка се бави и алузијама које упућују на библијске приче и помиње, на пример, говори о израел неверни Тома, напомињући да представља својеврстан резиме јеванђељске приче о апостолу Томи.⁶

24. *A Toma, koji se zove Blaznina, jedan od dvadesetorice, ne bježe onde sa nama kad dođe Isus.*

25. *A drugi mu učenici govoraše: Vidjesmo Gospoda. A on im reče: Dok ne vidim na rukama Njegovim rane od klinca, i ne metnem prsta svoj u rane od klinca, i ne metnem ruke svoje u rebra Njegova, među verovati.*

26. *И после ових дана отиђу ученици Његови унутра, и Тома с нама. Дође Исус кад беху врата затворена, и стаде међу нама и рече: Мир вам.*

27. *Помоћ рече Томи: Пружај прст свој амо и види руке моје; и пружа руку своју и метне у ребра моја, и не буди неверан него веран.*

28. *И одговори Тома и рече Му: Господ мој и Бог мој.*

29. *Исус му рече: Помало ме виде веровати си; благо онима који ме виде и верују. (Јован, 24–29).⁷*

Дobar пример аналогije између библијске приче и пословице је и *Искариотскоје љубавље*, које се доводи у везу с „Јеванђељем по Матеју” (26, 47–50):

47. *Љуба, један од двадесеториче, дође, и с њим људи мисли с њимењима и с њим од стовара свепитомости и створенима народних.*

48. *А издајник Његов даде ми так говорехи: Како ја држиме онај је; држиме га.*

⁶ При образложењу ове шпеле професорка Клаут користи превод Библије у издању Криванске садашности, вероватно претпостављајући да је Мушкатировић користио тај превод.

⁷ При образложењу шпеле *неверни Тома* професорка Клаут користи превод Библије у издању Криванске садашности, вероватно претпостављајући да је Мушкатировић користио тај превод.

49. *И одмах приступили к Исусу реку: Здраво, раба! И четина Га.*

50. *А Исус реку му: Пријатељу! Шта дели ти овде? Тада приступили двоголе руке на Исуса и узвратили Га.*

Ауторка у својој претходној студији издваја и пословице које представљају парадоксни саговор на библијску поруку и наводи примере који се, полазећи од идеје Богаје свемоћи дате у првом делу језичке уметворине, контрастом развијају, у другој целини, у већи реалистички осмишљен детаљ из обичног живота („Бог срећу дели, а штиња торбу“; „Драо Бог, а није имао кому“).³

Истраживање је довело Марију Клеут до веома занимљивог закључка да већина Мушкатировићевих пословица заправо представља преводе из Библије или садржи библијско надахнуће.⁴ Притом, она наводи да је највише пословица и сентенци преузете из оних делова Библије који се одликују гномским стилем и садрже већи број пословица, као што су: „Јеванђеље по Матеју“, „Јеванђеље по Луки“, „Јеванђеље по Марку“, „Проче Соломонове“, „Књига Сирахова“, „Књига Проповедникова“ и „Псалми Давидови“.

На нивоу систематизације у истраживању „Библија и Мушкатировићеве пословице“ Марија Клеут издваја две групе пословица по критеријуму начина преношења (усмено/писано): оне које су постојале у усменој комуникацији и традиционалној култури, које се могу подвести под одређење *у облику узета реча*, и оне пословице што их је Мушкатировић унео по сопственом избору. Према критеријуму језика, пак, разликује се диспозција: пословице на народном и пословице на славјанском језику, које је Мушкатировић сам издвојено у две целине: у првом делу, названом „Приче или пословице“, наведене су оне на народном језику, а у другом делу, под именом „Сентенце илити реченици“, наводе се изреке књишког порекла на славјанском. На основу реченог јасно је да је Јован Мушкатировић бележио и сабирао библијске пословице традиране у усменом предању као и књишке које имају узор у Библији.

Имајући све ово у виду, можемо закључити да је истраживање Марије Клеут „Библија и Мушкатировићеве пословице“ значајно на више равни, међу којима се својом важношћу истиче отварање нових увида у неистражену проблематику. Ауторка је нагласила важност Библије за стварање народних пословица, пре свега у језичком изразу, и напоменула да Мушкатировићева збирка афирмише Библију као извор мудрих и моралних савета. Драгоцен је и преглед Мушкатировићевих и библијских пословица

3 Младраг Матикић у „Уводној речи“ Мушкатировићеве збирке износи једну интересанту тему за будућа истраживања – противнаста парадокс и парадокс пословица у савременим афоризмима и графитима (Матикић, 2011: 6).

4 Складствено томе, можемо додати, имајући у виду горе наведене постојке, и немали део Вукових пословица има библијску потеклу.

на крају rada, koji predstavlja argumencijaciju analitičkih uvida ovoga istraživanja i otvara širok raspon tema u kršćanskim naukama. Vrednost ovoga rada jeste i u tome što je usmerio buduće istraživače koji bi se mogli baviti frekventnim pojmovima iz Biblije na koje se odnose Muškatirovićeve poslovice (kao što su: Bog, reč, svet, човек, рука, срце, народ, жена, царство небесно, пријатељ), те мудрости и didaktičnom biblijskim poslovnicama otkrivenim kao prevod u ovom istraživanju. Isto tako, neko buduće istraživanje može se posvetiti komparativnom istraživanju cela Biblije i knjižinskih poslovnica, što bi uslovljelo ovo istraživanje posvećeno značajnom uticaju Svetog pisma na poslovice.

Литература

- Ђорђевић, Смиљана (2011). „Пословица од практичне мудрости до слике 'народног разума и карактера'”. Јован Мушкатиновић. *Приме алипи по простору пословице, кључне семантике алипи речења*. Приредио Милодраг Радевић. Уредио Милодраг Матица. Нови Сад, Београд: Матица српска, Институт за књижевност и уметност, 55–75.
- Зелена-Љанка, Вида (1974). „Јован Мушкатиновић и Вук Стефановић Караџић”. *Зборник за славистику*. Св. 6, 147–155.
- Клеут, Марија, прир. (1992). *Знања деца преко белог света: говорне народне умотвораве*. Илустрације Јасна Бањаревић. Нови Сад : Светони.
- Клеут, Марија (1997). „Библија и Мушкатиновићево пословице”. *Наручи саставних стварица у Државне дане. Српске књижевности и светско писмо*, 26/1. Београд: Међународни славистички центар, 297–304.
- Клеут, Марија, прир. (2010). *Једноставна облици народне књижевности*. Антолошкија единија Десет векова српске књижевности. Књ. 6. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске.
- Мушкатиновић, Јован (2011). *Приме алипи по простору пословице, кључне семантике алипи речења*. Приредио Милодраг Радевић. Уредио Милодраг Матица. Нови Сад, Београд: Матица српска, Институт за књижевност и уметност, 15–16.
- Паштић, Мирослава, прир. (1965). „Вук Стефановић Караџић и наше народне пословице”. *Српске народне пословице*. Сабрана дела Вука Караџића. Књ. IX. Београд: Просвета, 573–647.
- Стошић, Љиљана (2007). „Библија у српским народним пословницама и изрекама”. *Библијске пословице и изреке*. Београд: СКЗ.
- Шаулић, Анџа (1955/1956). „Јован Мушкатиновић: три сакупљена народних пословица”. *Јужнословенски филолог*. Год. XXI. Књ. 1–4, 237–255.

ОДГОНЕТАЊЕ ЖИВОТА¹

О једноставним облицима народне књижевности Марије Клеут²

Живимо у доба вируса корона³. „црне смрти“⁴ нашег доба. Не само да је цео свет стао, обустављени летови, ограничено кретање, уведени карантини, већ нас је вирус, у 21. веку, у доба највећег процвата науке, технике и глобалног узредавања врло тачно седмesto година уназад, у доба куле у Европи, која је одела трећину европске популације (Austin Alchon 2003). Иако нас свака велика невоља „ресетује“ на вредност „човек у пећини“, фацилиатно је присуствовати активирању вредносних својстава на „једноставне облике“, где свет остаје потпуно огољен на линији живот – смрт или добро – зло. Из средњовековних извора и каснијих научних радova (Benedictow 2004) сазнајемо да је цео свет био у паници због велике смртности од куле. Веровало се да је болест Божија казна, да је узрок неприродан и да се преноси ветром као и да су за болест криви Исрејци, што је довело до њиховог прогона. Апели лекара о превенцији, и заштити остали су без одјека. Глобално стање пандемије Ковида данас, идентично је оном средњовековном, у доба куле. Наравно је исти. Док информације лете брзином светлости, а медицина нуди заштиту вакцинама након само шест месеци од почетка пандемије, свет се по свему вратио у средњовековно доба куле. У разним теоријама заврше верује се да је реч о Божијој

1 Овој рад захвалност је аутора Марије Клеут на инспирацији, mentorству и вечној потреби за „одгонетом“ једноставних форми народне књижевности и компликованог живота.

2 Рад се бави знањем приређивачке антологије *Једноставни облици народне књижевности*, која се мора сагледавати у ширем контексту, како књижевном, тако и у библиографском отузу Марије Клеут. Целокупности рад Марије Клеут има једну „лапту жолу“ којој се непрестално у научном и предавачком раду враћа, а то је управо својеврсна научна опседнутост једноставним облицима као мање више занемареним жанровима усмене књижевности. Пokuшај пронашања у њихово значење и неуморно бављење једноставним формама даје многе одговоре на отворена питања наше књижевности али и нашег друштва.

3 Према Светској здравственој организацији Ковид пандемија узрокована је вирусом из породице SARS (SARS-CoV-2). Пандемија је проглашена 11. марта 2020. године (види: www.who.int).

4 Црна смрт (lat. *morbus atra*) назив је за период пандемије куле, чаји је један од симптома био повећање лимфних чворова који су на крају болести пуцали и остављали црне ране (Bulte 2004). У нашем народном стваралаштву јављају се називи чума, цума, губа, „црна те кре пробала“ (Баринић Јоковић 2007).

kanin, misterioznom obratu u velikim sila, prokletstvu pravole koju je čovek uništio, broja su sledočena da viruje u stvari bakterija koja „jede pluća“ u samo nekoliko trenutaka, da bolest dolazi od moštvo; jevrejskog lobijsa koji želi da pokori svet. Lekarima i vakcinama se ne veruje, sve su nprakovniji pokušaji zaštite molitvama, molebanama, postovima za zdravlje, primicajem ali i zaštitom čudesnim predmetima, napisima, pripravcima i biljkama koje štite. Komunikacione aplikacije putem cirkularnih poruka otkrivaju tajne lekove, molitve, postupke koji se ponavljaju u matičskom ritmu od tri, osam ili deset puta ili dana. Opet je bolest dekon, otelotvoren u liku Bala Gejtsa⁵ („Gejts“), ĩavola lino, koji želi da nas „mrtuje“ (uzimanje duše?) vakcinacijom. Kletve, blagoslovi, molitve, matičski predmeti i obradi nadpisali su osam vekova napretka civilizacije. Svet se u nepovrat menja dok se ljudi u ovim komplikovanim vremenima, za spas vlastitog života, nesvesno vraćaju jednostavnim oblicima – nekonskom u svima nama. Opet smo na pravomestu, u pećini, ovo otkrila sa najbližima, u strahu od nepoznatog. A moćda je samo teško prihvatiti da iz te prve pećine nikada niko ne izašle?

Ovo je samo crtna za sve buduće istraživane ovog fenomena, jednom kada se pandemija zavrsi i za neku sledeću koja ће doći. Istovremeno ova paralela govori o vrednosti, istrajnosti i važnosti jednostavnih oblika narodne kњиževnosti, koja se, naročito u našoj naciji, potiskuje i stidljivo tužni kao nuzmra starina navesne poetike vrednosti. Upravo je Marija Kleut svojim neumerim naučnim radom, zauzela značajno mesto među retkom autorima i naučnicima koji su se od ovog stava odmakli i povukli savremenoj naciji i društvu sveobuhvatan prestid, jednostavnih oblika naše narodne kњиževnosti. Nemoгуће je iz bogatog naučnog opusa Marije Kleut neopozivo izdvojiti jedno i manje važno dela, ali vreme koje dolazi sigurno ће uočiti sve njene napore da se naciji ponudi jedan drugovnja potpis, na kompleksnost i važnost jednostavnih oblika.

Zlatna knjiga vreme bele svetla (Kleut 1992) prva je objavljena antologija jednostavnih formi namenjena deci. Ova predstavlja veliku preprekicu u odnosu na ranije prikazivane usmenih tvorovina za decu, bez intervencija autora i priređivana koje su bile česte u periodu od 1945. do objave ove antologije (vidi, Pešanina-Љuštinaoviћ 2013: 7–30). Bogato ilustrirana antologija⁶ povukla je izbor iz zbirki brojnih sakupljana narodnih umotvorina tokom dva veka, od Jovana Muškatirovića, *Priloge kњim lo prostomu poslovanju* iz 1787, preko Vučkoviћ, Danićevičevič, Novakoviћevič, Stojanoviћevič do *Srpskih narodnih pesama i zakonika* Milorada Radovića iz 1984. godine. Antologija je podeljena po žanrovima: govorna izjava, blagoslovi, kletve, poslovanje, zakonike, zakonike svervalnice, itanike,

⁵ Videti opaznicu je: <https://www.slobodnacesta.org/w/bil-gejts-najpopularnija-meta-teorija-zaveta-0-covid-19/30563984.html>.

⁶ Samo u Srbiji grupa na socijalnoj platformi Facebook *Kurje druževstva i devetnaestog veka* posle vakcinacije broji preko 9500 građana (www.fb.me/n/230XQnR5F).

⁷ Ilustrator Jasna Bašćarević.

brojalne, razbrojalne, reŃalne, prigodalne, rutinalne, ustaljene, tlaŃualne i Ńualne. Upravo je ova antologija bila pretek kapitalnog prareŃnalogog poduhvata *Jednostavna oblika narodne kњиŃevnosti* (Kleut 2010) kao knjiŃe u ediciji *Doset vekova srpske kњиŃevnosti* Matine srpske.

„Posle Antologije narodnih umotvorina Marije KneŃeviċa (KneŃeviċ 1957), objavljene u okviru biblioteka Srpske kњиŃevnosti u ovoj knjiŃi u ponovljenoj kao Antologija govornih narodnih umotvorina u istoj biblioteci, (KneŃeviċ 1972) ovo je prva celovita, kulno sestrutorna prezentacija po mnogo Ńemu slavna i detegovna oblast, koja krozama celnu usmeno kњиŃevnosti u trasa u nasna dela, ostajŃu na ovoj uzbuŃljivoj razmeŃi izmeŃu zmeŃnosti reċi, obrada i izakŃe, koju ċesto vidimo u moderna poetika (Pezinċiċ- LuŃtinaċeviċ 2013: 9).

O pojamu Marije Kleut govori i sam naslov antologije *Jednostavna oblika narodne kњиŃevnosti*, (Kleut 2010) kao konana i najprezicija definicija velikog dela usmene kњиŃevnosti koja se vekovima opire klasifikaciji i prezicnom definisanju.⁸ Kao Ńto i sama autorka u predgovoru navodi (Kleut 2010: 13–15) ċula je ove oblike sverstavala u „narodne umotvorine, kratke narodne umotvorine, govorne narodne umotvorine, male folklorne forme, narodnu frazeologiju, tvorarine, umotvorine“ dok se ova skupina menala, rasloŃavala, nestajala i usloŃavala iskustvom novog vremena. Zajedniċka osobina svih ovih oblika jeste usmeno postaje, a namera kazivara, ċak kazivanja kontekst pokazu da se odredi ăanr. Autorka jednostavne oblike deli na: baeme, blagozlove, zakletve i kletve, zaŃetke, poslovnice, nreke (u oblika uzete reċi) i govorne igre.

Na kraju predgovora Marija Kleut otvara veliko nauċno pitanje o sudbini jednostavnih oblika u savremenom svetu zakljuċujuŃu da oni polako tonu u zaŃorav ili kolokvijalni govor bez prvobitnog znaċenja. Bez prvobitne intencije kazivara, koja svakako nije bila ostetka, Marija Kleut ostaje pri tome da su jednostavni oblici nepravilno marginalizovani i da njihov ăivot moŃe saŃuvati iskonska vera ċoveka u moŃ reċi, „materija melodija“ koju neŃu njima traŃke pesnici, ili prava iskonska reċ, koja je po Bibliji postojala pre sveta. Tame u prikol, ova antologija, gde god je moguŃe, primenjuje tematsko razerstavajne, trubeŃu se da tim nitom detara su poetiku ăanrova i nasloŃava ono Ńto se u neposrednoj usmenoj komunikaciji deŃava.

U samoj antologiji nauu se pŃakljivo berine i elegantne jednostavne forme narodne kњиŃevnosti. Ovo Ńto je novo, za razliku od preslagana i prareŃnava sletnih antologija, *Jednostavna oblika narodne kњиŃevnosti* Marije Kleut bude obuzvat traŃe kakav i doleni ovoj ediciji, bez pretenzionaċnosti, ali i bez skrivaŃa i prezicivanja nabranog materijala.

⁸ Naslov je preuzet iz knjiŃe Andreja ăolasa ali ăiprnia sverstavajna ăanrova pod jednostavne oblike znaăajno odstupa od ăolasevog viŃenja. (ăolac 1978)

Posebna lepota ovih oblika zasniiva se u tome što su birani po svaki poetske slinve. Za srpsku narodnu književnost, ova antologija je zbirka definicija, okrutno i matematički tačno. Ona je jednako data narodu, kao podsetnik na reči koje se još izgovoraju, nego koje se ptoite s ognjima, s usana starina, nego zaboravljene, koje ће aktualizovati vreme i prilike koje dolaze. S druge strane, ovom antologijom detaljno je obrisana praznina zablude, zaborava i nebrige nad jednostavnim oblicima narodne književnosti, naučnicima na umid i nove naučne postojde, a pesnicima na inkviziciju i tragajbe na koje ukazuje Vasco Poga u predgovoru knjizi *Od zlatne jabuke*. Veliku vrednost ove antologije predstavlja i registar pojmova i tumačenja skraćenica (Kleut 2010: 235–257) kao dodatno blago zaboravljenih reči i izraza i svojevrsan ključ za otkrivanje značenja reči koje smo svesno ili nesvesno izgubili.

Pri samom kraju antologije, u segmentu „O jednostavnim oblicima narodne književnosti“ (Kleut 2010: 263–273) pronašli smo tri sjajna teksta Veselina Čajkanovića, Vasca Poga i Snežane Samarinje, koji jesu u vrsta zaključka i skrivene poezije – amaneta Marije Kleut naučnicima i književnicima da nikada ne prestanu da se nadomazuju složenosti i slojevitosti jednostavnih oblika jer upravo je u tom korpusu sve zapisano. To su male otkrivenke života.

I na svakom kraju, ako se vratimo čudnoj podudarnosti davnih i sadašnjih vremena, govoreći o jednostavnim oblicima narodne književnosti možemo uporediti jednu staru basnu od priča sa „magičnim lekovima“ protiv korone.

OD PRIČATA

Leva ruka crvena nema, nu bolja mesta nema. Bez oca se zideho, bez majke se rodilo, bez basne se razbilo. Zideho se čedo u majke, nati sa ovoj gradivo, nati sa majke rodilo. Zao do deset; od deset do osam, od osam do sedam, od sedam do šest, od šest do pet, od pet – četiri, od četiri – tri, od tri – dva, od dva – jedan; i od ovog jednoga da postaneho u sup; ode pas ne laje, ode mačka ne murga; ode ova ne bira, ode kosa ne vreten, ode ovaka ne orda, ode kosa ne crkva, ode prvica ne rano. Nati Milan da slane zdrav kao drev! (Kleut 2010: 26).

Profesor Gateron u časopisu *Sariens* (www.sariens.org/columns/conflicted/covid-19-magic/, pristupljeno 12. 1. 2021), u članu „Covid-19 i magijsko mišljenje“, objavljenom na samom početku pandemije⁹ beleži i analizira jedan sličan i pomalo parodoksalan (paradoksalan u odnosu na nauku i tehnologiju) i očigledni zaokret ka magičnom mišljenju. Tako profesor Gateron beleži da se u Šri Lanki preporučuje nekakav ritual sa belom maramicom, na Filipinima obred sa vulkanstini pepelom, u Francuskoj kockinom, u delovima Kine sličnom vodom, u Indiji kraljicom timetom i urinom. Zabeleženo je da u Iraku jedan sveštenik savetuje

⁹ Objavljeno u maju 2019.

čestošće uz odgovarajuće magijske reči, duk i ule ljubavne koji se stavljaju u uluc. Iako medicina tvrdi da nema efikasnog leka protiv virusa korona širom Sjedinjenih Američkih Država reklamirani su magijski tretmani koji otklanjaju bolest magijskim ritualima i bačanjem. Licencirani lekar, Čenings Raјan Staleј uzapčen je zbog tretmana po ceni 4000 dolara koji je nazvao „magični metak“ protiv virusa korona.

U svim slovenskim vremenima, ljudi se okreću, jednostavnim oblicima, kao fosilima kvaziizoliranih slovensija o životu i smrti. Kada god čovek ne može da odgonetni svoj komplikovani život, kada je уплаšen, on ga odgoneta na stari način – utkan u svako beseljeno jezro svakog čoveka na planeti. Upravo ova paralela na „nove stvarnosti“ i praistorijskih vremena daje besvremenu vrednost poduhvatu i celokupnom radu Mariје Kleut – da nam ostavi sve najkoskije odgonetke na jednom mestu. Niko ne spori lepotu i poetiku jednostavnih oblika narodne kvaјevnosti, ali tma u nama i nevolj sunična – tma tu naše magije.

Литература

Austin Alchon, Suzanne (2003). *A pest in the land: new world epidemics in a global perspective*. Albuquerque: University of New Mexico Press.

Борисавић Јовановић, Војан (2007). „Речи које убајашу“. *Автентична књижевност*. Нови Сад: Арт принт.

Benedictson, Ole Jorgen (2004). *Black Death 1346–1353: The Complete History*. Woodbridge: The Boydell Press.

Byrne, J. P. (2004). *The Black Death*. London: Greenwood Publishing Group.

Интернет извори:

www.fb.me/23OXQwR5F.

www.sapiens.org/column/conflicted/covid-19-magic.

www.slobodnavestopra.org/a/bil-gejts-najpopularnija-meta-teorija-zavera-o-covid-19/3056984.html

www.uho.int.

Jolles, Andre (1978). *Jednostavni oblici*. Prevao Vladimir Bili. Zagreb: Studentski centar.

Јовановић, Војан (2008). „Етнополитолошки аспекти паремикологије“, *Дилација. Српски народни илустрациони календар за годину 2008*, Београд: Вукова издавачка, 294-313.

Караџић, Вук Стефановић (1975). „Предговор првој књизи Народних српских pjesama“, *Српски народне pjesme*. Књига прва 1841. Приредио Владан Нешковић. Сабрани дела Вука Караџића. Београд: Просвета.

Клеут, Марија (1992). *Знаци жетва првог белог сепара*. *Литературне народне изјављивости*. Илустрације Јасна Балдаровић. Нови Сад: Светови.

Клеут, Марија (2001). *Српски народни књижевници*. Библиотека Европски класици. Српски писци. Српски Карловици – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.

Клеут, Марија, Матићки, Милодрас, Самарковија, Снежана, Радевић, Милорад (2003). *Народне*

уговорима у *Лепотицу Матице српске*. Приредно Миодраг Матицац. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за књижевност и уметност.

Клеут, Марија (2010). *Јединствени облици народне књижевности*. Антолошкак енциција Десет векова српске књижевности. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске.

Клеут, Марија (2012). *Из Вукове школе. Огледа о народном писању*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Кнежевић, Милivoје В. (1957). *Антологија народних умотворина*. Српска књижевност у сто књига. Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска књижевна задруга.

Кнежевић, Милivoје В. (1972). *Антологија говорних народних умотворина*. Српска књижевност у сто књига. Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска књижевна задруга.

Мршевић-Радовић, Драгана (2008). *Функционалја и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Пешикан-Луцкиновић, Љилана (2013). „Сателитивне целине”. *Актуелности традиције*. Зборник у част Марији Клеут. Уредице Светлана Тома, Љилана Пешикан-Луцкиновић, Наташа Половина. Нови Сад: Филозофски факултет, 2013, 7–30.

КЊИЖЕВНА СУДБИНА ГРАНИЧАРСКИХ ФАМИЛИЈА У ТУМАЧЕЊУ МАРИЈЕ КЛЕУТ

У овом тексту ћемо анализирати резултате истраживачког рада до којих је узвекна Марија Клеут дошла приликом проучавања и приређивања књижевне заоставштине Александра Пишчевића (1764–1805/1820?), руског официра српског порекла чије дело *Мој живот (1764–1805)* заслужује да буде сартано међу репрезентативна остварења српске осамнаестовековне књижевности. У оквиру анализе херменевтичких и приређивачких изазова које је дело *Мој живот (1764–1805)* поставило пред нашу угледну књижевну историчарку, посебну пажњу посветићемо вредновању (многобројних) доказа о научној релевантности њеног тумачења српске осамнаестовековне документарно-уметничке прозе.

Александар Пишчевић: хусар, писац и милолик уданих жена

Детаљна анализа тематских кругова у књижевном делу Александра Пишчевића (1764–1805/1820?) довела је Марију Клеут до закључка да критиковане негативних друштвених појава зрним кононајујуће важно место у фобулативно-сатиријској структури мемоарских записа наводно фриволног хусарског заводиња (Клеут 2019: 11–12). Пишчевићева многобројним примерима поткрепљена запажања о размерама системске корупције, за чије су ширење били подједнако одговорни санктпетербуршки министри и саратовски полицијски писари, занета представљају релевантан књижевноисторијски доказ о тематској комплексности *Моје живота (1764–1805)*. Живописне успомене српског Казанова на боравак у Саратову релевантне за тумачење примарних тематских својстава *Моје живота (1764–1805)* из најмање два разлога. Прво, његова српска фасцинираност уданим женама досега је проузича током двогодишње службе у изолованој провинцијској средини на југу тадашње Русије (1792–1794), а не у космополитском Санкт Петербургу (Пишчевић; Теодлија; Обреновић 2019: 37–39). Друго, његову личну безбедност нису угрожавали љубоморни мужевни већ локални властодршци, чију је поткупљивост нехотично разоткрио. Љубимач киндзорски веселих саратовских жена замерно се паланачким чуварица реда

и закона када је самовицијативно покренуо криминалне, који су годинама пљачкали и убијали путнике у доњској области (Пашчечки; Текелија; Обреновић 2019: 38). Уместо да буде похваљен због премоћања опасних преступника, он је морао да се помири с комично-апсурдном спозицијом како је хватање разбојника нанело већу штету његовом друштвеном угледу него гласине да је одговоран за морално посртање угледних представника (мало)грађанске заједнице. Начин на који је исправник Горбунов покушао да се спријатељи с новопридошлим хусарским капетаном, може нам пружити одговор на питање чиме је била мотивисана одлука аутора *Морје жемска* да постане хроничар бешчашћа руских државних чиновника. Због тога што је с гнушањем одбио да склопи фаустовску погодбу с корумпираним полицијцем, главни јунак је у саратовској Страдији стекао статус ексцентричног индивидуалца, чија је исподирљивост била сасвим у супротности с општеприхваћеним нормама понашања (Пашчечки; Текелија; Обреновић 2019: 39). На основу волтеровски ироничних интерпретација *мишломасленик* доказа о узрочно-последичним везама између броја богаћеша и моралног пропадања виших слојева руског друштва крајем 18. века, можемо констатовати да се гносеолошка вредност критичких коментара приповедачког субјекта огледа у томе што је хипотетичкој емпатичној публици (Rabinowitz 1977: 126) недвосмислено стављено до знања да корумпирани државни апарат представља за необразоване и сујеверне доњке одаље много већу опасност од побуњених кавкаских горштака (Пашчечки; Текелија; Обреновић 2019: 38–39).¹ На основу свега претходно изведеног, сматрамо да је потпуно схватљиво због чега је Марија Клаут приликом приређивања *Морје жемска (1764–1805)* уложила велики напор како би успоставила равнотежу између послатава посвећених сексуалним подвизима хвалисавог хусара и оних у којима се јасно манифестује ауторов „субверзивна“ потреба за критичким прескуптирањем узрока друштвено-политичких и социјално-економских проблема, карактеристичних за позне године владавине Катарице Друге (1729–1796) и краткотрајно управљање Русијом злосрећног Павла Првог (1754–1801).

¹ Кантовски трезвени осврт Александра Пашчечкиа, на узроке социјалних проблема с којима се суочавала руска држава крајем 18. века, навели су нас да истакнемо како је аутор чувалог *Путештва од Петрограда до Москве* (Радичевић 1990) рођен утркао у Саратову. Као што је познато, дупта Катарица Велика је наговорила да Александар Радичевић (1749–1802) због својих „јаквинских“ бележи о небезбедности руских кметова буде ухапшен и протеран у иркутску област (1790). Накнадно, невоље руског писца ипоу биле оскрањене ии након повратка из сибирског прогонства (1797). Када је сазнао да ће због својих либералних политичких ставова можда поново бити протеран у Сибир, одлучио је да изврши самоубиство (1802). (оп. а.)

Simon Pischeneib: bonus pater familias

Посматrano из савремене књижевноисторијске перспективе, нема никакве сумње да мемоарски записи Александра Пишчевића (1764–1805/1820?) представљају један од кључних извора података о приватном животу његовог оца Симона (1731–1797), посебно у периоду између 1768. и 1797. године. Сасвим очекивано, Марија Клеут није пропустила прилику да истакне колико је за савремено проучавање српске документарно-уметничке прозе 18. века драгоцену могућност упоредног ишчитавања литерарно уобичајених усмена двојике најближих сродника, чиме нам је пружена прилика да образложимо нашу претпоставку како реминисценције оца и сина на њихову двепарску зимску авантуру представљају једну од најзначајнијих тематских линија додир између њених и оцањених мемоарских записа. Наравно, убрзо након Александровог рођења, његов отац је одлучно да повеле своју породицу у посету многобројној фамилији, насталеј у Новој Србији. Мада се аутор *Memoars* као професионални војник суочавао са смрћу још од своје четрнаесте године (Пишчевић 2013: 36–37), он није могао бити припремљен за могућност да ће – свега неколико година након катастрофе у Горњем Санднику – поново (беспомоћно) гледати како му вода односи чланове најближе породице.² С обзиром на то да су обојица Пишчевића били учесници прелазка преко залеђене руске реке, не би требало да нас избуди присуство тематских линија додир између њених записа о догађају који је, веома лако, могао утасити породичну дозу Симона Пишчевића.³ Накљивије упоредно ишчитавање два дела открива нам трагове изразито субјективне перцепције оцањеног зимског путовања. С једне стране, вишедеценијска дистанца између времена о којем се приповеда и времена из којег се приповеда није прикрила трагове психичке нелагоде у пишчевим описима прелазка када је породична кочица почела да тоне у реку

2 Прва супруга Симона Пишчевића била је ћерка угледног аустријског пуковника Атанасија Ришковића (1697–1753), а њена мајка Ангелина (Анђелија) била је сестра патријарха Арсенија IV Јовановића Шакабенте (1698–1748), што значи да су седамнаестогодишњем зусуру родитељи уговорили брак који га је увео у најважне кругове српске заједнице у Аустрији. Дафина Пишчевић (рођ. Рашковић), трагично је настрадао 18. јула 1758. године, током другог путовања породице Пишчевић у Русују (Пишчевић 2013: 222–232). Недалеко од Горњег Сандника (данашње место Сандик у Словачкој), водена бујица одвела је кочице, у којима се налазила Дафина са новорођеном сном. Показују су преживели само Симон Пишчевић и његова (немачкојезичка) ћерка, коју је историчар др Вурџ Вурџ успешно идентификовао као Марију Себастијану Пишчевић (Вурџ 2018: 40). (оп. а.)

3 Срећом по српску књижевност, Двепар није усудио аутора *Memoars* и његову фамилију, јер би Милош Црњански (1893–1977), у том случају, можда остао упамћен „само“ као аутор *Ларне Њевоје* (Црњански 1919) и композитори банатски меџданџија, којем је племићки галантни Тадеја Сондермајер (1892–1967) поштовао живот 1926. године. (оп. а.)

(Пишчевић 2013: 310–311). С друге стране, анализа *Мојег живота* омогућава нам да констатујемо како претходно наведено животно искуство није било трауматично за његовог сина. Наиме, литерарно даровити Александар Пишчевић приликом описивања пустоловног породичног путовања одређено се за форму анегдоте, чија се поента огледа у ауторовом аутороничном закључку да му је купање у леденој води очистило здравље, учинивши га отпорним на хладноћу током мукозатрпне вишегодишње војничке службе на Кавказу (Пишчевић; Текелџија; Обреновић 2019: 20).⁴

Морамо нагласити да нас је лични осврт Марије Клаут на проблем истинитости (веродостојности) животписа Александра Пишчевића (Клаут 2019: 12) навео да истакнемо како је аутор рецензијски веома привлачног *Мојег живота* веома неуспешан тумач одлука о васпитавању деце, које је његов „отуђени“ отац донео након смрти своје (друге) супруге Катарине.⁵ Поред тога што су његови малобројни контакти с оцем годинама били сведени на живо непријатних „епистолярних“ расправа о Александровим поштомиме дугоцима, уводна поглавља *Мојег живота* такође нам (раз) откривају да је млади хулар био сасвим заокупљен сопственим војничким и еротским подухватима, тако да није ни могао бити упућен у однос Симеона Пишчевића према ћеркама. На пример, лаконске напомене Александра Пишчевића о повратку сестара из манастира у Петербургу (Пишчевић; Текелџија; Обреновић 2019: 32; 51), могле би веома лако послужити као доказ да су схватања његовог оца о одгајању женеке деце била превише конзервативна за епоку просветитељства (Восел 2006: 418–419). Услед ауторове лавијарности у једном од малобројних фрагмената мемоара посвећених одрастању његових сестара, савременом читаоцу *Мојег живота* ускраћена је врло значајна информација да је санктпетербуршка манастир Смолни у доба Катарине

4 Претходно поменути „двепарски инцидент“ није представљао трауматично искуство за духовитог генераловог сина вероватно стога што се он прилично реконструираје одређених епизода из сопственог детињства могао ослонити само на условне своје рано преминуле мајке Катарине, која је имала пресудну улогу у Александровом васпитању све до његове 13 године. Поред тога што је учествовала у ритичном прелазу Двепра, Катарина је такође била једини непосредни сведок Александровог одрастања, јер је њен супруг због учешћа у руско-турском рату (1768–1774) био непрестано одвојен од своје породице. Према томе, дискретни приповедача глас мајке изузетно је значајан због тога што нам омогућава да констатујемо како је управо аутор *Мојег живота* (Пишчевић; Текелџија; Обреновић 2019) најбољи лек не само у очевим, него и у сопственим мемоарима. (оп. а.)

5 Симеон Пишчевић и Катарина (Хорва) венчали су се у Русији 1763. године. У његовом браку рођене су три ћерке (Ана, Надежда и Варвара) и два сина (Александар и Иван). С обзиром на то да Мемоари руског генерала Пишчевића (Пишчевић 2013) потврђују тачност историографских сведочења о његовој сложјој перинаталног нормалитета у осамнаестом веку (његова мајка родила је четрнаесторо деце, а преживели су само Симеон и Гаврило), разумљиво је због чега не можемо поуздано установити колико је деце рођено у браку Катарине и Симеона Пишчевића (Катарина се упокојила 1777. године). (оп. а.)

Друге (1729–1796) био престижна образовна институција, коју су похађале девојке из најупадљивијих руских аристократских фамилија. На основу тога možemo закључити да је Самеон Пинчевић пружио својим ћеркама подједнако добро образовање као и сину Александру, који свакако није постао питомац елитног Инжињеријског кадетског корпуса зато што је био чуло од детета, него због тога што је кнез Григорије Потемкин (1739–1791) био заштитник и пријатељ његовог оца (Пинчевић; Текелја; Обреновић 2019: 20). Сагледамо ли васпитно-педагошке напоре „престрогог“ Самеона Пинчевића из шире културноисторијске перспективе, његова решеност да својој деци обезбеди квалитетно школовање указује нам на то колико се овај „човек књиге“ (Сарѓук 1906: 155) разликовао од својих савременика и земљака, попут славног генерала Петра Текелје (1720–1792). Да подсетимо, прикумљорна подзорност старог генерала према образовању и амбициозним средњацима детаљно је описана у мемоарима његовог сина Саве (Пинчевић; Текелја; Обреновић 2019: 109), чије је најновије издање такође плод приређивачких напора Марије Клеут (Пинчевић; Текелја; Обреновић 2019).⁶

6 С обзиром на то да је наша уважена књижевна историчарка у исту књигу упростила и свој избор из мемоара Саве Текелје (Пинчевић; Текелја; Обреновић 2019) желели бисмо да нагласимо како нам резултати упоредног читавања мемоара Александра Пинчевића и Саве Текелје пружају шансу да се осврнемо на дистинктивна обележја алтернативних идентитета Петра Текелје, што би могло бити веома значајно за будуће (компаративне) анализе тематске композиције Пинчевићевог *Мојег живота* и Текелјиног *Описанија живота мојега* (Пинчевић; Текелја; Обреновић 2019). Упркос томе што лик временског и ексцентричног генерала припада групи епизодних актера *Мојег живота*, књижевно дело Александра Пинчевића садржи довољно информација о алтернативном идентитету јунака, који је реализован унутар паралелног света према (наравно, икако не би требало занемарити ни општедија хроничка подударња, посебно када су у питању непосредни контакти двојице приповедачког субјекта са генерал-анимафом руске армије). На пример, довољан коментари генераловог сина Саве упућују на недвосмислен закључак да су га управо поступци околне и неповерљивог стрица Петра приворали да напусти Русију (Пинчевић; Текелја; Обреновић 2019: 107–111). За разлику од доломатичног доктора права из Арада, Александар Пинчевић је у својим литерарно уобичајеним сећањима исказао велику наклоност према старом и будалњом генералу Текелји. Изузвемо ли хаотичну сцену с ратима на Кавказу (Пинчевић; Текелја; Обреновић 2019: 31), у којој је дошло до изражаја мизалативна незаинтересованост другог поручника за добротворне савете предљеног војсковође, важљиво изналажање *Мојег живота* не открива ниједан конкретан доказ о анимозитету главног јунака према Петру Текелји. Напротив карикатурално обичајеном лику злобног старца, који је рођеног синака оптужио за крађу осцаја (Пинчевић; Текелја; Обреновић 2019: 110) славни руски генерал српског порекла је у мемоарском записима Александра Пинчевића (емпирично) представљен као лубални стари официр, чија је жеља била да се, након дугогодишњег сукоба, коначно измири са другорани (ништа мање тврдоглавим) оцем (Пинчевић; Текелја; Обреновић 2019: 28–31). Претходно наведено редико у поступку психолошке карактеризације лика славног српско-руског

Симеон Зорић: "Zoritch is determined to cut the throat of his successor"

За разлику од Доситеја Обрадовића (1740–1811), Александар Пишченић није сматрао да би „искривљенишћу“ сведочанства о раскалашном животу славног Србина требало препустити забораву.⁷ Његова живописна сећања на кратку посету Школу (Пишченић; Текеллија; Обреновић 2019: 21–22) садрже више информација о приватном животу Симеона Зорића него Доситејев аутоцелзурични опис шестомесечног боравка на белоруском имању његовог богатог добротвора.⁸ У духовитим новостима Александра Пишченића изложени су (не)оправданом подсмеху не само домаћински (многобројни) породи, него и његови покушаји да изоловану варошицу претвори у културно-образовно средиште Белорусије. С обзиром на чињеницу да младалачки надмани аутор *Мојег живота* никако није могао бити непосредни сведок Зорићевих најславнијих тренутака у служби руске царине, донели смо одлуку да у оквиру нашег излагања сарнемо пажњу на недовољно познат али фототографски врло поуздан извор

којеговоје несумњиво могу бити књижевноторијски интерпретирани на много различитих начина, што свакако зависи од индивидуалног избора методолошког модела који би могао да пружи најбоље резултате у проучавању одређеног текста. Међутим, без обзира на личне научноторијски и (помодарско) књижевноторијске афинитете, никако не би требало занемарити изгледа једноставан савет искуسنог преводачког наше књижевне бащинице попут Марије Клеут, која је потенцијалне читатеље *Мојег живота* брзином подсетила на чињеницу да историографи и књижевни историчари веома често имају одређене ставове о „проблему“ фототографске поузданости нефикционалне прозе (Клеут 2019: 12). (оп. а.)

⁷ Славни српски просветитељ очигледно није желео да открије својим читаоцима шта је заиста видео и доживео током шестомесечног боравка на белоруском имању Симеона Зорића. Одговор на питање зашто се Доситеј Обрадовић у другој књизи *Живото и проскуменују* одређено за аутоцелзуру (Доситеј 1788), требало би можда повратити у његовом чувеном анегдотском објашњењу због чега (три деценије касније) није пристао да буде хроничар Првог српског устанка: „Ако истину опширно, биће за нас више срамоте него славе, а ја лавом – то за поштовног човека није.“ (Маринковић 2008: 91). (оп. а.)

⁸ Симеон Зорић је био син Гаврила и Стефаније Неравић (рођ. Зорић). Преноси је променио након што га је усвојио Максим Зорић, најчине блиски рођак који није имао мушких потомака. Попут многих других српских официра из Потиске војне границе, Симеон почиње се одслужити у Русију 1752. године. Симеон (Неравић) Зорић је постао професионални војник већ у једнастој години живота, када га је Максим Зорић регрутовао у српски цусарски пук, чији су припадници били васелиени у Славеносрбији. Симеон Зорић је био тошко ранец и заробљен 1770. године, за време руско-турског рата (1768–1774). Четири године је био заточен у цариградској тамници Језуите (Прошлета алија из истоименог Андрићевог дела). Када се вратио из заробљеништва у Русију (1775), Катарина Друга га је одликовала Орденом Светог Ђорђа четвртог степена. Портрет Симеона Зорића данас се чува у Ермитажу (дело непознатог аутора с краја 18. века). Његов физички изглед и отмено држање пружају нам јасан одговор на питање зашто је млади Србин привукао пажњу руске царине. (оп. а.)

информација о сукобу у којем је – како иронично naglašava Александар Пишчевић – шарчени српски љубавник добио „буботак“ од Потемкина (Пишчевић 2019: 21).⁹
 Наша претходна напомена контекста је из резултата поимне (текстолошке) анализе дневничких записа Џејмса Малмсберија (1746–1820), енглеског амбасадора на двору Катарине Велике.¹⁰ Упркос томе што је преузео дужност у Санкт Петербургу тек крајем 1777. године, Џејмс Малмсбери је био благовремено обавештен о томе да су шарчени љубавници, укључујући и оне бивше, веома утицајне личности на руском двору. Главна тематска нит нашег излагања подстакла нас је да издвојимо и представимо само два последња дневничка записа британског амбасадора о Симеону Зорифу, настала у размаку од свега недељу дана (од 27. маја до 2. јуна 1778). Малмсберијени провинцијални осврти на (мело)драматичне догађаје у Царском Селу, који су претходили Зорифевом отпуштању из „службе“ интересантни су из два разлога. Прво, некусни енглески дипломата очигледно није био поборник дворских теорија завере, према којима је *Zoritz* изазвао на двобој Григорија Потемкина (1739–1791) зато што је он стижао на путу његових политичких амбиција, које су укључивале чак и (апсурду) могућност да српски хусар постане руски цар. Уместо тога, британски амбасадор сматрао је да је испровоцирани Зориф упутио изазов Потемкину зато што га је велики кнез намерно понижаво, јавно представљајући нове кандидате за позицију владаркиног њивосеника (срећом по уверењем *Сезиона Зорина*, Григорије Потемкин није озбиљно схватио центријални изазов својег бившег ађутанта, јер га је због такве дрскости могао бачити у златнашу *Петропавловску тачнину*).¹¹ Друго, читаоцима Малмсберијевог дневника

⁹ Крајем 1777. и почетком 1778. тринаестогодишњи заставник Александар Пишчевић био је тек питомци Николајеријског кадетског корпуса у Санкт Петербургу. (оп. а.)

¹⁰ Џејмс Харис Малмсбери (1746–1820) био је британски амбасадор у Русији (1777–1783). Пре него што је послат на руски двор, Малмсбери је заступао британске интересе у Шпанији (1768–1771) и Пруској (1772–1776). Његови обимни дневници и дипломатска преписка објављени су постхумно у Лондону 1844. године, под насловом *Diaries and Correspondence*. Део је приредног извоја упуц, Џејмс Харис Малмсбери (1807–1889). (оп. а.)

¹¹ „A few days ago Prince Potemkin, displeas'd with Zoritz, presented to the Empress, as she was going to the play, a tall hussar officer, one of his adjutants. She distinguished him a good deal. Zoritz was present. As soon as Her Imperial Majesty was gone, he fell upon Potemkin in a very violent manner, made use of the strongest expression of abuse, and insisted on his fighting him. Potemkin declined this offer, and behaved on the occasion as a person not undeserving the invectives bestowed upon him. The play being ended, Zoritz followed the Empress into her apartment, flung himself at her feet, and confessed what he had done; saying, that, notwithstanding the honours and riches she had heaped upon him, he was indifferent to everything but her favour and good graces. This behaviour had its effect. When Potemkin appeared, he was ill received, and Zoritz seem'd in high favour for a day or two. Potemkin left Czarsco-Zelo, and came to Petersburg. Zoritz however has since been sent here, and the Empress order'd him to invite Potemkin to supper, *de reconnaissance l' affaire; puisq's elle n' aimoit par les occasions.* This supper took place a few days ago: they are apparently good friends;

повуђено је црноуморно рајзашкене царичине „енigmatичне“ одлуке да Симеона Зорита изненада пошаље у Париз почетком јуна 1778. године. Према тумачењу добро обавештеног дипломате, прагматична владарка је финансирала одласак демисиованог љубавника на други крај Европе како би предупредила могућност да љубоморни *Monsieur Zoritz* изазове скандал европских размера, тако што ће пререзати врат њеном новом наложнику, гардијском официру Ивану Римском Корсакову (1754–1831).¹² Да закључимо, Марија Клеут је, приликом избора грађе која би требало на репрезентативним начин да представи књижевни талент Александра Пишчевића, сосвим оправдано посветила достању пажњу ауторској сатиричној интерпретацији дворског скандала из 1778. године, због којег је царичини плаховити српски љубавник пао у немилост (Клеут 2019: 14).

Јосиф Хорват: живот и присајемњаја пичевог оермоћеног рођака

Ослањајући се на сопствено читавањко искуство, спремни смо да претпоставимо како ће нове генерације читалаца *Мојег живота* вероватно бити нарочито заинтересоване за анекдоту судбину генерала [Јосифа] Хорвата (Пишчевић 2019: 44–45). Њега је Марија Клеут тачно идентификовала као (поданичног) рођака ауторске мајке, којем је генерал Симеон Пишчевић „поклоник“ два коња, како би његов старији син Александар (коначно) био унапређен у чин капетана (Клеут 2019: 15–16). Ликови генерала Јована Хорвата (1713–1780) и његовог сина Јосифа (1751–1814/1815) заузимају истакнуто место у записима њихових литерарно даровитих рођака, Симеона и Александра Пишчевића. Симеон Пишчевић је, на пример, врло детаљно објаснио како је рођени стриц његове супруге Катарине успео да украде новац намењен платама и опремању Новоселског корпуса (Пишчевић 2013: 279–280). Након пропаста поклениог генерала средном 1763. године (ове омаве грешке је тридесет година касније поновно његов појединачко грамазни син Јосиф!), племићки углађени зет јавно оермоћене фамилије Хорват описио је дугове које је госпођа Хорват требало да му надокнади уместо ухапшеног супруга (Пишчевић 2013: 290–304). Симеон Пишчевић је на тај начин поштедео од великог понижења не само недужну страну своје супруге него и генераловог дванаестогодишњег сина Јосифа, чију је нимало блиставу војничку каријеру описио

but Potemkin, who is an artful man, will in the end get the better of Zoritz's bluntness and singularity. Potemkin is determined to have him dismissed, and Zoritz is determined to cut the throat of his successor." (Malmesbury 1844/1: 198–199)

12 „Zoritz, with an increase of pension, an immense sum of ready money, and an addition of seven thousand peasants to his estates, is going to travel. His successor, by name Korsac will not be declared till this journey takes place; the impetuosity of Zoritz's character making it no safe for any man to take publicly this office upon him while he remains in the country." (Malmesbury 1844/1: 201)

његов разочarani рођак и штафетик, Александар Пишчевић (Пишчевић; Текселија; Обреновић 2019: 44–45). Његова пуштина промишљана стана у којем се налазила руска држана крајем 18. века спазио не би била целовита без критичког осврта на улогу декадентног племента у ширењу корупције. С обзиром на то да је Јосиф Хорват током управљања јасктеринославском губернијом стекао заслужену репутацију „стручњак“ која је провекерно нилнове рубала државног новца, сасвим је разумљиво због чега капетан Александар Пишчевић није желео да препусти избору одређене догађаје из живота улашченог ујака.¹³ Закључујући томе што (тематски везан хомогени) приповест о успону и паду генерала *Јосифа Ивановича* представља аутентично сведочењство о правдоманија привилегованих припадника руске аристократије, можемо с великом сигурношћу закључити како је Александар Пишчевић кроз описивање трагикомичне судбине осрамбоеног рођака успешно објаснио својим потенцијалним читаоцима колику штету је корупција причињавала руском друштву.

Депреридовић: сјај и беда војничког полова

Упркос томе што чланови угледне племићке фамилије Депреридовић припадају групи епиходних актера најзначајнијих збивања из младости главног јунака, ликови тројнице његових (не)омиљених рођака ипак заслужују да им се посвети додатна херменевтичка пажња, посебно када се узму у обзир акрибична запажања Марије Клеут у вези с бурним историјатом ове неславичке породице (Клеут 2019: 14). Поред тога што је венчани кум Александра Пишчевића био једини члан поменуто фамилије о којем (видно нестрпљиви) младожења није имао неповољно мишљење, формално-церемонијална улога Николаја Ивановича Депреридовића (1767–1843) у окончању заводничке каријере српског Казанове требало би да му обезбеди повољније место у свакој савременој књижевносторијској анализи фабулативно-сюжетне структуре *Мојег живота*.¹⁴ Кољички генерал Николај Депреридовић био је унук руског генерала српског порекла Рајка/Равка де Преридовића, једног од најугледнијих предводника сеобе српских граничара у Русију (1752). Први пут се истакао у војничкој служби као командир ескадро-

13 Генерал Јосиф Иванович Хорват (1751–1814/1815?) није страховао од сукобе истрате зато што је био зет грофа Платона Зубова (1767–1822), последњег љубимца Катарине Друге (1729–1796). Због тога је значајна оптужница против зета *Божана* јасктеринославског губернатора била подигнута тек након што је осветољубиви цар Павле Први (1754–1801) одлучио да се обрачуна не само с љубавницима своје покојне мајке, него и с његовим ишта младе користољубивим рођацима. (оп. а.)

14 Александар Пишчевић и (фрншко разведена) госпођица [Марија] Јуршић (Вурић 2018: 44–45) венчани су се 1798. године у санктпетербуршкој Цркви Светог Николаја Морског (Пишчевић; Текселија; Обреновић 2019: 48), која данас представља један од најлепших руских сакралних објеката, истраћених у бароком стилу средином 18. века. (оп. а.)

на Украјинског хусарског пука у Другом руско-турском рату (Графунковић 1974: 289–290). Пет година након догађаја описаних у *Мојем аџикову* постављен је за команданта елитног кирасирског пука (1803). Његова лична храброст и заповедничке способности дошле су до изражаја у многобројним биткама вођеним против Бонапартине Велике армије (Аустерлица, Гутштал, Фридрихс, Витебск, Смоленск, Бородино, Тарутин, Вјазма, Дрезден, Лајпциг и др.). Цар Александар Први (1777–1825) одликовао га је због многобројних војничких заслуга Георгијевским крстом 3. реда и златном сабљом с дијамантима. Његов таст Александар Павлович Деледински (1775–1841) био је утицајни дворјанин и васпитач великог кнеза Николаја Павловича (1796–1855), будућег руског цара Николаја Првог (на основу тога можемо закључити да је пензани кум Александра Пишчевића био припадник руске аристократске елите). Николај Десперадовић је пензионисан у чину кољачног генерала 1835. године, након чега се посветио добротворном раду у оквиру Удружења рањеника.¹⁵

Као што смо већ нагласили у претходном сегменту нашег излагања, ликови Николајевог оца Ивана и стрица [Алексеја] такође су присутни у мемоарским записима Александра Пишчевића (Пишчевић 2019). Међутим, узроци пишчеве (не) скривене одбојности према двојици старијих рођака не могу бити проумачени само на основу одломака објављених 2019. године (Пишчевић 2019).¹⁶ На пример, сцена у којој је описан (последњи) сусрет Ивана Родионовича Десперадовића и Александра Пишчевића у Кирасикову, оставља веома неповољан утисак о карактеру богатог генерала, који је одбио да позајми сто рубаља презадужном младом рођаку (Пишчевић 2003: 236). Посматрано из савремене истраживачке перспективе, оваква „маргинална“ епизоде анегдотског карактера пружају неомекнаво пречизан саговор на питање због чега горчином прожета сећања плавног јунака на сувобе са еродиранима представљају конститутивни елемент тематске композиције *Мојег аџикова*.

Мада га је управо генералов харпатоноски тираничлук довео у незавидну ситуацију, зато што је био приморан да позајми новац од пријатеља који је био још сиромашнији од њега (Пишчевић 2003: 236), наједан други члан фамилије Десперадовић није у *Мојем аџикову* изложен тако беспощедној критици као лик заповедника Астраханског пука. Према саркастичном тумачењу приповедничког субјекта, саблажњени становници

15 Због одбојности великој војничкој слави Пишчевићевог кума, његов лик је сачуван од заборава. Портрет генерала Николаја Ивановича Десперадовића данас се чува у Војној галерији Ермитажа. Наславао га је чувени британски портретиста Џорџ Дју (1781–1829). Њега је 1822. ангажовао цар Александар Први, како би насликао портрете руских високих официра који су се истакли током ратова вођених против Бонапартине Grande Armée. (оп. а.)

16 Марија Клеут је у „Приређивачки напоменом“ објаснила да је изворни текст морао бити знатно скраћен због приређивачких правила елизавете *Десетом веком српске књижевности* (Клеут 2019: 59). (оп. а.)

Старошкола упамтени су пуковника Десперадовића као лошег официра и још горег мужа, пошто је његова промискуитетна и лакониславна супруга непрестано називала бипарне нишаденте (Пишчевић 2003: 119–132). С обзиром на чињеницу да у мемоарским записима Александра Пишчевића нигде није наведено (кратено) име обломовски флегматичног пуковника Десперадовића, желели бисмо да истакнемо како нам је пишчев иронично-духовити осврт на неславни крај рођакове официрске каријере омогућио да утврдимо његов „правни“ идентитет. Наиме, у *Мој живот* експлицитно је наведено како је неспособни Десперадовић „учтиво истеран“ из активне војне службе тако што је био награђен чином бригадира, а затим одмах пензионисан (Пишчевић 2003: 146). Ослоњивши се на претходно наведену информацију, претражили смо списак руских официра српског порекла, чија је имена, чинове и одликовања Симеон Пишчевић забележио на крају своје амбициозно замисљене историографске студије (Пишчевић 1795; Пишчевић 2018). Захваљујући војничком педантним записима интелектуално свестраног аутора *Историје српског народа*, веома лако се може установити да је „Алексан Радчиновић“ био једини официр с чином бригадира у фамилији Десперадовић (Пишчевић 2018: 373).¹⁷

Успешно разрешење ове ономастичке енигме ћемо искористити како бисмо у завршном сегменту нашег излагања још једном подсетили на афирмативан став Марије Клеут о интерпретативним предностима упоредног илустравања стваралаштва двојице Пишчевића, у чијим је делима описана судбина српских граничарских фамилија настаних у Русији (Клеут 2019: 9). Наше излагање о херменевтичком и приређивачким изазовима које је дало *Мој живот (1764–1805)* поставило пред нашу уследну књижевну историчарку, привешћемо крају тако што ћемо изразити наду да смо изабрали и представили најзначајније доказе о научној релевантности њеног акрибичног читања и тумачења осамнаестовековне документарно-уметничке прозе.

17 Његов претходно наведени (руски) вагроним такође недвосмислено потврђује да је коначно неспособни војни заповедник и рођак капетана Александра Пишчевића био син граничарског официра Рајка/Радчиова де Прерадовића. (оп. а.)

Литература

- Александар Пашчевић. *Свага Текстија* [приредила М. Клеут]; *Акио Обреновић* [приредила Р. Гивић Петровић]. Антолошкија едисија Десет векова српске књижевности. Књ. 19. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2019.
- Вовел, Мишел, прир. (2006). *Човек доба просветелости*. Београд: СЦО.
- Ђурић, Ђорђе (2018). „Од сеобе народа до Слободе”. Пашчевић, Симеон. *Историја српског народа*. Нови Сад, Шнд: Академска књига, Народна библиотека „Симеон Пашчевић”, 7–133.
- Клеут, Марија (2019). „Александар Пашчевић као аутор и као лик аутобиографије”. *Александар Пашчевић. Свага Текстија* [приредила М. Клеут]; *Акио Обреновић* [приредила Р. Гивић Петровић]. Антолошкија едисија Десет векова српске књижевности. Књ. 19. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 9–16.
- Маринковић, Боривоје (2008). *Трасни Доситеја*. Београд: Службени гласник.
- Обрадовић, Доситеј (1788). *Економе и прочија разна басмаварцава с различити слика и на славеосрпског езика преведена, сад при ред с паравозмателстими поглесими изјаснивањани и иставаконијани издана и српској јуности последена Басма*. [Живот и прислуженија II]. Лајпциг: Штампарија Јохана Брајткопфа.
- Пашчевић, Александар (2003). *Мој живот (1764–1805)*. Превео и предговор Миленко Фундурула. Нови Сад: Матица српска, Српско-украјинско друштво.
- Пашчевић, Симеон (1795). *Извештаје сабравоје из разних олторов и видетије в историју преводан на славеоски језик [...]*. Књ. 1, Сигнатура рукописа: 9238, Београд: Архив САНУ.
- Пашчевић, Симеон (1884). *Извештаје в постоједење Свемога Степановича Пашчевића: 1731–1785* (под редакцијом Нила Попова). Москва: Издање Императорског Общества Историји и Древности Россійскихъ при Московскомъ Университетѣ.
- Пашчевић, Симеон (2013). *Свемога Пашчевић*. Превео Светозар Матић. Предговор Мирјана Д. Стефановић. Антолошкија едисија Десет векова српске књижевности. Књ. 14. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске.
- Пашчевић, Симеон (2018). *Историја српског народа*. Приредио Ђорђе Ђурић. Нови Сад: Академска књига, Шнд: Народна библиотека Симеон Пашчевић.
- Радичић, Александар (1950). *Путевате од Петрограда до Москве*, Београд: Загреб: Култура.
- Трифунковић, Димитрије (1974). „Никола Прерадовић”. *Војна енциклопедија*, 7. Приредио Никола Гавезић. Београд: Издање редакције Војне енциклопедије, 289–290.
- Црљански, Милош (1919). *Ларма Јанке*. Београд: С. Б. Цвијановић.

Carlyle, Thomas (1906). *On Heroes, Hero-Worship, and the Heroic in History*. New York: Longmans, Green and Co.

Malmesbury, James Harris (1844). *Diaries and Correspondence, I-IV*, London: Richard Bentley.

Rabinowitz, Peter (1977). „Truth in Fiction: A Re-examination of Audiences”. Chicago: *Critical Inquiry*, 4/1, 121–141.

Драгољуб Ж. Перић

„ДОКУМЕНТОВАНО И ДЕТАЉНО САОПШТЕЊЕ О
ВАМПИРИМА“ У КОНТЕКСТУ ИНТЕРЕСОВАЊА МАРИЈЕ
КЛЕУТ ЗА ПРЕДВУКОВСКА БЕЛЕЖЕЊА СРПСКОГ
ВЕРБАЛНОГ ФОЛКЛОРА

1. *Методолошки оквири и поља истраживања Марије Клеут (предговорски
текст)*

Научни рад Марије Клеут одликује се као неопитном разумевању,¹ тако и великом дивергентношћу – не само предмета истраживања (од микроформи до монографија и приређених књига, посвећених једном епском јунаку, односно писцу), већ и различитих методолошких полазишта, као и отвореношћу и спремношћу да се она, по потреби, ревидирају и шаширају.² И управо та динамика развојности остаје суштинско обележје њене научне мисли све до најновијих радова. Саодносно томе, различитост методолошких оквира, позваних одређеним усмено-поетским, литерарним и културним феноменима, обухвата узората књижевносторисјска истраживања, преко мимичносног испитивања варијанта, феноменолошког приступа „тексту“, митолошко-ритуалистичке интерпретације,³ све до елемената новог историзма, студија културе и колонијалне критике (заступљених понајвише у овде разматраној књизи).

У фокусу њеног научног интересовања (упркос „великим“ личностима наше културе и њеној личности, чијим радом се она такође бавила, попут Вука, Змаја, Бранка Радичевића), нашао се и „мали“ човек, један од многих, који је брскољиво прикупљао, преписивао и уносио драге му песме у свој лични антологион (датори

1 Мисао би се та разноконост и опсег њених интересовања најпримереније могли ошанити израком „буњујуће мисаоно“, које један од њој омиљених тумача народне поезије, Алекси Шваус, користи како би представно све различитост српско-хрватских усмених епских песама.

2 Прави пример прикладно ревног представљало би штампано издање њене докторске дисертације *Иван Селванак у српскохрватском усменом песмама* (Нови Сад: Матица српска, 1987), где се даторка полемично поставља против свих до тада коришћених система класификације, провалајујућим у српској фолклористици, одабраним као најадекватнији и „наметнут“ графом којом се бавила – фријђурков систем класификације (и данас сразмерно ретко коришћен).

3 Уп. Марија Клеут, „Мала Развојница“ у кругу варијанта и тема о шашицу“, у *Жанрови српске књижевности – корисло и поезијско облика бр. 2*, ур. Тоја Карановић и Селимир Радловић (Нови Сад: Филозофски факултет; Орфеус, 2005), 7–19.

рукописних pesmarica poput Nikolajevića – Miđanta, Stefana, Vasilija i Marije, Avrama Miletovića, zapisivani narodnih pesama poput Nikolaja Bogovića, Milice Stojadinoviћ Српске, Milice Staniћ и др.)⁴ или су то биле судbinsки usmerene, društveno marginalizovane, slepe pevačnice, kojima se ponekad, ali pravo ime nije znalo.⁵ Međutim, to interesovanje za jednu sudbinu (koliko god dotična biografija u dostupnim izvorima fragmentarna bila), demonstrira, u najboljoj mери, elemente kojima se gradi „gusnuti opis“ (K. Geri), посредством кога се, reklo би се, izmenada и изједном, раскривају слика живота нашег народа u XVIII и првој половини XIX века, а посредством датих судбина и широг културног контекста и предлаже прави interpretativни потенцијал детаља – једне судбине, pesmarice, „текста“ или полузаборављене синтагме (poput, npr. *покрајински гудинаш*).

2. *Текст у контексту: 'Документовано и детаљно саопштење о вампирима' и проучавање Марије Клеут српских вербалних (српаческих и српачварских) фолклора у XVIII веку (гузаческе песмарице, 'Ервангенски рукопис')*

Интересовање Марије Клеут за белешена српског вербалног фолклора и обичаја који су претходили сакупљачком раду Вука Стефановића Караџића углавном се концентрише око две збирке тачке – српских рукописних песмарица (претежно, с простора Карловачке митрополије), отприлике, од половине XVIII па до почетка XIX века, с једне стране, и *Ервангенског рукописа*, с друге стране.⁶ Ове песмарице она разматра у контексту времена када су настајале, прати њихову, društveno дефинисану рецепцију – непписане конвенције групе, специфичан сензибилитет простора и времена у коме су се ове збирке конституисале, доминантне представе, укусе, као и идеолошке аспекте, објашњавајући тиме њихову битну различитост (а у неоправданим и неправедним вреднованима – мању вредност) у односу на концепцију и рецепцију Вукових збирки. Као њихове власнице, састављаче и читаоце, она препознаје следеће социјалне, узрастне и професионалне групе:

4 Немалу помоћ овој обимној библиографији радова Марије Клеут пружила ми је Мелена Коларовић, на чему јој од срца и пријатељски захваљујем.

5 Марија Клеут и др., *Без овају капо и с овима: Народне песме слепих жена* (Нови Сад: Филозофски факултет; Академска књига, 2014).

6 Клеут, Марија, „О настанку и судбини Ервангенског рукописа“, *Јужнословенски филолог* Година LXXI, број 3–4 (2015): 32.

7 То, међутим, не искључује размишљање њихове узајамне повезаности – ут. Марија Клеут, *Народне песме у српским рукописним песмарицама XVIII и XIX века* (Нови Сад: Матица српска; Београд: Институт за књижевност и уметност, 1995), 13, 18, 25; Марија Клеут „О настанку и судбини...“: 37.

Састављених песмарица (како се то често установило на основу сачуваних рукописа) биле су ћаци, свештеници, учитељи, војници, занимљиве, мадаме, песники. Постоје карикатуре (песмарице су мањите врстике, биле куполаме, посланике и мастефиламе) припадале су истом социјалном мањку.⁸

Та „дугоснути списи“ власника, средина, па и лексика упућују на грађанско друштво друге половине XVIII века, терен где се говори, по Вуковим речима, „српски тико ружко и покварено“⁹ да га сви крајеви углавном нису ни знали:

Пашле су се текло у записима народних песама речи: мафана, катар, фајфер, плац и многе друге; њима је деструктиван усмено-књижевним поезије говор, али посматрано с књижевномисторијске аспекта то је био један од путева којима се стварала новаја српска зреница.¹⁰

Могло би се додати – и српско грађанско друштво. Именоване друштвене појаве уједно су и дискурзивна конструкција (селективног одабира озвучитеља као начина конструисања стварности) која укида границу између (усмено-књижевног) текста и градске (свештеничко-занатске и војничке) културе са Сремским Карловцима и Петровградном као својим срединама. Таква средина стварала је сопствене вредности и значења, семантизовала сопствено искуство, самоодређујући се другачије од традиционалне патријархалне културе динарске зоне, којој је Вук припадао. Вуково наредување и неприхватање вредности ове средине је, самим тим, свозаљиво – отуда, нако је неке од ових песмарица имао на располагању, Вук песме из њих није објављивао.¹¹

У елиничкој, претежно војничкој, мултикултурној гарнизонској средини (коју, што је интересантно, Вук такође није „докривао“ својим сакупљачким радом), на јужној граници Хабзбуршке монархије, највероватније – из дела Војне крајине који марширају градови „у четворолути Сасак – Сала – Градинама – Варовицама – Крижковци – Сасак“¹² настала је и необична песмарица, познатија под називом *Ерпачковски думоци*, у првој половини XVIII века.¹³ Она је по свему судећи (а по врло разложној претпоставци

⁸ Марија Клеут, *Народне песме* у..., 14.

⁹ Исто, 7.

¹⁰ Исто, 35.

¹¹ Изузетак од тога представља песма „Срби у Доњаверту“, коју је Вук објавио у *Додатку четврте књиге Српских народних црпцима* (1836): 491–498. О томе више у: Марија Клеут, „Срби у Доњаверту“ : узмења и писана традиција“, у: *Вук Стефановић Караџић*, уредник Нада Милошевић Ђорђевић (Београд: Српска академија наука и уметности, 2015), 293–300.

¹² Герхард Гезман, предговор у *Ерпачковски думоци старог српскохрватског народних песама* (Сремски Карловци: Српска министарска штампарија, 1925), LXII, изјавио Г. Г.

¹³ М. Клеут у неколико примера датарана *Ерпачковски думоци*, водећући аргументовано његов

М. Клеут), била писана за генерала Максимилијана Петраша.¹⁴ Ова песмарица (без садржаја, без нумерације песама или какве концепције у погледу њиховог распореда), читав век старија од Вукове четвортомне збирке, драгоцено је сведочанство о етничким и естетским вредностима, веровањима, погледу на свет и сензитивитету војника граничара (врло разноликог порекла и етничког састава).¹⁵ Поред свакодневних војничких дужности (срећом), било је времена и за песму – о девојци, њеној лепоти и тек оклаш скривеном (чудесни вет на женским гаџама) или потпуно неспутаном еросу (круг опседених песама),¹⁶ али и о ратним догађајима (неретко, временски врло блиским), као и оним даљим, из претходних векова.

Док се о девојкама и бојевима певало у песмама, у усмено приповедање (на блиском простору, крајем XVIII века) узимали су, као предмет њиховог страха – болест и смрт (персонификовани и, неретко, оличени у демонима – кути, тј. чуми и vampиру), без обзира на то да ли су та казивања подрачуговала однос неверована и несмењана („*По обичају просиога жонки су лаворима да vampири ходе, и кути у лицу старе бабе*“),¹⁷ или су произашли из колективне панике и доводила до тога, како стварношћу размичуља о (или барем прети) новим миграцијама, са самог врха власти, бивају организоване специјалне експедиције, које су имале задатак да испитају случај (наводних) vampира у Медвеђи и Кисилеву.

настанак за период између 1708. и 1723. године, када је, са средњетом у Славонском Броду, граничарска команда, међу војницима популаран и црвен, генерал Максимилијан фон Петраш. Види Клеут, Марија. „О настанку и...“: 30, 33, 39, 41.

14 В. Клеут, Марија. „О настанку и...“: 29–42.

15 По речима Г. Гезена, војни састав на граници био је врло шаролик и са разних страна – „око из крајева северно од Саве и Дунава још и из: Дарвинга, Травинга, Сарајева, Зворника, Сребрнице, Требиња, Црне Горе, Зета, Мораче, Приједола, Милешева, Новог Пазара, са Косова, из Вучитрпа, Приштине, Бајелог Поља, Пећи, Ђаковице, Призора, Скопља, Прилепа, Солуна, Кривопа, Београда... Ваљева, Подриња, Мачве... Ужича... Студенце, Старог Влаха, манастира Рече, Рудина, Крушевца, Стаљаха, Алексинца, Ниша, Параћина, Рвањине, Јагодине, Ресаве, Зајечара... Смедеревца... и тако даље. Сви ови честити Срба, доселили се тада и нешто Бугара из Беркана, Петровца и Тркова“. Герзара Гезена, „Предговор“ у *Ерменски думник...*, LXV – издање Г. Г.

16 Види: Бошко Сувајић, *Ово се одвије* (Ниш: Филозофски факултет; Београд: Филозофски факултет, 2014), 301–335. По мишљењу Сувајића, девојка је „у средњити усвојеног света“ (Исто, 304) певана *Ерменски думник*, било да је предмет његових жудњи или утрок и повод подузимања одређених акција његовим ликовима (323–337).

17 Сава Текелија, *Дневник Саве Текелије*, прир. Стеван Бугарски (Нови Сад: Матица српска, 1992), 51. Више о традиционалним представама и фолклорним елементима у овом дневнику в. у: Марија Клеут, „Сведочења Саве Текелије о фолклору“, *Мораче Мачице српске за омиљености и језик* Књ. 67, св. 1 (2019), 187–196.

3. *Откриће и структура Документовине и детаљно саопштење о амтирима¹⁸*

Ове необичну књигу из 1732, компилацију најважнијих текстова, везаних за „амтирско питање“: вести и извештаја о појави амтира у Србији (Кисељев, Куклин, Медвеђа) помиње Тихомир Ђорђевић, додуше посредно, ослањајући се на Талочијеве наводе.¹⁹ Ово проналажења ове књиге Марији Kleут помоћ је пружила Ангела Рихтер са Универзитета Мартин Лутер у Халму, која је ову књигу нашла у Државној универзитетској библиотеци у Халму, међу књигама коју је библиотека поклонико Дмитриј Иванович Чичевски,²⁰ филозоф, слависта, палеограф и човек врло широких интересовања.²¹ Марија Kleут ју је пажљиво проучила и упоредила у њој датим (пре штампаним (и незнатно модификованим) извештај (Финклингер) са необјављеним, старијим и нешто другачије конципиционим (Глизеровим), указујући на суштинске разлике у приступу историји, али и предмету истраје – несађиваним Србима (код Глизера интересовање је превасходно на живима, код Финклингера – пажња је усмерена на мртве)²². Марији Kleут припада и иницијатива овог превода ове књиге на српски, који је, посвећено и предано, урадила Наталија Зобеница.

У оригиналном издању, књига је објављена као анонимна компилација разноврсних текстова с опсежним, борбеним насловом: *Документовина и детаљно саопштење о амтирима или лудости кривојарима који су се ове и претходних година појавили у Краљевини Србији са размишљањем о томе и рукописом једног официра из прили краља Александра из Медвеђе у Србији упућеног чувеном доктору универзитета у Лајпцигу*. Ову књижницу штампао је Августо Мартини у Лајпцигу 1732. – прве године тив „дајничке амтирске дебате“ с намером да удовољи „рационалним и наклоњеним читаоцима“, који нису спремни да прихвате став системске сумње државне идеологије, којој су, а priori, били излагани извештаји и вести о „тобожним“ амтирима.

Стога, први део књиге помиње поштом читаоцима, обраћајући им се као „рационалним“ и „наклоњеним“, који се не поводе за минаљесем већине, нити мисле ове који мисле другачије,²³ већ су довољно отворени да се о датим појавима обавесте

¹⁸ Тихомир Ђорђевић, *Вампир и други баба у нашем народном веровању и предању* (Београд: Српска академија наука, 1933), 7, 22, 37.

¹⁹ В. Марија Kleут, *Вампир у Србији у XVIII веку: књига и коментари* (Београд: Службени гласник, 2018), напомена 1.

²⁰ По усменој саопштењу А. Рихтер, Чичевски је показивао велико интересовање за мистично, егзотрано и окултно, што би, можда, могло објаснити отуд ова књига у његовом поседу.

²¹ Марија Kleут, *Нав. дело*, 62.

²² „Документовина и детаљно саопштење о амтирима или лудости кривојарима“, у *Вампир у Србији у XVIII веку: књига и коментари*, приредила и коментари написала Марија Kleут (Београд: Службени гласник, 2018), 7.

и о њима просуде сами. Одabraвши реторичку стратегију обраћања читаоцима као слободним људима и истовременцима, а не анонимни компилатор, позивањем на Баблију и метафизичке аргументе, жели да привржи банални сензационалан појав (тобожњих) вампира. Приређивач потом преузима вест из Беча, од 5. III 1732, штампану и у дајнбичким новинама (*Neue Zeitungen*), у коме се Фридрих Вилхелму I предлаже да се извештај о појави вампира у Медвеђи, заједно с претходним (из Кисилева), проследи на адресе више универзитета, на експертизу.²³

Пошто је објављен разговор са „једним тесте oculari, који је лично присуствовао и својеручно написао зависник састављен о томе“²⁴ – по свој прилици Зигисмундом Александром, бароном од Котвица и једним од учесника ове експедиције, који и надаље (по повратку) показује живу иницијативу за потоња истраживања вампирзма, приређивач даје зависник (*Verbit et geretial*) штампану у целост. Притом, он мења редослед потписника, „*оликовајући их као очевике*“, при чему „*на прво место ставља барона од Котвица, затим поручника Битнера, па на крају првог аутора, Јохана Фликинтера*“, како с разлогом претпоставља Марија Клаут, јер је читаоцима „*ови*то више изишловање име барона, а његово истраживање, као ‘*дубитеља истине*’, узрокivano је и чињеницом да даље следи писмо барона од Котвица упућено немешованом високоученом господину доктору“.²⁵ Овај извештај вишеструко је значајан. Најпре, он садржи опис особе (по казивању сведока) за коју се сматрало да се повампирала и од које се даље раширила вампирска зараза – Паула Арнута (*Arnold Paole*) – кога су

отворили четрдесет дана након његове смрти, испитали [...] и открили да је био потпуно чист и невин, и да му је свезка крв текла из очију, носа, уста и ушију; његова кошуља била плава и копча била је потпуно крвава, стари ноћи на рукама и стопалима су били, а поим су мрост.“²⁶

Потом следи опис традиционалног начина упокојавања вампира – прободњем кожа кроз срце и спаљивањем његових остатака. Његове жртве такође постају вампири, при чему сведоци кажу да „*није нападао само људе већ и стоку, и да им је исцакао крв, и пошто су људи користили месо те стове, знања се показало да су се и овде опет нашли неки вампири*“.²⁷ Код свих потоњих вампира констатује се (вампирско) гушење и (најчешће) тродневно боловање, а биланс овог вампирског деловања јесу седамнаесторо

²³ *Документовано и детаљно...*, 10.

²⁴ Исто, Истакло Д. П.

²⁵ Марија Клаут, *Вампир у Србији...*, 49.

²⁶ *Документовано и детаљно...*, 11.

²⁷ Исто.

мртвих за три месеца.²⁸ Сумирају се, даље, у извештају, смртни исходи („тјко, према изјави људи, изгледа почетак настанка вампира садашњег времена, поготово кад су још месо оваца које су убили вампиром“),²⁹ уз нагавештај постављања могуће медицинске анализе – правог узрока смрти (прознаца, беснило или нека друга заразна болест), којој, нажалост, послати фелчери нису дорасли. Коначно, извештај завршава пописом ексхумираних – „малим необичним именословом, састављеном, вероватно, по нормама вичког протокола о аутопсији“.³⁰

На питање и Флинкиноров извештај у Мартинијевској књизи надовестује се одговор анонимног ученог доктора и директора академије у Лајпцигу, у коме се религијско-метафизичким разлозима, законима симпатије и антипатије, те идејама о астралном телу и духовној есенцији постојање вампира покушава представити као могуће.³¹

Најоственији дво Докрименоваког и делатног саопшенима, његов коментар или својерсни поговор, представљају Рефлексије. У њима се, педантска, тачку по тачку, разматрају следеће типске одлике вампира:

- 1) непропадање отих у гробовима паџена, а ипак већ одавно премошаних меза, 2) раст браде и косе, као и нових noktiju и косе, 3) свеза и тема крв, 4) деловање вампира на живе људе, 5) изричне ексхумације на мртвом телу без душе, 6) крвк вампира приликом спроводење ексхумације.³²

Користећи алхемијска учења Парацелсуса и његових следбеника, нераспадање вампира објашњава се његовим испијањем крви, која репрезентује живот, дух у тачном стању, јединствено материју, аналогичном с неким наведеним (алхемијским) огледима. Раст нових noktiju, браде и косе објашњава се „делатном снагом духа код вампира“, који је „једини истински делотворан узрок за раст noktiju, косе и косе“.³³ После сличне аргументације откуда у мртвом телу свеза крв, аутор Рефлексија детаљније се задржава на вампировом деловању на живе. Позивајући се претходно на списак о „тајној анатомији крви“, аутор тврди да је вампир, који је дух, „у стању да из општег духа испија од истог“, односно „може иступити малу кап која је од истог духовног мора у живом човеку да привуче к себи“.³⁴ Примерујући своје поставке, аутор Рефлексија преноси у потпуности Фромбалдов извештај о ексхумацији Петра Благојевића (објављен вијере у

²⁸ Исто.

²⁹ Исто, 13 – оставо Д. П.

³⁰ Марија Клеут, *Вампир у Србији...*, 59.

³¹ *Докрименоваког и делатног...*, 16–18.

³² *Нов. дело*, 19–20.

³³ Исто, 23.

³⁴ Исто, 25.

Wienerisches Diarium-u iz 1725, odakle ga preuzima kritički nastrojeni M. Ravić, a od njega priređivati *Документованог и детаљног саопштења о вампирима или људским крвопицама*), а како би pokazao da дата појава има универзални („општи“) карактер пошине, намерно несређено, случај „који се у једној немачкој провинцији десно неком из племства, који је довољно далеко од Медвеђе, а ипак је након смрти осетио скоро исти процес као и вампир; али његов род је сувише познат, поштено је да одустанем од такве приче“;³⁵ показујући, на тај начин, да вампир, ипак није само (Јужно)словенска специјалност, висти то, сводносно претходним тезама, могу бити. Када је реч о начинима упокојавања вампира, традиционално опробаним средствима „да телма забијају колац кроз срце“ и да их „спалују у пепео“ придружено је метафизичко тумачење оних радњи – „тима се тренутно уништава станиште духа и поремете његове мисли“.³⁶ Коначно, у вези са вампирским предсмртним криком, наводи се аналогија са случајевима огледа с краљу или главима покротника, те писач *Рефлексија*, стога, закључује да „крик који се чуо од вампира [...] није нешто неузвено и да може да потиче од повезаности коју људски духови посредством општег светског духа имају једни с другима“.³⁷ Коначно, издвојени у епиграфским сегментима књиге, стоје три цитата из Библије којима се указује на неразличитост Богаје промисли, на човекову грешност као константу људске егзистенције, као и на вечну човекову преокупираност судбином душе и тела,³⁸ што презентује и ова књига, а поводом (српских) вампира.

4. *Канемпири* и(ш) трогачиња

Ауторски сегменти књиге Марије Клеут *Вампир у Србији у XVIII веку* не само да представљају верифичну, текстолошку поуздану, интерпретативно драгоцену критичку апаратуру *Документованог и детаљног саопштења о вампирима* већ – првенствено – покушај да се културолошка објасне и временско контекстуалнују и приближе праве вести и извештаји из двадесетих и тридесетих година XVIII века о појави вампира близу границе јужне Угарске, као феномен који је протресао саме врхове власти, изроквајући у правој мери њихов страх од *другог* (варварског, примитивног, непознатог света).

Прво од три поглавља *Канемпира* односи се на *Истору и околности мистичког мњега*.³⁹ У њему се појављује „Документованог и детаљног саопштења о вампирима...“ посматра у контексту тзв. *лџицимаке вампирске дебата* – интензивног интересовања интелектуалаца онога доба за ове извештаје, односно вампире из

35 Исто, 27.

36 Исто, 30.

37 Исто, 32–33.

38 Исто, 33.

39 Марија Клеут, *Вампир у Србији ...*, 37–51.

Кисилева и Медвеђе, које је резултирало појављивањем двадесетак књига, расправа, новинских чланака и текстова о овом питању у кратком периоду, од 1732. до 1734,⁴⁰ у којима су се полемичари оштро поларисовали на страну која је прихватила постојање вампира и оне који су то одлучно оспоравали. Као кључне у својој аргументацији, апологете вампиризма узимале су два штампана извештаја о појави вампира – Фромбалдов из *Historisches Diarium*-а (из 1725) и Финклингеров (*Nachrichte von dem Vampirwesen*, 1732). Оба извештаја прештампана су у *Dokumentsammlung und detaillierte Zusammenfassung*. Међутим, изостао је Глазеров извештај, сведенији и другачијег концепта, који је Финклингер, по свој прилици, имао пред собом, тако „да га је једним делом поновно, повешто изоставио, а у целини проширио“.⁴¹ Марија Клеут истражује околности у којима овај извештај настаје и установљава следеће:

Најпре је командант аустријске царске војске у Јарошину Швизер (Schweizer), обавештен о мистериозним узарањима у Медвеђе, послао доктора Глазера (Glaser) да истражи о чему се ради. Послао доктор, који је као своју намену навео 'physicus continentiae caesareae' (лекар царске континенције, каролинаца), стигао је у Медвеђе на Морави 12. децембра 1731. године из Парошине (Paroschin). [...] По службеној дужности, Глазер је саставио извештај, у коме је написао да куку није нашао, али да је нашао вампире, или вероватне у постојање вампира. Сматрајући да нема другог начина да смисли Медвеђане, који су пратили да ће се исцелити, Глазер се одлучио на екскорацију и известио да је нашао много тела порастајућа и са праговима крви. У некрстима због овога што је нашао, позвао је много људи команду да до стигну јер је сето прљавио вешта. И војни лекар и власти којима је упутио свој извештај одлучно су мачи да крајина не може да се одржи без војно способног људства, а то су мачи и становници Медвеђе.“⁴²

Шире осветљавајући историјски, политички и социјални контекст настанка ових извештаја, као и реакција на њих, Марија Клеут најпре митушкино указује на специфичности геополитичког простора Краљевине Србије, „војнополитичке творевине која је трајала од Пожаревачког (1718) до Београдског мира (1739) и доирала до Ниша, укључујући Кисилево, Медвеђе и Ставаћ, тономоме битне за вост и расправе о вампирима“.⁴³ Моћнији суод који је пружио некакви војни и стратешки пошћ, међутим, имао је намеру да колонизује суседне територије и настојао је, стога,

⁴⁰ Марија Клеут, *Нав. дело*, 42, 46.

⁴¹ Исто, 46.

⁴² Исто, 43–44.

⁴³ Исто, 38.

најпре да упозна ове крајеве и људе (за које исуку били најчисто ни којим језиком говоре: нишким, рашким или турским – ивица српским!), а, по могућству, са њима одржава добре односе, док су Срби сарађују с аустријском монархијом посматрали другачије:

Очекујући Срба од ове државе у коју су прибегавали и за коју су ратовали, исуку се поклањали са њима Аустријског царства, али су док стигли, и аустријско и српско сарађивале ипак мање од две државе (како је трајала ова краљевина, а и доцније у Вајмар држави), свака у нади да ће освојати своје краљеве. Нада се и јединица и државна организација [...], али је сустрет две битно различите културе оставило поседице.⁴⁴

Посредством специјалних експедиција, као што су биле две војно-медицинске, које су резултирале извештајима (Фромбалдовим, Глазеровим и Флинкнеровим) – малим, али репрезентативним сегментом аустријске хегемонијске историографије – представници империје почину откривати начин живота и услове у којима живе њихови суседи, систем вредности, веровања, њихове обичаје, али и стражове, везане за традиционалне представе о демонским бићима (у првом реду – о вампирима, а касније и кући). У тим својим откривањима различитости, припадници културе која је глорификовала култ разума и научне мисли, ненадано, сазнају да, с ове стране границе, одмах у суседству, живе људи међу којима мртви не остају трајно мртви, већ устају из гроба и угрожавају живе, све док их по свом „рашном“ и „утрешеном обичају“ не ископају из гроба, прободу коцем, а њихова тела спале у пепео. Без обзира на то колико су најважнији представници Монархије (пруски краљ Фридрих Вилхелм I, као и принц Карл Александар Виртембершки, коме је *Ritum et heretum* био упућен) одиста веровали у вампире, деловали су брзо и одлучно, како би се приче (или најављено нослањање) што пре зауставили (тек нешто више од месец дана дели Глазеру од Флинкнерове мисије), „због веровања да људске крвотице постоје, због бојазни да се проширила кућа или због намере да се спречи нослањање становника, или због свега тога заједно“.⁴⁵

Флинкнеров извештај одмах у месту поштом 'наказивше вампире или крвотице', те би се рекло да је имао историографије другачије од Глазерових: да провери основаност приче о вампирима пошто је кућа искључена. Састав мисије послате по другом путу у Медвеђу пребаго је да обезбеди веродостојност у свим последи: три лекара да претседају лењеве, два официра да потврде изјаве и мистичне записник, због локалних прилика (најбоље) да премису приче о вампирима, како њихова имена и поштом гробове.⁴⁶

44 Исто, 38.

45 Исто, 43.

46 Исто, 45.

Фанкангеров извештај, уместо да опевргне претходни, не само да га је потврдио, већ је и, ведантски прецизно, пописао новонамашрене, два кратак ток болести и описао стање њених тела после ексумације, уз констатацију да, после изарисане путоксије, „сви овим вампирима одсечена је глава и заједно са тетима потпуно спаљена, пепео им је баčen у воду”,⁴⁷ сведочећи уједно о таутолошком нагомилану истозначних магичких радњи (прободање коцем – одсечање главе – спаљивање – бацање [посмртних остатака] у воду), карактеристичном за ритуале заштите од вампира. *Риски од претогам* изазива својим појављивањем својеврсни сензационализам и читава лавину текстова о истој теми (вампирима) за релативно кратко време – тзв. *лајтниму вампирску дебаћу* (1732–1734). Да је Мартинијево прво издање књиге о вампирима (*Документовано и детаљно сведочење о вампирима или људским крвоточјама...*) продавано као бестселер потврђује и то што овај оваквимлики издаван исте године издаје још једну књигу на тему вампирима.⁴⁸

Супротивна страна дала је жесток одговор: Михаел Раифт, еванђелистички пастор, жестоко одговара двома књигама (1725, 1734), прецизно и критички пописујући и анализирајући изворе о вампирима из Краљевине Србије,⁴⁹ закључивши да „ица преча господина заставника није ништа боља од бајке за жене”.⁵⁰ Сличне ставове имало је и Краљевско пруско учено друштво поводом „такзованих вампира” терасћи да „за све наведено у извештајима постоје природни разлози, а кривцу за празноверцу носе ‘сиромашни људи’”.⁵¹

Мишљење теолога и научних ауторитета, очито, није било довољно да би зауставило вампирску историју, покренуту овим извештајима. Решена „у свим границама аустријског царства да се поставе границе том празноверју, а које је могуће наћи само међу варварима који живе у незнању и злу”,⁵² као и да се оконча даље ширење ових прича, Марија Терезија предузела одлучне кораке. На вест да се поново ископавају вампири у Хабзбуршкој монархији, а у жељи да заштити граничне области царства, она задужује свог дворског лекара, ценира и реформатора универитета, Герхарда ван Свјетова, да испита новопријављени случај вампирне из Моравске. Пошто су крајем 1754. мештани Хамерсдорфа пријавили властима појављивање вампирне, Розе

47 Исто, 14.

48 Исто, 42.

49 Исто, 42, 46.

50 Исто, 48.

51 Исто.

52 Персида Лазаревић ди Таконо, „У његовим устима се видело нешто свеже крви”: разлози указа Марије Терезије о вампирима”, у *Крв: свједочења, култура, уредници Марјана Детељић, Лиција Делач* (Београд: Балканолошки институт САНУ, 2016), 139.

Полакин, „која је устајала из гроба [...] и нападала људе“,⁵³ почетком 1755. Герард ван Сентен добија од ње необичан задатак – да испита случај незвано преминуле (22. XII 1754).⁵⁴ Он шаље у специјалну висију у Хамерсдорф професора анатомије Гасера и свог бившег студента, др Вабета. Они одлазе тамо, ископавају тело Реанине Полакин и пишу извештај, након екскумиције (19. I 1755).⁵⁵ На основу њега Ван Сентен пише на француском трактат о вампирizmu.

*Ван Спизмов став био је карактеристичан за аустројско просветитељство и [...] може се сажети у три тачке: 1) црква масовно и вештачки су производ мистике или неке облике менталне болести; 2) мистицизам са његовим његовим савршеним основама; 3) многи од феномена који се приписују мистицизму и магичним појавима имају своје објашњење у природи.*⁵⁶

закључујући да је ова појава карактеристична за подручја „у којима још увек влада незнање, а пре свега тамо где су прчки анимизаци“. ⁵⁷

Ослањајући се на ова медицинска вештачења, Марија Терезија доноси I. III 1755. тзв. *вампирски указ (Vampir-Erlaß)*, којим се негира постојање вампира, њихово помињање проглашава за последицу сујеверја, незнања и заostalosti, а ископавање мртвих, спаљивање и друго скрнављење лешева држави ће строго кажњавати, а црква анатемизати.⁵⁸ При том, ниједном се у тексту не користи реч вампир, већ се ова појава означава описно: посмртни кривци, *magia posthuma*, дух, вештица, сматрајући да је и сам помен речи *Vampir* – „опасно оживљавање сујеверја“, ⁵⁹ ванзона за граничне области царства.

„Представа о другом“ предмет је другог послата *Колемњара*. Како је граница одувек била у моделу митског мишљења (а биће, по свему судећи, и даље) лимнални, ментални простор који изазива страх (од вампира, зарезе, других...), изгледа да и учени Европејци (Аустријанци) онога времена, иако се декларативно опредељује за аутономију разума и научно-философске концепте просвећености, ипак, није успео да се отргне од митске (архаичне и универзалне) парадигме. С једне стране, разлози делују рационално: „Помињање података да су се неки од повампирених довели из Турске или, прецизније, са Косова (Милица, Стана, Павле Арнаут) са становништва којих лекара био је део

53 Исто, 129.

54 Исто, 136–138.

55 Исто, 138.

56 Исто, 139.

57 Исто, 141.

58 Исто, 143; Марија Клеут, *Вампир у Србији ...*, 50.

59 Марија Клеут, *Нав. дело*, 50.

обавезе да се граница добро чува и због могућности да пребези преносе кулу”,⁶⁰ док, с друге стране, „у свим тим спазима људске крвотице обитавају негде далеко, на крајњим границама 'нашег' (аустријског, немачког) света или долазе преко границе, међу људе који нису 'ми' и који се од 'нас' разликују и по необичним обичајима”.⁶¹ У крајњој линији, простора лиминалност (простор између: *ни овде ни тамо*) неретко, доводи се у везу са статусном лиминалношћу, те граничне хронотопе насељавају демонска бића која се, означавају различитим метафорама лиминалности: *земни дриваци, неувођени поштомца...* Такав амбивалентна бића нестабилне егзистеније отелотворују страх од примитивног и варварског, какави су они који у вампире верују (по мишљењу Вен Свинена и М. Терезије, што постаје и официјелни државни став Монархије), латке, нечега што је испод вршина просвећеног и цивилизованог света, а смештено је тик уз границу. Такав својерсни културкривац (који се примитивно односи на православне *маџалике*) није био само обележје Аустроугарске, већ га дели читава Западна Европа, имагинарајући (југо)источну Европу – „земље иза шуме” (Трансилванију),⁶² Далмацију, Србију, па и Грчку као својерсни „*refugium kromija*”,⁶³ а њихове житеље: Влахе, Морнаке, Илире, Рахе... као примитивне и варварске народе, блиске нећини, „*koji za izmakli zaradom uticaja i umesto toga podlegli turskom*”.⁶⁴

Та империјална самодетерминисана надмоћ „просвећених” отела се и у томе што се колонизатори ни не труде доста да упознају „*поданике*” које саслушавају, чак ни толико да би схватили којим језиком „*поданици*” говоре и са кој језика им се преводи – уместо тога, означавају га, како уочава М. Клаут, неодређено и неспрешно – „*илирским*”, односно „*турским*”.⁶⁵ *Вампир*, како се на *турском* називају крвотице,⁶⁶ представљали су

*'otivne čudo' – o kome se govori priča (kao kako baron), a koje se dešavalo negde daleko, u kraljevima nepoznatim plemenitima, umetima i radovima ljudima u Beču, Lajpcigu, Amsterdamu i drugde dokle su vesti dopirale – otuda tokom, u (svim) naučnim i književnim otkrivanjima reči.*⁶⁷

60 Исто, 64.

61 Исто, 65.

62 Уг. Boris Perić i Tomislav Petenc, *Zemlja iza šume: vampirski mit i kraljevost i na filmu* (Zagreb: T1Mpress, 2015).

63 Перекла Липаровић ди Ђакомо, *Нав. дело*, 147.

64 Dejan Ograjnović, *Pselika Anona* (Novi Sad: Orfelin izdavaštvo, 2014), 285.

65 Марија Клаут, *Вампир у Србији ...*, 56.

66 Исто.

67 Исто, 57.

Сличну мотивисаност – ради истицања етничности и различитости „Раци“ – имале су још неке речи у овим извештајима: опанци (*opranki*), поп (*Popp*), као и називи из војне хијерархије хајдучи (*Heudschken*) и барјактар (*Barjastar*), које су, у недостатку адекватног превода, „прихватили и Аустријанци који су некако морали именовати припаднике српске војне милиције“.⁶⁸ Док у свом извештају за сведоке и саговорнике Финклингер није показивао веће интересовање (за разлику од Гласера), мртви су му, напреда, били занимљивији, посебно „они покојници који су били под сумњом да су постали вампири именовани су, понекад и са прецизним подацима о старости, полу, брачном стању и месту ранијег боравка“.⁶⁹

Природом ствара, централно место у Финклингеровом, као и претходно у Громбалдовом извештају, добили су „први заражени“, после којих наступа епидемија изванредних и необјашњивих смрти: Петар Благојевић (Podgorwitz) и Павле Арнуџин (Arnout/Arnout Paole), како М. Клеут транслитерирајује њихова имена: „у ово време Срби породична имена нису имали те би Благојевић требало да значи 'Благојевић син', а Арнуџин би могло бити одређење националне припадности,⁷⁰ али би могло да значи и 'гранитар који је наоружан пушком арнуџком'“.⁷¹ И као што ови вампири постају алтерарани субјекти у односу на своје доскорашње (живе) саплеменике, тако и житељи Медвеђе, Гласерови (који се много више од свог следбеника интересовао за свакодневни живот села, његова веровања, обичаје, навике и животни стандард) и Финклингерови сабеседници и сведоци, као хомогени колектив, представљају вид *друштва* у односу на чланове војне експедиције и представнике Монархије:

Они 'говоре' као колектив кад испитују веровање да су вампири узроцима изванредне силе великог броја људи, кад закључују да се гробови отворе и да се на њихово гробови неким постојти са нераскладивим тврдњама, и кад прете да ће се истакама узвиком се ме постојти по њиховим тврдњама, дакле они као друштвама група кадују своја веровања и ставове.⁷²

68 Исто, 58.

69 Исто, 59.

70 Таквом тучиошћу саслони је Персида Лазаревић да Ташкови: „Постоје претпоставке да се мекска ризило о Албанцу (Арнуџу), али саслони о војнику који је ризило у Грцији и одица донео зараду“. Нав. дело, 131. Међутим, њена извори, који иду у правцу мистификације и нагодрање наратива о Павлу Арнуџу, који је „наводно убио вампира, али се после осећао лоше и узбуо је преминуо“ (Исто) представљају нову интерпретацију овог случаја (из 2008), која се значајно разликује од извештаја и у постоју узрока смрти, где се каже да је „окашњин хајдук Арнуџ Павле као са неким кола са сивоим сивоно врат“ – Марија Клеут, *Вампир у Србији ... II*; као и око места и узрока повлашћења – јер „да је код Косова у турској Србији мучно вампир“ – Исто. Грва се, у оригиналном извештају, нида не пошине.

71 Марија Клеут, Нав. дело, 60–61.

72 Исто, 62.

Чак и да вину израз „славенофобије шверца које се шире према мултиетничким границама на истоку и југоистоку Европе”,⁷³ датај војномедицински извештаји свакако су део „дрепитана дискурса просветитељства и империјалног дискурса током XVIII и XIX века који је пронаоо наратив једног 'вампирског појаса' између источне и западне Европе”⁷⁴ само део литерарне и путописне традиције у којој се представе о vampирима све чешће ветују за непросвећени свет с *ђуле* стране границе.⁷⁵ Идеја о латиналности, граничном простору и унутрашњој граница одука је повезана са бићима за које је граница двосмерно пропустљива: живим лешевима, неувоженим мртвацима, vampирима... и која су, самим тим, веома опасна, јер повизтавају закон реда, повезују се са стањем хаоса и неструктурираности. Она, за време транзиције и промена друштвених поредака, наново се ре-актуелизују у хорор књижевности, постајући својеврсни симболи латиналности – како индивидуе и њеног нестабилног идентитета, тако и друштва, као таквог.

Vampirи су се показали, у семантичко-симболичком смислу, нарочито продуктивни у два романа које ауторка разматра у последњем поглављу књиге – *Сврх и његов слух* Мирјане Новаковић⁷⁶ и *Полубог* лептира Џејмса Лажона.⁷⁷ У контексту интенци *opere*⁷⁸ романа *Сврх и његов слух*, М. Клеут уочава: „прича о vampирима погодна је и потребна као књижевни модус промишљања великих тема зла страха, судбине, власти, љубави (немогуће је, уосталом, све набројити)”.⁷⁹ Лажонов роман хронотопски је ситуиран другачије и има другачије интенције: „*обухвата доба*

73 Весна Марјановић, „Представе о vampиру”, у *Жива повојина*, Весна Марјановић и Дејан Стојиљковић (Београд: Службени гласник, 2012), 14.

74 Исто.

75 Чувени путопис Алберта Форреса само је завршио фаза те традиције, те је отуца можда и најистрајнија у својим ставковима: „*Bili geškoga ili rimskoga obrada, ovi narodi imaju vrlo čudnovata vjerska poimanja koja, zbog netočanosti onih koji bi ih imali promatrivati, postaju svakoga dana sve nakasnije zamisljena. Morfasi vjeruju u vještice, zlodube, noćne utare i vradžbine tako jogurasto kao da sa njihov učinak viđeli na djelu izaku puta. Vjeruju također vrlo čvrsto u postojanje vampira i pripisaju im, kao a Trasmalvojici, da daju silu krvi. Kad umre čovjek u kojega se sumnja da može postati vampir ili nekadašak, kako oni kažu, znaју mu prerezati potkoljenice i svega ga izvesti iglama, trudeći da poslije ta dva zahvata ne može više tamarati unaokolo. Dogodi se ponekad da neki Morlak poslije smrti zamoli svoje nasljednike i obave ih da sa njim postupе kao s vukodlakom prije nego što mu leš polože u grob, predviđajući da će zacijelo silno žeđati dečје krvi. Najbrabiji jurak pobjegao bi što ga noge nose da mu se ukaže kakva utvara, daša, sablast ili drugi sličan zloduh, što bi nikad se uzmaјjka pred očima ozvenilo maše šakojerenih i uprocenih ljudi”.* Alberto Fortis, *Put po Dalmaciji* (Zagreb: Globus, 1984), 44, превело Д. П.

76 Мирјана Новаковић, *Сврх и његов слух* (Београд: ReVision Publishing, 1999).

77 Џејмс Лажон, *Полубог лептира* (Београд: Samizdat B92, 2014).

78 Umberto Eco, *Gruntice književnosti* (Београд: Palaeia, 2001), 22.

79 Марја Клеут, *Vampiri у Србији ...*, 69.

Влада III Цепеша (1476) и ставе до наше савремености, решиво до 1992⁸⁰,⁸¹ и просторе од Трансилваније, преко Сребренице, Србије до Америке (Калифорније).

Оба романа, као свој архитект, имају извештаје о вампирима у Србији у XVIII веку, који су у основни предмет *Документованог и детаљног саопштења о вампирима*.⁸² Сасходно различитим нарративним потенцијалима и уметничким дометима ових романа, аутори дату грађу трансформишу битно другачије, захваћајући, притом, различите сегменте историјског времена у нарративном времену дела:

*Радња у роману Марије Новковић одвија се у времену које је онећемо на почетку аустријским заузетим и уређеним Београдом (после Павареновог мира, 1718), када Ђоко, његов слуга и истраживатељ најјакимових догађаја стиже у Београд, а на крају поновним падом Немак под власт Османлике царства (1737), када остери збињања напуштају Београд.*⁸³

Радња романа *Полубиљ летвица*, по ауторовим речима, „смећена је и до је могуће тајнији историјски концепт. То обухвата приче о бићима и историјским догађајима. Влашки војвода Влад III Цепеш, познат и као Дракула, посетио је 1476. Сребреницу, где је извршио крвави покољ⁸⁴ и захвата догађаје преко XVIII века (Фанкинтерово и Фон Златниново одлагање сандука с вампирима у тужелима петроварадинске тврђаве 1731), буђења вампира 1992. и избијања грађанског рата на простору бивше Југославије (иа кога, као господари рата у сенци стоје – наравно – вампири, с мање значајном, али пенајвише експонираном, ружном и крупном фигуром Слободана Милошевића). Захваћајући у шири временски распон, Лајонсов роман тематизује генеалогичку рату, крвопролића и зла (оличену у вампирима), укључујући на универзалност феномена зла (оличених у Дракули – Влаху, који остаје с *оке* стране Дунава, Милошевићу – на *окој*, тј. српској страни и другима), антиципирајући уједно, и неке потоне злочине (у Сребреници, 1995) и нулећи своју фикционалномаву верзију историје, која и сама, попут вампира, паразитира на историјској реалности.⁸⁴

Успело повезујући фолклористичка и текстолошка истраживања са рефлексивна традиционалне културе и усмене књижевности у савременој романистичкој продукцији, књига Марије Клаут *Вампир у Србији у XVIII веку* представља не само вредан пример филозофског, књижевноисторијског бављења архитектоником (изворима), већ и динамички модел еволуције књижевноисторијског приступа ка студијама културе, новом историјском

80 Марија Клаут, *Нав. дело*, 71.

81 Исто, 68, 73.

82 Исто, 70.

83 Дорђина Лајон, *Нав. дело*, 367.

84 О нарративним световима као паразитским в. Umberto Eco, *Нав. дело*, 203.

и имагологији, који отвара, на најбољи могући начин, историју приватног живота „обичног човека“, Србина из XVIII века – породичni живот и околности, повезану с тим, лоше материјалне и здравствене услове, његове страхове, али и страх Запада од *дугог*, сличеног у Рацви, Морлацима, Илцима...

Мелиса А. Колковић

СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА ПРОФ. ЕМЕРИТЕ ДР МАРИЈЕ КЛЕУТ

Проф. др Марија Клеут (1943) свој радни век посветила је изучавању и тумачењу српске књижевности. Посебно је значајан њен допринос пољу усмене књижевности, где је сваки својим радом постављала темеље и стандарде потоњим истраживачима. Грађа и теме научних радова проф. Марије Клеут препознатљиве су првенствено по својој научној допринос, о чему сведоче и референце са њеним именом у бројним научним радовима. Неретко је обрађивала тешко приступачне и обимне изворе, осветљавајући их новим, савременим светлом научних поступака.

Прецизан и континуиран рад делимично је представљен у овој библиографији која је настала првенствено за потребе овог зборника. *Селективна библиографија*, обухвата 182 библиографске јединице настале у периоду од 1968. до 2020. године. Из библиографије изостављени су привези и поједини радови. Свака библиографска јединица садржи и COBISS.SR-ID који ће омогућити детаљнији увид у податке који се налазе у COBISS каталогу.

На крају, у ендностама, дат је делимичан увид у цитираност наведених референци. Потпуни реферални подаци нису настали због реалних техничких услова који су специфични за обраду библиографских података на пољу друштвено-хуманистичких наука.

Списак цитираних радова проф. др Марије Клеут

1. *Клеута у „Горским вјештама“*¹ / Марија Клеут. - Ситни прилог.
U: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - 16, 2
(1968), стр. 312-315.
COBISS.SR-ID: 72168199
2. *Јован Павић и народна поезија* / Марија Клеут. - Ситни прилог.
U: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - 21, 2
(1973), стр. 349-353.
COBISS.SR-ID: 72297479
3. *О једном раван прешапанском Вуковић народним приповијестима* / Марија
Клеут. - Ситни прилог.
U: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - 21, 3
(1973), стр. 534-538.
COBISS.SR-ID: 72285959
4. *Бранко Ракичић и народна књижевност*² / Марија Клеут. - Библиографија:
стр. 74-75. - Резиме; Summary.
U: Зборник за славистику. - ISSN 0350-0470. - 5 (1973), стр. 31-76.
COBISS.SR-ID: 62717191
5. *Писма Вукослава Јањића Тихомиру Сестрајућу*³ / Марија Клеут. - Ситни прилог.
U: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - 22, 1
(1974), стр. 149-168.
COBISS.SR-ID: 72324359
6. *Библиографија Јована Павића* / Марија Клеут.
U: Зборник за славистику. - ISSN 0350-0470. - 7 (1974), стр. 191-203.
COBISS.SR-ID: 63167239
7. *Писма Вукослава Јањића личностима из Војводине* / Марија Клеут. - Ситни
прилог.
U: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - 22, 3
(1974), стр. 527-535.
COBISS.SR-ID: 72345607
8. *Два прилога о Јовану Павићу* / Марија Клеут.
U: Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор. - ISSN 0350-6673. - Књ. 41,
св. 1/2 (1975), стр. 93-98.
COBISS.SR-ID: 24063497
9. *Застапање Владана Педића* / Марија Клеут, Боривоје Маринковић. - Нови Сад :
[Филозофски факултет], 1975 ([Б. м. : Б. и.]). - Стр. 27-40 ; 25 cm
П. о.: Годинњак Филозофског факултета у Новом Саду; књ. 18/1, 1975.
COBISS.SR-ID: 56607239

10. *Kalendar Ruslana (1827–1868) kao književna publikacija* / Marija Kleut. - [Б. м. : Б. и., Б. г.] ([Б. м. : Б. и.]). - Стр. 209–217 ; 24 стр
 Резиме : Kalendar Ruslana (1827–1868) - литературна публикација. - П. о.: Научни саставак слависта у Вукове дане Београд, Нови Сад, Трнавџ, 11–16. IX 1975.
 COBISS.SR-ID 175358471
11. *Натомени превод Слова о Иларионовим писму и њима народна песма* / Марија Клеут.
 Бошњак, Марија Клеут.
 У: Научни саставак слависта у Вукове дане. - ISSN 0351-9066. - 2, 1976, 6 (1976), стр. 173–190.
 COBISS.SR-ID 136207
12. *Преглед словенских часописа = [The Slavonic and East European Review] / Марија Клеут.*
 У: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - 24, 1 (1976), стр. 183–214.
 COBISS.SR-ID 24071433
13. *Лаврићев Социјализам / изјављивач и издател српског језика XVIII века* / Марија Клеут. - Бијељка. - Summary.
 У: Zbornik Cetinske krajine. - ISSN 0351-3033. - Кnj. 1 (1979), стр. 253–273.
 COBISS.SR-ID 23803913
14. *О једном раном преводу „Живота Станислава Социјализма” / Марија Клеут. - Бијељка. - Summary.*
 У: Zbornik Cetinske krajine. - ISSN 0351-3033. - Кnj. 1 (1979), стр. 283–287.
 COBISS.SR-ID 23807497
15. *Иво Сенић и српскохрватских измислених српских песама* / Марија Клеут.
 У: Сенијски зборник. - ISSN 0582-673X. - 4 (1980), стр. 329–333.
 COBISS.SR-ID 23809545
16. *Први српски роман / Марија Клеут. - Натомени и библиографски референце уз текст.*
 У: Архива и Наталија / Атанасије Стојковић. - Београд : Нолит, 1981. - (Српска књижевност. Роман ; 1). - Стр. 157–180.
 COBISS.SR-ID 24099593
17. *Архива и Наталија / Атанасије Стојковић ; [преводила и натомени написала Марија Клеут ; поговор Јован Деретић]. - Београд : Нолит, 1981 (Дубљана : Миланска књига). - 191 стр. ; 21 стр. - (Српска књижевност. Роман ; 1)*
 COBISS.SR-ID 19766535
18. *Владан Недић: Вукови писма. Нови Сад, 1981 / Марија Клеут. - Приказ.*
 У: Зборник за славистику. - ISSN 0350-0470. - 24 (1983), стр. 148–151.
 COBISS.SR-ID 68414983

19. *Збирке песме у рукописним песмарницама* / Марија Клеут.
U: Зборник Матиче српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - Књ. 31, св. 3 (1983), стр. 479-484.
COBISS.SR-ID 72582663
20. *Рукописне песмарнице у доба српске романтизма* ¹⁾ / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст.
U: Научни саставак слависти у Вукове дане, 12/2. - Београд : MCLJ, 1983. - Стр. 175-185.
COBISS.SR-ID 521982564
21. *Srpske rukopisne pesmarice kao izvori za proučavanje imenog rešništva* / Marija Kleut.
U: Zbornik 1. kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov Rogaska Slatina 5-9. 10. 1983. / [uredila Janez Bogataj in Marko Teršeglav. - Ljubljana : Slovensko etnološko društvo, 1983. - (Knjižnica Glasnika Slovenskega društva ; 10/1). - Str. 261-266.
COBISS.SR-ID 23685897
22. *Ларске народне песме у Летопису Матиче српске* ²⁾ [приредила] Марија Клеут. - Нови Сад : Матича српска, 1983 (Нови Сад : Будућност). - 84 стр. ; 24 cm.
COBISS.SR-ID 22159623
23. *Сведоци о једном виду предфолклорског бележења усмених песама* ³⁾ / Зоја Каранковић и Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст.
U: Књижевна историја. - ISSN 0350-6428. - Год. 17, бр. 65/66 (1984), стр. 3-30.
COBISS.SR-ID 530692756
24. *Датуми библиографија српских рукописних песмарница* ⁴⁾ / Марија Клеут и Маријана Стефановић.
U: Зборник Матиче српске за славистику. - ISSN 0352-5007. - 26 (1984), стр. 139-164.
COBISS.SR-ID 67375367
25. *Рукописне песмарнице Николасевића : притоке истраживању српских грађанских песмачица* / Марија Клеут.
- Белешке уз текст. - Садржи песме из Песмарнице Мијанка Николасевића, Песмарнице Стефана и Василија Николасевића и Песмарнице Марије В. Николасевићеве.
U: Зборник Матиче српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - Књ. 32, св. 1 (1984), стр. 23-44.
COBISS.SR-ID 72554503
26. *О једној рукописној збирци омотачских песама и омотачских његовог песмачица* / Марија Клеут.
U: Зборник од XXXI конгрес на Сојулот на здруженијата на фолклористите

на Југославија, Радовиш, 1984. / [уредиле Цветанка Орѓановска и Тања Вранковиќ]. - Скопје : Сојуз на здруженијата на фолклористите на Југославија : Здружение на фолклористите на Македонија, 1984. - Стр. 393-398.

COBISS.SR-ID 23687945

27. *Српско граѓанско песнарство : осподи и сподоби* ¹⁴ / Томислав Белић ... [и др.]. - Нови Сад : Матица српска : Институт за југословенске књижевности и општу књижевност Филозофског факултета, 1988 (Нови Сад : Будућност). - 443 стр. ; 20 см
- COBISS.SR-ID 907778
28. *О Марку Улаћу и његовој збирци народних песама* / Марија Клеут. - У: Димети. - ISSN 0351-0425. - Год. 14, бр. 49/50 (лето-јесен 1987), стр. 125-129.
- COBISS.SR-ID 207409927
29. *Песмарница Николаја Беловића* ¹⁵ / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - У: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - Књ. 35, св. 1 (1987), стр. 171-179.
- COBISS.SR-ID 72648199
30. *Хрџер и Вукови поезијама народне књижевности* ¹⁶ / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - У: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - Књ. 35, св. 1 (1987), стр. 25-43.
- COBISS.SR-ID 72643847
31. *Хрватски песници у српским рукописним песмарницама* / Марија Клеут. - Хрватски песници у српским рукописним песмарницама : [попис] стр. 147-149. - У: Зборник Матице српске за славистику. - ISSN 0352-5007. - 32 (1987), стр. 141-149.
- COBISS.SR-ID 67434759
32. *Нови Семанов у српскохрватској усменој поезији* ¹⁷ / Марија Клеут. - Нови Сад : Матица српска : Балканолошки институт, 1987 (Суботина : Бирографија). - 272 стр. ; 24 см Библиографије: стр. 251-261. - Summary / превела Владислава Фељабов. - Репетар.
- COBISS.SR-ID 21783303
33. *Сваданина у српским рукописним песмарницама* / Марија Клеут. - У: Godišnjak Instituta za književnost. - ISSN 0352-6046. - (1987), стр. 21-29.
- COBISS.SR-ID 24104457
34. *Осподи о једном виду предјовског бегељства усменог песма* / Зоја Карановић, Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - У: Српско граѓанско песнарство / Томислав Белић ... [и др.]. - Нови Сад : Матица српска : Институт за југословенске књижевности и општу књижевност Филозофског факултета, 1988. - ISBN 86-363-0061-4. - Стр. 265-301.
- COBISS.SR-ID 24122889

35. *Митина Стефановић Српскиња као савремени уметнички теоретик / Марија Клеут*. - Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Зборник Митине српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - Књ. 36, св. 3 (1988), стр. 395-415.
COBISS.SR-ID 72680455
36. *О књигољубама, о старим београдцима и о поезији / Марија Клеут [и. е. Клеут]*. - Приказ књиге: Ојбада, приредио Ненад Грујић, Нови Сад, 1988.
У: Поља. - ISSN 0032-3578. - Год. 34, бр. 351 (мај 1988), стр. 244-245.
COBISS.SR-ID 114916615
37. *Ојбадаљубање Манастирбланинање : поводом текста Ненада Грујића Пјесна Манастир Марије Клеут (Поља бр. 352) / Марија Клеут*. - Polemika.
У: Поља. - ISSN 0032-3578. - Год. 34, бр. 353/354 (јул-авг. 1988), стр. 366.
COBISS.SR-ID 115362567
38. *Датуми библиографији српских рукописних песмарица / Марија Клеут, Маријана Д. Стефановић*. - Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Српско грађанско песništво / Томислав Беквић ... [и др.]. - Нови Сад : Матица српска : Институт за југословенске књижевности и општу књижевност Филозофског факултета, 1988. - ISBN 86-363-0061-4. - Стр. 427-435.
COBISS.SR-ID 24129033
39. *Датумијене песме у рукописним песмарицама / Марија Клеут*. - Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Српско грађанско песništво / Томислав Беквић ... [и др.]. - Нови Сад : Матица српска : Институт за југословенске књижевности и општу књижевност Филозофског факултета, 1988. - ISBN 86-363-0061-4. - Стр. 118-123.
COBISS.SR-ID 24119305
40. *Зидане песме у рукописним песмарицама / Марија Клеут*. - Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Српско грађанско песništво / Томислав Беквић ... [и др.]. - Нови Сад : Матица српска : Институт за југословенске књижевности и општу књижевност Филозофског факултета, 1988. - ISBN 86-363-0061-4. - Стр. 185-192.
COBISS.SR-ID 24119561
41. *Најстарија збирка београдца у песмарици Николаје Беговића / Марија Клеут*. - Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Српско грађанско песništво / Томислав Беквић ... [и др.]. - Нови Сад : Матица српска : Институт за југословенске књижевности и општу књижевност Филозофског факултета, 1988. - ISBN 86-363-0061-4. - Стр. 395-408.
COBISS.SR-ID 24126217
42. *Рукописне песмарице Николајевића : прво проучавање српских грађанских песмарица / Марија Клеут*. - Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Српско грађанско песništво / Томислав Беквић ... [и др.]. - Нови Сад :

Матича српска : Институт за југословенске књижевности и општу књижевност
Филозофског факултета, 1988. - ISBN 86-363-0061-4. - Стр. 24-41.

COBISS.SR-ID 24118793

43. *Ручкописне песмарице у доба српског романтизма* / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст.

У: Српско грађанско песništво / Томислав Бешћ ... [и др.]. - Нови Сад :

Матича српска : Институт за југословенске књижевности и општу књижевност
Филозофског факултета, 1988. - ISBN 86-363-0061-4. - Стр. 7-23.

COBISS.SR-ID 24117513

44. *Српске ручкописне песмарице као извори за проучавање усмене поезије* /
Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст.

У: Српско грађанско песništво / Томислав Бешћ ... [и др.]. - Нови Сад :

Матича српска : Институт за југословенске књижевности и општу књижевност
Филозофског факултета, 1988. - ISBN 86-363-0061-4. - Стр. 259-264.

COBISS.SR-ID 24120841

45. *Zbirka basama Milice Stojadinović Srpskije* / Marija Kleut.

У: Folklor u Vojvodini. - ISSN 0353-4111. - Sv. 3 (1989), str. 45-51.

COBISS.SR-ID 23555337

46. *Arta the Hajduk in Historical Reality and in Serbo-croatian Oral Songs* / Marija Kleut.

У: Narodna umjetnost. - ISSN 0547-2504. - Vol. 26, No. 1 (1989), str. 51-58.

COBISS.SR-ID 15049218

47. *Kosovo: istorijska zbilja u poetičkoj fikciji* / Marija Kleut. - Зајед. ств. изв.:
Шест песама памћења Косова.

У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 165, књ. 444, св. 1/2 (јул-авг.
1989), стр. 39-44.

COBISS.SR-ID 69574663

48. *Das Neue Vlachentum in usruener stonij tradiciji* / Marija Kleut. - Напомене и
библиографске референце уз текст. - Zusammenfassung.

У: Војне Крајине у југословенским земљама у новом веку до Карловачког
мира 1699. / уредник Ваца Чубриловић. - Београд : Српска академија наука и
уметности, 1989. - (Научни скупови ; књ. 48. Одлуке историјских скупова ; књ.
12). - ISBN 86-7025-128-0. - Стр. 325-338.

COBISS.SR-ID 24105481

49. *Појне варијанте народне песме о Косову* / Марија Клеут. - Београд : МЦЛ, 1989.
- Стр. 297-304 ; 24 cm

П. о.: Научни саставак слависта у Вукове дане, 13-17. 9. 1989, бр. 19/1.

COBISS.SR-ID 518305636

50. *Из катеде у дворске господске : фолклорна збирка Милце Стојадиновић*

Српскиње²⁴ [приредила и предговор написала] Марија Клеут. - Нови Сад :

Матича српска ; Београд : Институт за књижевност и уметност, 1990 (Нови Сад :

- Прозвета). - 219 стр. ; 24 ст. - (Библиотека усмене књижевности ; 5)
 Милана Стојановић Српкиња као сакупљач усменокњижевних творевина: стр.
 7–25. - Мање познате речн у записима: стр. 217–219. - Регистри.
 COBISS.SR-ID 2634983
51. *Jakov Novaković-Lazar Neško-građansko pesništvo* / Marija Kleut. - Белешке
 уз текст. - Summary: *Jakov Igrjatović-Lazar Neško-Middle class urban poetry*: стр. 113.
 У: Зборник Матине српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - Књ. 38, ст.
 1 (1990), стр. 105–113.
 COBISS.SR-ID 62685191
52. *Posleda srpskohrvatskih epskih pesnika u Srbiji – avanci i posledice* ¹⁹ Marija
 Kleut. - Summary.
 У: Narodna umjetnost. - ISSN 0547-2504. - 27 (1990), str. 99–109.
 COBISS.SR-ID 26793474
53. *Starina Novak – klasični karakteristika ipe lika u srpskohrvatskom usmenom
 pesnistvu* ²⁰ Marija Kleut. - Résumé.
 У: Starina Novak i njegovo doba / urednik Radoslav Samardžić. - Beograd: SANU,
 1988. - (Posebna izdanja ; knj. 35). - ISBN 86-7179-001-0. - Стр. 95–107.
 COBISS.SR-ID 17142530
54. *Vačvatske pesme, Baratske pesme, Pesmarica Mladena Belajčića : prilog atribuciji* /
 Marija Kleut.
 У: Folklor u Vojvodini. - ISSN 0353-4111. - Sv. 4 (1990), str. 41–46.
 COBISS.SR-ID 23556105
55. *Dve pesme Lazara Neška* ²¹ Marija Kleut.
 У: Narodne novine. - ISSN 0133-1469. - (1. februar 1980), str. 7.
 COBISS.SR-ID 23811081
56. *Историја усмене одржане : избор народних песама о усторици и грађанствима
 / [изабрали и приредили Марија Клеут ; илустрације Марко Стојиноћ]. - [1. изд.].
 - Нови Сад : Завод за издавање уџбеника, 1991 (Београд : Војводиња). - 85 стр. :
 илустр. ; 20 ст. - (Двојџа лектира 7)
 ISBN 86-413-0057-0 (брош.)
 COBISS.SR-ID 13344519*
57. *Песме грађанске народне песме о Косову* ²² Марија Клеут. - Библиографија: стр.
 303–304.
 У: Реферати и саопштења. [Књ.] 1, Косовски бој у књижевном и културном
 наслеђу / 19. научни саставак слависта у Вукове дане, Београд, Крушевци, Тринаћ,
 Нови Сад, 13–17. 9. 1989. - Београд : Међународни славистички центар на
 Филозофском факултету, 1991. - Стр. 297–304.
58. *Српско грађанско песništvo* ²³ Марија Клеут. - [Нови Сад] : Матина српска,
 [1991]. - Стр. 405–449 ; 24 ст.

Белешке уз текст. - Библиографија: стр. 443-447. - Резиме на срп. језику. - П. о.:
Зборник Матице српске за књижевност и језик, бр. 38/3; 1990.

COBISS.SR-ID 13567239

59. *Текстур Остојић и изучавање Трпачких песникама*²⁹ Марија Клеут.
У: Својим Матице српске. Серија уметности. - ISSN 0352-7727. - 7(20) (1991), стр.
35-43.

COBISS.SR-ID 65459970

60. *Српски језик и његовај српској традицији Нвара* / Марија Клеут.
У: Зборник радова 29. конгреса Савеза удружења фолклориста Југославије, Нвара,
16-20. X. 1982. / [уредништво Томислав Ђурић, Ivanka Ivković, Maja Kožić]. - Zagreb :
Hrvatsko društvo folklorista, 1991. - Str. 6-9.

COBISS.SR-ID 23688969

61. *Concluding Formulas of Audience Address in Serbo-Croatian Oral Epic*³⁰ Марија Клеут.
У: Oral Tradition. - ISSN 0883-5365. - Vol. 6, No. 2/3 (1991), str. 266-278.

COBISS.SR-ID 23812617

62. *Није било ни сребро ни плато : мекоторојске народне песме : народне песме о
Немањинима и Милошевићима* / [изабрала и приредила Марија Клеут ;
илустрације Мирко Стојнић]. - [1. изд.]. - Нови Сад : Завод за издавање уџбеника,
1991 (Бездан : Војвођина). - 111 стр. : илустр. ; 20 см. - (Домашња лектира 5)
ISBN 86-413-0017-1 (брош.)

COBISS.SR-ID 12814855

63. *Песмарица народних песама Јака*³¹ избор, предговор и белешке Марија Клеут. - У
Сремским Карловцима : Библиотека Љубан : Ј. Алексић : С. Алексић, 1991
(Острва : Острвског тискариња). - 195, [16] стр. : нотс ; 21 см
ISBN 86-7729-011-1 (картон)

COBISS.SR-ID 14588679

64. *Сва остале гости, у Косову : народне песме о Косовским боју : о политичким
одељцима* / [изабрала и приредила Марија Клеут ; илустрације Мирко Стојнић].
- [1. изд.]. - Нови Сад : Завод за издавање уџбеника, 1991 (Бездан : Војвођина). -
127 стр. : илустр. ; 20 см. - (Домашња лектира 6)
ISBN 86-413-0032-5 (брош.)

COBISS.SR-ID 13227783

65. *Степане се Краљевићу Марко као добар данак у година : избор епских народних
песма о Марку Краљевићу* / [изабрала и приредила Марија Клеут ; илустрације
Мирко Стојнић]. - 1. изд. - Нови Сад : Завод за издавање уџбеника, 1991 (Бездан :
Војвођина). - 95 стр. : илустр. ; 20 см. - (Домашња лектира 6)
ISBN 86-413-0037-6 (брош.)

COBISS.SR-ID 11342983

66. *Што одрже тебе у кајдуке : избор народних песма о кајдуцима* / [изабрала и
приредила Марија Клеут ; илустрације Јовица Марковић]. - [1. изд.]. - Нови Сад :

- Завод за издавање уџбеника, 1991 (Бездан : Војводина). - 76 стр. : илустр. ; 20 cm.
- (Домаша лектира 7)
COBISS.SR-ID 13632007
67. *Златна земља првог белог света : говорне народне записанике* / [приредила Марија Клеут ; илустрација Јасна Балдаревић]. - 1. изд. - Нови Сад : Светони, 1992 (Београд : Култура). - 131 стр. : илустр. ; 30 cm
ISBN 86-7047-145-0 (картон)
COBISS.SR-ID 20052487
68. *Дјубоа Јањина*²⁴ / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. У: Дрвени. - ISSN 0351-0425. - 19, 68/69, стр. 104-115.
COBISS.SR-ID 33985282
69. *Грађанско решење* / Marija Kleut.
У: Реџник књижевних термина / glavni i odgovorni urednik Dragica Živković. - Београд : Nolit, 1992. - (Biblioteka Odrednice). - ISBN 86-19-01962-7. - Str. 245-246.
COBISS.SR-ID 23832585
70. *Миростав Палић, Књижевност на путу Црне Горе и Воје Војводине од XVI до XVIII века. Српски књижевни заједници, Београд, 1990, стр. 517* / Марија Клеут. - Белешке уз текст.
У: Зборник Матине српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - Књ. 40, св. 2 (1992), стр. 373-375.
COBISS.SR-ID 24137225
71. *Датумас 'Целокупни издању стају народних умотварина'* : Зоја Карановић: Народне преме у Далици; Матица српска - Институт за књижевност и језик, Нови Сад - Београд, 1992; Зоја Карановић: Народне преме у Далици; Матица српска - Институт за књижевност и језик, Нови Сад - Београд, 1992 / Марија Клеут.
У: Летонис Матине српске. - ISSN 0025-5939. - 169, 451, 6 (јун 1993), стр. 1002-1005.
COBISS.SR-ID 74139911
72. *Српски мит : описи и двосмисли?*²⁵ / Марија Клеут. - О чланку „Убине постају јунаци - о херојским песничким Срба” Рајзарра Леура.
У: Летонис Матине српске. - ISSN 0025-5939. - 452, 169, 4, стр. 397-417.
COBISS.SR-ID 36781058
73. *Белешке и пријаве вјешта* : Нови Сад, 1991-1992²⁶ / Marija Kleut.
У: Folklor u Vojvodini. - ISSN 0353-4111. - Sv. 7 (1993), str. 121-127.
COBISS.SR-ID 23557129
74. *Пјесничка Савез Милутиновића Сарајлије у Сарајевском мултикултурном* / Марија Клеут. - Zusammenfassung: Die Volksliedersammlung (Pjevanija) von Sima Milutinović Sarajlija in der Deutung Anstus Sorenssens.
У: Савез Милутиновића Сарајлија / уредник Марта Фрајнд. - Београд : Институт за

књижевност и уметност : Висока књижевна, 1993. - (Посебна издања ; књ. 16). - ISBN 86-7095-041-3. - Стр. 241-248.

COBISS.SR-ID 15761420

75. *Прегледи српских народних песама годинама 1823* / Марија Клеут.

У: Даница. - ISSN 0354-4974. - Год. 2 (1995), стр. 200-208.

COBISS.SR-ID 45244172

76. *Прегледна у народним епским песама⁷⁵* / Марија Клеут.

У: Зборник Матице српске за филологију и лингвистику. - ISSN 0352-5724. - 37 (1994), стр. 279-285.

COBISS.SR-ID 72893954

77. *Карактеристика једног броја у јуначким народним песама⁷⁶* / Марија Клеут.

У: Folklor u Vojvodini. - ISSN 0353-4111. - Sv. 8 (1994), стр. 44-51.

COBISS.SR-ID 52482060

78. *Народна књижевност у историјана српске књижевности XIX и XX века* / Марија Клеут.

У: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - 42, 1/3 (1994), стр. 261-267.

COBISS.SR-ID 93846279

79. *The classification of Serbo-Croat oral epic songs into 75 cycles : reasons and consequences* / Marija Kleut.

У: The uses of tradition / edited by Michael Branch and Celia Hawkesworth. - London : University of London, School of Slavonic and East European Studies ; Helsinki : Finnish Literature Society, 1994. - ISBN 0-903425-38-6. - Str. 75-82.

COBISS.SR-ID 23831817

80. *Darok ili ogled o sberaokim pesmama* / Marija Kleut. - Napomene. - Izvori i literatura. - Summary.

У: Folklor u Vojvodini. - ISSN 0353-4111. - Sv. 9 (1995), str. 59-71.

COBISS.SR-ID 53749004

81. *Народна књижевност у облику 'Европских овака српске књижевности' : Драстна Живковић, Европски овака српске књижевности I-V, Простота, Београд 1994* / Марија Клеут.

У: Летовке Матице српске. - ISSN 0025-5939. - 171, 456, 3 (sept. 1995), стр. 342-347.

COBISS.SR-ID 95285767

82. *Народне песме у српским јуначким песмама XIX и XX века⁷⁷*

[приредила и предговор написала] Марија Клеут. - Нови Сад : Матица српска ; Београд : Институт за књижевност и уметност, 1995 (Сремски Коменаци : Графо-офсет). - 381 стр. ; 24 cm. - (Библиотека усмене књижевности ; 7)

COBISS.SR-ID 93436423

83. *Филосов српскогварошавине бина у XIX веку* / Марија Клеут. - Деспотовац : [б. и.], 1996. - Стр. 107-114 ; 24 стр
 Речник на ент. језику. - П. о.: Прво и лако народно песничтво.
 COBISS.SR-ID 516490084
84. *Народни Марко Милановић : кратка историја рецепције* / Марија Клеут. У: Дани Марка Миланова / [уредник Радослав В. Ивановић]. - Подгорица : Културно-просветна заједница, 1996. - Стр. 212-219.
 COBISS.SR-ID 23830025
85. *Народни Павлу Јосифу Шафарнику* / Марија Клеут. У: Павел Јосиф Шафарник / [уредници и редактори Маријана Д. Стефановић и Милош Харганић]. - Нови Сад : Матица српска : Филозофски факултет, 1996. - Стр. 237-241.
 COBISS.SR-ID 23829257
86. *Библија и Међународна федерација слависта* / Марија Клеут. У: Српска књижевност и Свето писмо / 26. научни саставик слависта у Беошко дани, Београд, Манастир, 9-14. 9. [1996]. - Београд : Међународни славистички центар, 1997. - Стр. 297-304.
 COBISS.SR-ID 73914892
87. *Дане - језичка култура - масовна култура* / Марија Клеут. У: *Detinjstvo*. - ISSN 0350-5286. - 23, 3 (1997), стр. 5-7.
88. *Милановић Марко* / Марија Клеут. У: *Лексикон српског Југославије*. [Том] 4 / [главни уредник Živojin Bošković]. - Novi Sad : Matica srpska, 1997. - Стр. 409.
 COBISS.SR-ID 23828489
89. *Б.Ј.Е.Т. Хиландар манастир Горе свете : Хиландар и Света гора у народним песмама*¹⁰¹ приредила Марија Клеут. - Нови Сад : Агис, 1998 (Нови Сад : Interscom). - 106 стр. ; 21 см. - (Библиотека „Кочевник“ ; књ. 1) Стр. 7-26; Хиландар и Света Гора у народним песмама / Марија Клеут. - Велике о песмама: стр. 95-98. - Мале познате рече: стр. 99-102. - Стр. 103: О овој књизи / М. К.
 COBISS.SR-ID 136924167
90. *Библиографија српских манастира*¹⁰² / Милица Бујас, Марија Клеут, Горана Рачевић ; [редактор Марија Клеут]. - Нови Сад : Матица српска, 1998 (Суботица : Бирографија [т]. Бирографија). - 444 стр. ; 24 см
 COBISS.SR-ID 128705543
91. *Име / дане и народној поезији*¹⁰³ / Марија Клеут. - Велике. - Bibliografija. - Summary. У: *Folklor u Vojvodini*. - ISSN 0353-4111. - Sv. 10 (1998), str. 22-31.
 COBISS.SR-ID 77882380
92. *Једно сведочење о годинама 1848-1849* / Марија Клеут. - Zusammenfassung. У: *Зборник Матице српске за историју*. - ISSN 0352-5716. - 58 (1998), стр. 139-143.
 COBISS.SR-ID 162607111

93. *Радостно породично Николоваћ или аутобиографија* / Марија Клеут.
 У: Српска аутобиографска књижевност / 27 научни саставак слависта у Вукове дане, Београд, Нови Сад, Манастир, 9–13. 9. 1997. – Београд : Филозофски факултет, Међународни славистички центар, 1998. – (1998), стр. 159–163.
 COBISS.SR-ID 71821836
94. *Михаилов и Света Гора у народним песмима* ⁹³⁾ Марија Клеут.
 У: Летописе Матице српске. – ISSN 0025-5939. – 174, 461, 6 (јун 1998), стр. 1148–1164.
 COBISS.SR-ID 134782727
95. *О некомпозитним риловима и о некомпозитним песмима Јована Јовановића Зваја* / Марија Клеут. – Илустр. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Zusammenfassung.
 У: Зборник Матице српске за књижевност и језик. – ISSN 0543-1220. – Књ. 46, св. 1/3 (1998 [јун 2000]), стр. 89–117.
 COBISS.SR-ID 168343815
96. *О српским некролозима и о овој књизи* / Марија Клеут.
 У: Библиографија српских некролога / Милица Бујас, Марија Клеут, Горана Раичевић. – Нови Сад : Матица српска, 1998. – Стр. 7–13.
 COBISS.SR-ID 23834121
97. *Краткички песник Николов Грујић* / Марија Клеут. – Напомене и библиографске референце уз текст.
 У: Данница. – ISSN 0354-4974. – Год. 7 (2000), стр. 349–357.
 COBISS.SR-ID 91800076
98. *Песме* / Бранко Радичевић ; избор и програмни текстови Марија Клеут. – 1. изд. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 1999 (Суботица : Бирографија). – 187 стр. ; 21 см. – (Библиотека Избор)
 ISBN 86-17-06393-9 (брош.)
 COBISS.SR-ID 143880199
99. *Асјус Серенсен – изборак њених доврених изучавању народне књижевности* ⁹⁴⁾ Марија Клеут.
 У: Прилог историји развоја српског јуначког песничтва / Асјус Серенсен ; превео с немачког Томислав Беквић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства : Вукова задужбина ; Нови Сад : Матица српска, 1999. – Стр. 363–371.
 ISBN 86-17-07705-0
 COBISS.SR-ID 150958855
100. *Песме* ⁹⁵⁾ Јован Јовановић Звај ; изабрала и приредила Марија Клеут. – [1. изд.]. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2000 (Суботица : Бирографија). – 275 стр. ; 20 см. – (Библиотека Избор)
 ISBN 86-17-06403-X
 ISBN 86-17-05129-5 1 (брош.)
 COBISS.SR-ID 159607559

101. *Васа Живковић – две књижевне субјане* / Марија Клаут. – Ноте. – Напомене и библиографске референце уз текст.
 У: Књижевна топографија Панчева / [главни и одговорни уредник Мисодрог Матишић]. – Панчево : Градска библиотека ; Београд : Институт за књижевност и уметност, 2001. – ISBN 86-7095-085-5. – Стр. 50–57.
 COBISS.SR-ID 524770197
102. *Српски народни књижевности* ⁹⁰ приредила Марија Клаут. – Сремски Карловци ; Нови Сад : Издавачка књижевничка Зорана Стојановића, 2001 (Београд : Војна штампарија). – 355 стр.
 COBISS.SR-ID 167341575
103. *Народна књижевност* / Марија Клаут.
 У: Енциклопедија Новог Сада. Књ. 16, Мсг–Нес / главни уредник Душан Попов. – Нови Сад : Новосадски клуб ; Прометј, 2001. – Стр. 208–210.
 COBISS.SR-ID 23827977
104. *Функција фолклорних жанрова у Лубининој "Словенијској"* / Марија Клаут.
 У: Научни скуп Пастровића / [редакциони одбор Мирослав Пантовић ... и др. ; уредници Радомир В. Иванковић, Јово Милутиновић]. – Петровац на мору : Одбор за скупљање историјске грађе о Пастровићима, 2001. – Стр. 64–72.
 COBISS.SR-ID 23827209
105. *Атене Сербски и Гјетаро Гезенин о српско-српским народним песмама* / Марија Клаут.
 У: Српска књижевност у контексту европске књижевности / 30. Научни саставак слависта у Вукове дане, Београд, Нови Сад 12–17. 9. 2000. – Београд : Међународни славистички центар, 2002. – Стр. 151–155.
 COBISS.SR-ID 23825417
106. *Професор Др Драстиво Живковић : (из мемоара)* / Марија Клаут.
 У: Књижевност и језик. – ISSN 0454-0689. – Год. 49, бр. 3/4 (2002), стр. 407–409.
 COBISS.SR-ID 23823881
107. *Гледарића Нови Сад : постмодерне оде Јована Јовановића Зидја* ⁹¹ приредила Марија Клаут. – Нови Сад : Матица српска ; Зидј, 2003 (Нови Сад : Scan studio). – 95 стр. : фотор. ; 24 cm
 ISBN 86-363-0439-3 (брош.)
 COBISS.SR-ID 187459591
108. *Породица оде : Бранко Радичевић и Јован Јовановић Зидја* / Марија Клаут. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 609. – Суваца.
 У: Зборник Матице српске за књижевност и језик. – ISSN 0543-1220. – Књ. 51, св. 3 (2003), стр. [397]–601.
 COBISS.SR-ID 513067669
109. *Вукови песме Владана Педаћа* / Марија Клаут.
 У: Из српске књижевности / [уредник Радомир В. Иванковић]. – Нови Сад :

Филозофски факултет : Змај, 2003. - (Библиотека Зборника). - ISBN 86-489-0364-5. - Стр. 118-123.

COBISS.SR-ID 32585743

110. *Народна књижевност : фразеолошки скарини* ⁹⁹ Марија Клеут. - Нови Сад : М. Клеут, 2003, 2006, 2008⁹⁹, 2015⁹⁹, 2018 (Вулпина : Кривац). - 116 стр. ; 23 cm

COBISS.SR-ID 189654023

111. *О ларсонев народним песмама у Летопису Матице српске* / Марија Клеут. - *Напомене и библиографске референце уз текст*.
У: Народне умотворине у Летопису Матице српске / [сакупилци] Марија Клеут, Милорад Матићки, Снежана Самарија, Милорад Радевић. - Нови Сад : Матица српска ; Београд : Институт за књижевност и уметност, 2003. - (Библиотека усмене књижевности ; 11). - ISBN 86-83651-06-1. - Стр. 11-21.

COBISS.SR-ID 32035855

112. *Анастасијевић Анастас* / Марија Клеут.

У: Српски биографски речник. [Књ.] 1, А-Б / [главни уредници Младен Лесковић, Александар Фотиновић, Чедомир Попов. - Нови Сад : Матица српска, 2004. - ISBN 86-83651-49-5. - Стр. 39-40.

COBISS.SR-ID 23560713

113. *Анастасијевић Јован* / Марија Клеут, Славо Гврниловић.

У: Српски биографски речник. [Књ.] 1, А-Б / [главни уредници Младен Лесковић, Александар Фотиновић, Чедомир Попов. - Нови Сад : Матица српска, 2004. - ISBN 86-83651-49-5. - Стр. 43.

COBISS.SR-ID 23561481

114. *Анастасијевић Јован Г.* / Марија Клеут.

У: Српски биографски речник. [Књ.] 1, А-Б / [главни уредници Младен Лесковић, Александар Фотиновић, Чедомир Попов. - Нови Сад : Матица српска, 2004. - ISBN 86-83651-49-5. - Стр. 101-102.

COBISS.SR-ID 23562249

115. *Анастасијевић Живана* / Марија Клеут.

У: Српски биографски речник. [Књ.] 1, А-Б / [главни уредници Младен Лесковић, Александар Фотиновић, Чедомир Попов. - Нови Сад : Матица српска, 2004. - ISBN 86-83651-49-5. - Стр. 220.

COBISS.SR-ID 23562505

116. *Branko Radičević : (1824-1853)* / Marija Kleut.

У: 100 most eminent Serbs / [compiler Zvonimir Kostić. - Belgrade : Princip, 2004. - ISBN 86-82273-12-8. - Str. 223-227.

COBISS.SR-ID 30466319

117. *Песничари Луца Домановића* / Марија Клеут.

У: Кинџин алатник. - ISSN 1820-4619. - 1 (1995), стр. 42-48.

COBISS.SR-ID 23813641

118. *Изборна дела* / Вук Стефановић Караџић ; приредила Марија Клеут. - Сремски Карловци ; Нови Сад : Издавачка културна издавачница Зорана Стојановића, 2005 (Нови Сад : Будућност). - 378 стр. ; 23 cm. - (Библиотека Европске класике. (Српски писци)) Стр. 5–19; Подсетник – како читати Вука Караџића / Марија Клеут. - *Мале познате реч:* стр. 363–366. - Хронологија живота и рада Вука Караџића: стр. 367–370. - Библиографија. ISBN 86-7543-104-X
COBISS.SR-ID 207225095
119. *'Мали Радошчић' у кругу варијаната и тема о њему* ⁹⁹ / Марија Клеут. - Библиографија: стр. 17–18. - Summary.
U: *Жанрови српске књижевности. Бр. 2* / [уредници Зеја Карановић, Селимир Радошковић]. - Нови Сад : Филозофски факултет : Орфеус, 2005. - ISBN 86-83887-39-1. - Стр. 8–19.
COBISS.SR-ID 31847183
120. *Women in the Popular Movement Resistance ('Oporci') in Novi Sad 2000* ⁹⁹ / Marija Kleut, Slobodanka Markov. U: *Gender Studies*. - ISSN 1583-980X. - 4 (2005), str. 173–181.
COBISS.SR-ID 23818249
121. *Asmus Sørensen / Gerhard Gesemann - Vermittler in der Rezeption der norddeutschen Volkslieder* / Marija Kleut. - Zusammenfassung, Rezime. - Bibliografija: str. 658.
U: *Суверет култура* / [IV међународни интердисциплинарни симпозијум. - Нови Сад : Филозофски факултет, 2006. - ISBN 86-80271-36-3. - Стр. 653–658.
COBISS.SR-ID 32617743
122. *Васильи Фетин* / Марија Клеут.
U: *Српски биографски реџник. [Књ.] 2, В-Г* / [главни уредник Чедомир Попов. - Нови Сад : Матича српска, 2006. - ISBN 86-83651-62-2. - Стр. 239–240.
COBISS.SR-ID 23562761
123. *Гудрић Њилмар (Милутић)* / Марија Клеут.
U: *Српски биографски реџник. [Књ.] 2, В-Г* / [главни уредник Чедомир Попов. - Нови Сад : Матича српска, 2006. - ISBN 86-83651-62-2. - Стр. 843–844.
COBISS.SR-ID 23564297
124. *Промја и јунаштво у народним песмама* / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 56. - Summary: *Irony and heroism in folk songs*.
U: *Реч – морфолошки, синтаксички, семантички и формални аспекти у српском језику* ; Хумористичка и сатирична традиција у српској књижевности. 2 / 35. Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд 7–10. 9. 2005. - Београд :

Међународни славистички центар, 2006. - (МЦЦ, ISSN 0351-9066). - ISBN 86-86419-16-X. - 35, 2 (2006), стр. 47-56.

COBISS.SR-ID 520684132

125. *Новања² у јужноим народним песмама* / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Регистар. - Summary. - Библиографија: стр. 101.

U: [Жанрови српске књижевности]. Бр. 3 / [уредница Зоја Карановић, Сетимир Радуловић]. - Нови Сад : Филозофски факултет : Оглед, 2006. - ISBN 86-83387-76-6. - Стр. 87-101.

COBISS.SR-ID 31784719

126. *Рецепције из старине : остави о српским текств народним песмама²⁹* / Марија Клеут. - Нови Сад : Дневник, 2006 (Нови Сад : Дневник). - 289 стр. : илустр. ; 21 см. - (Единица Антологије / Дневник ; 3) Str. 276-284; Pogovor / Marija Kleut. - Bibliografija.

ISBN 86-84097-60-2 (брош.)

COBISS.SR-ID 216925703

127. *Добриновић Теодор* / Марија Клеут.

U: Српски биографски ревије. [Књ.] 3, Д-3 / [главни уредник Чedomir Попов. - Нови Сад : Митина српска, 2007. - ISBN 978-86-7946-001-1. - Стр. 305-306.

COBISS.SR-ID 23565321

128. *Народни Јовану Стерија Поповићу* / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Сумари.

U: Јован Стерија Поповић / уредник Љубомир Симић. - Београд : САНУ, 2007. - (Научни скупови ; књ. 117. Осамљена језика и књижевности ; књ. 17). - ISBN 978-86-7025-435-8. - Стр. 539-548.

COBISS.SR-ID 514095509

129. *Постига одевана у јужноим песмама Татјана Подруговића* / Марија Клеут. - Напомене уз текст. - Библиографија: стр. 31. - Summary.

U: Синхронизјско и дијасинхронизјско истраживање црета у српској књижевности. Књ. 1 / [уредница Зоја Карановић, Радмила Гиноћ-Петровић]. - Нови Сад : Филозофски факултет : Дневник, 2007. - (Научни скупови ; књ. 1). - ISBN 978-86-84097-96-7. - Стр. 23-31.

COBISS.SR-ID 514509461

130. *Сведокости и старина поезје у српско-српостихи јужноим песмама* / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 99-100. - Резиме ; Summary.

U: Научни састинак слависта у Вукове дане. - ISSN 0351-9066. - 36/2 (2007), стр. 91-100.

COBISS.SR-ID 514245038

131. *Фрушка Гора у књижевности* / Марија Клаут.
У: *Фрушка гора / написали Динко Давидов ... [и др.]*. - Београд : Завод за уџбенике,
2007. - ISBN 978-86-17-14881-0. - Стр. 341-363.
COBISS.SR-ID 23822345
132. *Ликови естетик народних песама - историјско и поетско (компаративна анализа)* /
Марија Клаут. - Напомене уз текст. - Библиографија: стр. 173-174. - Резоуме.
У: *Зборник Матице српске за славистику*. - ISSN 0352-5007. - Бр. 73 (2008), стр.
167-175.
COBISS.SR-ID 514317973
133. *Народно дете од испросташања до аматизма : песника народноиспроставањем рада**
/ Марија Клаут. - Нови Сад :
Академска књига, 2008 (Нови Сад : Будућност). - 168 стр. ; 23 cm
ISBN 978-86-86611-17-8 (брош.)
COBISS.SR-ID 233562119
134. *Јасна Ватрослав* / Марија Клаут.
У: *Српски биографски речник*. 4, И-Ка / [главни уредник Чедомир Попов. - Нови
Сад : Матица српска, 2009. - ISBN 978-86-7946-037-0. - Стр. 211-212.
COBISS.SR-ID 23660809
135. *Јовановић Јелисавета - света Јаја* / Марија Клаут.
У: *Српски биографски речник*. 4, И-Ка / [главни уредник Чедомир Попов. - Нови
Сад : Матица српска, 2009. - ISBN 978-86-7946-037-0. - Стр. 512.
COBISS.SR-ID 23661065
136. *Јовановић Јован Змај* / Марија Клаут.
У: *Српски биографски речник*. 4, И-Ка / [главни уредник Чедомир Попов. - Нови
Сад : Матица српска, 2009. - ISBN 978-86-7946-037-0. - Стр. 519-522.
COBISS.SR-ID 23661577
137. *Српске у јуноним народних песама* / Марија Клаут. - Напомене уз текст. -
Библиографија: стр. 56-57. - Сажетак ; Summary.
У: *Синхронизацио и дијасинхронизацио истраживање врта у српској књижевности*.
Књ. 2 / [уредници Зоја Карловић, Ивана Живковић-Северина]. - Нови Сад :
Филозофски факултет, 2009. - ISBN 978-86-6065-014-8. - Стр. 49-57.
COBISS.SR-ID 515346581
138. *Јединствени облици народне књижевности* ⁴⁹ / приредила Марија Клаут. - Нови
Сад : Издавачки центар Матице српске, 2010 (Нови Сад : Будућност). - 281 стр. ; 24
cm. - (Антологијска едиција *Десет година српске књижевности* ; књ. 6)
ISBN 978-86-87079-21-2 (шпак)
COBISS.SR-ID 252372231
139. *Јовановић Јован* / Марија Клаут, Момчило Грубић.
У: *Српски енциклопедија*. Том 1. Књ. 1, А-Беобанка / [главни уредници Чедомир

Попов, Драган Станић]. - Нови Сад : Матина српска ; Београд : Српска академија наука и уметности : Завод за уџбенике, 2010. - ISBN 978-86-7946-078-3. - Стр. 33.

COBISS.SR-ID 23666953

140. *Апоџ Шварц* : изучавање јужнословенских народних мазалица ⁴⁶ / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 1130. - Апстракт; Сузвара.

У: *Зборник радова. Књ. 2 / Peti međunarodni interdisciplinarni simpozijum „Susret kultura”*, [1. decembar 2009, Novi Sad]. - Novi Sad : Filozofski fakultet, 2010. - ISBN 978-86-6065-043-8. - Стр. 1125–1130.

COBISS.SR-ID 515506532

141. *Беофај Теодор* / Марија Клеут.

У: *Српска енциклопедија. Том 1. Књ. 1, А–Беоџика* / [главни уредници Чедомир Попов, Драган Станић]. - Нови Сад : Матина српска ; Београд : Српска академија наука и уметности : Завод за уџбенике, 2010. - ISBN 978-86-7946-078-3. - Стр. 707.

COBISS.SR-ID 23667977

142. *Збирка народних песама Георгија Стефановића Којановог* ⁴⁷ / Марија Клеут. - Библиографија: стр. 406–407. - Summary.

У: *Фолклор, поезија, књижевни периодика* / уредник Станиша Тутњевић. - Београд : Институт за књижевност и уметност, 2010. - (Посебно издање ; књ. 33). - ISBN 978-86-7095-162-4. - Стр. 393–407.

COBISS.SR-ID 41061391

143. *Морска у националним културним образама (мађарски, немачки, српски)* / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 74–75. - Summary: *Navigles in national cultural patterns (Hungarian, German, Serbian)*.

У: *Књижевност и култура. 2 / 39. научни саставак слависта у Вуково дане, Београд, 9–12. IX 2009.* - Београд : Међународни славистички центар, 2010. - (МСЦ ISSN 0351-9066). - ISBN 978-86-86419-91-0. - Стр. 71–75.

COBISS.SR-ID 517814372

144. *Клеут Анџела* / Марија Клеут.

У: *Српска биографски речник. [Књ.] 5, Кв–Мо* / [главни уредник Чедомир Попов. - Нови Сад : Матина српска, 2011. - ISBN 978-86-7946-085-1. - Стр. 78.

COBISS.SR-ID 23663113

145. *Китинар Јермеј* / Марија Клеут.

У: *Српска биографски речник. [Књ.] 5, Кв–Мо* / [главни уредник Чедомир Попов. - Нови Сад : Матина српска, 2011. - ISBN 978-86-7946-085-1. - Стр. 232–236.

COBISS.SR-ID 23663625

146. *Знаја у логозмама* / Марија Клеут. - Напомене уз текст. - Библиографија: стр. 165. - Summary: *Snake in riddles*.

U: *Гује и јакећи / уредници Мирјана Детељић и Лидаја Детељић*. - Београд : Балканолошки институт САНУ, 2012. - (Посебна издања ; 120). - ISBN 978-86-7179-077-2. - Стр. 161–165.

COBISS.SR-ID 1536163866

147. *Из Вукове семене : огледа о народним песманима* ⁴⁹ / Марија Клеут. - Београд : Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2012 (Београд : Чиноја штампари). - 215 стр. ; 24 см. - (Библиотека Књижевност и језик ; књ. 39) ISBN 978-86-84885-52-6 (брош.)

COBISS.SR-ID 188531468

148. *Без омаг: како и с омагма : оглед о светим песманима народних песама* / Марија Н. Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 29–32. - Summary.
U: *Фрушка гора у књижевности / уредиле Лиљана Пешићан-Луштановић, Милош Жилићевић Секурић*. - Нови Сад : Филозофски факултет, 2013. - ISBN 978-86-6065-160-2. - Стр. 5–32.

COBISS.SR-ID 527482887

149. *Време, земан и омагма у српскохрватским омагма народним песмама* / Марија Н. Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 401–403. - Резиме ; Summary.
U: *Време, вајат, земан / уредници Лидаја Детељић*. - Београд : Институт за књижевност и уметност, 2013. - (Библиотека Српско усмено старалаштво ; књ. 8). - ISBN 978-86-7095-200-3. - Стр. 393–404.

COBISS.SR-ID 521019029

150. *Песмица исправљена српске (српско-хрватске) народне поезије у другој половини XIX и у првој половини XX века* / Марија Н. Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 323–324. - Zusammenfassung: Deutsche Untersuchungen zur Serbischen (Serbokroatischen) Volksdichtung in der zweiten Hälfte des 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts.
U: *Савремена српска фолклористика. 1 / уредиле Зеја Карановић, Јасмина Јосиф*. - Нови Сад : Филозофски факултет, 2013. - ISBN 978-86-6065-195-4. - Стр. 316–325.

COBISS.SR-ID 16486921

151. *Франц Микловић у Летопису Милошево српско* / Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Bibliografija: str. 455–456. - Summary: Franz Miklosich in the Matica srpska annual review.
U: *Miklosichiana bicentennialia / уредници Јасмина Гривчић-Мејер, Александар Лома*. - Београд : САНУ, Старословенски сабор, 2013. - (Посебна издања ; књ. 675. Опцељене језика и књижевности, Старословенски сабор, ISSN 0352-1850 ; књ. 58). - ISBN 978-86-7025-619-4. - Стр. 457–467.

COBISS.SR-ID 1542045930

152. *Дарско-ошско народне песме*⁹⁹ приредила Марија Клеут. - Нови Сад : Издавачки центар Матице српске, 2013 (Нови Сад : Будућност). - 267 стр. ; 24 cm. - (Антологијска енциклопедија Десет векова српске књижевности ; књ. 9)
ISBN 978-86-87079-60-1
COBISS.SR-ID 276332295
153. *Дувају говоре : комуникативни стилски у српским ошским народним песмама*¹⁰⁰ Марија Н. Клеут. - Илустр. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 388-389. - Summary: Heroes speak: communication verbs in Serbian epic folk poetry.
U: Leksika, gramatika, diskurs / urednici Milivoj Alacović ... [et al.]. - Novi Sad : Filozofski fakultet, 2014. - (Zbornik u čas.). - ISBN 978-86-6065-278-4. - Str. 371-389.
COBISS.SR-ID 519505764
154. *Као људи по цвету : биографије и песме ошких војвођа*¹⁰¹ Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст.
U: Без отињу камо и с отиња / Марија Клеут ... [и др.]. - Нови Сад : Филозофски факултет : Академска књижара, 2014. - (Библиотека Хероинти). - ISBN 978-86-6065-267-8. - Str. 114-128.
COBISS.SR-ID 23409673
155. *Материјал Аран* / Марија Клеут.
U: Српски биографски речник. [Књ.] 6, Мар-Маш / [главни уредник Чедомир Попов, Бранко Бешлин. - Нови Сад : Матица српска, 2014. - ISBN 978-86-7946-149-0. - Str. 475.
COBISS.SR-ID 23669769
156. *Материјал Савен* / Марија Клеут.
U: Српски биографски речник. [Књ.] 6, Мар-Маш / [главни уредник Чедомир Попов, Бранко Бешлин. - Нови Сад : Матица српска, 2014. - ISBN 978-86-7946-149-0. - Str. 494.
COBISS.SR-ID 23670281
157. *Материјал Староц* / Марија Клеут.
U: Српски биографски речник. [Књ.] 6, Мар-Маш / [главни уредник Чедомир Попов, Бранко Бешлин. - Нови Сад : Матица српска, 2014. - ISBN 978-86-7946-149-0. - Str. 500-501.
COBISS.SR-ID 23670793
158. *Материјал њећ Милош* / Марија Клеут.
U: Српски биографски речник. [Књ.] 6, Мар-Маш / [главни уредник Чедомир Попов, Бранко Бешлин. - Нови Сад : Матица српска, 2014. - ISBN 978-86-7946-149-0. - Str. 510.
COBISS.SR-ID 23671305

159. *Милошевић Љубо* / Марија Клаут.
У: Српски биографски речник. [Књ.] 6, Мир–Маш / [главни уредник Чедомир Попов, Бранко Бешлин. - Нови Сад : Матина српска, 2014. - ISBN 978-86-7946-149-0. - Стр. 821–822.
COBISS.SR-ID 23672073
160. *Светло – живот и поезија* / Марија Клаут. - Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Без очију како и с очима / Марија Клаут ... [и др.], - Нови Сад : Филозофски факултет : Академска књига, 2014. - (Библиотека Хоризонти). - ISBN 978-86-6065-267-8. - Стр. 69–72.
COBISS.SR-ID 23408649
161. *Српски двестотк годинама научника* / Марија Клаут. - Приват књига: Герхард Гелманн. Београд, 2014.
У: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - Књ. 62, св. 3 (2014), стр. 863–865.
COBISS.SR-ID 297267207
162. *Традиција и иновација : песме светлија у варијантним врсту* / Марија Клаут. - Табеле. - Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Без очију како и с очима / Марија Клаут ... [и др.], - Нови Сад : Филозофски факултет : Академска књига, 2014. - (Библиотека Хоризонти). - ISBN 978-86-6065-267-8. - Стр. 100–113.
COBISS.SR-ID 519687780
163. *Увод о светлим иновацијама народних песама*⁵² / Марија Клаут. - Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Без очију како и с очима / Марија Клаут ... [и др.], - Нови Сад : Филозофски факултет : Академска књига, 2014. - (Библиотека Хоризонти). - ISBN 978-86-6065-267-8. - Стр. 7–26.
COBISS.SR-ID 23408137
164. *‘Срби у Донавенту’ : усмено и писано традиција* / Марија Н. Клаут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 300. - Summary: Srbi u Donaventa: oral and written tradition.
У: Вук Стефановић Караџић / уредник Нина Милошевић-Ворфеловић. - Београд : Српска академија наука и уметности, 2015. - (Научни скупови ; књ. 156. Одељење језика и књижевности ; књ. 27). - ISBN 978-86-7025-673-6. - Стр. 293–300.
COBISS.SR-ID 521651812
165. *Војна граница : литерарна запис у сенци*⁵³ / Марија Клаут. - Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Усмена традиција Банатске војне границе / уредник Милорад Матишић. - Нови Сад : Матина српска, 2015. - ISBN 978-86-7946-145-2. - Стр. 45–58.
COBISS.SR-ID 23712777

166. *Грађанско писмаштво из писмарице картографске базе /* приредила и коментарисала Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. U: Гли Фрушва гора у Дунав слици / приредили Сава Дрвијанов, Радослав Ераковић, Ивана Живанчевић Секеруш, Марија Клеут, Милицеј Ненин, Љиљана Пешиќан-Луштанковић, Наташа Половина, Бранка Јакшић Прочић, Горана Раичевић, Светлана Томин, Зорница Хаџић. - Нови Сад : Филозофски факултет : Академска књига, 2015. - (Библиотека Хоризонти). - ISBN 978-86-6263-079-7. - Стр. 19-26.
COBISS.SR-ID 23710473
167. *Напомен Група /* Марија Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. U: Гли Фрушва гора у Дунав слици / приредили Сава Дрвијанов, Радослав Ераковић, Ивана Живанчевић Секеруш, Марија Клеут, Милицеј Ненин, Љиљана Пешиќан-Луштанковић, Наташа Половина, Бранка Јакшић Прочић, Горана Раичевић, Светлана Томин, Зорница Хаџић. - Нови Сад : Филозофски факултет : Академска књига, 2015. - (Библиотека Хоризонти). - ISBN 978-86-6263-079-7. - Стр. 36-39.
COBISS.SR-ID 23709961
168. *О настанку и судбини Ертманске рукописи /* Марија Н. Клеут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Апстракт ; Резиме ; Summary. - Библиографија: стр. 40. U: Југословенски филмот. - ISSN 0350-185X. - Књ. 71, св. 3/4 (2015), стр. 29-42.
COBISS.SR-ID 218543628
169. *Дрво писма да бари замиш /* Марија Клеут. U: Гли Фрушва гора у Дунав слици / приредили Сава Дрвијанов, Радослав Ераковић, Ивана Живанчевић Секеруш, Марија Клеут, Милицеј Ненин, Љиљана Пешиќан-Луштанковић, Наташа Половина, Бранка Јакшић Прочић, Горана Раичевић, Светлана Томин, Зорница Хаџић. - Нови Сад : Филозофски факултет : Академска књига, 2015. - (Библиотека Хоризонти). - ISBN 978-86-6263-079-7. - Стр. 62-64.
COBISS.SR-ID 23711241
170. *Размишљање српског језика тутошња /* Марија Клеут. - Приказ књиге: Размишља Гликић Петровић: Кораци поглед српског, Сремска Копачница, 2014. - Напомене и библиографске референце уз текст. U: Поја. - ISSN 0032-3578. - Год. 60, бр. 495 (2015), стр. 203-205.
COBISS.SR-ID 307545095
171. *Слика и народна књижевности у Десет векова српске књижевности /* Марија Н. Клеут. U: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - Књ. 63, св. 1 (2015), стр. 251-255.
COBISS.SR-ID 301355975

172. *Vrednovanje usmene izjave - Vukovo i savremenost /* Марија Клаут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 282-284.
 U: За и против Вука. 2 / приредио Сава Давидов. - Београд: Службени гласник, 2016. - (Линкс). - ISBN 978-86-519-1937-7. - Стр. 157-284.
 COBISS.SR-ID 323298311
173. *Вук Стефановић Караџић /* приредила Марија Клаут. - Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2017 (Батки Петровић: HL print). - 231 стр. ; 24 cm. - (Антологија едница Десет векова српске књижевности ; књ. 24)
 ISBN 978-86-87079-97-7 (пласт.)
 COBISS.SR-ID 311667463
174. *Визитира у Србаји у XVIII веку : књига и концептира²⁴ комемораре написала* Марија Клаут ; превела Николити Зобеница. - Београд: Службени гласник, 2018 (Београд: Гласник). - 78 стр. ; 20 cm. - (Библиотека Уметност и култура. Колекција Сладкиште / [Службени гласник, Београд])
 ISBN 978-86-519-2148-6 (брош.)
 COBISS.SR-ID 263956748
175. *Двајдесет сторија Матије у светлу традиционалних представа о дворишту код Стољана /* Марија Н. Клаут, Драгољуб Ж. Перић. - Публикација у електронском издању се разликује : стр. 197-207. - Библиографија. - Резиме.
 U: Српска славистика. Том 2, Књижевност, култура, фолклор питања славистике / [уредници Бошко Сувајџић, Петар Буљак, Душан Шапчић]. - Београд: Савет славистичких друштава Србије, 2018. - ISBN 978-86-917949-4-1. - Стр. 173-183.
 COBISS.SR-ID 325897479
176. *Мржајиб Петар /* Марија Клаут.
 U: Српски биографски речник. [Књ.] 7, Ми-Пан / [главни уредник Браниво Бешић]. - Нови Сад: Матица српска, 2018. - ISBN 978-86-7946-235-0. - Стр. 108.
 COBISS.SR-ID 23673865
177. *Нештоме и српске преме о књижевности у XVIII веку /* Марија Клаут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 276-277. - [Summary].
 U: Zbornik radova / Deveti međunarodni interdisciplinarni simpozijum „Susret kultura“, [1. decembar 2016, Novi Sad]. - Novi Sad: Filozofski fakultet, 2018. - ISBN 978-86-6065-465-8. - Стр. 269-277.
 COBISS.SR-ID 14152713
178. *Сведочења Сава Текелије о фолклору /* Марија Н. Клаут. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Додатак - Пословице и усмене фразе у делима Сава Текелије. - Библиографија. - Резиме; Summary. - Summary: Saša Tekelija's testimonies on folklore.
 U: Зборник Матице српске за књижевност и језик. - ISSN 0543-1220. - Књ. 67, св. 1 (2019), стр. 187-196.
 COBISS.SR-ID 527848292

179. *Aleksandar Pavlović : Čisto Tkočija* ⁸⁰ / priredila Marija Kleut ; *Ante Obradović* / priredila Radmila Ginić Petrović. - Novi Sad : Izdavački centar Matine srpske, 2019 (Novi Sad : Sajnos). - 296 str. ; 24 cm. - (Antologijska edicija Deset vekova srpske književnosti / [Izdavački centar Matine srpske] ; knj. 19)
ISBN 978-86-80730-16-5 (karton)
COBISS.SR-ID 327419143
180. *Rujinome pesme : izbor iz dela Matine Stanić. Knj. 1* / priredila Marija Kleut. - 1. izd. - Novi Sad : Gradska biblioteka, 2019 (Beograd : Donat graf). - 276 str. ; 21 cm
ISBN 978-86-89791-51-8 (broš.)
COBISS.SR-ID 329435911
181. *Antologija grafičke poezije* / priredila Marija Kleut. - Novi Sad : Izdavački centar Matine srpske, 2020 (Novi Sad : Sajnos). - 244 str. ; 24 cm. - (Antologijska edicija Deset vekova srpske književnosti ; knj. 120)
ISBN 978-86-80730-50-1 (karton)
COBISS.SR-ID 332523527
182. *Akademska pisanje u vizuelna komunikaciona radna* / Marija Kleut. - Novi Sad : Akademska knjiga, 2020 (Subotica : 1909. Minerva). - 168 str. ; ilustr. ; 23 cm
ISBN 978-86-6263-321-7
COBISS.SR-ID 19840201

Патристе

[Endnote]

Вера Баршћ-Јовић. *Речи изје убијци: Антологија клада*. (2007), 210; Мишић Б. Алановић. Модерна клада: између наслеђа и иноваторства. *Lektika – Gramatika – Diskurz. Зборник у част Вера Васић* (2013), 419.

2

Nada Milošević Đorđević. Branko Radičević and the Serbian Oral Tradition. *Journal of the North American Society for Serbian Studies* 14 (2) (2000), 205; Марија Слободан. *Песма у песми Бранка Радичевића*. (2014), 10, 11, 67.

3

Билана Шимуновић-Бешић. Тиховир Остојић – између личног и јавног интереса. *Журнал Матице српске за књижевност и језик* LXIV/1 (2016), 227.

4

Васо Милинчевић. Милодраг Матицко: Летопис српског народа. *Фолклор – Поетика – Књижевна периодика. Зборник радова посвећен Милодргу Матицку*. (2010), 49.

5

Милодраг Сибиновић. Негош и поезија прелома Вуковог доба. *Анали Филозошког факултета*. XIX. (1992), 444.

6

Бошко Сувајинић. *Живот Славистике Семење Ивана Добраћа* (Између документарне исповести и епске биографије). *Прочи систематик слависта у Вуково доба* 38/2 (2009), 102–103; Dunja Rihman-Augustin. An Ethno-Anthropologist in His Native Field: To Observe or to Witness? *Anthropological Journal on European Cultures*, 6, 2, (1997); Dunja Rihman-Augustin, *Jana Čapo Žmegač. Ethnology, Myth and Politics: Anthropologizing Croatian Ethnology* (2017), 103.

7

Jung Károly. Fehér májja lányok, nagy omú legények. *Ibid.*, 4, (2009), 6.

8

Љильана Пешњан Луштановић. Десет наслова Библиотеке усмене књижевности. *Журнал Матице српске за књижевност и језик* XLVIII/1 (2001), 619; Зоја Карановић. *Појас у традиционалној култури и усменој песничкој српског народа*. Годшњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима. IV. Филозошки факултет, (2008), 107; Славина Гарна-Ридованац. *Српско усмено повешће наслеђе Војне Крајине у записима 18. 19. и 20 века* (2008), 572 и др.; Љильана Пешњан Луштановић. *Милодраг Матицко као аутор Библиотеке усмене књижевности*. у: *Фолклор – Поетика – Књижевна периодика. Зборник радова посвећен Милодргу Матицку* (2010), 64, 75; Бошко Сувајинић. „Мелба библиотека”. *Књижевна историја* XLII/140–141 (2010), 307; Карановић, Зоја. *Јожић*,

Јасмина. Обредни смех у песмима зимског календарског циклуса. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*. XXVII (2011), 176; Tanja Perić Pelonija, Marija Kleut, Lirske narodne pesme u Letopisu Matice srpske, Matica srpska, Novi Sad 1983, 85 str. *Narodno umjetnost : Srpski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 21, 1, (1984), 113.

9

Љиљана Пешван Луцтановић. *Пјесме божанске мисли времена у контексту прве Вукове књиге песама. Жбурак Матице српске за књижевност и језик*. XXVI/1 (1984), 76.

10

Јелена Јовановић. *Песмама наслеђе Срба у Горњем Бачку у Румунији : етнолингвистика на примеру XX века*. (2015), 56, 185.

11

Christo Vasilev, Bekić, Tomislav ... et al. Srpsko građansko pesništvo. Oglledi i studije. *Jahrbuch für Volksforschung* 35 (1990), 208–210. Станиша Војиновић. Јелин стара песмарица у претпеу Ристе Орданића. *Фолклор – Поетика – Књижевна историја. Жбурак радова Посебног Института Матице српске*. (2010), 409.

12

Славница Гароња-Радованић. *Српско усмено поезијско наслеђе Војне Крајине у збиркама 18. 19. и 20 века*. (2008), 572 и др.

13

Јован Делић. *Традиција и Вук Стефаћ Караџић*. (1990), 351; Нада Милошевић Ђорђевић. Казивати радом. *Прикази предговору Вукове поезије усменог стварања*. (2002), 15, 18; Душан Илић (прег.). *Вук Стефаћковић Караџић Срба син и орао: О књижевности и језику (предговори, драмме, пјесме, митрике, писма)*. (2014), 17, 510.

14

Зoja Karanović. Историјска личност као поезијски лик. *Летопис Матице српске*. књ. 44/3 (1988), 490–493; Снежана Самарија. Бошко Сувајџић. Чувајући страву у горица / Бел промене досле је крајине. Епске песме о хајдучима и ускоцима. *Прикази за књижевност, језик, историју и фолклор*. књ. 70. 1–4, (2003), 306; Бошко Сувајџић. Поезија стварности и старност поезије (песме о смрти хајдука и ускока. *Научни саставак словесна у Вукове дане*. бр. 36/2, (2007), 115; Драгољуб Перић. *Територијални диморфизам епске епике. Вук Стефаћковић и Змај Огњен Вук (епохаријално-типолошка анализа)*. (2008), 21, 265, 291; Снежана Самарија. *Увод у усмену књижевност*. (2007), 276; Самарија, Снежана. *Биографије епске јунака* (2008), 170; Данијела Р. Петковић. Тематско-мотивске класификације српске епске поезије (од Вука до савремених истраживања). *Савремена српска фолклористика I*. (2013), 215–216, 219; Лидаја Делић. *Живот епске песме: Животи краља Вукашима у кругу варијаната*. (2006), 56; Драгољуб Ж. Перић. Како време пролази (Временска динамика одвијања радње у усменим епским песмама). *Жбурак Матице српске за књижевност и језик*. LXIII/3 (2015), 666, 691; Maja Bošković Stull. Mediterranean Aspects of Croatian Oral Literature. *Narodno umjetnost*, 36/1, (1999), 212;

Tanja Perić Polonijski, Marija Kleut, Ivan Serjatin u srpskohrvatskim usmenim pesmaru, *Matice srpska, Odelenje za knjizevnost i jezik, Balkanološki institut, Novi Sad* 1987, 273 str. *Narodna umjetnost*, 24, (1988), 246–247; Драгољуб Ж. Периф, *Поетика времена српских усмених епских песама: продуктивна белешка и збирке Вука Караџића*. (2020), 33, 126, 158, 159, 174, 323, 423, 490.

15

Љилана Пешкиќ Луштановић, Десет наслова Библиотекe усмене књижевности. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* XLVIII/1 (2001), 619; Нада Милошевић-Ђорђевић, Историја академија и Вукови певачи или Сремски слепи певачи у етноисторичком кругу епског певања. *Срем кроз векове. Стојана култура Фрушке горе и Срема: Зборник радова*. (2007), 384; Славица Гарња-Радованац, Рукописне и штампане збирке српске народне поезије са подручја Срема и Фрушке горе. *Срем кроз векове. Стојана култура Фрушке горе и Срема. Зборник радова*. (2007), 400–402; Милорад Радевић и Милорад Матићки, *Народне песме у српској периодици до 1864*. (2007), 22; Бошко Сувајинић, Жена на ипцијама Града. *Годишњава Катедре за српску књижевност са јуристовима и књижевностима, IV Филозофски факултет Универзитета у Београду* (2008), 111–136; Љилана Пешкиќ Луштановић, Милорад Матићки као аутор Библиотекe усмене књижевности. *Филолог – Поетика – Књижевна историја. Зборник радова посвећен Милораду Матићки*. (2010), 64–65, 75; Бошко Сувајинић, Умена библиотека. *Књижевна историја* XLII/140–141 (2010), 307 и др.; Немања Радуковић, Вук и Мексико: проблем схватања народне приповеке. *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*, (2015), 392, 393.

16

Dunja Rihman-Augustin, *Jana Čaro Žmega. Ethnology, Myth and Politics: Anthropologizing Croatia. Ethnology* (2017), 97; Соња Петровић, О покушајима реизређивања ликова у народној епизи. *Притоци за књижевност, језик, историју и филологију*, књ. 68, св. 1/4, (2004), 99; Драгољуб Ж. Периф, Хронолошки момент, тематски нуклеус или епска биографија. *Литературно*, XLIII, 2, лето (2017), 47–49, 52, 54; Adnan Kadrić, *Odbrana Mostara od parada uskoika. 1690. godine kroz poeziju pjesnika Bošvilulja Mostara. Istraživanja*, 5, (2010), 254.

17

Бошко Сувајинић, *Лумаци и маске : триплета српске усмене епике*. (2005), 214; Снежана Самарџија, *Биографије епских јунака*. (2008), 18; Љилана Пешкиќ Луштановић, Војник граничар у усменој поезији и у грађанском лирском песничству. *Умена продукција Балканске војне епике. Зборник радова*. (2015), 74; *Ликови усмене књижевности: зборник радова*. (2010), 39, 60, 78, 81, 154, 200; Лидија Делић, Мирјана Детељић, Љилана Пешкиќ Луштановић, *Гласни јунак и остали гласници. Антологија народних песама*. (2017), 419; Драгољуб Ж. Периф, *Поетика времена српских усмених епских песама: продуктивна белешка и збирке Вука Караџића*. (2020), 29, 81, 128, 490.

18

Данијела Р. Петковић, Тематско-мотивске класификације српске епске поезије (од Вука до савременог истраживања). *Савремени српски филологистика I*. (2013), 219.

19

Лиција Делић. *Животи онеке песме: Животи краља Вукана у кругу варијаната*. (2006), 88.

20

Љилјана Пешиќан-Луштановић. Војник-граничар у усменој поезији и у грађанском лирском песничштву. *Успона израдација Балканске оује-државце. Зборник радова*. (2015), 74.

21

Љилјана Пешиќановић-Бешић. Тихомир Детељић – између личног и јавног интереса. *Зборник Матице српске за коммеморацију и језик* LXIV/1 (2016), 227.

22

Dragoljub Perić. Temporal formulas in Serbian Epic songs. Mirjana Detelić, Lidija Delić (ed.), *Epic formula: a Balkan perspective*. (2015), 45, 63; Raymond F. Person. *From Conversation to Oral Tradition: A Starbuck Systematics for Oral Tradition*. (2016), VII, 136–141, 176, 178.

23

Љубица Поповић-Бјелица. *Посмртна изјављивања јана*. Реч после. (1994), 46–47.

24

Љилјана Пешиќан-Луштановић. Вуканов запис као српска „општемозната прича“. *Књижевна историја*, кн. 136, бр. 40 (2008), 444; Лиција Делић, Мирјана Детељић, Љилјана Пешиќан-Луштановић. *Главни јунак и остали господи. Анализа народних песама*. (2017), 419.

25

Zoran Konstantinović. Schuld durch Handeln aus historischer Verantwortung. Paradigmatisches aus der serbischen und deutschen epischen Dichtung. *Slavische Literaturen im Dialog. Festschrift für Reinhard Lauer zum 63. Geburtstag*. (2000), 53; Ivan Čolović. *Politika simbola. Ogljed o političkoj antropologiji*. (2002), 109.

26

Снежана Самарија. *Облици усмене прозе*. (2011), 380; Vesna Trifunović. *Likovni domaćin vjerna*. (2009), 18, 21, 156. Vesna Trifunović. Интернет као терен: пример сакупљања фолклорне грађе. *Гласник Етнографског института САНУ*, LVIII/1. (2010), 167. Vesna Trifunović. Manifestations of Humor in Serbian Folklore Material. *Gove – Text – Interpretation: Multidisciplinary Perspectives on Folklore and Beyond*. Ed. Kaarina Koski and Frog with Ulla Savolainen (2016), 369; Vesna Trifunović. Šala – jedna (ne)bitna humoristička forma. *Etnoantropološka problemi*, 6, 2 (2011), 321, 329.

27

Самарија Снежана. *Биографије онеке јунака*. (2008), 18.

28

Снежана Самарија. *Увод у усмену књижевност*. (2007), 266; Драгољуб Перић. *Терминарски јунаци створене стике*. *Вост Весплашених и Лиција Ољетин Вук (компаративна-типолошког анализа)*. (2008), 94; Лиција Делић, Мирјана Детељић, Љилјана Пешиќан-Луштановић. *Главни јунак и остали господи. Анализа народних песама*. (2017), 419.

Љилана Пешиќан-Љуштановић, Марија Клаут: Народне песме у српским рукописним песмарицама XVIII и XIX века. *Зборник Матице српске за књижевности и језик* XLIII/1 (1995), 143–145; Соња Петровић, Српскије Гаврила Кољачевића и усмена традиција о Косовској боји. *Зборник Матице српске за књижевности и језик* XLVIII/2/3, (2000), 507–565; Љилана Пешиќан-Љуштановић, Десет наслова Библиотеке усмене књижевности. *Зборник Матице српске за књижевности и језик* XLVIII/1 (2001), 619; Славница Гарона-Радованић, Рукописне и штампане збирке српске народне поезије са подручја Срема и Фрушке горе. *Срем кроз векове. Стојана култура Фрушке горе и Срема. Зборник радова*, (2007), 399; Милорад Радовић и Милорад Матишић, Народне песме у српској периодици до 1864. (2007), 22; Драгослуб Перић, Терминоморфни јузаци стопанске стихове. *Вук Воеводић и његов Оловни Вук (интердисциплинарно-лингвистички аспекти)*, (2008), 291; Славница Гарона-Радованић, Српско усмено поезије наслеђе Војне Крајине у архивима 18. 19. и 20. века, (2008), 572 и др.; Славница Гарона-Радованић, Матријархални обредни прејзини („донско неколко“) у нашим народним баладама. *Жива реч : зборник у част проф. др Неде Милошевић-Ворђановић*, (2011), 95, 97. Љилана Пешиќан-Љуштановић, Милорад Матишић као аутор Библиотеке усмене књижевности. *Фолклор – Поетика – Класична периодика. Зборник радова посвећен Милораду Матишићу*, (2010), 64, 66; Бошко Сувајџић, Усмена библиотека. *Књижевна историја* XLII/140–141 (2010), 307 и др.; Сава Дамјанов, Српско српство. (2011), 201; Зеја Карановић, Јасмина Јосиф (ур.), *Савремена српска фолклористика I*, (2013), 1419–150; Љилана Пешиќан-Љуштановић, Војни граничар у усменој поезији и у грађанском лирском песништву. *Усмена традиција Балканске војне крајине. Зборник радова*, (2015), 74; Jelena L. Jovanović, Srpsko kulturno i revalsko nasleđe Gornjeg Banata u Rumuniji – zaštiteljvanje i proširivanje dva kulturnološka obrasa. *Muzički glasnik* (2002), 9, 30–31, 48; Јелена Јовановић, *Поетика наслеђе Срба у Горњем Банату у Румунији : етнотолошка на истражу XX века*, (2015), 16, 33, 96, 184. Aleksandar Pavlović, *From traditional to traditional text: Montenegro and tradition and Fik Karadžić's Narodne srpske pjesme*. PhD thesis, University of Nottingham, (2012), 286; Sead Šemsović, Transformacija značenjskih jedinica istanog pjesništva u poetici Skendera Kulenovića. *Novi izraz*, 20 (2003), 129, 131; Светлана Торњачевић Брашњеновић, Симболика љубе у српским шалима свадбеним песмама. *Гуде и јакрети / уредница Мирјана Детевић и Лиана Детећ* (2012), 223.

Драгослуб Ж. Перић, *Поетика времена српских усменог епског песника: предумисла бележења и збирке Вука Караџића*, (2020): 39, 100, 490.

Милан Савић, *Нови светак*. Преродили Милосјј Ненић и Зорна Хашић. (2010), 9; Душан Иванчић, Историја српске књижевности и српска библиографија. Шта историја српске књижевности и национална библиографија очекују једна од друге. *Српска библиографија данас. Зборник радова*, (2008), 54; Гордана Тинџа, Тома Теодоровић – библиотекар у Библиотеци Матице српске и свуштан пренумерациа на српску књигу.

Godišnjak Bibliotekarstva Matičare crkvene za 2014. (2015), 76; Branko Ostajnc, Marijan Šabić, Janko Tombar: *Književnik i političar*. (2020), 239.

32

Снежана Старица. *Биографије српских јунака*. (2008), 18; Silling István. *Književni pečrt ištvađskog etnografskog i političkog*. (2003), 199.

33

Светлана Тома. Халиндар. Света Гора и народне песме. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. XLVII/1, 1999. 188–189; Лидаја Делћ. Мирјана Делћ, Лидаја Пешњан Луштановић. *Главни јунак и остали гостови. Антологија народних песама*. (2017), 419.

34

Aleksandar Pavlovic. *From traditional to transitional texts: Montenegrin oral tradition and Paš Karadžić's Narodne srpske pjesme*. PhD thesis, University of Nottingham, (2012), 257.

35

Таска Грујић. Змијске Сисемстине – историја тумачења. *Савез бр.* 98, (2010), 118.

36

Марија Живковић: Хрестоматија српске народне књижевности. Најдрана Рукомет... *Дневник*. 29. Јун 2001; Јована Реќаз. Prilog proučavanju narativnog koda godišnjih ismenih rituala, na temelju verbalnog koda obredno-običajnog kompleksa vodica u Makedoniji. *Analiza : časopis za znanost o književnosti*, 2, 2, (2015), 199; Sang Hun, K., Hyok Jae, K. Historical-mythical roots of the legend of Marko Kraljević. *Zeitschrift für Slavistik*, 61(4) (2016); Milena Stojanović. Žanrovski hibridizam u drama Borislava Mihajlovića Mihim. *Romanošlovica*, XLVI, 2, (2010), 180.

37

Љубица Поповић-Бјелица. *Реч после. Овом*. (2008), 92–96.

38

Снежана Старица. *Облици језике прозе*. (2011), 464; Снежана Шарковић-Чутура. Сестре без брата – синкретична природа жанра усмене лирске песме. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 78 (2010), 59, 66; Лидаја Делћ. *Животи српске песме: Жениба краља Вукотина у кругу саврећанама*. (2006), 56–57; Милена Кулић. Трагом средњовековног поворшта у српској литератури од XIII до XV века. *Летопис Матице српске* књ. 497/3, (2016), 325–327; Драгољуб Ж. Перих. Хрестоматички момент, тематски нуклеус или епска биографија. *Детњакство*, XLIII, 2, лето (2017), 55;

39

Лидаја Пешњан-Луштановић. Показивања као основ значења у песми „Зданије Свацира“. *Митолошки увиди* 1 (2010), 28, 32.

40

Драгољуб Перих. Терминографија јунака словенске епике. *Восток и Запад: Свесни Вук (интердисциплинарно-интеграциона анализа)*. (2008), 291; Данијела Петковић. Виташке

ндре и надметања у јуничким песмама. *Филолог – Поетика – Књижевност периодика. Зборник радова посвећен Младрагу Матицима*. (2010), 335–336, 343; Лидаја Делић. *Живот епике песме: Житјеба краља Вукана у кругу варијаната*. (2006), 69–71; Драгољуб Ж. Перић. *Поетика времена српских усмених епских песама: традиционална божанства и збирке Вука Караџића*. (2020), 51, 87, 178, 194, 490.

41

Olga Nikolayenko. Origins of the movement's strategy: The case of the Serbian youth movement Opro. *The International Political Science Review (IPSR)*. 24, 2 (2013), 146.

42

Бошко Сувајинић. Повен и подзвени токови традиције. *Жива реч : зборник у част проф. др Наде Маломалић-Ђорђевић*. (2011), 622.

43

Мелиса Кољиковић. Епика песма као уметност речи. *Лепотице Матице српске*. књ. 480. св 5. (2007), 903–905; Снежана Старија. *Увод у усмену књижевност*. (2007), 274; Лидаја Делић, Миријана Дегелић, Љиљана Пешњан Луштановић. *Говор јунас и остала гласада. Антологија народних песама*. (2017), 419.

44

Снежана Божић. Тезиска научноистраживачког рада – успешан урбате. *Philologia slavica*. VI. (2009), 302–309; Миљена Кулачина, Радемир Николић. Прилог стандардима за израду завршних радова на мастер студијама. *Зборник радова Учитељског факултета* (2009), 11. Ivana Stelević. Metodološki problemi naučnog istraživanja. *Entrepreneurial Economy* (2013) 19, 6. Smiljana Milinkov. Copyright protection in Serbia. *CM-časopis za upravljanje intelektualnom*, 5, 16 (2010). Јелена Петковић. Научни стил проф. Мирослава Николића. *Naslođe*, Kragujevac 6, 14–1 (2009).

45

Драгана Д. Бошковећ Томић. Књига наша науцима: Десет година српске књижевности. *Зборник за језик и књижевност Филозофског факултета у Новом Саду*. бр. 1. (2011), 244–245; Љиљана Пешњан Луштановић. Аутологија српске књижевности и култура. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* LIX/1 (2011), 211–213; Снежана Шаранчић Чутура. Прогресивно у поетској структури фолклорне затонетке. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 62/3 (2014), 661; Снежана Шаранчић Чутура. Контекст и текст једноставних облика усмене књижевности. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* LXIII/3 (2015), 864–869; Đorđe Nikolić. U početku bijaše kletva...: zapisi usmenoretoričkih zapisa i njihove interferencije s djelima pisane književnosti u doopreporodnom razdoblju hrvatske književnosti. *Српска*, бр. 61 (2017), 376; Ivana Georgijev. *Kulturološke konceptualizacije smrti u žraskom i srpskom jeziku*. (2020), 111

46

Rašid Đurić. Afirmacija južnoslavenskog folkloru i bosanskomuslimanske junačke pjesme u djelu Aloisa Schrausa – sa koncentracijom studije i epizodji, tarbočenja pristanja

ерске pjesme u sr. *ALMANAH-Slavisti za proučavanje, prezentaciju i zaštitu kulturno-istorijske baštine Vojvodine/Миланова*, 85-86 (2020), 55.

47

Слободана Пековић, Миодраг Матица – Фолклор, поетика, књижевна периодика. *Журнал Матице српске за књижевност и језик*. LIX/1 (2011), 232.

48

Немања Радуловић, Вук и Мексички: проблем сакупљања народне приповесте. 386, 387, 391, 392, 393; Соња Петровић, Вук Караџић и романтичарско схватање фолклора. *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*. (2015), 497, 499–500, 503; Лиција Делић, Мирјана Делалић, Љилана Пешиќан Луштановић, *Главни језик и остали гласови Англиске народних песама*. (2017), 419; Марија Н. Клеут, Драгољуб Ж. Перић, Двојници старца Миције у светлу традиционалних представа о двојнику код Словена. *Српски словесник : књижевна монографија : градови српске дијалекте на XVI међународном конгресу словенстаја*. *Том 2. Књижевност, култура, фолклор јужних словенских*. (2018) 201, 203; Snežana Samardžija, Episki Heroj u „svojoj“ i „tuđoj“ kulturi. *Филозофски студии*, 12, 1, (2014), 432–433. Сандра Ђорђевић Белић, Епска кроника и тужбаличка текст у процесима трансформације и интерференције. *Књижевна историја* 45, 151 (2013), 865, 872. Драгољуб Ж. Перић, *Поетика времена српских усмених епских песама: предродолоска безазљива и збирка Вука Караџића*. (2020): 157, 179–181, 202, 205, 345, 371, 490; Драгољуб Ж. Перић, *Вели њему Краљеву Марко: Говорна карактеризација Марка Краљевића у певачком отуцу Тешана Подруговића*. Српски језик, књижевност, уметност., књ. 2. *Томо мале старца*. (2020), 219, 222, 233.

49

Кривка Б. Владасвић Петров, Балкаде: терминолошки и поетички аспекти. Зоја Карановић; Јасмина Јокић (ур.), *Савремена српска фолклористика I*. (2013), 197, 202; Љилана Пешиќан Луштановић, Песме о човеку. *Журнал Матице српске за књижевност и језик*. LXIII/3 (2015), 860–863.

50

Драгољуб Ж. Перић, *Поетика времена српских усмених епских песама: предродолоска безазљива и збирка Вука Караџића*. (2020): 157, 179–181, 202, 205, 345, 371, 490; Драгољуб Ж. Перић, *Вели њему Краљеву Марко: Говорна карактеризација Марка Краљевића у певачком отуцу Тешана Подруговића*. Српски језик, књижевност, уметност., књ. 2. *Томо мале старца*. (2020), 220, 222, 226, 233.

51

Јасмина Јокић, Гусле јаднаве – Живот и песме слепих певачица. *Лепице Матице српске*. књ. 495/4 (2015), 556–558; Саша Кнежевић, Што је лијепица била да је стијела. *Радови Филозофског факултета Универзитета у Источно Сарајеву: Филозофске науке*. 18 (2016), 337–340; Драгољуб Ж. Перић, *Поетика времена српских усмених епских песама: предродолоска безазљива и збирка Вука Караџића*. (2020), 120, 234, 490.

52

Младен З. Турчић, Спеле жене као (пре)носници усмено-књижевне традиције. *Филолог – часопис за језик, књижевност и културу*, 13, (2016), 553–555.

53

Данијела Петковић, Слика Банатске војне границе у усменој традицији. *Литература*, бр. 36594, Културни додатак 26. IX 2015; Данијела Петковић, Културноисторијска наслеђе Банатске војне крајине. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, LXIII/3 (2015) 860–863, 887.

54

Маријана С. Јелисавчић, Прве српске кривојке (Вампир у Србији у XVIII веку, Коментари Марија Клеут, преф. Нивалдина Зобенца, Стубени гласник, Београд 2018), *Летопис Матице српске*, књ. 503/4 (2019), 523–527; Драгослав Ж. Перић, Марија Клеут, 'Вампир у Србији у 18. веку: књига и коментари', *Додатак за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. 84 (2018): 204–209; Драгослав Ж. Перић, Мотив Леноре у немачкој и српској усменој традицији и књижевности: титулована веза мотива и контекста традиције. *Девећ међама годни / Međima godni / Međima godni / Međima godni 'Sveti Isidora'*, (2018): 282–284, 289; Драгослав Ж. Перић, О вампирима или људским кривојкама – Вампир у Србији у 18. веку, књига и коментари, Марија Клеут, *Крилатица / Krilatica*, br. 6, god. VI (jun 2019): 179–185; Драгослав Ж. Перић, Вампирски: трансформације фолклорних представа о вампировом летету у приповеткама Вука Врчевића, Милчица Настасијевића и Ивана Павића, *Српско језик, књижевност, уметност: зборник радова са XIII међународног научнег скупа*, Књ. 2, *Бео* (2019): 205, 214.

55

Славо Гордић, Сусрет векова и светова. *Летопис Матице српске* 504/1/2 (јул-август 2019), 122–124; Зорница Несторовић, Сто књига Антологијске едиције Десет векова српске књижевности: трајање у духу највиших вредности српске науке и културе, *Летопис Матице српске* 504/1–2, (јул-август 2019), 117–118.

Марија Клеут

ПРИЧА О БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ И РЕЧ ЗАХВАЛНОСТИ

Лепо је име и значење Награде „Златна књига“ и велики је утисак Библиотеке Матице српске, која ову награду додељује. Искрено да кажем: нисам се надала да ће ова награда допасти мени, врло сам почастиована и у недоумици шта треба рећи.

Хвала управницима Миру Вукановићу и Селмиру Радуловићу, на које је пао терет послова и значаја најстарије српске јавне библиотеке, уз молбу да преносу моју захвалност свим посленицима Библиотеке са којима сам се дружила и сарађивала дуги низ година. Са радошћу и помало сета сећам се својих одласака на читање и по књиге. И стога сам одлучила да за ову прилику испричам своју читаву историју Библиотеке Матице српске. Та прича није написана, припада највећим делом усменом предању како постоји о њој и нешто писаног трага.

Почиње од године 1962, од „било једном давно“, као што је ред да приче почну. Тада сам била матурант Гимназије „Јован Јовановић Змај“ у Новом Саду и тада средњошколцима није био дозвољен приступ у читавницу (јер је било мало места) но само онима који пишу матурске радове. Онда смо ранили да „узвратимо место“, да се умешамо међу студенте. Безмало шест деценија протекло је од мог првог улaska у Библиотеку Матице српске.

Када сам почела да студирам на Групи за југословенску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду Библиотеку сам познавала и знала помало да се анализирам у личном каталогу. Нисам била међу онима којима је било потребно да учи негде у тошком (студентски су домови били слабо грејани у то време), али сам и даље одлазила у читавницу. И тада, можда 1964. године, посађала сам се са Лазом Чурчићем, који је надгледао фонд старих и ретких књига и није дозволио да ми се да на читање књига Станислава Виншера *Завоси и прокси Лале Космића*. Рекао је: „Где би Библиотека био крај кад би се сваком давале књиге“. Тронеку књигу донела ми је да мало прелетим нека добра душа (Маријина Чурчић?). Лазо Чурчић, заслужни добитник Награде „Златна књига“, доцније је тврдио да све то није тачно, али за причу је заправо битније да смо нас двоје свађалица временом постали пријатељи. Или је још битније: у сани мојим доцнијим походима у Библиотеку, добро знајући и памтећи шта истражујем, овај

posvećeni čuvar bibliotечких фондова и човек без и мало сујете или зависти (poznate имене у научним круговима) скретао ми је пажњу на новопрстигле књазе и рукописе. Свега сам се сетила пре неколико година, када сам тражила неке часописе намо сам знала да је у дерутном стању. Тада ми је увек суверелнији Петер Хајмерман учтиво рекао: „Професорка, да ми то нама снимимо и пошаљемо на иносј”. Поруча је била јасна: књазе се чува од свих.

Други мој покушај да прибавим књазу био је мало драматичнији. Тада (1973. године) саставила сам *Библиографију Јована Павла* (мој први библиографски рад), у којој је нешто недостајало, па су ми *Соммелетија* писмописовима поново устробала. Расположиве књазе више није било, а једна је била код Младена Лесковића, тада председника Матице српске. Рекао сам Лази Чурчићу: „Идем да тражим књазу”. Све до уласка у канцеларију председника пратио ме је забринути Лаза Чурчић, опомињући: „Никада нико није тражио од председника да врати неку књазу”. Ипак сам ушла и рекла академнику Младену Лесковићу: „Можете ме убити, али мени је потребна једна књаза која је код Вас, само на један сат”. Назмешно се, рекао да ме сигурно неће убити и питао зашто ми је књаз Панићевих стихова потребна. Мој одговор је био задовољавајући, па је председник рекао: „Нека Вам Лаза да музејски примерак”. Тачно је знао велики нестражњив где је која од књазе која га интересује, односно паметно из времена када је био управник Библиотеке Матице српске (1945–1954). Лаза Чурчић задовољан је био кад ме је видео живу и здраву, направно мало места на оном свом чувеном округлом столу (на коме је владао меред познат као ред само свом власнику) и донео ми *Сочиненија* да пошалам.

Из познијег времена не могу да се сетим да сам бивала у прилици да се борим за неку књазу. Сетим се, међутим, да сам се тежко одвајала од писаног каталога кад је Библиотека прешла на електронску обраду књазе. Сетим се такође да ми је је било тежко да се снађем у приручном фонду када је проширен капацитет читалоница. У свему томе помагала су ми врели библиотечари. Никад нико од њих није одбио да ми пружи помоћ. Када су моји некадашњи студенти постепено преузимали важне функције у структурн Библиотеке Матице српске, ишла сам да се понешто распитам, понекад и без преке потребе, из жеље да их видим и у нади да ће и њима бити драго да се сретнемо. Помњем неке од њих, тих мојих некадашњих студената. Од управника Матичине библиотеке Салмира Радуловића нисам још ниједну посебну привилегију тражила, али не гарантујем да се то неће десити. Много су ми помагали Гордана Ђулак, Радојко Дољеровић и Александар Радовић. Од помоћи су ми били и многи други, заправо сви од којих сам савет тражила, а које не могу све да побројим.

Следећа моја сарадња са Библиотеком Матице српске проистекла је из моје наставничке делатности, из предавања на предмету Техника научноистраживачког

rada (dovrnje Akademsko pisanje). Na svojim pocetnim ovih predavanjima (od 1973) za studente postdiplomskih studija svih filozofskih grupa Filozofski fakultet u Novom Sadu bio je nedovoljno opremljen za захтеве савремене науке и наставе: рачунара уопште није било, а није постојао ни електронски библиотечки каталог. Обратила сам се управнику Библиотеке Миру Вукановићу, који је схватио проблем, показао се одмах спремно да помогне и изложио план наставе: кратак историјат Библиотеке и упознавање са фондовима, разгледање штампаних старих и ретких књига и рукописа, претраживање у списку и електронском каталогу, упознавање са могућностима Рефералног центра. У неколико заврета мала група студената следала је и лео процеса конзервације старих рукописа. Настава се могла одвијати само суботом, што значи да су сви врсни библиотекари долазили ван свог радног времена: Душица Грбић, Радован Мишић, Бранислава Аврамовић, Иванка Клајн (и омет сам, грешно ми душа, невољно заборава). Изузев идеје да наставу из Технике научноистраживачког рада преместим у Библиотеку и изузев строгих упозорења студентима да ништа не дирaju без дозволе, можда и изузев сугестија шта да питају у вези са својим магистарским радovima – није у овој настави било мога узела, како је било и „државног“ интереса. Увек и поново желела сам да видим *Псалтир Гаврета Трпимчића*, посебно минијатуру на којој библијски краљ Давид држи не харџу, што би било по Библији, во гуеле, што је по нашој усменој традицији (професионална деформација). Посебно се трудила Душица Грбић да из фонда старих и ретких књига и рукописа покаже најбоље и најлепше, и да одговара на питања студената.

Очито да нисам била баш строги професор јер се дешавало да се редознали студенти, кад остане без надзора, отисну у сопствена истраживања. Десило се тако да један од њих (кад је остао без надзора) упуца у претраживач „Иво Андрић“ без икакве посреднице, па је Радован Мишић морао да исклучи цео систем јер би претраживање трајало 4–5 сати. Инцидент је ипак био поучан, студенти су видели и разумели како се претражује, и како се може „изгубити“ у каталогу велике библиотеке. Библиографија *Иве Андрића*, која је урађена у Библиотеци Матице српске и објављена 2011. године, садржи 17.000 јединица.

Научила сам много о библиотекарству и сама током ове наставе. Кад сам доцније неке од тих некадашњих студената, а сада већ научника и професора, виђала у Библиотеци Матице српске, ласкала сам себи да у томе има и мало моје заслуге. Након тога, кад сам доцније држала наставу из предмета Академско писање на Филозофском факултету у Новом Саду и долазила да понеко од оних (срећом малобројних) који претендују да буду магистри или доктори наука не зна ни где је зграда Библиотеке, ни шта је национална библиотека – била сам баш разочарана. Покушала сам у најновијем издању свога приручника *Академско писање и лексика научноистраживачког рада* (у

штампni u izdavaču Akademiske knjige) da afirmišem mogućnosti koje pruža nacionalna biblioteka studentima i naučnicima, od čitanja u miru, korišćenja kataloga i priručnog fonda, dobijanja saveta od stručnih bibliotekara, skeniranja nekih knjiga, međubibliotечke pozajmice pa sve do (zasto i to ne reћи) prilike da sretnu neke važne naučnike i profesore, i možda sa njima malo porazgovaraју.

Следећа нарративна целина ове приче више је од претходних официјелна и о њој постоји највише писаног трага. Била сам неких шеснаест година председник Управног одбора Библиотеке Матице српске. Време је протекло брзо, а састанци Управног одбора били су прилика да будем у току са непрестаним развојем Библиотеке, да во прве руке будем обавештена о унапређивању рада, захваљујући прецизним документима које су припремале стручне службе под руководством Мира Вуксановића. Колико се тога променило за тих шеснаест година не бих могла да побројам, а нема за тим ни потребе: сви документи које је устајао Управни одбор били су (и остали) доступни јавности. У то време (нека буде поменуто само понешто) објављено је 30 томова каталога раритета и легата, урађен је најважни електронски каталог, који је основа Виртуелне библиотеке Србије, и свечано је отворена нова зграда. Једноставно речено: у свим сегментима побољшавало се и модернизовало рад Библиотеке; она је данас једнака светским националним библиотекама, најважнија за истраживање науке и културе у Србији, наравно уз Народну библиотеку Србије.

На тог времена истичом само једну своју личну заслугу: богата библиотека Филозофског факултета у Новом Саду прешла је у систем COBISS; срећно сам стојала у овом подухвату своја права декана Факултета и председника Управног одбора Библиотеке. На седницама Сената Универзитета у Новом Саду, кад год се за то указала прилика, залагала сам се да све факултетске библиотеке пређу у јединствени систем са узајамном каталогизацијом, али (колико сам могла да пратим) ником у том свом залагању имала увек успеха. Неке факултетске библиотеке, из инертности или из неоправданог страха да ће им бити угрожено власништво, или због незнања, још увек имају неке своје системе каталогизације библиотечке грађе.

Оде се завршава моја интимна историја Библиотеке Матице српске, а надам се да ћу, кад прође зло време епидемије, староним кораком стиги још понекад до Библиотеке и заћети све драге ликове ове приче у добром здрављу.

Намерно нисам писала у овом прилогу о свом научном раду, а томе има више узрока. Први и најважнији тај је што не верујем у аутокритичан однос према сопственом раду, а свакако не сматрам пристојним самохвалниство. Више од педесет година (од 1968. године, када сам објавила свој први рад, до сада) протекло је и свакако бих се неких од својих радова одрекла, а неке бих урадила боље. Затим, нема никакве потребе да говорим о сопственој научној раднојници када сам доживела част да читав

један зборник буде томе посвећен. У тренутку док ово пишем нису ми познати радови који ће бити укључени у овај зборник. Надам се да у том зборнику неће бити само похвале но и критички тонови. У сваким случају, захваљујући свима онима који су се одозвали позиву да пишу о мојим радовима, а позивајући их, уверена сам у њихову компетенцију, као што сам уверена да су моји некадашњи студенти присутни у овом зборнику сада бољи научници од мене.

Посебно сам захватна Љилјани Пешника-Љуштановић и Оливера Кривошић што су прередили овај зборник.

Наравно (не може без професорске сујете), питам се да ли су моје садашње колеге, а некадашњи студенти, нашле бар мало упорништа или инспирације у ономе што сам урадила. Мени је свеколики мој наставнички и менторски ангажман био значајан подстицај, као одговори на питања студената настали су неки моји радови.

Прилика је да кажем и ово, а у великој мојим научним радом. Када сам почињала да пишем и истражујем помагали су ми многи, а од свих њих издвајам: професора др Владана Недећа, првог ментора моје докторске тезе, који није доживео ослепљену; академика Младена Лесковића, који ми је као почетници отворно вратио свог *Зборника МС за младењакост и језик* и наручио радове; академика Мију Бошковић-Стула, у чијем сам загребачком дому уживала гостопримство и добијала поуке о теорији фолклора и каквој литератури; др Александра Форишковића, од кога сам учила да читам старе рукописе и добијала корисна обавештења из области историографије. Сви су они преминули, али се и сада питам шта би ми рекли, када би могли, о неким од мојих радова. Паметим и поменути и многе друге овде непоменути по добру, по томе што су ми помагали без икакве користи по себе.

На крају, али оно што је требало да дође на почетку јер је повод овом мом тексту: изражавам захвалност члановима жирија – академику Миру Вуксановићу, професору емеритусу др Славу Гордићу и мр Душници Грбић на досади Награде „Златна књига“.

БИОБИБЛИОГРАФСKE БЕЛЕШКЕ О АУТОРИМА РАДОВА

ЉИЉАНА ПЕШИКАН-ЉУШТАНОВИЋ

Љилјана Пешикан-Љуштановић је рођена 22. новембра 1954. године у Фекетићу (Војводина). Мајка: Станка Пешикан (рођена Челебић), отац: Жарко Пешикан. Студије на Филозофском факултету у Београду окончала је 1979. године, на Групи за југословенске и општу књижевност. Децембра 1982. године одbranila је магистарски рад с томом „Рад Тома Марећића на изучавању народне књижевности”,

на Филозофском факултету у Београду.

Од 1994. запослена је на Филозофском факултету у Новом Саду. Докторску дисертацију „Змај Деспот Вук – мит, историја, песма” одbranila је 2000. године на Филозофском факултету у Новом Саду. У звање редовног професора изабрана је 2010. Објавила је 300 радова у стручној и научној периодици, пре свега из области изучавања јужнословенског и балканског књижевног фолклора и интердисциплинарних студија о рефлексима традиционалне усмене књижевности и митско-обрядне праксе балканских народа у српској и југословенској драматургији и позоришту. Пензионисана је 1. октобра 2020, а у јануру 2021. додељено јој је звање професора emeritusa.

Ауторка је следећих монографија и приређених књига: *Послови и дани српске песничке традиције* (са Зојом Карановић); *Змај Деспот Вук – мит, историја, песма; Станка сета земља : огледа о усменој књижевности*, Борисав Станковић, *Изабрава дела; Успомо у писању; Кад је била књижевна вечера?; Народне народне песме; Гостићи Алмасиј деспот пот; Босне народне песме; Без очију како са очима : народне песме степних зема* (са Маријом Клеут, Светланом Томић и Наташом Половинком); *Замочник наше сале : фантастична проза Зорана Живковића; Главни јунак и остала господа* (са Миријаном Детељић и Лидијом Делић); *Писани виш прили : рефлексни усмене књижевности и традиционалне културе у писаној књижевности и савременој култури Срба*.

За свој рад добила је више награда.

СНЕЖАНА Д. САМАРИНА

Снежана Д. Самарина је рођена 1957. у Београду, где је завршила основну школу, гимназију и 1979. дипломирала на Групи за југословенску књижевност и српскохрватски језик (сада Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима) Филозошког факултета Универзитета у Београду. На истом факултету је 1984. одbranila магистарски рад, а 1992. и докторску дисертацију. У овој научној установи ради од 1981. а ту је бирана у два звања (1981 – асистент-приправник; 1986 – асистент; 1994 – доцент; 2000 – ванредни професор; 2005 – редовни професор).

Аутор је више монографија, приређених издања и преко 200 студенја, огледа и часописа

ВЕРА ВАСИЋ

Vera Vasić (1948) професorka у пензији. Радила је на Одсеку за српски језик и лингвистику Филозошког факултета Универзитета у Новом Саду.

Објављене књиге

Govor za sestrom i bratom. Novi Sad : Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, 1983. – 203 str.

Novinski rođavni oglos : studija iz kontekstualne lingvističke. Veturik: LDM, 1995. – 326 str.

Речници

Školski rečnik standardnog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika. Knj. 1, A–Lj, 1988. – XII, 900 str. : ilustr.; Knj. 2, M–Po. – 1989. – 856 str. : ilustr. Novi Sad : Zavod za izdavanje udžbenika : Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta. (u koautorstvu sa Mirjanom Jocić).

Rečnik novijih anglicizama : da li you speak english?! – Novi Sad : Zmaj, 2001. – 275 str. (u koautorstvu sa Tvrtkom Prédićem i Gordanom Nejšebauer).

Socijalničko-derivacioni rečnik. Sv. 1, Човек – деловни тела. – Нови Сад : Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 2003. – 373 стр. : табеле ; – (Лингвистичке списке ; 3) (координација са Даринком Гортан-Преник и Љиљаном Неделићем).

Socijalničko-derivacioni rečnik. Sv. 2, Човек – унутрашњи органи и ткива, психофизичка стања и радње, психофизичке особине, средство. – Нови Сад : Филозофски

факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 2006. – 774 стр. : табеле ; (Лингвистичке свеске ; 5) (коуредатура са Даринком Гортан-Премк и Рајном Драгићевић).

Приређивачки рад

Језичка разлика и планирање језика у Југославији. – Нови Сад : Филозофски факултет, Институт за јужнословенске језике, 1990. – 141 стр.

Prati 'Kavri' Radja 021. – Нови Сад : Фигура публикације : Женске студије и истраживања „Milica Marić-Ajnshtajn”, 2004. – 144 стр.

Vidjezinski svet Melanije Mikeš. – Нови Сад : Филозофски факултет : Друштво за применjenu lingvistiku Srbije, 2009. – 206 стр. (коуредништво са Plemenkom Vlahović i Rankom Bagarskim).

Diokuri i distarsi. – Нови Сад : Филозофски факултет : Женске студије и истраживања, 2010. – 415 стр.

Govor Nove Sade. Св. 2, Морфосинтаксичке, лексичке и прагматичке особине. – Нови Сад : Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 2011. – 719 стр. (коуредништво са Горданом Штрбац).

Језик и прозеби = Language in use. – Zbornik posveđen prof. dr Ranku Bagarskom. Beograd : Друштво за применjenu lingvistiku Srbije : Филозошки факултет ; Нови Сад : Филозофски факултет, 2011. – 382 стр.

Дериватолошко-лексиколошка истраживања руског и српског језика : зборник радова Лене Манајановић. Нови Сад : Филозофски факултет, 2019. – 718. стр. (коуредништво са Маријом Стефановић).

ЛИДИЈА ДЕЛИЋ

Лидија Делић (1974). Завршила је на Институту за књижевност и уметност и ангажована на докторским студијама Универзитета уметности у Београду. Бави се српским и јужнословенским усменим фолклором, усменом епиком пошланица, усменим формулама, сликејним моделима и концептуализацијом фолклорног модела света, као и сагледавањем дела савремених српских аутора и светских класика (Томас Ман, Жозе Сарамага) на фону митско-фолклорне традиције. С др Мирјаном Детељић, др Snežаном Самаринјом и проф. Браниславом Томићем приредила је у форми електронске базе *Ерменски руски*, најстарију збирку српскохрватских народних песама (око 1720) (доступно на: <http://monuments.srbica.branatomic.com/er/>). Чланица је Одбора за народну књижевност

Српске академије наука и уметности (2016) и Комисије за фолклористику при Међународном комитету слависта (2020). Ауторка је четири монографије: *Живом епске песме : Жетоба краља Вуканама' у кругу варијаната* (2006), *Гласни јунак и остала господа : анализе народних песама* (2017, у коауторству с Мирјаном Детељић и Љиљаном Пешићан Луштановић), *Змаја, а српски : конјетурализација у усменој фолклору* (2019) и *Чаробни перфекта : дијалог Томаса Маха с љиљаном и дијалог с Милом* (2019). Приредила је шест тематских зборника: *Астакти-архиви у књижевности* (2012), *Врме, какал, земљ : астакти-архиви у фолклору* (2013), и, с Мирјаном Детељић као коуредницом, *Гује и јакрети : књижевност, култура* (2012), *Aquatica : књижевност, култура* (2013), *Кри : књижевност, култура* (2015), *Eric Formula : a Balkan perspective* (2015).

ЈАСМИНА ЈОКИЋ

Јасмина Јокић је рођена 17. 3. 1972, у Сремској Митровици. Гимназију је завршила у Сремској Митровици 1991. године. Дипломирала је на Групи за српску књижевност и језик на Филозофском факултету у Новом Саду 1996. године. На истом факултету сачинила је магистарску тезу „Мотив дивне кошуље у директним народним песмама српског језичког простора – жанровско окружење“ (2004) и докторску дисертацију „Краљиче и краљичке песме у контексту пролећних обредних ошода“ (2009).

У периоду 1996–2002. радила је као професорка српског језика и књижевности у основној и средњој школи. Од 2004 до 2009. била је стипендиста-докторант Министарства науке и технолошког развоја Републике Србије. Од 2009 до 2010. запослена је на Државном универзитету у Новом Пазару у звању доцента, а од новембра 2010. на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду. Тренутно ради на истом факултету као редовна професорка за ужу научну област Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности (Народна књижевност).

Поред проучавања усмене књижевности и односа усмене и ауторске књижевности, главнина њених интересовања усмерена је на традиционалну културу Срба, као и холистичком проучавању усмене књижевности у контексту културе и ритуала. Аутор је три монографије (*Смеховно и еротско у српској народној култури и поезији : у пријелому за заборавањем значењама смеха у усменој традицији – од култа плодности до карневала*, Нови Сад, 2009; *Краљичке песме : ритуал и поезија*, Београд, 2012; *Мајчино шкорушито постепено : осмисли у усменој лирици*, Нови Сад, 2019), као и бројних научних

радова, приказа и енциклопедијских одређеница (*Српски енциклопедија*). Учесник је републичког пројекта који финансира Министарство науке, просвете и технолошког развоја Републике Србије *Лексикон адвентиста и њихово обликовање у српској књижевности* (бр. 178005), који спроводи Одсек за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду.

СМИЉАНА ТОРЂЕВИЋ БЕЛИЋ

Смиљана Торђевић Белић је рођена 1978. у Јагдини, где је завршила основну школу и гимназију. Дипломирала, магистрирала и докторирала је на Филозофском факултету у Београду. Ради у Институту за књижевност и уметност. Бави се проучавањем поезије фолклорних жанрова и антропологијом фолклора. Објавила је монографије *Постфолклорна епска хроника, жупа на хронци и хрониче жупа* (2016) и *Фигура јуслара : хроничарска биографија и меморијална израда* (2017).

меморијална израда (2017).

ОЛИВЕРА РАДУЛОВИЋ

Оливера В. Радуловић је рођена 1957. године у Новом Саду, где се и школовала. Матурирала је у Гимназији Јован Јовановић Змај 1975, након чега је на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду уписала Одсек за југословенску књижевност. Од самог почетка – још од дипломског рада са темом „Индивидуализација Андрићевих ликова“ – своје научно интересовање усмерила је на стваралаштво Иве Андрића у компаративном изучавању.

Магистарске студије су јој, такође, биле у знаку нашег нобеловца, о чему сведочи и успешно сабранена магистарска теза „Андрић и народно песништво (од бајке до фантастике)“ код професорке Марије Клаут 1988. године. Докторске студије Оливере Радуловић такође су усмереним интересовањем према савременој књижевности у контексту библијске традиције а у оквиру научне области Српска књижевност са јужнословенским књижевностима и теоријом књижевности. Докторску дисертацију „Библијски подтекст српске књижевности 20. века“ одbranila је 2001. године под менторством професора Павла Илића.

Оливера Радуловић је од 2004. године запослена на Филозофском факултету у Новом Саду, на Одсеку за српску књижевност, где је у звању редовног професора носилац

групе методичких предмета на основним и мастерским студијима и групе предмета из савремене српске књижевности у библијском контексту (Језрејски арметип код Киша, Тинице, Албахарија и Давида; Библијске књижевне врсте у српској књижевности 20. века; Библија и библијска традиција у српској култури и књижевности; Књижевност у медијима). Ангажована је и на докторским студијима (Методичке иновације у настави књижевности; Нове научне методологије у настави књижевности; Бродо Караманова у контексту српског романа 20. века). Ауторка је више десетина монографија и научних радова, а бави се и писањем уџбеника и приручника заснованих на иновацијама у настави књижевности.

ВАЊА БАРИШИЋ ЈОКОВИЋ

Vana Baršinić Joković је рођена у Врбасу 1975. године. Завршила је основне студије српске књижевности 1998, на Филозофском факултету у Новом Саду. Магистрирала је 2006. године на теми „Клетва у општини Врбас: збирка и теренско истраживање“ под менторством проф. др Марије Клеут. Након овог рада, објавила је антологију клетви *Речи које убијају* (Art print, 2007). Докторирала је 2016. године на теми „Кратки говорни изрази у септичанском говору 1997–2015“ под менторством проф. др Љилјане Пешикан Љуцтановић.

Запослена је у привреди и ради као консултант за односе са јавношћу за међународне институције. Магистрирала је 2006. у Риму на теми комуникације у државној управи што је друго поље њеног професионалног и научног интересовања.

Добитница је националних и међународних стипендија и награда. Живи и ради у Новом Саду.

РАДОСЛАВ БРАКОВИЋ

Радослав Браковић је рођен 1973. године. Редовни је професор на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду (ува научна област: Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности). Докторирао је на Одсеку за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду 2007. године. Објавио је велики број текстова у књижевним часописима, научним и стручним публикацијама: *Лепотис Мачице српске*, *Зборник Мачице*

српске за књижевност и језик, Српске Матице српске, Књижевна историја, Годишњака Филозофског факултета, Педагошка стварност, Српско, Philologia Mediana, Slavistička revija, Studij sull' Oriente Cristiano. Учествовао је у раду тридесетак домаћих и међународних научних скупова, одржаних у Србији, Немачкој, Пољској, Македонији, Мађарској и Хрватској. Дугогодишњи је сарадник Српског биографског речника и Српске енциклопедије Матице српске. Приредно је за штампу непознати роман Драгутина Илића *Госпођа Марија* (Нови Сад, 2001), изабране есеје Анне Савић Ребац (Панчево, 2004), изабране песме Војислава Илића (Нови Сад, 2007), изабрана дела Милована Виласковића (Нови Сад, 2011), изабрана дела Светолана Ранковића (Нови Сад, 2013), као и историјске драме (*Жагослина позорија*) Јована Стерије Поповића (Нови Сад, 2014). Објавио је четири (ауторске) књиге: *Роман Драгутина Илића* (Панчево, 2004), *Реторика он српског профанозамизма* (Нови Сад, 2008), *Смање рубини простора књижевног наслеђа* (Београд, 2009) и *Кимла о Јакову* (Нови Сад, 2016), *Дневне мисаонеке лекције* (Нови Сад, 2019). Предаје српску књижевност 13. и 19. века на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду.

ДРАГОЉУБ Ж. ПЕРИЋ

Драгољуб Перић је рођен у Смедереву 3. 12. 1976. године. У родном граду завршио је гимназију 1995, а дипломирао је на Групи за српску књижевност и језик на Филозофском факултету у Новом Саду 2000. Магистарску тезу „Компаративно-типолошко испитивање митских представа у песмама о Змај-Огњевом Вуку и руске епике традиције о Волку Веславијевичу“ одбранио је јуна 2007. године на Филозофском факултету у Новом Саду, а докторску

дисертацију „Поетика времена усмених епских песама предвуковског бележења и Вукових збирки“ на Филозофском факултету у Београду 2013.

Радио је у гимназији у Смедереву, као професор Српског језика и књижевности, Књижевности и Реторике и беседништва. Био је запослен на Педагошком факултету у Сомбору као асистент, а потом и доцент за ужу научну област Методика наставе српског језика и књижевности, а тренутно ради на Филозофском факултету у Новом Саду као доцент за ужу научну област Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности (Народна књижевност). Награде: Прва књига Матице српске за најбоља рукописе из области есејистике и критике за 2005. годину и Прва награда за кретику на књижевном конкурсру „Андра Гавриловић“ за 2008. годину. Примарна област истраживања му је фолклористика. Бави се поетиком усмене књижевности,

скупљањем вербалног фолклора, књижевности за децу, епсом и хорор фантастиком као и методиком наставе српског језика и књижевности.

Аутор је три монографије (*Трехом дрвене прасе*, Нови Сад: Матица српска, 2006, *Тарнаморфин јунаци словенске епике: Валд Влаславијич и Злај Ољчић Вук – компаративна митолошка анализа*, Београд: Београдска књига, 2008. и *Поетика времена српских усмених епских песама*, Нови Сад: Академска књига, 2020), као и ово стотину текстова – приказа, великих за актуелну књижевну продукцију и научних радова. Учесник је републичког пројекта који финансира Министарство науке, просвете и технолошког развоја Републике Србије *Аспекти идентитета и његово објектовање у српској књижевности* (бр. 178005), који спроводи Одсек за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду.

МЕДИСА КОЛАКОВИЋ

Медиса Колковић (1973) – Зaposлена у Централној библиотеци Филозофског факултета у Новом Саду. Бави се књижевном историографијом, библиографским радом, усменом књижевношћу јужнословенског простора, децом књижевности. Аутор је више научних радова, приказа и библиографија.

Садржај

Славимир Радуповић: Мора и метафора савременог света 7

Записник Жирија за Награду Златна књига Библиотеке Матице српске 9

Љилана Ж. Пешкивић-Љуштановић: Целовитост приступа 13

Снежана Д. Самарџија: Од Сењана од Ивана друста 30

Вера Васић: Лексиколошки кључ у тумичењу народних песама 40

Лидаја Д. Делић: Тајне пронађеног рукописа – детективске страсти Марије Клеут 54

Јасмина С. Јовић: Приређивачки рад Марије Клеут у оквиру *библиотеке* усмене књижевности 63

Смиљана Ђорђевић Беллић: Збирка рођанских песама Милене Симић кроз истраживачку призму Марије Клеут 81

Оливера Радуповић: Упоредно изучавање Библије и
Мушкатиризићевих пословица 93

Вања Барншић Јоконић: Одговатање живота 101

Радослав Ераковић: Књижевна судбина граничарских
фамилија у тумачењу Марије Kleут 107

Драгољуб Ж. Первић: „Документовано и детаљно саопштење
о вампирима” у контексту интересовања Марије Kleут за
предуковска бележења српског вербалног фолклора 120

Медиса А. Колаковић: Селективна библиографија радова
проф. емерите др Марије Kleут 137

Марија Kleут: Прича о Библиотеци Матине српске и реч
захвалности 171

Биобиблиографске белешке о ауторима радова 177

Марија Клаут – сагледавање контекста
зборник радова

Издавач

Библиотека Матице српске
Нови Сад

За издавача

Светозир Радуловић

Корисне и претходне

Атила Капитан

Лектура и коректура

Меланија Блашковић

Дизајнер

Сајнес

Нови Сад

ISBN 978-86-80061-68-9

CIP – Каталогизacija y yблицација
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.161.41:929 Клаут М. (882)

МАРИЈА Клаут – сагледавање контекста : зборник радова / [уредници: Љиљана Петковић-
Љукићковић, Оливера Кривошеј]. - Нови Сад : Библиотека Матице српске, 2020 (Нови Сад : Сајнес).
- 188 стр. : слике аутора ; 22 см. - (Еднација Златна књига Библиотеке Матице српске ; кн. 5)

Стр. 3-8: Мора и метафора савременог света / Светозир Радуловић. - Библиографске белешке
о ауторима радова: стр. 177-184. - На корицима белешка о М. Клаут с њеном сликом. - Напомене и
библиографске референце у3 већину радова.

ISBN 978-86-80061-68-9 (брош.)

а) Клаут, Марија (1943-) -- Зборници

COBISS.SR-ID 33458905